

N

N, n, 14. bogstav i det da. alfabet; det er fra det gr. alfabet gået uforandret over i det lat. Det er alm. at bruge *n* i forb. med *g* og *k* for at betegne lyden [*y*]: *ng* = [*y*] og *nk* = [*ŋk*].

N, kern. tegn for kvælstof.

N, automobil-kendingsmærke f. 1) Åbenrå amt; 2) Norge.

N, fork. f. nord.

n-*kern.* fodsk. f. normal.

n., fork. f. netto.

Na, kern. tegn for natrium.

Naab [n<:p], 165 km l. biflod til Donau, fra Fichtelgebirge.

'Na'aman, aramaisk hærfører, hvis specialhed profeten Elisa helbredte.

Naantali [>na:ntali], sv. *Nändal*, fi. by, NV f. Turku: 1800 overv. finsktalende indb. (1947). Grl. 1443; opkovet omkr. et birgittinerkloster.

'Nabal, judaser, som nægtede at hjælpe David under hans flugt for Saul (1. Sam. 25). Da N døde af skræk ved at høre, at David havde planlagt at straffe ham, ægtede David hans kloge og smukke hustru Abigail.

naba'tæ'er, semitisk folkestamme i N-Arabien og det sydl. Syrien, kendt fra indskrifter i en aramæisk dialekt fra tiden omkr. Kr. fødsel. I Petra findes talrige ruiner fra deres glansperiode.

'Nabis, spartansk tyrant 207-192 f. Kr.; fortsatte Kleomenes 3.s reformer til gunst for helenerne; søgte at undervinge det achæiske forbund, men blev standset af Rom.

Nabulz [n<:blis, -bluz] (af gr. *Nedpolis*), hebr. *Shekhem* (G.T. *Sikem*), by i Palæstina i Samarias bjerge NØ f. Jaffa; 25 000 indb. (1946). Vældyrket omegn; jernbaner mod NV og N.

na'bov (eng., af hindustansk *navāb* fyrste, guvernør), rigmand, der har tjent sin formue i kolonierne.

Nabo'nassar (gud Nabu er en beskytter), babyl. konge ca. 740 f. Kr. Han er den første i en babyl. kongerække, der er kendt fra gr. overlevering.

Nabo'nid (gud Nabu er genstand for ærefrygt) (d. 539 f. Kr. (?)). Babiloniens sidste konge før dets fald for Kyros d. ældre. Han var livligt interesseret i tempelbygning og tempelhist., men forsømte landets forsvar.

Nabopa'lassar (gud Nabu, beskyt arve-sønnen), grundlægger af det nybabyl. rige 625 f. Kr. efter Assyriens fald, hvortil han havde medvirket. Ivrig bygherre.

naboret, de om naboforhold gældende regler; er for største delens vedk. ikke fastslået i egl. lovbestemmelser. F. eks. kan særlig geneferovoldende virksomheder på en ejendom forbydes af hensyn til naboejendommen el. efter omstændighederne tillades mod erstatning.

'Nabot, ejer af en vingård, som kong Akab tog i besiddelse, efter at han havde ladet ham dræbe. Som straf herfor udsagde profeten Elias Akabs slægts undergang.

Naboths æg ('*ovula Na'bothi*) (efter den tv. læge *Martin Naboth* (1675-1721)), slimfyldte blærer på livmodermunden, godartet og betydningsløs lidelse.

nabovinkler, to vinkler, der har et ben fælles, mens de andre ligger i hinandens forlængelse. To *n* er tilsammen 180°.

nabovirkning el. *allelopati*, betegn. f. afdvikers påvirkning af hinanden. Planterede som blomster og modne frugter udskiller ofte flygtige stoffer (f. eks. ætlen hos modne æbler), som indvirker skadeligt på andre planters spiring el. holdbarhed; f. eks. kan tomatplanter ikke tåle levkøj- og svenduft, kartofler bliver sødlige og spirer dårligt i æbleduft, afskærne nelliker ødelægges hurtigt af æble- og tomatduft, modne æbler fremskynder modningsprocesserne hos umodne og må derfor fra-

sorteres, hvis lagringen skal vare længe. Hos grønthandlere og i drivhuse må frugt og blomster holdes adskilt i hver sit rum.

Na'bu (forkynderen), babyl.-assyrl. gudom, gudekredsens »sekretær«. Hans dyrkelse var især fremtrædende i det nybabyl. rige. Hovedtempel: Ezida i Borsippa.

Nachtgall ['nak-]. Vivat Victorius Franciscus (*Franz*). (1777-1847), da gymnastikpædagog. Indførte gymn. i Danm. på grundlag af tyskeren Guts Muths system. Eget gymnastikinstitut i Kbh. 1799. 1821 blev N gymnastikdirektør; medvirkede til, at gymn. indførtes på da. skoler.

Nachtigal ['nat-], *Gustav* (1834-85), ty. opdagelsesrejsende, 1868-75 i Sahara og Sudan, grl. 1884 de ty. kolonier Togo og Kamerun.

Nacka, sv. købstad (1949); sydøstl. forst. til Sthlm.; 14 400 indb. (1949).

NaCl, kern. formel for natriumklorid.

'Naddodr, no. viking, derca. 850 opdagede Island, som han kaldte Sneland.

Nadezdjinsk [-'dže3dinsk], tidl. navn på Ka'bakpvsik i Sovj.

'nadir (arab. *nadhīr* modsat (af zenit)), det punkt, hvori lodlinen, forlænget nedad, skærer himmelkuglen.

Nadler ['na:d-], *Joseph* (f. 1884), østr. litt. historiker. N-s hovedværk, den særpregede, ensidige *Literaturgeschichte der deutschen Stamme und Landschaften* 1-4 (1912-28) rummer et uhyre materiale. Nyudg. *Literaturgeschichte des deutschen Volkes* (1938-41) behandler - også rent nazistisk - den moderne ty. litt. Afsat som prof. i Wien.

nadver (*nat* + oldn. *verdr* måltid), det rel. måltid, hvori den kristne under nydelsen af brød og vin modtager syndernes forladelse. Den symbolske opfattelse af *n* betragter brødet og vinen som tegn el. billeder på Jesu legeme og blod og opfatter *n* som et mindemåltid (*Zwingli*). Luther og den kat. kirke mener, at *n* er nydelsen af Jesu legeme og blod; forskellen er, at den kat. kirke hævder, at brød og vin ved messeofferet forvandles til Kristi legeme og blod (transsubstantiation), mens Luther mener, at Kristi legeme og blod modtages sammen med brødet og vinen (konsubstantiation).

'nafta (pers. *nafata* udsvede), betegn., anv. for 1) råpetroleum, 2) letflygtige destillater heraf (petroleumsæter) el. af stenkulstjære (stenkulsnafta), 3) undertiden for æter.

'Naftali, israel. stamme i Jordandalen V og N f. Genesaret Sø. N regnes for søn af Jakob og trækvinden Bilha.

'naftali'n (af *nafta*), cyklisk kulbrinte, CH CH glinsende hvide, p-f. \ / * krystallinske blade t, n \ j n L / n af ejendommelig A u p u f. eks. Au lugt. Smp. 79,2°, V/n >n ^LM kp. 218°. Kem. be- ^Q H C H

står *n* af to benzol-molekyler, der har to kulstofatomer fælles. Har lignende kem. egenskaber som benzol og danner som dette et stort antal derivater, som har stor tekn. anv. *n* anv. i nogen udstrækning som mølmiddel; en hovedanv. er nu fremst. af ftalsyreanhydrid (jfr. ftalsyre).

naft'e'ner, alicykliske kulbrinter af formelen *C_nH_{2n}*. Findes især i kaukasiske jordolie. Hovedparten af de i denne forekommende *n* er cykloheksan.

naft'e'nsyrer er en række alifatiske, mono- og bicykliske syrer, der i en mængde af indtil ca. 3% findes i rå jordolie. Salte af *n*, naftenater, har tekn. anv., f. eks. som emulgerings- og opløsningsmidler, som sikkativer, til træ- og tekstilimprægnering m. m.

nafti'o'nsyre, org. syre, fremstilles ud fra naftalin, anv. især til farvestofsynteser.

naft'oT, *C₁₀H₈OH*, oksynaftalin, analog fenol og med lign. egenskaber. Hvidt, krystallinsk stof, som især anv. i farvestofindustrien. En isomer form anv. desuden i medicinen.

naftolfarver er en gruppe meget lys- og vaskeægte azofarvestoffer, spec. for bomuld (da de anv. i alkalisk opløsning); syntetiseres direkte på tekstiltaverner og betegnes derfor udviklingsfarvestoffer. Tekstilmaterialet behandles først med naftolkomponenten i alkalisk opløsn. og kan derefter (evt. uden tørring) kobles med en opløsn. indeholdende en diazoteret aromatisk amin. Svarende til naftol- og aminkomponentens art kan der farves med en lang række ægte nuancer i gult, rødt, blåt, sort o. s. v. Denne simple farvemåde har i væsentlig grad fortrængt farvning med kype- og alizarinfarver.

Visse ældre farvestoffer, der har forstå velsen »naftol«, f. eks. naftolgul, der anv. til farvn. af uld og silke, af næringsmidler og i fot. (desensibilisator), og naftolgrønt, der tjener til farvn. af uld og silke, af mikroskop, præparater og film, henregnes ikke til *n*. Under *n* hører derimod de mod. udviklingsfarvestoffer til bomulds-tryk: rapidægte- og rapidofarvestoffer.

naftyla'mi'n, aminonaftalin.: Der eksisterer 2 isomere former, a- og 0-*n*, begge hvide krystallinske stoffer. Fremstilles ud fra naftalin. Anv. især i farvestofindustrien. Af naftylaminsulfonfaryse kendes fl. isomere, f. eks. naftionsyre.

naftyleddikesyre. a-n er et vigtigt plante-hormon (vækststof), der fremmer rod-væksten og hindrer æbler og pærer i at falde af træerne før modning. Metylesteren af 3-n forhindrer spiring og vandtab hos lagerkartofler. Praktiske forsøg gennemført i USA.

a-naftyltiourinstof (ANTU), et specifikt middel, der i løbet af 10-24 timer dræber rotter; fremst. i Danm.

Naf ud. An [ʔan nā'fu:d], ørken i N-Arab. 'Nāga (sanskrit: slange), i ind. rel. mytiske væsener, halvt slanger, halvt mennesker, dels onde, dels venligt sindede.

na'gajka (russ.), kosakridepisk med bly i snerten.

na'gana (zulusprog), kvægsygdom i Afrika, forårsaget af *Trypanosoma brucei*, der overføres af tsesefluer. Angriber hest og kvæg, men ikke de vilde hovdyr, *n* har ofte et frygteligt omfang.

Nagano [*navano*], jap. by, på Midt-Honshu; 77 000 indb. (1940).

'nagari, d. s. s. devanagari.

Nagārjuna [-d3u:] (omkr. 100 e. Kr.), mahāyāna-buddhismens stifter.

Nagasaki [*navasak(i)*], jap. havne- og industriby på V-Kyushu; 253 000 indb. (1940). Stor jernindustri, skibsbygning i nærheden kulfelet. En stor del af *n* blev ødelagt ved nedkastningen af den 2. atom bombe 9. 8. 1945.

nagelfast (somfast), tilhører til fast ejendom, der er bragt i fast forbindelse, med denne.

nagle, d. s. s. nitte.

Na'gorno-Kara'bahernes Autonome Område, i Azerbajdzjan, Sovj. 4160 km²; 154 000 armenstaltende indb. (1933).

Nagoya [*navoja*], jap. havne- og industriby på Midt-Honshu; 1 328 000 indb. (1940). Japans tredjestørste by. Tekstilindustri, porcelæn.

Nagpur (eng. ['na:ɡpu:, nāɡ'pus]), hovedstad i Central Provinces, Hindustan, ØNØ f. Bombay; 302 000 indb. (1941). Jernbanecentrum med handel og tekstilindustri; univ.

Nagy [nodj], *Ferenc* (f. 1903), ung. politiker. Fra 1930 knyttet til Husmandspartiet, formand her aug. 1945. Nov. 1945 formand f. nationalforaml., febr. 1946-maj 1947 chef f. samlingsreg. Under konflikt ml. ledere for Husmandspartiet og

M. Nahás Pasha.

Bet tv Nansen.

Friåtjof Nansen.

Hans Nansen.

kommunisterne meddelte N, der var på rejse i Schw., at han trak sig ud af reg. Retteide efter ankomst til USA skarpe angreb mod kommunisterne.

Nagykanizsa [notj'kni3D] ty. *Gross-Kantsch*, by i SV-Ungarn; 31 000 indb. (1941). Handel med korn og tømmer.

Nagykoros [nDtikø:r6j], ung. by SØ f. Budapest; 30 000 indb. (1941). Hesteopdræt, levnedsmiddelinnduatri.

Nagyszombat [notj'sombot], ung. navn på byen Trnava, Tsehoslov.

Nagy Varad [nDjvø:rDj], ung. navn på Oradea (Mare) i Rumænien.

Naharro [na'af.o], *Bartolomé de Torres* (d. omkr. 1530), sp. digter, forløber for det sp. nationaldrama.

Na'hás Pasha [-pa'laj, *Mustafa* (f. 1879), ægypt. politiker. Leder for Wafd-partiet efter Zaghul Pashas død 1927, krævede med skarphed eng. rømning af Ægypt.; førstemin. 1928, 1930, 1936-37, her styrtet v. konflikt m. kong Faruk. Efter valgsjæ atter førstemin. 1942-44, modstander af ægypt. krigserklær. mod Tyskl. 1945. (Portræt).

Nahe [n'a:s], 130 km l. biflod til Rhinen, fra Hunsrück til Bingen.

Nahit je'van, ASSR i Azerbajdzjan, Sovj., ved Irans grænse, S f. Armenien. 5400 km²; 117 000 indb. (1939). Hovedstad: Nahitjevan.

Nahr el'Asi [natar-J, 370 km l. flod i N-Syrien og tilstødende dele af Tyrkiet; munder i Middelhavets NØ-hjørne. Oldtidens *Orontes*.

nahua [n'awa], mellemamerikansk sproggruppe, hvortil bl. a. toltekernes og aztekernes sprog hørte.

'Nahum, en af de »små« profeter i G. T., hans skrift (fra tiden ml. 622 og 612 f. Kr.) indeholder trusler mod Ninive.

Naidu [n'ai:du] el. *Nayadu* [n'aiadu], *Sarojini* (f. 1879), ind. digterinde og politiker. Nationalist, fører f. den ind. kvindebewægelse, første kvindelige repr. for nationalkongressen.

Nain, by i Galilæa, hvor Jesus opvakte enkens søn (Luk. 7).

nainsok [n'æinsuk] (hindustani *nainsukh*, af *nain* øje + *sukh* fryd), et blødt, let, bleg, læredsvævet bomuldsstof af kvalitet ml. madapolam og cambric; anv. til undertøj, lommeterklæder og beklædning.

Nairn [næan], grevskab i NØ-Skotl. S f. Moray Firth; 422 km²; 9000 indb. (1947).

nairobi [n'ai:roubi], hovedstad i Kenya, gri. 1899 som station på Mombasa-Uganda-banen; ca. 60 000 indb.

na'iv (fr., af lat. *nativus* medfødt), troskyldig, uferen.

na'ivisme [na-i-], kunstretn., der arbejder ud fra el. tilstræber en barnligt umiddelbar opfattelse. En typisk repr. for n er bl. a. den fr. maler Henri Rousseau (1844-1910); eks. på en forfattet da. naivist er Hans Scherfig, n har ofte søgt inspiration i almuestil o. a. primitiv kunst.

naiv realisme, den opfattelse, at (omverdens-) tingene har de egenskaber, som man i dagliglivet tilskriver dem.

na'jader (gr. *Nal'ddes*), i gr. rel. kildendemyfer.

naje (holl. *naaiensy*), søv., befæste el. fastbinde med tynde garn.

Nakhichevan, anden stavemåde for Nahitjevan i Sovj.

'Nakkebølle, hovedgård 0 f. Fåborg, hovedbyggn. opført 1559 af Jacob Brockenhuus, Tredet i kl. A.

Nakkebølle fjord, indskæring 0 f. Fåborg. Sanatorium.

Nakke'hoved, klint 0 f. Gilleleje; fyr. 40 m.

Nakskov, da. købstad inderst i N Fjord; 15 863 indb. (1948). Bindingsværksbygninger. Industri: sukker, skibe, maskiner, kondenseret mælk, havregryn m. m. Havn. Endepunkt for baner til Nykøbing, Krageøns og Rødby. Opr. et fiskerleje, ældste kendte privilegier fra 1266.

Nakskov Skibsværft, gri. 1916, a/s fra 1919. Kendt for sine til ØK byggede motorskibe. Beskæftiger normalt 1500 mand. Aktiekap. 6 mill. kr. (1948).

Nakskov Skibsværft.

Nal'bandian, *Inga* (1879-1929), da. forfatterinde. Gift med en armenisk pædagog; hendes vigtigste bøger handler om Armeniens lidelser.

Nalkowska [-kofska], *Zoffa Rygier* (f. 1885), po. romanforfatterinde; hovedværk: *Ønd Elskov* (1928).

'Naltjik [-tjik], hovedstad i Kabardinernes ASSR, Sovj.; ca. 30 000 indb. Besat af tyskerne 29. 10. 1942-4. 1. 1943.

nam' (oldn. *nām* det at borge), i gi. da. ret en form for lovlig selvtægt, som bestod i, at en domhaver tilvægnede sig visse af domfældtes ejendele for at tvinge ham til at rette sig efter dommen.

Naman'gan, oaseby i Uzbekistan, Sovj., i Fergana-bækkenet; 77 000 indb. (1939). Bomuldsindustri.

Namdalen [na:mda:l3n], ca. 200 km l. no. dal, N-Trøndelag, gennemstrømmet af Namsen. Gnm. N fører Namsos-Grong banen og Nordlandsbanen.

Namen [na:ma], flamsk navn på Namur (belg. by).

'Namsen, 140 km l. no. elv, N-Trøndelag, gennemstrømmer Namdalen, udmunder i Namsfjorden.

Namsfjorden [na:msfjo:ran], ca. 30 km l. no. fjord i N-Trøndelag, fra Folda til Namsos.

Namsos [n'a:(m)so:s], no. ladested, N-Trøndelag, inderst i Namsfjorden 3 km V f. Namsens udmunding; 3800 indb. (1946). Udgangspunkt for jernbanen N-Grong. Besat af engl. 14. 4. 1940, svære ødelegelser ved ty. flyverangreb 19-20. 4. 1940, rømmet af engl. 5. 5. 1940.

Namur [na'my:r], flamsk *Namen*, 1) prov. i SØ-Belg.; 3660 km²; 353 000 indb. (1948); 2) hovedstad i 1) ved Sambres munding i Maas; 31 000 indb. (1948). Kulgruber. Fabrikation af våben, læder-, jern- og messingvarer, porcelæn og glas. N har spillet en vigtig rolle i Belg.s krigshistorie; fæstningen er talr. gange blevet belejret el. erobret, bl. a. af tyskerne 1914.

'Nānak (1469-1538), stifter af den ind. rel. sekt sikherne, søgte at forene muhamedansk og hinduistisk teologi.

Nana Sahib [nu:'na:'sa:hib], tilnavn for *Dandhu Punth* ['dandhu 'pant] (f. 1824), indisk leder under oprøret 1857. Fører f. rejsningen i Oudh, beordrede efter det belejrede Cawnpores overgivelse trods givet løfte massemyrdier på englen-

derne, undslap i 1859 til Nepal; død uvist når.

Nan-ch'ang [nun tShav], hovedstad i prov Kiang-si, SØ-Kina; ca. 300 000 indb.

Nancy [nd'si], nordøstfr. by ved Meurthe; 114 000 indb. (1946). Tidl. hertugslot; rokokopalæer. Univ. (gri. 1572). Vigtig tekstilindustri; handel m. landbrugsprodukter. Tidl. hovedstad i hertugd. Lorraine. Ved N faldt Karl d. Dristige af Burgund 1477 v. nederlag mod schweizerne. Fransk 1766, forgæves angr. af ty. aug.-sept. 1914. Erobrt af arner. 15. 9. 1944.

'nan'dere (*Nandidae*), fam. af små, trop. ferskvandsfisk; fl. arter holdes som akvariefisk.

'nanduer (tupi-sprog) (*Rheae*), sydamer., store, strudslign. fugle; kan ikke flyve; 3 tæer, fjerene mangler, bifane, polygam; hannen ruger. 2 arter.

Nanga Parbat (eng. [nā'ŋa 'pə:b3tj]), 8126 m h. bjerg i Himalaya, 0 f. Indus' genembrud.

Nan-hai [nan'ai], kin. navn på Det Sydkin. Hav.

nankin [nankin] (efter byen *Nan-king*), kraftige kipervævede, som oftest farvede bomuldsstoffer, der anv. til fjærtbolster, lommefor (især i benklæder), kittler og arbejdstøj.

Nan-king [nand3i7] (kin: d. sydl. hovedstad; modsat Pe-king), hovedstad i Kina, ved Yang-tze-kiang; 1,8 mill. indb. (1946). Flodhavn, station på banen Shang-hai-Pei-ping; bet. industri og handel. På Purpurberget ved N findes gravmæler over den første kejser af Huset Ming og over Sun Yat-sen. Kinas hovedstad 1368-1403 og fra 1928, med undtagelse af 1937-45, da N var sæde for en

Purpurberget med Sun Yat-sens gravmæle.

kin. lydregering, medens det frie Kinas hovedstad var Chung-king. Apr. 1949 erobret af kommunisterne.

Nan-king-regeringen, 1) kin. national-regering, dannet 1927 af Kuo-min-tang under Chiang Kai-sheks ledelse m. hovedstad i N. Sejrede over nordkin. generaler, tog skarpt afstand fra kommunisterne; vendte sig 1931 mod det japanske angreb. Efter krigsudbruddet 1937 fortrængt fra Nan-king, tog jan. 1938 sæde i Ch'ung-king, 2) den af japanerne 1938 oprettede kin. vasalreg. med hovedstad i Nan-king, 1946 blev Nan-king atter Chiang Kai-sheks regeringssæde (til 1949).

'Nanna, i nord. rel. Balders hustru.

nano- (gr. *nānos* dværg), 1) dværgagtig; 2) forstavelse ved fys. måleenheder, n — io—

Na'nok (grønl: bjørn), *Østgrønlandsk Fangstkompani A/S*, da. selskab til udnyttelse af østgrønl. erhvervsmuligheder, gri. 1929.

Nanortalik (grønl: bjørnstedet), handelsplads i sydl. del af Julianehåbs distrikt, hovedpladsen i N syssel. 434 indb. (1946).

'Nan'sen, *Betty* (Anna Maria), f. Muller (1873-1943), da. skuespillerinde og teaterleder. Deb. 1893 på Casino. 1896-99 v. Det Kgl. Teater, 1899-1903 v. Dagmar-teatret, 1903-05 meddir. v. Folketeatret og 1907-10 v. Det Kgl. Teater; derefter gæstespil og filmoptræden i Eur. og Arner. Oprettede 1917 »Betty Nansen-teatret«, hvor hun øvede en bet. indsats som dir., instruktør og skuespillerinde ved fremførelser af Ibsen, Strindberg, Toller, O'Neill, Kaj Munk o. a. I sit spil interesserede hun ved sin intelligens, sit temperament og sit lune. (»Agnes Jordan«, Tora Parsberg, »Kameladamen«,

Lady Macbeth o. m. a.). - Gift 1. gang 1896 med Peter N. (Portræt sp. 3160).

'**Nansen**, *Fridtjof* (1861-1930), no. opdagelsesrejsende, zoolog og filantrop. Gik 1888 på ski over Grønlands indlandsis fra 0 til V, 1893-96 med »Fram« over Ishavet, hvor N på vandring mod polen nåede 86° 14' n. br., 1897 prof. ved Oslo univ. Bidrog 1905 til at skåbe sympati f. No.s unionsbrud; 1905-08 no. gesandt i Engl. Stillede sig 1920 i spidsen for arb. m. hjemsendelse af krigsfranger (ty.-østr. fra Sibirien, russ. fra Centraleur.) og fik hjemført 450 000 mennesker; fra 1921 Folkeforbundets overkommissær for flygtninge og krigsfranger; ledede 1921-23 hjælpearbejde under hungersnød i Volga-distrikterne (Røde Kors); støttede befolkningsudveksling ml. Grækenl. og Tyrk. Nobels fredspris 1923. Skrev bl. a. *Fram over Polhavet* (1897). (Portræt).

'**Nan'sen**, *Hans* (1598-1667), kbh. borgmester. F. i Flensborg, deltog i kobmandsfart i Nordatlanten; direktør i Isl. Kompagni 1639-49. Fra 1644 borgmester. Ledende bl. borgerne under stændermødet 1660, s. a. præsident i Kbh. og medl. af statskollegiet. Fik store godser overdraget for sine lån til kronen. (Portr.).

'**Nan'sen**, *Peter* (1861-1918), da. forfatter og forlagsdirektør. Til velberedt forargelse for borgerskabet og i en elegant stil skrev N bl. a. de 3 erotiske fortællinger *Julius Dagbog*, *Maria og Guds Fred* (1893-95); mindre foreldet virker den udfordrende roman *Brodrene Menthe* (1915). I ledelsen af Gyldendals forlag 1896-1916 viste N charme og klogskab.

Nansen-kontoret, et under Folkeforbundets auspici oprettet selvstændigt organ til fortsættelse af det af Fridtjof Nansen påbegyndte humanitære hjælpearbejde for russ., armenske o. a. flygtninge. Ophørte 1938.

Nansen-pas, identitetsbeviser, der af en række stater udstedtes til russ. o. a. flygtninge, der som statsløse var afskåret fra at få sædvl. pas i deres hjemland.

Nan-shan [nan Jan], del af Kun-lun bjergene, Kina; danner den nordøstl. begrænsning af Tibets højlånd.

'**Nansig** [-si], *Namy* (1892-1943), da. teaterleder (hed opr. Nathansen). Opr. skuespillerinde; ledede 1931-32 Casino, 1932-41 Apolloteatret, hvorefter hun 1941 fik bevilling til Det Ny Teater.

Nanterre [nd'tær:], vestr. villaforstad til Paris; 42 000 indb. (1946).

Nantes [nd:t:], fr. by nær Loires munding; 200 000 indb. (1.946). Vigtig flodhavn, stor handel, maskin- og tekstilindustri, skibsværfter m. v. Tidl. hovedstad i Bretagne (hertugslot). Allierede flyverangreb juni 1944.

Nantes-ediktet, udstedt af Henrik 4. 1598, gav huguenoterne begrænset gudstjenestefrihed, ligestilling m. katolikker m. h. t. embeder, samt ca. 100 sikkerhedsstæder, hvor huguenotofficerer havde kommandoen. Militærrettighederne begrænsedes efterh., faldt 1629 (Richelieu); øvr. rettigheder ophævedes af Ludvig 14. 1685.

Nanteuil [nd'to:ij], *Robert* (1623-78), fr. kobberstikker. Den betydeligste fr. portræstikker. Portræstik bl. a. af *Ludvig 14.* og *Mazarin* med skarpt karakteriserende, klar og sikker stregføring.

Nantucket Island [nãnt'kãt 'ãilnd], Atlanterhavs-ø 0 f. New York (120 km²), tilh. Massachusetts. Byen N var tidl. en berømt hvalfangerhavn; nu badested; 3400 indb. (1940).

na'os (gr., egl. bolig), gudens bolig, tempel; spec. om det indre rum (skibet) i det gr. tempel.

'**Napata**, oldtidsby i Nubien; hovedstad i det yngre ætiopiske rige fra ca. 900 f. Kr., ødelagt 23 f. Kr. af romerne; bl. ruiner af N findes, bl. a. N-kongernes pyramider.

Napier ['næipia], havneby, New Zealands nordø, 22 000 indb. (1947).

Napier, *John*, d. s. s. Neper.

Napier ['næipia], *Robert Cornelis* (1810-90), brit. officer. Især kendt for sin andel i undertrykkelsen af sepoyoprøret 1857-58. 1883 udnævnt til feltmarskal.

Napoleon 1.

Napoleon 3.

Na'po'leon (fr. *Napoleon* [-le'3]), r. kejser. Napoleon 1. (1769-1821), fr. magthaver fra 1799, kejser 1804-14(15). Søn af korsikansk adelsmand Carlo Buonaparte og Letizia, f. Ramolino; officer, 1796 leder for d. fr. hær i Nordital.; slog østrigerne (Lodi, Arcole) og sluttede på egen hånd fred 1796-97. Søgte 1798 at ramme Engl. ved togt til Ægypten; vendte 1799 hjem til Frankr. ved meddelelse om reg.s nederlag, tog s. å. magten ved statskup (Bramaire-kuppet). Indførte ny forfatning (Konstatet), et maskeret diktatur; fik tilslutning bl. folket, især da N 1800 slog Østrig (Marengo), sluttede forståelsesfred m. Engl. (Amiens 1802) og konkordat m. paven 1801. Vandt bourgeoisie til fast styre og finansreform, indførte prefekt-system og ensrettet undervisning, udbredt politispionage, benyttede attentater til at øge magten og tog 1804 kejsertitel. Fra 1803 atter i krig med Engl., der 1805 rejste eur. koalition mod Frankr., 1805-07 slog N Østrig (Austerlitz), Preussen (Jena) og Rusl. (Friedland), søgte ved fr.-russ. samarbejde (Tilsit 1807) at knuse Engls. økon. (Fastlands-spærringen). Anbragte sine brødre som fyrster rundt om i Eur., slog atter Østrig 1809 (Wagram), men kunne ikke besejre Engl., der siden Trafalgar-slaget 1805 havde herredømmet på havet, og heller ikke modstanden i Spanien. Brød efter voksende modsætning løs mod Rust. 1812, nåede Moskva, tiltrådte derefter et tilbagetog gnm. Rusl. okt.-dec. 1812, hvor »den store armé« praktisk talt tilintetgjordes ved kulde og kosakangreb. En alliance ml. Rusl., Engl., Preussen og Sv. (Bernadotte), fra 1813 også tiltråd af Østr. (Metternich), fældede N, der blev slået ved Leipzig 1813 og gik af 1814, da De Allierede var trængt ind i Frankr. Fik oven Elba som rige, søgte 1815 ved kup at genvinde magten i Frankr., men »De 100 Dage« endte med nederlaget ved Waterloo. N overgav sig til Engl., anbragtes som fange på St. Helena, hvor han døde. 1840 begravet i Invalidkirken i Paris. - 1796 g. m. Josephine Beauharnais, skilt 1809, da ægteskabet var barnløst; 1810 g. m. Marie Louise af Østrig, der fødte »Napoleon 2.« (Portræt).

Napoleon 3. (*Louis N Bonaparte*) (1808-73), fr. præsident 1848-52, fr. kejser 1852-70. Søn af dronning Hortense (Beauharnais) og (officielt) Napoleon 1.s broder Louis Bonaparte. I sin ungdom knyttet til ital. carbonarier; tilhænger af nationernes selvbestemmelsesret; udg. skrift m. plan om et demokratisk og frisindet, men stærkt kejserdømme. Søgte 2 gange forgæves at styre Ludvig Filip. Dec. 1848 valgt til præsident i Frankr., da hverken monarkister el. arbejdere ville stemme for Cavaignac. Vandt kirken og hæren for sig; begik statskup 2. 12. 1851; kejser 1852, uden vanskelighed godkendt ved folkeafstemning. Vandt fast magt, støttet til opadgående konjunkturer i 1850'erne, hævdede sig mod Rusl. i Krimkrigen 1854-56; slog Østrig i tal. 1859 og fik Nice og Savoyen, men kom i skævt forh. til paven. Søgte derpå i liberal retning, gennemførte 1870 en fuldt fr. forfatning. Svækkedes i 60'erne af mislykket ekspedition til Mexico. Foruroliget ved Østrigs nederlag 1866 søgte Nat. ydmyge Bismarck og lod sig, skønt egentl. fredsvenlig, af hofpartiet føre til krig 1870. Svækket af sygdom fulgte N den fr. hær til Sedan, hvor han

blev ty. fange 2. 9.; 4. 9. faldt kejserdømmet ved revolution i Paris. D. i Engl. - 1853 g. m. Eugénie Montijo. (Portræt).

Napoleon (*Ludvig N*, kaldet *N 4.*) (1856-79), søn af N 3. og Eugénie. Bonapartistisk trontrædende efter N 3.s død 1873, eng. officer, faldt under zulukrigen. »**Napoleon 2.**« (1811-32), søn af Napoleon 1. og Marie Louise, kaldet kongen af Rom; bar fra 1818 titlen hertug af Reichstadt. Voksede op i Østrig, nåede ikke at gøre sig gældende i politik. Regnedes af bonapartisterne for N 2., da Napoleon 1. både 1814 og 1815 formelt abdicerede til hans fordel.

'**Napoli**, ty. *Ne'apel* (lat., gr. *Ne'apolis* ny by), ital. by i Campanien, på N-siden af N-bugten; 978 000 indb. (1947). Fra havnen hæver N sig mod N og V op ad lave bjergskræninger, hvorfra der åbner sig en vesterlæt udsigt over byen og bugten til Vesuvius, hvis krater kun ligger 13 km i luftlinie fra byens centrum. N er Syditaliens vigtigste havneby (normalt omkr. 10 mill. NRT) og har stor jernindustri, bl. a. skibsværfter; desuden tekstil- og leynedsmiddelindustri. Talrige vidensk. institutioner, f. eks. univ. (grl. 1224), ingeniørskole, vulkanologisk institut i forbindelse med Vesuv-observatorium, havbiologisk institut (grl. 1872) og akvarium, nationalmus. (grl. 1738) med fund fra Pompeji, samt orientalsk

Udsigt over Napoli.

institut. - *Historie*. Det antikke Neapolis grundlagdes som gr. koloni af Kyme (Cumæ), blomstrede under romerne (forbunds-fælle 326 f. Kr.), erobrede 536 e. Kr. af byzantinske styrker fra øs togerne; 1130 under normannerfyrsterne, hovedstad i Kongeriget Neapel. - Især fra dec. 1942 udsat f. svære allierede luftangreb. 2. 10. 1943 rømmet af ty. styrker. Valget 2. 6. 1946 viste monarkistisk flertal, og Umberto 2.s nederlag førte til kortvarige uroligheder.

Napoli el. Fiskeren og hans Brud, ballet af Bourmonville, musik af H. S. Paulli, Edv. Helsted, N. W. Gade og H. C. Lumbye (1842).

'**nappa**, tin lædersort af gede-el. fåreskind, anv. til handsker og bogbind.

Nåpravnik ['na:pravnik:ki], *Edvard* (1839 -1916), cech. komponist, 1869 dirigent v. den kejserlige opera i St. Petersborg. Har komp. operaer, bl. a. *Francesca da Rimini*, 4 symfonier, orkesterrmusik o. a.

nar, *hofnar*, person (oftest en dværg), hvis hverv er at more og adsprede fyrsterne og deres hof; kendes i Ægypten 3000 f. Kr. I middelalderen fandtes en n ved de fleste hofter; i Rusl. indtil omkr. 1800.

Nara [nara], jap. by på Honshu 0 f. Osaka; 61 000 indb. (1940). Kolossalstatue af Buddha. Kejserligt skatkammer. Japans ældste tempel (ca. 600 e. Kr.). Kunst-indstri.

Na'ram-'Sin (Sins eskede), konge af det akkadiske dynasti ca. 2300 f. Kr. Han genoprettede imperiet i samme udstrækning som under Sargon af Akkad. Berømt er hans sejrstele med motiv fra hans sejrjagt mod en grænscestamme i V-Iran. (Hfl. se tavlen Båbylonsk Kunst).

Narbadå (eng. [na:'bada:]), ind. *Narmadå*, 1280 km l. flod i Forindien, munder N f. Bombay.

Narbonne [nar'ban], sydf. by; 30 000 indb. (1946). Vigtig handels- og industriby; trafikknudepunkt. - Romernes første koloni i Gallien, *Narbo Maritius* (grl. 118 f. Kr.).

narcein [-se'in] (gr. *narké* bedøvelse), alkaloid i opium.

narcis [-'sis] (gr. *narkân* lammes, bedøvelse; hentyder til duften), slægt af n-fam. Løgvækster med smalle, grundstillede blade og et hult skaft med en el. fl. blomster, før udspringningen omgivet af et hylsterblad. Blomsterne har langt blomster- og sambladet biblaster. 40 arter, hvoraf fl. dyrkes som prydanter. Hertil påske- og pinselilje.

narcisflue [-'sis-] (*Euemerus stri'gatus*), grønlig skinnende svæveflue, larven i løg. Skadelig.

narcis'sime (efter *Narkissos*), Freuds betegn. for libidoens væren rettet mod en selv (»selvfølelse«).

Nar'cissus, 1) lat. form for *Narkissos*, 2) (d. 54), kejser Claudius' mægtige frigivne, var i en årække Messalinus håndgangne mand, men styrtede hende og fik hende henrettet 48; selv dræbt af Agrippina ved Nerøs trobetslæge.

narcys'le'ni-sy-, rettes acetylen til narkose, **nardusallve** fremstillet i oldtiden af jordstængelen af *Nardostachys yamansi*, Baldrianfam.; nævnes i Bibelen.

Nares ['na:z]. Sir *George Strong*, (1831-1915), eng. polarforsker, 1872-74 kaptajn på »Challenger«. 1875-76 til Robeson-kanalen.

Narøw ['narəf], 400 km l. højre-biflod til

Wislas biflod Bug.

nar gileh (pers., af *nārgil* kokosnød), orientalsk vandpibe.

narhval (oldn. *nār lig + hval*; narhvalen mentes at leve af lig) (*Monodon no'nceros*), tandhval, hannen m. lang, snoet stødtand i øvrigt tandløs. Hvidlig mørkpletlet; hjørtekisk, lever af bundfisk.

Nar'kissos (gr. *Narkissos*, lat. *Nar'cissus*), i gr. mytol. en skøn yngling, i hvem nyfæmten Echo var ulykkelig forelsket. Da N i en kilde så sit eget billede, blev han så forelsket i dette, at han fængsledes til stedet, til han døde. En blomst voksede frem og fik navn efter ham.

narko- (gr. *narkân* lammes), bedøvelses-

narkolep'si (*narko-* + gr. *lēpsia* griben, anfald), anfald, under hvilke en patient under ydre årsag falder pludseligt i søvn.

nar koma'ni (*narko-* + *mani*), misbrug af smertestillende, søvngivende el. stimulerende lægemidler.

nar'kose (gr. *narkân* bedøves), forbigående ophævelse af levende cellers funktion; forårsages af kern. stoffer, narkotika, n bruges ofte synonymt med bedøvelse. - I lægevidenskaben anv. mest 2 former: 1) inhalationsn, hvor det bedøvende stof indåndes, indtil bevidstløshed og muskelslaphed indtræder, f. eks. æter, kvælstoffbrille, kloroform og klorætyl; 2) intravenøs n, hvor stoffet sprøjtes ind i en vene, f. eks. **evipap** (citodan), pentothal o. 1. Bevidstheden ophæves af alle stoffer, men muskelslapheden er ved visse former vanskeligere at opnå, hvorfor man nu ved f. eks. kvælstofforliden, der er behagelig og farefri, men ikke giver tilstrækkelig muskelafslappelse til gennemførelse af bughuleoperationer, samtidig giver curare, der ophæver muskelspænding totalt (men ikke giver smertefrihed og bevidstheds-tål). Ved operationer i munden anv. ofte intubation (se der) med tamponade omkr. intubationsrøret for at blod ikke skal løbe ned i luftvejene. Anv. også ved langvarige operationer for at sikre fri passage af ind- og udåndingsluften ved tilføjelighed til tilfukning på gr. af tilbagefald af tungen.

nar'ko'tika (gr. *narké* bedøvelse), 1) midler, der kan fremkalde narkose, f. eks. kloroform, æter, evipap, divinylæter, kvælstoffbrille in. fl.; 2) smertestillende og stimulerende midler, f. eks. morfin, kokaïn, opium, heroin, kodeïn, dionin o. a. Disse midler misbruges i stor mængde og der består med støtte i en konvention af 1931 et internat, samarbejde for at begrænse og udrydde dette misbrug. Permanent Central Opium Board under UN har udsendt den første statistik efter krigen over forbrug af n (i kg) pr. mill. indb. i 1947 omfattende den legale fabrikation og distribution:

	mor-	he-	ko-	dio-	ko-
	fin	roin	dein	nin	kain
Danmark . . .	35,0	0,5	277,9	32,1	4,1
Island	37,3		171,6		37,3
Finland	13,8	17,7	94,5	16,9	2,8
Norge	23,5		51,5	8,3	2,5
England	17,7	1,9	59,9	2,2	4,3
USA	16,5		112,0	2,9	6,7
Sverige	10,6	4,1	132,7	37,8	3,1
Belgien	12,1	1,9	96,7	6,7	4,9
Frankrig	8,4	0,7	86,0	14,7	5,5
Canada	7,0	2,0	83,7	2,5	3,1
Holland	7,4	0,2	48,0	0,5	2,6
Schweiz	5,1		71,5	4,0	10,8

narko'ti'n (gr. *narkân* bedøves), opiumsalkaloid, forstærker virkn. af morfin, hvorfor det tilsættes opløsninger af rene morfinsalte, selv om dets egen virkn. er ringe.

narodnik [-'rot-] (russ. *narod* folk), tilhængere af en russ. litt. og polit. bevægelse, som fra ca. 1870 var udbredt bl. akademikerne; søgte forb. m. bondebefolk.; organiseret som hemmeligt selskab: Narodnaja Volja (Folkeviljen), tilstræbte n revolution og opbygn. af socialistisk samf. på grundlag af landsbyfællesskabet. Søgte at fremme sagen gnm. attentater (Alexander 2. 1881). n betegnedes hyppigt som nihilister, egl. øgenavn for alle de oppositionelle, der ville revolutionere samfundet.

nar rata '**refero** (lat.), jeg beretter (kun), hvad der er blevet mig fortalt.

narrefest, middelalderlig folkefest med optog og ofte meget grovkornede parodier på gejstligheden; var indtil 16. årh. meget udbredt i Ml.-Eur., stammer vistnok fra de rom. saturnaler.

Nar'ses (d. 567), byzantinsk felterher under Justinian I., erobrede Italien fra østgoterne 552-54 og styrede som eksark til sin død.

narthex (gr. skrin), forhal; i ældre, kristne kirker liggende på tværs foran vestfronten i dennes bredde; bl. a. brugt som opholdssted for de bodgørende.

Naruszewicz ['naru'zævit'], *Adam* (1733-96), po. forfatter, betydelig repr. f. den po. oplysningstid, skrev bl. a. *Satirer* (1773) og *Fabler* (1771) og udgav *Det Po. Folks Hist.* 1-6 (1780-86).

nar'v (nty., egl. ar), 1) den tegning, der findes på hårsiden af læder som mærke efter harsække, årer osv.; 2) oversiden af læder, modsat kodsiden, -n-spalt er den værdifuldeste del af huder, fremst. af tykke huder i spaltmaskine.

'Narva, 1) Peipus-søens afløb (74 km l.); 2) by i Estland nær Narvas udløb i Finske Bugt; 28 000 indb. (1935). Bet. træ- o. a. industri. - Slot grl. af Valdemar Sejr 1222; da. til 1346; Hamestad, under Ty. Ridderorden, 1558 erobret af Rusl., bet. transithandel. Sv. 1581-1704, da erobret af Rusl. 20. 11. 1700 slog Karl 12. overlegen russ. hær v. N. 1919 estisk, 1940 besat af sovjet. tropper. Besat af Tyskl. 21. 8. 1941; efter ty. vigen til N-linien febr. 1944 rømmedes N 26. 7. s. å., og sept. s. å. opgaves N-linien helt.

'Narvik, no. købstad (fra 1902), Nordland, inderst i Ofotfjorden; 10 000 indb. (1946). Endepunkt for Ofotbanen, store jernbaneværksteder, rummelig havn med laesteindretninger for jernmalmen fra Kirunavaara i sv. Lappland (1937: 7 mill.

Fagernes. Narvik.

t), - 9. 4. 1940 angrebes N af ty. jagerflotille; chefen f. no. tropper, oberst Sundlo, kapitulerede uden modstand. Eng. luft- og flådeangreb i flg. dage, svære ødeleggelse; efter eng. landgang v. Bodø og hårde kampe erobrede engl.

N 28. 5. Ved allieret rømm. af No. kapitulerede no. styrker 9. 6. 1940.

na'sal (lat. *nasalis naxe-*), næselyd, sproglyd, der præges af resonans i næsrummet, d. Vi s. konsonanterne v. n, m, samt alle vokaler under hvis artikulation der samtidig passerer luft gnm. næse og mund.

Naseby ['næizbi], landsby i N-Engl. (Northampton), hvor Cromwell 14. 6. 1645 slog Karl I.s hær afgørende.

Nash [naf], *Jørgen* (f. 1920), da. forfatter. Typisk for hans modernistiske og traditionsløse lyrik er *Sindets Underjord* (1943). Modnere virker det grumt satiriske efterkrigsdigt *Atom-Elegien* (1946).

Nash [naf], *Paul* (f. 1889), eng. maler. Har skildret episoder fra 1. Verdenskrig. Træsnit.

Nash [nål], *Thomas* (1567-1601), eng. dramatiker. Skrev bl. a. komedien *Summer's Last Will* (1600), satiren *Pierce Penniless* (1592) og vagabondfortællingen *Jacke Wilton* (1594).

Nashville ['najvil], hovedstad i Tennessee, USA, ved Cumberland River; 167 000 indb. (1940), deraf 47 000 negre. Handelscentrum; trafikknudepunkt. Negeruniversitetet Fisk University.

Nä'sir-i-Khosrau [-'fos'rau] (1004-88), pers. digter, har skrevet filos.-rel. værker og lyriske digte. I *Safarnama* (rejsebogen) skildrer han sine lange rejser i Orienten, hvor han søgte den rel. frelse, som han til sidst fandt i ismailitterekten.

nasi'ræ'er (hebr. *Nazir* indviet), en, som indviede sig til Gud for en kortere el. længere tid, i hvilken han ikke måtte drikke vin, klippe håret og bære lig.

Nationalgalleriet i Oslo, den no. stats kunstmuseum, grl. 1836, siden 1882 anbragt i den nuv. bygn. s. m. en privat skulptursaml., der 1903 blev skænket til staten. Kobberstik- og håndtegn.-saml. fra 1883.

Nasjonal Samling, no. polit. parti, stiftet 1933 af Quisling i tilslutning til ty.-ital. autoritære ideer. Fik 28 000 stemmer 1933, 26 000 1936, derefter stærkt tilbage. Blev efter Terbovens diktat 25. 9. 1940 eneste tilladte parti i No., ledende i det af Tyskl. indsatte »riksråd«. Partiets kerne var »hirden«, der blev ledende i No.s terroraktioner. 1941 havde N 26 000 medl., men formåede ikke at vinde virkelig masseslutning. Led trods førerprincip under skarpe indre konflikter, ildeset af ty. militæreldele i No., søgte forgæves at vinde magt i erhvervsorganisationerne; 1943 45 000 medl., derpå stærkt svækket, men udmeldelse af N var vanskelig f. medl. Søgte april 1945 at starte forsonlighedskampagne, brød sammen efter 7. 5.

Nasred'din Hodsha (*Hoca*) [ho'dso], centrumfigur i utallige folkelige, tyrkiske skæmtehistorier og anekdoter, hvoraf store samlinger foreligger siden 19. årh.

Nas'ri'der, Granadas mauriske dvnasti 1238-1492.

'Nassau, tidl. hertugdømme i Vesttyskl., indlemmet i Preussen 1866 (prov. Hessen-N.). Fra sidelinier af huset N stammer fyrstehuset Oranien (statholdere og konger i Nederlandene).

Nassau ['nå:sa:], Bahama Øernes hovedstad på N-siden af øen New Providence; 20 000 indb. (1946). Flådebase. Bædested for turister fra USA. (dampskibsforb. med Miami, Florida).

na'sti'er (gr. *nastos* trykket), ikke retningsbestemte vækstbevægelser hos fastvoksede planter, fremkaldt af ydre påvirkning. Eks. termonasti: blomsters åbning i varme; fotonasti: blomsters lukning i mørke.

Na'sturtium, 1) brøndkarse; 2) alm., men urigtigt navn for Tropæolum.

nat, det tidsrum, da Solen er under horisonten (jfr. tussørke).

nataber (*Aotus*), sydamer. aber, små ører, store øjne, natdyr. Lever af frugter, småfugle o. l. •|p><

Natal [na'tal], hovedstad og havneby i staten Rio Grande do Norte, Brasilien; 55 000 indb. (1940). Udførelse af bomuld og huder.

Natal [na'tal], østligste prov. i Den Sydafr.

Union; 91 380 km²; 2 183 000 indb. (1946), deraf 233 000 hvide; ca. 51 000 taler afrikaans, ca. 175 000 eng. (1946). Hovedstad: Pietermaritzburg.

natbue, den del af et himmelgemes døgnbue, der ligger under horisonten. **natteffekt** ved radioepjeng viser sig ved, at retningsbestemmelse efter mærkets frembrud bliver usikker eller umulig. Modvirkes ved anv. af spec. antenner, f. eks. adcockantenner.

'nates (lat.), sædeballerne.

'Nathan, profet, som stod David nær, forudsagde hans slægt et varigt kongedømme, men gik også i rette med ham efter Urias' død.

Nathan [næ:»3n], **George Jean** (f. 1882), arner, kritiker og forfatter. Har øvet afgørende indflydelse på sin samtids arner, teater. Siden 1942—43 udg. *Theatre Book of the Year*.

Na'thanael (hebr.: givet af Gud), en af Jesu disciple. Joh. 1, 46.

Nathan der Weise [n'at:n -'vaizə] (ty: Nathan den Vise), drama af Lessing (1779). **Nathansen**, **Fritze** (f. 1925), da. svømmerske. Fl. gange Danm. mester (100 m crawl og 50 m svømm. 1 50 m bjergning). Sølvmedalje 14 x 100 m holdkapsvømm. ved olympiaden 1948.

Nathansen, Henri (1868-1944), da. forfatter. Jøde. Romanerne *Floden* (1902), *Af Hugo Davids Liv* 1-4 (1917) og *Mendel Philipsen og Søn* (1932) tilhører det bedste i da. psyk. kunst. Den her behandlede spænding ml. da. og jødisk sind præger også fl. af N-s skuespil.

især *Daniel Hertz* (1909) og *Inden for Murene* (1912). Af hans kritiske arb. handler fl. om skuespillere, det dybestgående om *Georg Brandes* (1929). N døde i Sv., hvorhen han var flygtet 1943.

Nathanson, Mendel Levin (1780-1868), da. forretningsmand, redaktør. Udg. omfattende, ret usystematiske skrifter om da. samfundsholdning (*Danmarks National- og Statshusholdning* 1836). 1838-58, 1865-66 red. af *Berlingske Tidende*, som N skaffede større position.

nathejre (*Nycti'corax nycti'corax*), lille mørk hejreart. Natflugl. Vidt udbredt. Nu og da i Danm.

nathold, pligt til at underholde kongen og hans følge el. evt. en anden dertil berettiget, n er den ældste skat til kongen i Danm.

'Nathorst, **Alfred Gabriel** (1850-1921), sv. geolog. Deltager i fl. polareksp. (Spitsbergen, Grøn.). Har især undersøgt fossile planter, således i Skånes rhat-lias, i polarlandene og Japan. N påviste endv. tilstedeværelsen af arktiske planterester i senglaciale lag (i bunden af sv. moseer).

nathus, søv., træ- el. messinghus med det om natten belyste kompas.

nation (lat. *natio* fødsel, folkestamme), en social gruppe, der føler sig knyttet sammen af fælles hist. oplevelser og fælles kultur, hyppigst også af fælles sprog. Enhver n stræber efter at udgøre en selvst. polit. enhed. Det føles som undertrykkelse, hvis medl. af en n tvinges til at leve som nationalt mindretal i en af den anden n behersket stat.

natio'na'l (fr., af lat. *natio* folkeslag), som hører til el. vedrører nationen; som er karakteristisk for en nation; fædrelandskærlig.

Nationalbanken, navnet på den da. centralbank som privat a/s 1818-1936; nu Danmarks Nationalbank.

National Banks [n'alno' b'á'ks], i USA seddelbanker i enkeltstaterne; stiftet ved N-Act 1863-64; skal være medl. af Federal Reserve System.

National Broadcasting Company (NBC) [n'ájnal 'brádkástb'j kámpáni ('æn 'bi: 'si:)], det største radiofoniskab i USA, grl. 1926. Hovedsender i New York. N er under statskontrol.

nationalbudget [-by'læt], opgørelse over

et lands forventede nationalindtægt og dens fordeling på investering, udførselsoverskud og forbrug samt på erhvervsgrupper m. v. n indebærer dels et skøn over en forventet udvikl., dels et program for det offentlges evt. indgriben i nationalindtægtens udvikling. En tilsv. opstilling m. h. t. den faktisk konstaterede nationalindtægt for et allerede forløbet år betegnes nationalregnskab, n er i Danm. første gang opstillet af Det Økon. Sekretariat, for 1948.

National City Bank of New York [n'ájns'l 'siti 'bá'rk av 'nju 'já'rk], arner, storbank, grl. 1812.

nationaldag, árl. festdag til minde om stor national begivenhed, f. eks. Bastilledagen i Frankr. 14. juli til minde om Den Fr. Revolutions begyndelse; 17. maj-dagen i No. til minde om Eidsvoll-forfatn. og No.s uafhængighed; 4. juli i USA til minde om uafhængighedsérkl. 1776; grundlovsdagen 5. juni i Danm. til minde om grundlovens indførelse.

nationaldragt, dragt som karakteriserer et lands befolkning. Egl. n træffes hos asiatiske folk. Folkedragter hos eur. nationers landbefolkning kaldes ofte fejlagtigt n.

nationalformue, den saml. nettoverdi af de økon. goder, som tilhører et lands borgere og institutioner (inkl. tilgodeh. i udi., men ekskl. gæld til udi.). Foruden skattepligtige (og skjulte) formuer omfatter n bl. a. alt løse og alle offentl. aktiver, med fradrag af gæld, da man ellers foretager dobbeltregning. Den da. n kan for 1948 anslås til ca. 45 milliarder kr., hvoraf 19 milliarder kr. er fast ejendom.

nationalforsamling, fr. *Assemblée nationale* [as'd'ble nas'ja'nal]. 1) navn, de fr. generalstænder antog efter juni 1789, da de som det fr. folks repræsentanter tiltvang sig magt til at give Frankr. en fri forfatning. Udformede forfatningen af 1791, opløstes sept. s. å., efter at have omformet det fr. samfund totalt (nævningedomstole, ny forvaltning, inddragelse af kirkegodset, privilegiernes afskaffelse). 2) siden alm. beteg. f. folkevalgt, grundlovgivende forsamling, f. eks. i Frankrig 1848, 1871-75, 1945-46. 3) Frankrigs lovgivende forsamling if. forfatn. 1946.

National Gallery [n'ájnal 'gátari], museum i London (ved Trafalgar Square) for ældre malerkunst (den nyere kunst er udskilt og overgået til Tate Gallery). Grl. 1848 med en grundstamme fra gi.

• kgl. samlinger.

Nationalgarden, 1 fr. *La garde nationale* [la'gard nasjo'nal], frivillig fr. borgervæbning, opr. juli 1789 i Paris for at holde byen i orden og hindre nye kupforsøg fra hoffet. Fra 1791-92 behersket af jakobinerne, anv. som magtredskab mod Konventet 1793, tabte bet. under

revolutionskrigene. Fandtes også i de fr. provinsbyer. 2) arner. *National Guard* [n'alns 'gá'd], USA mil. styrke, dels opretholdt af de enkelte stater, dels af USAs regering; N kan indkaldes til bekæmpelse af opstand, ulovligheder o. l. 1 tilf. afkrig indgår N som en del af hæren.

National Geographic Magazine, **The** [n'ájns'l d'ni'gá'fik má'g'szkn], arner, populærvidensk. geogr. tidsskr., rigt fll. Grl. 1889. Oplag ca. 1,2 mill.

nationalgæld, et lands saml. gæld til udlandet, mods. udenl. statsgæld. Ult. 1947 udgjorde Danm.s n ca. 2 milliarder kr., herunder den udenl. statsgæld på 700 mill. kr.

nationalindtægt, 1 de varer og tjenesteydelser, der gnm. et tidsrum tilfalder et lands borgere, el. 2) de varer og tjenesteydelser, som et lands produktionsfaktorer skaber gnm. et tidsrum (også kaldet nationalproduktet). Forskellen ml. disse begreber er udbytte- og renteindtægterne fra udlandet -r udbytte- og renteudf. til udlandet, n måles i penge og kan opgøres enten efter markedspriser el. efter kostpriser (d. v. s. uden offentl. afgifter og tilskud), n er i Danm. opgjort, såvel samlet som fordelt på investering, konsum osv. samt efter erhvervsgrupper, af Det Statist. Departement. For 1948 udgjorde n til markedspris netto (d. v. s. efter afskrivn.) 17 milliarder kr. efter begreb 2, 16,9 milliarder efter begreb 1.

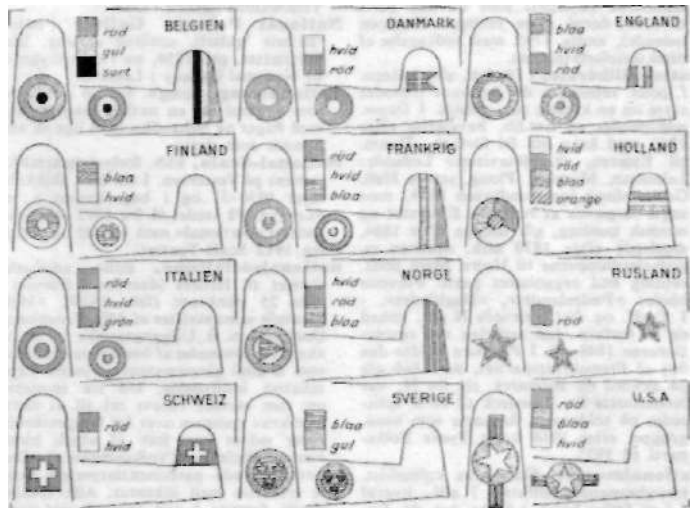
National Industrial Recovery Act [n'ájns'l in'dástri'l ri'kávri 'ákt] (NIRA), USA-lov af 16. 6. 1933, der gav Franklin D. Roosevelt vidtgående fuldmagt til indgreb i erhvervslivet for at bekæmpe krisen: fastsættelse af minimuml. begrænsning af arbejdstid, nødhjælpsarbejder. 1935 erklæredes NIRA af højesteret for forfatningsstridig, hvorved The New Deal i hovedsagen var umuliggjort.

nationali'se'ring, overførelse af trafikmidler, banker o. l. til statejendom (anv. også i samme bet. som socialisering). Inden for isolerede erhvervsområder har n ofte fundet sted i privatkapitalist, samfund. I større omfang er n uden for Sovj. gennemført efter 2. Verdenskrig i Frankrig, Engl., Tjchosl., Jugoslavien o. a. lande.

nationalisme, nationalfølelse; hyppigt anv. noget nedsættende om nationalfølelse, der i første række understreger modsetn. t. andre nationer og anses deres ret f. uvæsentlig i sammenlign. med ens egen nation.

nationali'te't (lat.), tilhørsforhold til en nation; sprogl., kulturelt og hist. fællesskab.

nationalitetsmærker, kendingsmærker for 1) automobiler (se *automobilkendingsmærker*), 2) civil indregistrerede luftfartøjer; for disse skal n bestå af et el.

Militære flyvemaskiners nationalitetsmærker.

to bogstaver, hvorefter følger et registreringsmærke, bestående af bogstaver el. tal, el. en kombination heraf (i Danmark en trebogstavsgruppe).

Civile luftfartøjers nationalitetsmærker.

Land	Mærke
Belgien	OO
Bulgarien	LZ
Canada	CF
Danmark	OY
England	G
Finland	OH
Frankrig	F
Grækenland	SX
Holland	PH
Irland	EI
Island	TF
Italien	I
Jugoslavien	YU
Luxembourg	LX
Norge	LN
Polen	SP
Portugal	CS
Rumænien	YR
Schweiz	HB
Sovjetunionen	URSS
Spanien	EC
Sverige	SE
Czechoslovakiet	OK
Tyrkiet	TC
Tyskland	D
Ungarn	HA
USA	N
Østrig	OE

3) nationalitetsmærker på militære flyvemaskiner er anbragt på over- og underside af bærepplanernes yderste trediedel, på begge sider af kroppen (dog ikke for alle landes vedk.) og på begge sider af halefinne og sideror (dog ikke for alle landes vedk.). Mærkning af militære flyvemaskiner på denne måde er nødv. for under en krig at kunne skelne ml. egne og fjendtlige maskiner, fordi mange flyvemaskintyper ligner hinanden i påfaldende grad. III. sp. 3170-71 viser n fra 12 lande.

nationalitets- og registreringscertifikat giver skib over 20 BRT, der er optaget i det da. skibsregister, ret til at sejle under da. flag.

nationalitetsprincippet. 1) i folkerettet den grund sætning, at befolkningsgrupper hørende til samme nation bør udgøre een og samme stat; 2) i den internat. privatret den grund sætning, at en persons private retsforhold bedømmes efter lovgivningen i det land, hvis statsborgerret han besidder.

Nationalkonventet, fr. *Convention nationale* [kvs'dsjii nasjo'nal], fr. grundlovgivende forsamling, valgt v. alm. valgret efter Ludvig 16.s fald 1792. Dømte 1793 kongen til døden; var fr. parlament under revolutionens højdepunkt, med jakobinerne (Bjergret) som førende parti til 1794, derpå mere moderat (Sumpen ledende), endte 1795 med vedtagelse af direk. torieforfattningen.

Nationalliberale, i 19. årh. alm. betegn. f. polit. retninger, der krævede frisindet styre og en kraftig nat. politik. I *Damm* udformedes en nat.lib. bevægelse efter 1840 med krav om fri forfatn., Danmark til Ejderen, skandinavisme. Ledende: Lehmann, Monrad, Ploug, senere Hall. Gennemførte junigrundloven 1849, men søgte forgæves at realisere Ejderstat og nordisk samling, g'k tilbage efter 1864, smeltede efter 1870 eflh. sammen m. godssejrerne til Højre. Mere polit. retning end organiseret parti. Førrende blade: »Fædrelandet», »Dagbladet». - I *Tyskl.* og *Ital.* krævede N nat. enhed og fri forfatn., led nedlæg ved revolutionerne 1848-49. I *Preussen* kaldte den fløj af Fremskridtspartiet, der 1866 gik på akkord m. Bismarck, sig for N; var hovedstøtte for Bismarck til 1878, splittedes på tildagsen; fortsatte som kons. gruppe, efter 1918 kaldt Tyske Folkeparti til 1933.

Nationalmuseet, Danmarks kulturhist. hovedmuseum, omfatter 7 afd., hvoraf 6 i en fælles bygn. i Kbh: den da. forhist. saml. (1. afd.), den da. hist. saml.

Nationalmuseet. (Prinsens Palæ).

(2. afd., tiden ca. 1000-1660), Dansk Folkemuseum (tiden efter 1660), etnografisk saml., antiksamlingen og mønt- og medaillesamlingen; den 7. afd. er Frilandsmuseet i Lyngby. Roden til N fandtes i det gi. kgl. kunstkammer, hvoraf en del ved dets opløsning 1824 forenedes med en 1807 oprettet oldsagsaml. på Trinitatis kirkeløft til et Oldnordisk Museum (1892 delt i forhist. og hist. afd.). Det nye museums skaber og første direktør (til 1865) var Chr. Jürgensen Thomsen, der af andre dele af kunstkammeret efterhånden oprettede etnografisk saml. (1841; verdens ældste etnogr. museum) og antiksamlingen (1851); fra 1854 husedes alle disse samlinger i Prinsens Palæ ved Frederiksholms Kanal, hvor 1867 også mønt- og medaillesaml. fik plads. 1892 fik alle samlingerne her fællesnavnet N. 1925 gav en landsindsamling midler til at begynde opførelsen af en nybygn. (indviet 1938) til N i slutning til Prinsens Palæ, der forlængest var alt for lille: i den nye bygn. fik også Dansk Folkemuseum plads.

N-s direktører siden oprettelsen var: C. J. Thomsen 1849-65; J. A. Worsaae 1866-85; C. Herbst 1887-92; Sophus Muller (1. afd.) 1892-1921; Henry Petersen (2. afd.) 1892-96; W. Mollerup (2. afd.) 1896-1910; M. Mackeprang (2. afd.) fra 1922 enedirektør 1910-38; Poul Norlund fra 1938; (antiksamlingen og montsamlingen havde særlig direktion til henh. 1892 og 1898).

Nationalmuseum i Sthlm., den sv. stats kunstmuseum, grl. 1794 med den kgl. malerisamling, inkl. C. G. Tessins berømte samling af nederl. malerier fra 16. og fr. fra 18. årh. som grundstamme. Afd. for maleri og skulptur, håndtegn. og gravurer, kunsthåndværk samt slotsamlinger. Nuv. bygn., opført 1847-66 af den ty. arkitekt F. A. Stiiler (1800-1865), åbnet 1867; opr. tillige hjemsted for statens hist. museum.

nationalpark, naturreservat, der står under statens beskyttelse. Berømt er Yellowstone-parken i USA.

National Portrait Gallery [nəjənal 'pə:trɪt 'gæləri], samling af eng. hist. portrætter, grl. 1856, nu i en tilbygning til National Gallery i London.

nationalsang, betegn. for en sang, der som symbol for en nation rangerer lige med flaget og behandles med lige så stor hønør som dette.

National-Scala, kbh. forlystelsesetablissement på Vesterbro. I sin nuv. skikkelse rejst 1930-31 og i beg. drevet s. m. »Lorry». På stedet lå fra 1882 etablissementet »National» med variété og teater, fra 1912 Scala-Teatret.

nationalsocialisme, polit. anskucise støttet til Hitlers ideer som fremsat i »De 25 punkter» (feb. 1920), »Mein Kampf» samt skrifter af Alfr. Rosenberg, Goebbels m. II. Udgangspunkt for n var skarp fordømmelse af bestående samfund, som n anså gennemsyret af jødisk-kapitalistisk indflydelse. Ud fra teorierne om den »ariske race» ret til at sætte sine krav igennem over for laverestående racer måtte kun folk af »tysk blod» være »folkefæller» (Volksgenossen). »Den korrumperede parlamentsstyrelse» skulle erstattes med diktatur. Alle tyskere skulle forenes i een centraliseret stat. »Udartet» (entartete) kunst og litt. skulle

bekæmpes. Bondestanden, bærende element i den »germanske race», skulle sikres i sin jordbesiddelse. Tyskerne måtte rejse og vækkes til et »folkefællesskab», hvor den »jødisk-materiatiske ånd» forsvandt til fordel for enhedsfølelse, offervilje og militærbegejstring, hvor henynet til den enkelte veg for fællesskabet, og hvor det diktatoriske førerprincip var enerådende. Betingelsesløs underordning under føreren var pligt. Hertil kom opr. skarpe angreb på kapitalismen: afskaffelse af al arbejdsfri indtægt, »afskaffelse af renteslavetiet», statsøvertagelse af alle monopolforetagender, kommunernes overtagelse af de store varehuse til fordel for detailhandlerne, jordreform med ekspropriation uden erstatning. Kvinden henvises til »Kirche, Kuche, Kinder», undervisning skal skabe betingelsesløs lydhed mod fører og nation, forsøg på objektiv kritisk vurdering af politik og historie opfattes som svaghed. - I denne blanding af socialisme, jødehad, preussisk militarisme og småborgerligt fremmedhad trådte det socialistiske element eflh. tilbage for fanatisk had mod jøder og kommunister, førerbegejstring og terror mod anderledes-tænkende, i praksis forblev den socialistiske del af programmet uopfyldt, selv om n gennemførte statskontrol m. erhvervslivet, afviklede arbejdsløsheden bl. a. v. oprustning, organiserede »Winterhilfe» og angreb vesteur.-amer. »plutokrati».

Nationalsocialistiske Arbejderparti, Danmarks (fork. *DNSAP*), grl. 1930 af Hitler-venl. kredse m. program i overensst. m. ty. nazisme. 1933 blev Frits Clausen »fører» f. N; organisation efter ty. forbillede: ubetinget lydhed mod føreren, partistab, sysselledere (d. s. s. gau-leiter), SA, ungdomsorganis., faggrupper. Folketingsvalg 1932 gav N 757 stemmer; 1935: 16 000; 1939: 33 000 (3 mandater); 1943: 43 000 (3). Efter ty. besættelse i nøje samarbejde m. tyskerne og fik store understøttelser; i samarb. m. LS og Bondepartiet, søgte at styrte reg. v. at provokere uro sommer og efterår 1940, men fik voldsom folkestemm. mod sig. Splittedes efter nytår 1941. Havde forholdvis størst tilflutn. i Sønderjylland. og Kbh., støttedes endv. af fremtrædende godsjeere. Clausen afgik som fører 1943 (formelt 1944). En række partiledere fængslede efter befrielsen 1945, hvor partiets opløsning fuldbyrde uden noget forbud mod det.

Nationalsocialistiske Tyske Arbejderparti, ty. *Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei* (fork. *NSDAP*), ty. polit. parti. Beg. som diskussionsklub i München 1919, stiftet af Anton Drexler, blev ved Hitlers indtræden 1920 polit. parti; fik s. å. sit program, »De 25 punkter», antisemitisk, nationalistisk, fjendtligt mod pari. demokrati, opr. m. skarp uvilje mod storkapital. Vandt frem under inflationen 1922-23, men blev slået ud og opløst efter mislykket kup i München nov. 1923. Vandt ved krisen 1929 masse-tilslutning fra landboer og forarmet borgerlig middelstand, fik 1930 107 mandater i rigsdagen. Søgte samarb. m. tysknationale og med storindustrien, der så N som bolværk mod kommunisme, blev Tyskl.s største parti ved valg 1932. Kom jan. 1933 til magten i samarb. m. tysknatio-

nåle, skaffede sig absolut flertal i rigsdagen ved at slå det kommunistiske parti ned og opløste i løbet af 1933 alle andre partier i Tyskl. - Partiledelsen lå i »Førerens« hænder; v. siden af Hitler fandtes indtil 1941 Hess som »stedfortræder«, en række »rigsledere« og lokale gauleritere. Til N var siden 1922 knyttet SA, fra 1925 endv. SS samt Hitlerjugend osv.

nationalstat, stat, hvis befolkning tilhører en og samme nation.

nationalsynode, repræsentativ, beslutningsdygtig kirk. forsamling for et bestemt lands kirke.

Nationaltheatret, Oslo, opført 1891-99 (arkit. Henrik Bull (f. 1864)), siden 1899 Norges hovedscene (første chef: Bjørn Bjørnson).

Nationaltidende, da. dagblad (kons.), grl. 1876 af C. Ferslev, 1931-36 ejet af Gyldendalske Forlag, der slog N s. m. Dagens Nyheder under dette navn. 1936 overtaget af et akts. Oplag 1948: 40 000, søndag 67 000.

Nationalt Samvirke, da. polit. parti, grl. 1939 af Pürschel i protest mod Christmas Møllers politik; ønskede autoritært styre; skarp kritik af Soc. dem. Fik v. valg apr. 1939 17 000 stemmer, ingen mandater, tabte sig derpå.

nationalværksteder (fr. *ateliers nationaux*), foretagender startet af revolutionsregeringen i Paris febr. 1848 til opfyldelse af Louis Blānes program-punkt »retten til arbejde«. Lededes dærligt; beslutn. om afvikl. gav anledn. til Juniopstanden.

nationaløkonomi el. *social- samfunds- el. statsøkonomi*, vidensk. om de økon. samfundsforhold, d. v. s. om de samf., fænomener, som står i forb. med menneskenes bestræbelser for at tilfredsstille deres behov, nsøger - især i samarbeb. m. statistik og økon. hist. - at udfinde lovæssigheder i de økon. fænomener og herudfra at opstille såk. økon. love om årsagssammenhængen m. disse (n-s teori) samt at angive de bedst egnede midler til opnåelse af forud fastsatte mål for den økon. politik (n-s politik), n kan deles i central teori, bank- og pengepolitik, finansvidenskab, socialpolitik m. m. I oldtidens og middelalderens natursamfund var den økon. litteratur lærerbøger i hensigtsmæssig husholdn., især vedr. landbruget, og vendte sig mod symptomerne på udvikl. af en pengekapital. Med dennes gennembrud efter ca. 1500 fremkom en merkantilistisk nationaløkon. litt. (f. eks. William Petty) med særl. interesse for udenrigshandel og industri som kilder til pergerdom. I midten af 18. årh. opstod i Frankrig den på nogle områder mere liberalistiske *fysiokratiske skole*. En systematisk, vidensk. n udvikledes dog først med Adam's Smiths værk »Wealth of Nations« (1776) og den efterflg. tids *klassiske n* (især Ricardo, Malthus og Stuart Mill). Denne udpræget liberalistiske skole, der opstod efter den industrielle revolution i England, hævdede, at den enkeltes uhindrede fremme af egne interesser ville føre til det samfundsmæssigt største produktionsudbytte. Det ideologiske forsvor for det kapitalistiske produktionssystem, som var indeholdt i Malthus' befolkningslære, udvikledes omtr. samtidig af de eng. og fr. såkaldte harmonioekonomer. Kritikken imod den liberalist. n kom især fra socialistisk side: fra utopister som Owen, Saint-Simon og Fourier, fra Marx »Das Kapital« (1867-1894) og Engels, senere Lenin, hvis *marxistiske n* hvilede på den materialistiske historieopf. og repræsenterede arbejderklassens ideologi; den hævdede, at arbejdsfri indkomster kun muliggøres ved en herskende klasse økon. magt over en arbejdende klasse. Fra borgerlig side kritiseredes den klass. n især af tv. forf. af den *historiske skole*, som i overensst. m. udvikl. i Tyskl. lagde vægt på regulerende statsindgreb (told, sociallovgivn. m. m.) og delvis af liberalisten Henry George, der angreb den private ejendomsret til jorden. I slutn. af 19. årh. afløstes den klass. værdilære af *grænsевærdilæren*. I beg. af 20. årh. ud-

vikledes på grundlag af den klass. kvantitetsteori læren om pengeomløbets bestemmelse af prisniveauet (frv. Fisher, Cassel). Siden 1920'erne har især *Stockholm-skolen* foretaget dynamiske forløbsanalyser, og konjunktursvingn. har været behandlet af talr. eur. og amer. forf. En gennemgribende kritik af den gangse borgerl. n fremsattes af Keynes. - De kendteste ældre da. nat.økon. er statistikeren Harald Westergaard og L. V. Birck. Ved univ. i Kbh. og Århus danner n kernen i de økon. studier for hhv. polit'ere og ocean'ere. Af da. forskningsinst. findes Institutet for Hist. og Samfundsøkon. i Kbh. og Det Økon. Institut i Århus.

Nationaløkonomisk Forening, grl. 1872, udgiver »Nationaløkonomisk Tidsskrift«.

Nationernes Forbund, d. s. s. Folkenes Forbund.

na'tiv (lat. *nativus* medfødt), stammende fra naturen, i tekn. f. eks. n-silke mods. kunstsilke.

na'tivisme (lat. *nativus* medfødt), den opfattelse, at visse træk ved organismer er medfødte el. udvikler sig på grundlag af medfødte udviklingsmuligheder.

na'tivite't (vulgærlat. *nativitas* fødsel), 1) fødselshyppighed; 2) i *astrol.*, himmellegemernes stilling i individets fødselsøjeblik.

natkikkert, kikkert, hvis udtrædelses-pupil (okularring) er større end øjets udvidede pupil i halvørke, d. v. s. 5-6 mm, så at den kan bruges i svag belysning uden forringelse af billedets klarhed.

natlys (*Oenothera*), slægt af n-fam., een-el. flerårige urter med store, gule, stærkt duftende blomster, hver blomst kun åben en aften og en nat. Bestøvning ved • langsnablede natsommerfugle. 100 arter, alle fra Amer.; nogle arter dyrkes som pryplanter.

natmandsfolk, navn på bødder og rakere, der indtil nyere tid flædede og kastrerede dyr, udførte natrenovation og andet »uærligt« arbejde. Fra n stammer en del af de jy. kæltringer. Undertiden bruges n i bet. tater.

Natoie [na'twa:r], Charles (1700-77), fr. maler og raderer. Har bl. a. skildret *myten om Psyke* i dekorative malerier i Hotel de Soubise, Paris.

'Natorp, Paul (1854-1924), ty. filos. Grl. »Marburgerskolen«, skr. bl. a. *Sozialpädagogik* (1899), *Platos Ideenlehre* (1903) og *Die logischen Grundlagen der exakten Wissenschaften* (1910). Ny-kantianer, til slut med mystisk præg.

natpåfugleje (*Saurnia pavonia*), nat-sommerfugl af spindernes fam. in. øjclign., ringformede tegninger på vingerne. (Ill. se farvetavlen Sommerfugle).

natravne (*Caprimulgi*), . insektædende fugle, beslægtede m. ugler. Bredt, fladt næb omgivet af børster, meget bred

mund, små fødder, blød fjerdragt, fanger byttet i luften. Hertil fedtflugt samt den almindelige (*Caprimulgus europaeus*), grå, brun og sortpletet, yngler på jorden, hist og her i Danm. Trækflugt.

natrenovation, fjernelse af menneskets fækalier og urin ved bortkørsel i spande, n betegner også selve affaldet. Betegn. hidrører fra, at bortkørslen foregik om natten.

'natrium (arab.) (eng. og fr. *sodium*), grundstof, kern. tegn Na, atomnr. 11, atomvægt 23,0, vf. 0,97, smp. 97,5°, kp. 880°, valens 1. Sølvhvidt, voksblødt metal, n hører til alkalimetallerne og er kern. meget reaktionsdygtigt. I fri tilstand kun bestandigt, når det opbevares udelukket fra luft og fugtighed, f. eks. under petroleum, n reagerer med luftens ilt samt med vand under brintudvikling og dannelse af natriumhydroksyd. Virker stærkt reducerende, n forekommer ikke frit i naturen, men som salte ud-

bredt og i rigelig mængde, mest som n-klorid, -nitrat og -silikater, n-forb. har været kendt meget længe. Frit n fremst. først af Davy 1807, n fremst. nu alm. v. elektrolyse af smeltet n-klorid. Frit n anv. til mange kern. synteser, endv. i fotoceller og n-lamper.

'na'triumaceta't [-ase-], CH_3COONa , $3H_2O$, *eddikesurt natron*, eddikesyrens natriumsalt. Afgiver krystalvand v. 120°. Vandfrit n anv. til fremst. af iseddike og til kern. synteser.

'na'triumamalga'm, legering af natrium og kviksølv, n anv. som reduktionsmiddel.

'na'triumami'd, $NaNH_2$, fremstilles af natrium og ammoniak, anv. til kern. synteser, bl. a. i farvestofindustrien.

'na'triumbenzoa't [-s-], C_6H_5COONa , benzoesyrens natriumsalt, *benzoesurt natron*. Anv. som konserveringsmiddel for næringsmidler.

'na'trium'bikarbona't, $NaHCO_3$, *surt natriumkarbonat* el. *tevkulsurt natron*, mellemprodukt v. fremst. af soda efter Solvays metode. Omdannes til soda v. opghedning. Anv. i med. og i den kern. industri.

'na'trium'bisulfit, $NaHSO_3$, *surt natriumsulfit*, »natriumhydrodisulfit«, fremstilles af natriumkarbonat og svovldioksyd. Virker reducerende og anv. som blegemiddel og som »antiklor« til fjernelse af kloroverskud fra klorblegede stoffer.

'na'triumbromi'd, $NaBr$ (*bromnatrium*), farveløst, letopløseligt salt. Anv. i med. som nerveberoligende middel.

'natriumcyanid [-sya-], $NaCN$, cyanbrintens (blåsyrens) natriumsalt, hvidt krystalinsk stof, letopløseligt i vand, lugter af cyanbrinte (som bitter mandler). n anv. til galvanisk metaludfældning (forsølvning), i fot. og til talrige andre formål. Meget giftigt.

'na'triumdikroma't, $Na_2Cr_2O_7 \cdot 2H_2O$, tvekrømsurt natron, orangerøde krystaller, hygroscopiske og letopløselige i vand. Vigtigt oxydationsmiddel. Anv. i den kern. industri, bl. a. farvestofindustrien.

'na'triumditionit [-ti-o-], $Na_2S_2O_5$, natriumsalt af ditionsyrling, *natriumhyposulfit* (»natriumhydrodisulfit«), fremstilles af natriumbisulfit og svovlsyrling v. reduktion m. zink. Kun holdbart i vandfri tilstand. Anv. som reduktionsmiddel, bl. a. i farveriet.

'na'triumfluori'd, NaF , fluor-natrium, fremstilles ud fra kryolit, anv. som desinfektionsmiddel, blandet m. fenoler til træimpregnering, tidl. anv. i med.

'na'triumfosfa't, 1) primært n: NaH_2PO_4 , 2) sekundært n: Na_2HPO_4 , dinatriumfosfat, »fosforsurt natron«; 3) tertiært n: Na_3PO_4 , trinatriumfosfat, normalt n. De 3 n krystalliserer is. forsk. mængder krystalvand. 1) anv. kun lidt, 2) anv. til stødpudeopløsninger, 3) som erstatning for soda, som et mere effektivt rensmiddel til glas, porcelæn, metal m. m. De forsk. n anv. i medl., keramikken, farveriet m. m.

'na'triumhydroksty'd, $NaOH$, *ætsnatron*, *kaustisk natron* el. *natronhydrat*, hvidt krystalinsk stof, hydroscopisk og meget letopløseligt i vand. Dannes v. indvirkning af vand på natrium. Fremst. tekn. i stor mængde v. elektrolyse af natriumkloridopløsning. Den koncentrerede opløsning, natronlud el. sæbesyrdelud (sæbelud) er ætsende. Anv. til sæbefabrikation, rengøring o. m. a.

'na'triumhydrodisulfi'd, $NaSH$, *natriumhydrodisulfit*, dannes v. opløsning af natriumsulfid i vand. Anv. til afhæring af huder.

'na'triumhydrodisulfit, 1) natriumditionit; 2) fejlagtig betegn. for natriumbisulfit el. natriumtiosulfat.

'na'triumhyoklorit, $NaClO$, fremst. ved at lede affaldsklor i fortyndet natronlud el. ved elektrolyse af kold 10% kogsalt-opl. uden diafragma, så elektrolytterne blandes. Anv. i svage opløsninger til blegning i tekstil- og papirindustrien.

'na'triumhyposulfit, 1) natriumditionit; 2) gi. betegn. for natriumtiosulfat. 'na'triumkarbona't, Na_2CO_3 , *soda*, *kul-*

surat natron. Krystalliserer af vandig opløsning med 10 molekyler krystalvand (krystalsoda). Fremst. tidl. efter Le-blanc's metode, nu efter Solvays metode ud fra natriumklorid, ammoniak og kuldioksyd. **n** er uhyre anv. i teknikkens til fremst. af glas, sæbe o. m. a., til rengøring o. a.

Nattens dronning.

'na'triumklorat, *NaClO₃*, *klorsurt natron*, klorsyrens natriumsalt, fås v. elektrolyse af natriumkloridopløsning. Anv. som oksydationsmiddel, til ukrudtsbekæmpelse m. m. Til renholdelse af gårdspladser og fortøve anv. en 5% opløsning af **n** i en mængde af 6-8 l pr. 10 m². Overbrusning foretages bedst i det tidl. forår, inden jorden tørrer ud. **n** er meget giftigt, både for planter, mennesker og dyr, det må ikke komme i sår og ikke for nær hække og træer. Ved sammenblanding med let oksydrbare stoffer som svovl, garvesyre, sukker kan **n** give kraftige eksplosioner, det skal derfor behandles med forsigtighed.

'na'triumklorid, *NaCl*, *stensalt* el. *kogsalt* (køkkensalt), saltsyrens natriumsalt. Krystalliserer i farveløse, terningformede krystaller indeholdende knitringsvand. Smp. 775°. **n** har stor fysiol. og tekn. betydning. Udgangsmateriale for fremst. af de fleste andre natriumforbindelser. (Se også salt).

'na'triumklorit, *NaClO₂*, anv. bl. a. i tekstilblegninger i st. f. hypoklorittr.

'na'triumlampe, udladningslampe af spec. konstruktion, hvor natriumdampene bringes til at lyse. Lyset er monokromatisk.

'na'triummonofluoracetat er et nyere effektivt rotteudrydningsmiddel, der imidlertid er yderst giftigt over ibr alle højere dyr.

'na'triumnitrat, *NaNO₃*, *natronalspeter* el. *chilesalpetre*, salpetersurt natron, findes i lejer i Chile og Bolivia. Anv. som en vigtig kunstgødning og tidl. til fremst. af salpetersyre.

'natriumnitrit, *NaNO₂*, salpetersyrligt natron, fremst. v. reduktion af natriumnitrat. Meget anv. til kern. syntese, bl. a. i farvestoffeindustrien (spec. diazotering).

'natriumperborat anv. i »selvirkende« vaskemidler som iltafgi vende blegemiddel; spaltningssæmmende tilsætn. formindsker des aggressivitet

'natriumperoksyd, *Na₂O₂*, dannes ved forbrænding af natrium i luften; stærkt iltningmiddel; brandfarligt.

'natriumsilikat, kiselurt natron, kendes m. forsk. sammensætning, f. eks. *Na₂SiO₃*, og fremst. v. sammensmeltning af sand og soda. Den vandige opløsning af forsk. **n** er natronvandglas.

'natriumsulfat, *Na₂SO₄ · 10H₂O*, *glaubersalt*, svovlsurt natron, findes i forsk. mineralvande og i havvand. Anv. som afføringsmiddel. Den virksomme bestanddel af karlsbadersalt. Anv. i farveriet og til fremst. af soda, glas og vandglas, endv. i sulfatcellulose- og silkeindustri. (og vandfri) som afvandsningsmiddel.

'natriumsulfid, *Na₂S*, fås af natriumsulfat v. reduktion m. kul. Hydrolyseres v. opløsning i vand til natriumhydro-sulfid.

'natriumsulfid, *Na₂SO₃ · 7H₂O*, svovlsyrligt natron, fremst. af natriumkarbonat og svovldioksyd. Anv. som reduktionsmiddel.

'natriumsulfoantimona't [-sulfo-anti-], *Na₃SbS₅ · 9H₂O*, el. *Schlippe's salt*, lysegule hyposulfoniske krystaller, som let fraspalter svovlbrinte. Anv. v. vulkanisering af kautsjuk.

'natrium'tiosulfat, *Mi₂S₂O₅ · 5H₂O*, tiosvovlsurt natron. Virker reducerende. Anv. i farveriet, som »antiklor« til fjernelse af klor efter blegning og som fikser salt i fotografien.

natro'lit (*natron* + *-lit*), natriumholdig rombsk zeolit, forek. bl. a. i grønlandske nefelinsyenitter; anv. til blødgøring af hårdt vand.

'natron (arab. *natrun*), udtryk, som anv. for forsk. natriumforb., f. eks. natrium-oksyd, natriumhydroksyd (ofteft), natriumbikarbonat, natriumtiosulfat.

natroncellulose, 1) cellulosemasse udvun-

det af træ v. hj. af natriumhydroksyd. Anv. til fremst. af papir (s. d.), nitrocellulose osv. 2) også betegn. f. merceriseret cellulose til kunstsilkefremst. (Jfr. cellulose).

natronfeldspat el. *al'bit*, *NaAlSi₃O₈*, triklin feldspat, endeled af plagioklasrækken. Indgår også i pertit.

natronglimmer, d. s. s. paragonit.

natronhydrat, d. s. s. natriumhydroksyd.

natronkalk fås v. behandling af brændt kalk med natriumhydroksydopløsning. Anv. til kuldioksydabsorption.

natronlud, stærk vandig opløsning af natriumhydroksyd.

natronalspeter, d. s. s. natriumnitrat.

natronsøer, saltsøer væsentlig indeholdende soda, salt og natriumsulfat opløst i vandet. Store **n** findes i Ægypten, Nevada, California. I mods. til salt (*NaCl*) er soda (*Na₂CO₃*) relativt tungt-opløseligt i koldt vand, og naturlig soda kan derfor - blandet med salt - udskilles om vinteren. Da kunstig soda er meget billig, lønnes udvinning af naturlig soda kun, hvor fragtforsøholdene stærkt fordyrer den kunstige soda. Dog udvindes soda fabriksmæssigt ved de mange **n** i USAs vestl. stater, hvor der samtidig fås værdifulde biprodukter, og **n** i NØ-Afr. (især Magadisoen, hvis sodaindh. anslås til 107 mill. t) har før krigen bragt en sodaeksport på 13 000 t årligt.

natronvandglas, vandig opløsning af natriumsilikater. Anv. som bindemiddel, til flammebeskyttelse af træ, tekstil o. l., som tilsætning til vaske- og rengøringsmidler, til ægpræserving.

natskyer, *lysende*, sjældent forekommende, strukturløse skyer i meget stor højde, omkr. 80 km; de kan derfor belyses af Solen om natten, da de er uden for Jordens skygge; farven sølvhvid el. grå. Oprindelse ukendt.

natskygge (*Solanum*), slægt af **n-fam.** I Dann. findes bitter-sød **n** (*S. dulcamara*) m. slyngende stængel, violette blomster og røde bær, i fugtig kratskov, giftig, og sort **n** (*S. nigrum*) m. hvide blomster, sorte giftige bær, på dyrket jord.

sort natskygge.

natskyggefamilien (*Solanaceae* ff), tokimbladede urter, halvbuske, buske el. små træer. Blomsterne test 1 svikler, helkronede undersadige, femtallige med 2 frugtblade. Kapsel el. bær. 1700 arter, hvoraf fl. er giftige. Lægeplanter (galnebær), køkkenurter (kartoffel, tomat), nydelsesmiddel (tobak).

natssommerfugle, fællesbetegn. for en hel del sommerfuglefam. som spindere, målere, ugler, der oftest flyver om natten. Som regel uden stærke farver,vingerne er i hvile ikke sammenklappede. (III. se farvetavlen Sommerfugle).

natsværmere, d. s. s. natssommerfugle.

natte (holl. nat våd), .rør., fugte, gøre våd (om dækket).

natte [-te] (fr: flettet), stoffer vævet i javabinding.

natteblindhed (*hemeralopia*), den tilstand, at patienten ser væsentligt dårligere i tusmørke end normale. Skyldes ofte nethindens mangelfulde evne til mørkadaptation p. gr. af A-vitaminmangel, men kan også skyldes optiske forhold i øjet.

nattens dronning (*Selenicereus* (*Cereus*) *grandiflorus*), art af kaktusfam. fra V-Indien med klatrende, kantet stængel. Blomsterne er store, gullighvide, stærkt duftende, folder sig ud om aftenen og er visne næste dag. (III.)

'Natter, *Johann* (1705-63), tv. medaillør, udførte *aresmedaille* for *Robert Walpole* (ca. 1750). **N** arbejdede for det da. Hof. (*Portrat* af *Frederik 5.*, *Rosenborg*).

nattegal (oldn. *gala* syng) (*Lu'scinia luscinia*), drosselfugl, brunlig overside, lysere underside. Reden under trærodder el. i tæt plantevækst nær jorden. Alm.

nynglefugl på Øerne og i Østjylland; trækfugl. nattesæde, ophold i beværtningslokale eft. lukketid.

Nattevagten, skyttebillede af Rembrandt i mus. i Amsterdam. Udført 1642 på bestilling aflederen af et skyttekompagni af Amsterdams borgergarde. Navnet **N** fik billedet i 18. årh. Scenen foregår dog ved dagslys og navnet er således misvisende. I 1947 blev billedet renset og det gi. lærer forstærket ved overførelse på nyt.

Nattier [na'tje], *Jean-Marc* (1685-1766), fr. maler. Har malet portrætter bl. a. af *Marie Leszczyńska*, *Ludvig 15.s datter* (1749, Kunstmus., Kbh.) og *Jørgen Skeel* (Fr.borg).

Natt och Dag [-å(k) '6a:g], sv. adelslægt, uddød 1616. Til **N** hørte Svante Sture (d. 1512) og Engelbrekts drabsmand Mans Bengtsson.

natugle (*Strix aluco*), gråbrunlig, spættet ugle, reden i huletræer. Alm. i Danmark. Standfugl.

Natugle.

na'tu'r (lat. *natura* fælles. verdensorden, verden, 1) karakter; væsen; 2) det uden mennesk. indgriben opståede (modsat kultur og kunst); den virkelige verden.

natu'ra'l- (lat.), som ydes in natura, d. v. s. i arbejde el. produkter.

natu'ralia ne'gotii (lat.), sådanne bestanddele af en aftale, som ikke behøver udtrykkelig vedtagelse for at gælde, navnlig spørgsmålet om følgerne af misligholdelse. Ofte vil de fornødne supplerende bestemmelser indeholdes i lovgivningen om aftaler af den pågældende art.

natu'ralia non sunt 'turpia (lat.), det naturlige er der ingen skam ved, kyniskernes leveregel.

naturalier (lat.), naturgenstande; levnedsmidler.

naturalisation, 1) tildeling af statsborgerskabet til udlændinge (i Dann. kun mulig ved lov); 2) optagelse af udenlandske adelige i landets egen adel (i Dann. ved kgl. resolution, men forekommer meget sjældent).

naturalisme (lat.), 1) *filos.*, opfattelse, der lægger vægt på naturen som årsag (oprindelse) el. forbillede; 2) *kunsthist.*, virkelighedsskildrende kunstrening, der

undgår idealisering, men mindre yderliggående end realisme, der ofte er agitatorisk betonet og lægger vægt på skilddring af tilværelsens vrangside.

natur'ra'lydelse, lydelse i form af varer (naturalier), evt. arbejdslydelse.

natur'ra'lokomoni', samfundsløse baseret på afgrænsede, ovenfor selvforsyrende enheder (gård, gods) med varebytte uden anv. af penge.

natura'ra'nat'urans (lat.), den skabende natur, skolastisk betegn, for Gud. Mods. natura naturata.

natura'ra'nat'urata (lat.), den skabte natur, mods. natura naturans.

natura'ra'non'facit'saltum (lat.), naturen gør intet spring (men udvikler sig kontinuerligt).

Nature ['næit's], eng. naturvidensk. ugeblad, omfatter alle grene af naturvidenskaben og tekn. emner af vidensk. interesse. Udkommer siden 1869.

naturel' [-ty] (fr.), naturanlæg, sindelag; natu'rel [-ty-], frisk (ikke tilberedt).

nature morte [na'ty:r'mart] (fr: død natur), maleri med frugt, fisk, vildt o. l. som motiv (ty. *Stilleben*, da. *opstilling*).

Naturens Verden, da. tidsskrift om populærvidensk. emner. Grl. 1917. Udk. 10 gange årl.

naturfag, da. skolefag, omfatter 1) i grundskolen: naturhist. og geogr; 2) i det sprogl. gymnasium: fysik, kemi, geogr., fysiol. og biol.

naturfilosofi, læren om naturen som helhed og de naturvidenskabelige grundbegreber: stof, kraft, rum osv.

naturfredning, beskyttelse af vilde dyr og planter mod udryddelse og af landområder mod udslettelse af deres opr. karakter, n gennemførtes I. gang i stor stil ved arner, lov af 1872 om fredning af Yellowstone Park; 1906 gennemførtes i Frankrig den I. lov om alm. n. I Danm. oprettedes 1906 Udvalget f. Naturfredning, 1911 stiftedes Foreningen for Naturfredning (fra 1925 Landsforeningen Danmarks Naturfredningsforening).

Den første da. lov om n er af 1917, den nuv. (1949) af 1937. Loven tilsiger ud fra æstetiske, naturvidensk., undervisn.mæss. og hist. motiver at frede landområder, geolog. dannelser, planter og dyr og fortidsmindesmærker samt, af hensyn til befolkn.s friluftsliv, at sikre almenhedens adgang til naturen, dog med visse hensyn til ejendomsbesiddere m. fl. I en rk. tilf. hjemles umiddelbart fredning m. v.: således fredning af alle jordfaste fortidsminder, fri adgang for almenheden til at færdes langs alle ikke græsbevoksede strandbredder (m. enk. undt.) samt i skove, forbud mod friluftslvsreklamer i naturen og mod at opføre bygninger uden for visse »byggeklær« langs strandbredder og skove. I andre tilf. bestemmer loven, at konkrete fredninger kan iværksættes af fredningsmyndighederne ved servitutpåleggelse på grunde; evt. anv. ekspropriation. Ang. fredningsmyndigh., jfr. fredningsnæv. Af kendte da. fredninger kan nævnes RåbjærgMile, Rebild bakker, Hjerl hede, Knuthenborg park og Kbh.s-egnens grønne områder. Som eks. på en n af overv. vidensk. grunde kan nævnes klitområdet Skallingen i Ribe amt.

1936 udsdeltis fredning af pattedyr og fugle i en særlig lov, *reservatloven*, der bl. a. hjemlede oprettelse af vildtreservater (eks. Hansted-reservatet) og vidensk. reservater (eks. Tippetne).

Naturfredningsdagen, velgørenhedsdag, der, siden 1944, årl. afholdes medot. nov. til fordel for Danmarks Naturfredningsforenings arbejde.

Naturfredningsrådet, oprettet ved naturfredningsloven 1917, har 7 medl., udpeget af undervisn.-, landbrugs- og statsministeren. N. er statens sagkyndige i naturfredningssager og skal godkende alle fredninger m. vidensk. begrundelse. Administrerer de vidensk. reservater.

naturgas el. *jordgas*, overvejende af metan bestående gas, der strømmer op fra jorden, især i petroleumsgne. Anv. især i N.-Amer. I Danm. forek. og anv. n i Vendsyssel. (Jfr. *jordgas*).

naturhistorie (lat. *hi'storia natu'ralis* naturkundskab), i videste bet. læren om naturen og omfatter da botanik, zoologi, geologi, mineralogi, palæontologi, kemi og fysik; anv. nu oftest om zool., og bot. el. om zool. alene.

Naturhistorisk Forening, Dansk, stiftet 1833, zool. faglig forening; udgiver det vidensk. tidsskrift: *Videnskabelige Meddelelser*, samt håndbogsværket *Danmarks Fauna*.

naturhorn, mus., ældste type valdhorn.

naturalige børn, ældre betegn, for børn uden for ægteskab.

naturalig logaritme, logaritme med grundtallet e (tilnærmelsesvis 2,71828).

naturaligt system, betegn, for inddeling af planteriget efter slægtlighed, mods. Linnés system.

naturalig udvælgelse, eng. *natural selection*, Darwins betegn, for de bedst egnedes overlevelse i kampen for tilværelsen.

naturlove, de almenlydige love, der beskriver naturfænomenernes forløb, f. eks. Newtons bevægelseslove, Maxwells elektromagnetiske love og kvantelovene for atomer.

naturlægemetoden søger at helbrede sygdomme udelukkende ved såk. »naturlige lægemidler« som bade og diætiske kure. Bekendte naturlæger: Priessnit og Kneipp.

naturlære, ældre betegn, for fysik.

Natur och Kultur, sv. forlag, grl. 1922. Speciale: populærvidensk. faglitt. Udgav for og under 2. Verdenskrig en del polit. litt. med antitotalitarist. tendens.

naturpark, naturskønt område nær storby som bevares til bybefolkn.s rekreation, og hvis karakter bibeholdes og udvikles ved pass. pleje. Eks: Ueterslev Mose, Kbh., Furesøparken, Holte.

naturrace (husdyr), race, der ikke er ændret ved menneskers indgriben (tæmmet vildform).

naturreligion, en titl. anv. betegn, for de antikke kulturers rel., hvori fænomener som ild, vand, luft og jord ansues som elementer, der får plads i kulten, ligesom også træer, vandløb, sten, dyr, himmelfænomenerne, og hvad der ellers lever i naturen, gnm. kulten drages ind i nær tilknytning til menneskene og endog kan blive basis for samfundsdannelsen (totemisme).

naturret, en retsorden, som menes at være gyldig til alle tider, idet den følger af selve den mennesk. natur; tanken stammer fra oldtiden, men fik sin egl. udformning i 17. og 18. årh. (Grotius, Pufendorf). n fik stor bet. for udvikl. af retsordenen i dette tidsrum, idet den viste vej for retsreformer. Omkr. 1800 havde n-skolen udsplilet sin rolle.

natursten, byggetekn., de i naturen forekommende stenarter (granit, sandsten, skifer m. m.), mods. de kunstigt frembragte (tegl, kalksandsten, beton).

naturtoner, de toner, som kan frembringes på et blæseinstrument uden hjælp af ventiler el. andet. Disse er igen overtonerne til instrumentets grundtone.

naturvidenskab, fællesbetegn. for videnskaberne om den ydre natur: fysik, kemi, biologi osv.

natviol, d. s. s. aftenstjerne.

nau- (gr. *naus* skib), skibs- sø-.

nau'arch (gr. *naucharos* skibsfører), årligt valgt admiral i det gi. Sparta.

'Nauen, ty by i Brandenburg; 12 000 indb. (1939). Stor radiostation.

'Nauheim (Bad N), ty. by, 25 km N for Frankfurt a.M.; 9000 indb. (1939). Varme kulsyreholdige saltkilder.

'Naukratis, oldtidsby i det vestl. Nildelta, anlagt ca. 650 f. Kr. af kolonister fra Milet på tilskyndelse af Psametik I.; indtil grundlæggelsen af Alexandria var N Ægypt.s betydeligste importhavn.

'Naumann, Johann Gottlieb (1741-1801), ty. komponist. 1785 kaldet til Kbh. for at organisere Det Kgl. Kapel og skrive den første opera med da. tekst. *Orfeus og Eurydike* (1786). Komp. foruden andre operaer også oratorier.

'Naumburg, ty. by v. Saale i Sachsen-Anhalt; 37 000 indb. (1939). Alsiddig in-

dustri. Domkirke fra 12.-14. årh. med berømte skulpturer.

'nau'plie, krebsdyrenes første larvestadium, som regel fritsvømmende, næsten mikroskopisk, 3 par lemmer.

'Nauplion, urigtig stavemåde for Navplion, Grækenland.

Nau'r, Albert (f. 1889), da. maler, medl. af »Grønningen« fra 1916; portrætter, landskaber og opstillinger m. blomster.

Nauru [nu'u:ru.; 'na:uru:]; korala i Stillehavet V f. Gilbert Ærner; 25 km²; 2800 indb. (1947), deraf 206 eur. og 1158 kinesere. Eksporterede 1940 808 400 t fosfat til Austr. og New Zealand. 1888 ty. koloni, 1920 mandat under Engl., Austr. og New Zealand, fortsat 1947 som formynderskabsområde under FN. Besat af Japan. 25. 8. 1942-13. 9. 1945.

'nausea (af gr. *naus* skib), søsyge; kvalme.

Nau'sikkaa [ka-a] (gr. *Nausi'kka*), gr. sagnagtig kongedatter på fatakernes ø. Hendes modtagelse af den skibbrudne Odysseus er skildret i »Odysseen«.

nau'tiler (gr. *nautilus* sømand) (*Nautilus*), liggældede blæksprutter, m. stor, mdrullet, kamret kalkskal; dyret sidder i det yderste kammer, mangler tægt og egl. fangemave. Et par arter i det Ind. og Stille Hav. Beslægtede med de uddøde ammonitter.

Nauti'sa'n, klorbutol-koffein, middel mod søsyge og kvalme.

'nau'tisk (gr. *naüs* skib), vedr. navigation og søvæsen i alm.

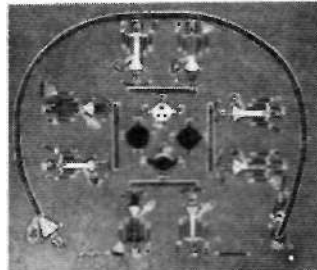
nautisk almanak, søv., håndbog med tabeller og andre hjælpemidler til beregning af astron. observationer.

nautisk mil, *kvart-* el. *sømil*, 1852 m.

nauto'fo'n (gr. *naus* skib + *-fon*), **elektr. membransender til tågesignal i stedet for luftsiirerne (fyr og fyrskibe).

nav, den inderste del af et hjul, hvori egerner sidder.

navaho ['navaho:]; nordamer. indianer-

Navaho. Sandmaleri anv. v. helbredelsesceremonier for patienter, der er blevet ramt af chok som følge af lynnedslag.

stamme med athabaskesprog, i staten Arizona; dygtige vævere og sølvsmede.

Navarino, ital. navn på byen Pylos i Grækenland. Ved N besejredes 1827 den tyrkiske flåde af en brit.-fr.-russ.

Navarra [-'a:ra-a], 1) provins i N-Spanien; 10 506 km²; 2 379 000 delvis baskiske indb. (1945). Hovedstad: Pamplona; 2) (fr. *Navarre*), sp. kongerige 905-1589, opstået af Den Spanske Mark. Gik ved giftermål fra den ene slægt til den anden, bl. a. 1234 til greven af Champagne, 1285 til Filip 4., der var gift med Johanne af N, 1349 til Ludvig 10.s datter søn Karl den Onde (1349-87); 1512 fik Spanien Syd-N. Nord-N kom 1589 med Henrik 4. til Frankrig.

naver, 1) ['nausr], stort bår med lang rendeformet spånrlle; 2) ['na'vsr], fork. f. *skandinaver*, betegn. f. i udlandet omrejsende håndværksvende fra Skandinavien.

'Na'vers Forlag, Rasmus, grl. 1931 af R. Naver (f. 1894). Udg. specielt kunsthøjer og kunstnerisk udstyrede bøger, men også alm. skønlitteratur.

navi- (lat. *navis* skib), skibs-, sø-.

navicert ['navi:vs:tl (eng. *navigation + certificate*), tilladelse fra eng. kontrabandekontrol, der giver skibsladning fri passage til neutral havn.

navi'gare ne'cesse est, **'vivere non est ne'cesse** (lat: at sejle er nødvendigt,

at leve er ikke nødvendigt), udtalelse, der hos Plutarch tillægges Pompejus, da han år 56 f. Kr. under en storm skulle sejle korn til det hungreherede Rom. - Hansestædernes valgsprog.

navigation (lat. *navigatio* sejlsd), læren om at finde vej over havet (el. gnm. luften); terrestrisk **n** omhandler kun **n** efter punkter på Jordens overflade; astron. **n** omhandler himmellegemernes anv. til **n**. navige're, lede et fartøj over havet (el. gnm. luften); navige'tør, en i **n** kyndig person.

navigationsakten (eng. *Navigation Act*), eng. lov af 1651. Genoptog tidl. loves beskyttelse af skibsfarten; import af eur. varer kun på eng. el. produktionslandets skibe, oversøiske varer til Engl. og dets kolonier kun på eng. skibe. Rettet mod Nederlandene. Udbygget 1660. Ophevet 1849.

navigationsdirektør, statstjenestemand under handelsministeriet, der fører tilsyn med navigationsskolerne.

navigationsinstrumenter, kompas, log, lod, kikkert, sekstant, radiopjaccapparat, søur m. m.

navigationskole, uddannelsesanstalt f. sømænd til de nautiske eksaminer (kyst- og sætteskipper, styrmand, skibsfører, radiotelegrafist og -telefonist). Danske **n** findes i Kbh., Svendborg, Nordby på Fanø og Marstal.

navle (*umbilicus*), 1) anat., aragtig indtrækning i midtlinjen på underlivet. Svarende til **n** er blodkarrene fra snoren gået ind i fosteret. Når snoren ved barnets fødsel klippes over og underbindes, vil der dannes et ar i huden, når underbindingsstumpen tørrer ind og falder af; 2) bot., ar på frøet efter frøstrengen.

navlebind, flonelsbind, 6-8 cm bredt, lægges om den nyfødtes underliv, således at det dækker navlestedet. Anv. i de første 6 leveuger.

navlebrok (*hernia umbilicalis*), brok, som træder ud gnm. navlingen, og som hyppigt findes hos børn som en medfødt lidelse. I reglen lader **n** sig let helbrede ved foldning af huden med hefteplaster. Hos voksne bør **n** opereres, da det let giver indeklemning.

navleskjold, heraldisk betegn. for et lille skjold, anbragt i et i et midterskjold anbragt hjerteskjold.

navlesnor (*funiculus umbilicalis*), den streng, der forbinde fosteret med moderkagen. Længde ca. 50 cm, tykkelse ca. 2 cm. **n** er i reglen spiralsnoet og ligger i buger og slynger på fosterets forlåde. Til tidt kan den være snoet om et lem el. halsen.

navlesnorsbrok, medfødt brokdannelse i navlesnoren.

navlesvin (*Dicotyles*), små, arner, vildsvin, mangler den ydre bit på bagfoden, en kirtel (opr. opfattet som en anden navle) på ryggsiden. Optræder i flokke, anses for meget bidtske.

navn el. (lat.) *proprium*, ord, der benævner genstande individuelt uden at beskrive dem; **n** falder i to hovedgrupper: personnavne og stednavne.

navnebeskyttelse. Uberettiget anv. af et slægtsnavn, der ikke rettelig tilkommer vedk., straffes efter navneloven af 22. 4. 1904 m. bøde. Navne, der inden 1. 7. 1905 var anmeldt til justitsmin. el. senere er erhvervet ved øvrighedsbevis el. bevilling og optaget på et tillæg til navnfortegnelsen, kan ikke af andre erhverves ved øvrighedsbevis. Om erhvervelse af et sådant navn ved bevilling gælder særl. regler.

navnedag, 1) helgendag; 2) den dag i almanakken, der bærer det samme navn som en persons døbenavn; 3) dåbsdag.

navneforandring kan f. s. v. angår efternavne ske ved øvrighedsbevis i h. t. lov af 22. 4. 1904, i visse tilf., f. eks. når det drejer sig om bindstreg, dog ved kgl. bevilling. Til **n** m. h. t. fornavne kræves altid kgl. bevilling.

navnefæste, i nord. oldtid den gave, som blev givet et barn samtidig med at det fik navn.

navnemåde, d. s. s. infinitiv.

navneord, d. s. s. substantiv.

Navpaktos [nafpak-] (gr. folkesprog *Lepanto*), lille græsk by ved N-kysten af Den Korinthiske Havbugt; ca. 4000 indb.

Navplion [nafplio(n)] (*Nauplion*), lille gr. by på Ø-Peloponnes ved bunden af N. (Argolis)-bugten; 7200 indb. (1938). I middelalderen flådehavn. 1824-34 sæde for den provisoriske gr. regering.

nav'r (*Acer campestre*), art af slægten løn, «t lille træ, håndplantede blade. Frugten er en todelelig spaltefrugt, hvis 2 vinger er stillet i forlængelse af hinanden. Fin-des vildtvoksende i Danmarks sydlige egne. Bruges meget som heklplante.

Naxos [naksos], største ø Navrblad bladpt Kykladerne; 415 km²; ca. 17 000 indb. Marmor og smergel.

naza're'ner, 1) d. s. s. nazareere; 2) ty. kunstnergruppe, hvis mål var at skabe en rel. kunst, inderlig og enkel som de gi. it. mestres. Bevægelsens leder var Overbeck, der 1809 stiftede et lukasbroderskab i Wien, hvorfra det 1810 flyttedes til klosteret San Isidoro i Rom. Til gruppen hørte bl. a. J. Riepenhausen, Schnorr v. Carolsfeld (1795-1872) og P. Cornelius. Fl. n repr. på Thorvaldsens Mus.

'Nazareth [-s], arab. *En-Nāsira*, by Galilæa, hvor Jesus voksede op; 16 000 indb. (1946).

naza'rae'ere [-s] (efter *Jesus af Nazareth*), de jødekristne i Palæstina i oldtiden.

nazi el. *nazist*, fork. for nationalsocialistisk, nationalsocialist: brugt nedsættende.

Nazimud'din, *Khwaja* (f. 1894), ind. politiker, Muhamedaner. Studerede i Engl. 1943-45, premiermin. i Ø-Bengalen efter Indiens deling. Efterfulgte 1948 Jinnah som generalguvernør over Pakistan.

nazi'rae'er, anden stavemåde for nasiræer. nazisme, fork. f. nationalsocialisme, fortrinvis anv. af denne bevægelses modstandere.

NB, fork. f. notabene.

Nb, kem. tegn for niob.

N. C., off. fork. f. North Carolina, USA.

Nd, kem. tegn for neodum.

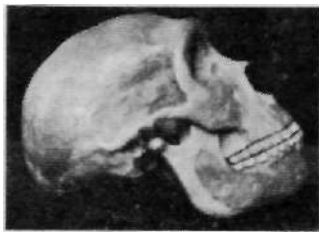
N. Dak., off. fork. f. North Dakota, USA.

Ne, kem. tegn for neon.

'Nea el. *Nidelva* [n'i:mi:d-J], no. elv. Sør-Trøndelag; fra fjeldet Sylane, gnm. Tydalen og Selbusjøen til Trondheimsfjorden ved Trondheim.

Neandertal [ne'andortø:1], dal 0 f. Dusseldorf, Tyskl., beromt for fundet af skeletter af **n**-racen (n-mennesket).

ne'anderta'Imennesket (*Homo neanderthalensis*), en menneskeart, der har levet i Europa under sidste mellemistid,

Kranium af neande

sidste istid og afsmeltingsperioden efter sidste istid. Første fund gjordes 1856 i en hule i Neandertal ved Dusseldorf. Det drejer sig om en meget primitiv mennesketype med store øjenbrynsbuer og vigende pande og hage. Hjernens størrelse har været som nutidsmenneskets, måske lidt over. Til **n** hører menneskene fra Spy, Chapelle aux Saints o. m. a.

Ne'apel, ty. navn på Napoli.

Ne'apel, kongeriget, opstod i 12. årh. ved normanniske Tyrsters samling af Sydital., opkaldt efter hovedbyen Napoli (Neapel). Arvedes 1189 af Hohenstaufferne, tilfaldt efter 1266 Karl af Anjou, hvis efterkommere efter Siciliens tab 1282 regerede N til 1435; gik derpå over til det aragonske hus, hvis uægte linie

styrede N 1458-1500; efter fr.-sp. opgør tog Spanien N, herskede det til 1713. N led hårdt under de sp. vicekongers styre. Til Østr. 1713; fra 1735 s. m. Sicilien uafh. kongerige under sidelinie af de sp. Bourboner, der styrede til 1860, kun afbrudt af fr. besættelse 1799 og 1806-14 (Joseph Bonaparte 1806-08, Murat efter 1808). Efter 1815 forenedes kongerigerne N og Sicilien under navn Begge Sicilier; styredes med hensynslovs enevalde af de bourbonske konger, hvis sidste ætling, Frans 2. 1860-61 blev fordrevet af Garibaldi's friskarere og sardin-ske styrker; indlemmet i kongeriget Ital. neapelgul, *antimongult*, blyantimonat, en godt dækkende malfarver; også anv. i glas- og porcelæns teknikken.

Ne'apolis (gr. nyby), fl. gr. oldtidsbyer, vigtigst Napoli.

neapel'ta'nsk skole, den skole af operakomponister, der i årene omkr. 1700 opstod i Napoli, og som blev retningsbestemmende for hele 18. årh.s operakunst.

near'throse (*neo-* + gr. *arthron* led), nydannet led, kan bl. a. opstå ved ikke behandlet ledskred.

Neath [ni:θ], eng. by i S-Wales, NØ f. Swansea; 32 000 indb. (1948). Kulgruber, fabrikation af blik, udsmelting af kobber.

'Nebelung, *Johan Henrik* (1847-1931), da. organist og komponist. 1881 statens orgelkonsulent, 1896-1925 sanginspektør.

'Nebelung, Mels Sigfred (1806-71), da. arkitekt, 1837 kunstkad.s store guldmedaille. Restaurerede Ribe og Viborg domkirker, opførte *Vridsløselille Straffeanstalt* (1859), fyrtårne (Skagen 1858), toldbygninger.

'Nebi 'Junus (arab. profeten Jonas), arab. flække, beliggende på en af Ninives ruinhøje, med moské, hvor profeten Jonas' grav vises.

ne 'bis de e'adem re sit 'actio (lat.), der må ikke to gange anlægges sag om det samme spørgsmål.

'Nebo, 1) bjerg i Moab, hvorfra Moses så ind i det forjættede land inden sin død; 2) hebr. form for gudenavnet Nabu.

Nebr., off. fork. f. Nebraska, USA.

Nebraska [nabraska] (fork. *Nebr.*), prairiestat i USA V f. Missouri River; 200 036 km²; 1 311 000 indb. (1940); 1947: 1 284 000, 6,5 pr. km²; 14 000 var negre; 7030 var født i Danm. 39,1% boede i byerne. Hovedstad: Lincoln; største by: Omaha. N er en del af prairieplateauet, højest mod V (1615 m), løssdækket, gennemstrømmet fra V til Ø af Platte River. Mod Ø findes løvskov, mod V græsslette. Landbruget er det vigtigste *erhverv*. Produktionen og dennes andel i % af USA's prod. 1945 ses af flg. tal: majs 6 561 000 t = 8,6%, hvede 2 319 000 t = 7,6%, havre 1 075 000 t = 4,8%, byg 292 000 t = 5,0%, rug 114 000 t = 16,9%, sukkerroer 568 000 t = 7,2%. Stort kvæghold: 4 mill. stk. kvæg, 2,7 mill. svin. Minedriften er ringe. Industri: slagterier og møllerier, især i Omaha. - *Historie*. N udforskedes af franskmænd fra ca. 1700, købt af USA 1803; territorium 1845; stat 1867. (Hertil kort sp. 3187-89).

Nebukad'nezar, bab. *Nabukadurriusur* (gud Nabu, beskyt min grænse), det nybabyl. riges betydeligste konge (605-562). Han sejrede over Ægypten ved Karkemish og gjorde bl. a. to tog mod Jerusalem (jøderens bortførelse i babyl. fangenskab 586 f. Kr.). Han var Babyloniens vistnok største bygherre; han beskriver sine arbejder i talrige indskrifter; ruiner af dem er fundet i stort tal ved R. Koldeweys udgravning.

nebu'la'rhyptosen (lat. *nebula* tåge + *hypotese*), hypotese om solsystemets opståen, se Kant-Laplace's hypotese.

nessaire [nesa:sæ:ri] (fr. *nécessaire*, egl. nødvendig), taske (æske, federal) med toiletgenstande (til rejsbrug); syæske. Neckar [nækær, 367 km l. biflod til Rhinen, fra Schwarzwald gnm. Odenwald til Mannheim].

'Neckelmann, *Elisabeth* (f. 1884), da. maler; bl. a. figurbill.; formand f. »Kvindelig Kunstneres Samfund« fra 1923.

Maaistok 1=5 625 000

Kort over Nebraska.

Udarbejdelse. J. Humlum

Necker [næ'kæ:r], Jacques (1732-1804), fr.-schw. finansmand. Søgte forgæves at ordne de fr. finanser som min. 1776-81, vendte tilbage 1788 og gennemførte, at rigsstænderne indkaldtes. N-s afsked 11. 7. 1789 førte til stormen på Bastillen og hans genindsættelse. Gik af 1790. Fader til Mme de Staël-Holstein.

Necochea [næko'tjæa], badested og korn-eksporthavn i Argentina, 450 km S f. Buenos Aires; ca. 24 000 indb. (mange danske).

'Nectria, slægt af sæksporesvampe med i reglen røde sporehuse. N omfatter talr. arter, fl. er farlige snyltesvampe, der fremkalder kræft på frugt- og skovtræer. N cinnabarinæ er i vinterhalvåret meget alm. på døde grene og stammer, viser sig som spredte, røde prikker på barken.

'nedbør, vand, evt. is, som falder ned fra luften som følge af luftens afkøling til dugpunktet, n falder i beg. p. gr. af dråbernes meget ringe størrelse (nogle tusindedele mm) uhyre langsomt; fortsættelsen processen gnm. længere tid, flyder de små dråber sammen til så store dråber, at de når jorden som regn, sne el. hagl. Afkøling finder altid sted ved, at luftmassen bringes op i større højder; den trykformindskelse, luften herved undergår, fremkalder en afkøling (se potentiel temperatur). Transporten opad kan finde sted på fl. måder. Ved orografisk n tvinges luften opad derved, at luften blæser ind mod et højlænd, f. eks. en stejl kyst (No.s vestkyst). Ved front n blæser varm og fugtig luft ind over et koldere og derfor tungere lag af luft (varmfront - n) eller det koldere luftlag trænger sig ind under den varmere luft og løfter denne (koldfront-n); det første giver udbredt og jævn n, det sidste byggeagtig n, ikke sjældent med torden. (Endelig kan lokal opvarmning af fugtig luft blive så stærk, at den stiger opad (byge-n) (om sommeren ofte med torden). Vanddampens fortætning til n er afhængig af tilstedeværelsen af kondensationskærner samt af den omtalte vertikale bevægelse; er den sidste ikke tilstrækkelig stærk, når fortætningen kun til skydannelse.

Nedergaard, Paul (f. 1895), da. præst, 1924 ved Eliaskirken, 1945 ved Matthæuskirken, Kbh. Til 1947 red. af Præstefor-

eningens Blad og Kirkelig Håndbog samt repræsentant for kirk. synspunkter i radio, film m. v. Talrige kirk. og personal-hist. publikationer.

Nederlandene, 1) holl. *Nederland* ['ne:dartant] el. *Koninkrijk der Nederlanden* ['kon:ɪn'kræik dɜr 'ne:dərɪ'ndɔ:ɪ], off. navn på kongeriget Holland.

2) i historien sammenfattende betegn. for de lavtliggende områder omkr. Rhinens, Maas' og Scheldes nedre løb, omtr. d. s. s. de nuværende kongeriger Holland og Belgien. - Det af galliske belger beboede N S f. Rhinen blev 57 f. Kr. erobret af Rom, mens de germanske bataver N f. Rhinen i kejsertiden blev rom. va-saller. Ved folkevandringerne tog franker, friser og sachser N i besiddelse og kom derved efterhånden under Frankeriget. Ved rigsdelingerne 843 og 870 gik Flandern til Frankr., resten til Tyskl. N blev i middelalderens løb delt i en række fyrsten- og bispedømmer, der indtog en temmelig uafh. stilling over for Tyskl. og Frankr. Udhandlende med Engl. og Øster-sø-handelen medførte opvæksten af rige handelsbyer, som med våben hævdede sig mod adelen og den fr. konge i 14. årh.; men fra årh.s slutning kom N lidt efter lidt under Burgund, og det var N-s rige byer, der betalte hertugerens strålende hof i Dijon. Efter Karl den Distiges død 1477 ægtede hans arving Marie Maximilian af Habsburg, hvorved denne slægts herredømme i N grundlagdes. Efter Maximilians søn Filip d. Smukke død 1506 fulgte dennes søn Karl 5., der i sin ungdom rådedes af nederl. adelsmænd og trods enkelte oprør, skarp forfølgelse af protestanter og store skattekrav var afholdt. Efter Karls abdikation 1555 søgte sønnen Filip 2. at tilintetgøre stændernes privilegier og polit. indflydelse. Efter kalvinisk rejsning 1566 sendte Filip 1567 hertugen af Alba til N. Albas terror og ødelæggende omsetningsskat førte 1572 til oprør under Vilhelm af Oranien, og trods skiftende politik efter Albas tilbagekaldelse 1573 lykkedes det kun Spån. at fastholde sydl. N. Videre se Holland og Belgien.

nederlandsk, et vestgerm. sprog, som i Holl. kaldes hollandsk, i Belgien flamsk (vlaams). Fælles ortografi for holl. og

flamsk fra 1883. - En noget afvigende form (afrikaans) tales af boerne i S-Afr. **Nederlandsk Indien**, andet navn på Hollandsk Indien.

nederlandsk kunst. *Malerkunst*. Den egl. nederl. malerkunsts hist. begynder med brøderne van Eycks berømte alterværk i Gent (fuldendt 1432). Jan v. Eyck overtog den højstående flamske bogminiaturkunsts klare linieføring og adelsstenslignende farver. - At skelne ml. holl. og flamsk kunst i denne tidl. periode er vanskeligt. Af store malernavne skal nævnes: Rogier van der Weyden, Dirk Bouts, Hugo van der Goes, Hans Memling, Gerárd David, Hieronymus Bosch. - I 16. årh.s beg. nærmer maleriet emner sig ofte en folkelig genrekunst og stærke ital. indflydelser gør sig gældende. Kendte malere fra denne tid er Quinten Massys, Jan Gossaert, B. van Orley, Joos van Cleve, Lucas van Leyden og Pieter Brueghel d. æ. Landskabsmaleriet udvikler et frit malerisk syn. Efter. træder for skellen ml. holl. og flamsk kunst karakter tydeligt frem. I Flandern fører den maleriske frigørelses vej til den frodige, sanselige P. P. Rubens og hans elever og efterfølgere van Dyck, Jordaens, de Vos og genrealerne Brouwer og Teniers; i Holl. går den over ital. og ty. indflydelse til Pieter Lastman (1583-1633) og dennes store elev Rembrandt, til portrætmaleren og 'impressionisten' Frans Hals og dyremaleren P. Potter. - I Rembrandts spor og omgivelse findes utallige berømte mestre såsom landskabsmalerne Hobbe-ma, van Ruisdael, E. van de Velde, van Goijen; folkelivets malere Jan Steen, Terborch, Ostade; interiørmalere Vermeer van Delft, de Hooch, Mieris, Metsu m. fl. - Mens n. hviler under det i Frankr. så produktive 18. årh., fremkommer efter 1800 igen nogle bet. malere, især i Holl. Her skal nævnes den Haagske skoles landskabsmalere Mesdag, Mauve og Maris, alle fødte omkr. 1830; impressionisterne Jongkind og Israels og efterimpressionismens store mester Vincent van Gogh, hvis kunst fik internat. bet.

Arkitektur. I Nederlandenes romanske og gotiske arkit. mødes fr. og ty. indflydelser. Store kirker er bevaret i Bruxelles (Ste. Gudule), Tournai (Notre-Dame),

Utrecht og Rocromd. I Renæssancen dominerer den borgerlige bygningskunst. Nederl. arkitekter indkaldtes til Preussen og Danmark. Cornelis Floris bygger rådhuset i Antwerpen, Lieven de Key rådhuset i Leiden og kødhallen i Haarlem. Barokken indlededes af maleren Rubens som arkitekt og fores videre af bl. a. Henrik de Keyser (1565-1621), Pieter Post (1608-69) og Jacob van Campen (1595-1657) (rådhuset i Amsterdam). Kirkerne i Holl. byggedes i en nøgtern klassicistisk stil, i det katolske Flandern i fr.-ital. barokstil. - I 20. årh.s arkit. udvikling har nederl. kunstnere (Henry van de Velde (f. 1863), Pieter Kramer (f. 1881), Hendrik Petrus Berlage (1856-1934), J. P. Oud (f. 1890)) spillet en afgørende rolle.

nederlandsk musik. I tidsrummet 1400-1600 var Nederlandene den førende musiknation med de såkaldte nederl. skoler. Den mus. indsats af disse består i en udvikling af den polyfone vokalistik, hvor imitationsprincippet blev tilslæbet, og hvor den kunstneriske anv. af det mus. stof viser stedse stigende overlegenhed. Hovedmændene i de tre nederl. skoler er 1) Gilles Binchois (1400-60) og Guillaume Dufay (ca. 1400-74), 2) Okeghem, Jacob Obrecht (1439-1505) og A. Busnois (d. 1492) og 3) Josquin des Pres. - Internat. ry havde orgelmesteren Jan Pieters Sweelinck (1562-1621), der har haft indflydelse på de eng. virginalister og på de nordty. orgelkomp. I 19. årh. får *Hollands musik* med Johannes Verhulst (1816-91) sit eget ansigt. Samtidig med ham er Richard Hol (1825-1904) og Willem Nicolai (1829-96). Under Wagners indflydelse var Bernhard Zweers (1854-1924). Alphons Diepenbrock (1862-1921) frigjorde sig fra denne indflydelse. Bl. de større navne er også Johan Wagenaar (1862-1941), den stærkt nat. Cornelis Dopfer (1870-1939) og folkevisesamleren Julius Rontgen (1855-1934). Førende i den nyere nat. retning er Willem Pijper (f. 1894), Sem Dresden (f. 1881) og Emile Enthoven (f. 1903). Det holl. musikliv er præget af adsk. fortrinlige koncertinstitutioner bl. a. Concertgebouw i Amsterdam. - *Belgiens musik* i 19. årh. var præget af to retninger: den flamske med navne som P. Benoit, Jan Blockx (1851-1912) og E. Tinel, og en vallonsk med César Franck som midtpunkt.

nedisning, landområdes dækning af indlandsis p. gr. af klimaforværring. Nedjd. eng. A'eM arab. A'<ti//<[nad.3d], del af Saudi Arabien i det centrale Arabien; ca. 1 mill. km²; ca. 2 mill. indb. Emirater N var tyrk. fra 18. årh. til 1913. Under Wahabitterne modstand mod tyrkerne. I 1925 afsluttede N-s hersker, Ibn Saud, erobringen af Hedjaz. Kongerige 1927. Fra 1932 del af Saudi-Arabien.

nedkroge, bøje planter ned til jorden v. hj. af kroge. Anv. i forb. med jordhyppning ved aflægning. Desuden nedkroges tæppebedsplanter undertiden for at jorden kan blive dækket med et smukt plantetæppe.

nedkuling af kartofler og køkkenurter anv. ved vinteropbevaring. Der udgraves en jordkule af et spadestiks dybde, hvori planteprodukterne st. Hles og dækkes med halm og jord.

nedløbsbrønd, d. s. s. rørbørd. **Nedre Rhin**, holl. *Neder Rijn* [ne:dsr:'ræjn], navn på en af Rhinens arme i Holl. V og Sø f. Arnhem.

Nedreungarske Slette, ung. *Alfold* [alfold] (*Nagy Magyar Alföld*), lavlandslette omkr. Tisza, dækket af frugtbare løssaflejringer.

Nedreøstrik, da. navn på Niedertisterreich.

nedrustning, nedsættelse af et lands forsvarsberedskab, d. s. s. rustningsbegrænsning.

nedstammingslære el. *descendensleori*, teori, der går ud på, at de nulevende dyre- og plantearter nedstammer fra tidl. tiders dyre- og plantearter; d. s. s. udviklingslære.

nedstryger el. *buefil*, håndsav til metal o. l., bestående af en fjedrende stålbojle m. håndtag, hvori det udskiftelige savblad fastspændes.

nedstyrtningskækt, d. s. s. affaldsskakt. **nedtrykningsvægt pr. inch**, søv., det antal t der skal lastes for at trykke skibet 1 inch (eng. tomme) ved en given anning på ret køl og lige trim.

Needles, The [do 'ni:dlz] (eng. nålene), en gruppe små kridtklipper i Eng. Kanal ved vestl. ende af øen Wight.

Neer [ne:r], *Aert* (Aernout) *vander* (ca. 1603-77), holl. maler. Virksom i Amsterdam. Hans stemningsfulde måneskins-, ilde-

Aert van der Neer: Måneskinslandskab. (Nasjonalgalleriet, Oslo).

brands-, og vinterbilleder blev lidet påskønnet af samtiden, og han måtte ernære sig som værtshusholder. Fyldigt repr. på Kunstmus. og Nivågård. Hans søn *Eglon Hendrik van der N* (1634-1703) var hofmaler i Düsseldorf. Har malet genrebilleder med motiver fra fornemme holl. hjem; repr. på kunstmus., Kbh.

Neergaard, Carl (1869-1946), da. arkæolog, inspektør v. Nationalmus. 1897-1932, fra 1921 leder af oldtidsafd. Har ledet omfattende udgravninger (jv. lerkargrave). Særlig studier inden for jernalderen: *Jyske Gravpladser* (1894), *Sønderjyllands Jernalder* (1916), samt bibliofile afhandlinger.

Neergaard, Ebbe (f. 1901), da. forfatter. Foruden bøger om Gustav Wied og Kaj Munk bl. a. skrevet *Hvorfor er Filmen sådan?* (1931) og *Teater i Tusind År* (1939). Medarb. ved »Information«. Direktør for Statens Filmcentral 1946.

Neergaard, Mels (1854-1936), da. politiker, historiker. Præsteson, magister i hist., cand. polit.; liberal skribent, gr. 1884 »Tilskueren«, medvirkende i Studentersamfundets oplysningsarbejde. 1887

N. Neergaard. Juan Negrin

-90 folketingsm. (Venstre), atter 1892-1932 (fra 1898 valgt i Æbeltoft). Knyttet til Bojsen, bidrog til sociallovgivningen 1891-92 og forliget 1894, efter Bojsens fratreden 1901 leder for moderate Venstregruppe. Juli 1908 finansmin. Sept. s. å. konseilspræsident efter Albertiafferen, afgik 1909 under konflikt med l. C. Christensen efter forgæves forsøg på stærk militærordning 1909, 1910-13 finansmin., øgede indir. skatter på luksusvarer, arbejdede for demokratisk landstingsordning. Stats- og finansmin. 1920-24, slået under konflikt m. Konserv. om handels- og valutapolitik; finansmin. under Madсен-Mygdal 1926-29. - Udg. 1892-1916 *Under Junigrundloven*, grundlæggende skildring af Danm.s hist. 1848-66; erindr. (til 1894). (Portræt).

Nefrinden [ne:r'vindo] (fr. [nær've:d], belg. landsby 40 km VNV f. Liège; ca. 900 indb. Ved N sejrede frankmændene 1693 (under Luxembourg) over Vilh. 3. og 1793 (under Dumouriez) over østgrigerne.

NEF, fork. f. *New*/ Educational Fellowship. **nefe'li'n** (gr. *nefélē* sky), *NaAlSiO*, heksagonal gråligt el. rødligt mineral m. fedtglas og hårdhed 6. Vigtig bestanddel af natronrige eruptiver (n-syenit o. a.).

nefe'li'nit, feldspatfri basisk dagbjergart bestående af pyroxen og nefelin, event. tillige olivin (olivinn-).

nefe'li'nsyenit, oftest storkornet, lys dybbjergart, hvis hovedbestanddele er alkalifeldspat og nefelin, endvidere alkalilrige pyroxener og amfiboler. Forekommer i små massiver (Oslo, Sydgrønland, Mjask i Ural o. a. st.).

Nefertete el. *Nefertiti*, ægypt. dronning ca. 1375-50 f. Kr., hustru (og søster?) til Amenhotep 4.; om N har taget del i kirkekampen er uvist. Efter Amenhotep 4.s død søgte N forgæves forståelse med hittitterne for at redde det vaklende kongehus. (III).

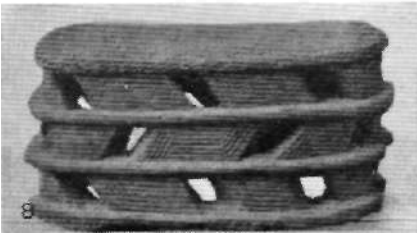
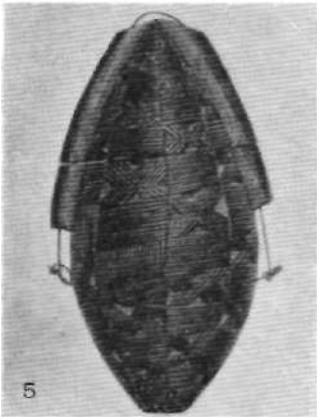
nefo- (gr. *néfos* sky), sky-. **nefo'sko'p** (*nefo-* — *skop*), apparat til måling af skyernes drift.

nefral'gi' (*nefro-* + *-algi*), smerter i nyren. **ne'frit** (gr. *nefos* nyre (amulet mod nyresygdomme)), hvid til grøn, tæt og sejt masse af strålsten, hårdhed ca. 6. Anv. til forhistoriske våben (»øksesten«) og til udskære kunstgenstande (jade). Mexico, Peru, Østasien.

ne'fritis (*nefro-* 4- *ilis*), nyrebetændelse.

Nefertete. (Sandsten).

i. Anefigur fra Baule, Elfenbenskysten. 2. Dansemaske fra Mpongwe, Cameroun. 3. Pibehoved fra Mangbetu, Congo. 4. Lerkrugge fra Azande, Congo. 5. Trædåse fra Bakuba, Congo. 6. Fetich fra Loango, Guineabugten. 7. Offerkrugge fra Piri, Nigeria. 8. Kongestol fra Bakuba, Congo. 9. Guldvægtlod fra Ashanti, Guldkysten. 10. Fetichfigur fra Baluba, Congo. (Nationalmuseet, Kbh.).

'**nefr(o)-**, (gr. *nefros* nyre), nyre-
ne'frose (*nefro-* l. -ave), nyresygdom med stærkt ægghvideudskillelse og tendens til vattersot. Muligvis degenerativ lidelse af nyrekanalernes epithel. -Kan forårsages af forgiftninger, l. eks. kviksvovl, infektioner el. være af ukendt oprindelse.

Ne'fud, ørken i N- og MI.-Arabien. Beliggende i 700-1000 m højde; flyvesand.

neg, et knippe afmejet korn.

negation (lat.), nægtelse.

negativ (lat. *negare* nægte), 1) nægtende; mindre end nul; som skal fradrages; 2) *fol.*, billede, der gengiver originalens lyse partier mørke og omvendt.

negativ dom, udsagn, der benægter noget.

negativisme (lat. *negare* sige nej), tilbøjelighed til at handle kontrært, netop modsat det, der ønskes. Symptom ved sindssygdom, særligt ved ungdomssløvsind.

negativ kontraktinteresse, *jur.*, betegn. for en erstatning, der stiller en person lige så godt, som hvis han ikke havde indgået den påg. kontrakt. Omfatter f. eks. godtgørelse for udgifter, han har afholdt i anl. af kontrakten.

negativlak, harpikspopløsning, der anv.

til beskyttelse af fot. negativer.

negativpapir, bromsølvpapir t. fremstilling af fot. negativer. Anv. især af kanon-fotografer.

negativproces, *fol.*, den kern. behandling (fremkaldelse, fiksering og evt. forstærkning), der af det latente billede på den belyste emulsion udløser det negative billede, der gengiver lyse toner som mørke og omvendt.

negativ strandforskydning, *geol.*, da. betegn. for regression.

negativtryk, tryk hvor skrift el. tegning fremtræder lys på en mørkere baggrund.

negativt tal, tal mindre end nul. Af et tal er negativt, angives ved at sætte minus-tegnet (—) foran talbetegnelsen.

'negenøje (holl. *negen ni*), d. s. s. lampret. Dens sidepletter optagedes fejlagtigt som øjne, deraf navnet.

negér (sp., af lat. *Higer* sort), mennesker, der tilhører den negride racegruppe.

ne'ge're (lat.), nægte, bestride; ophæve.
negernhise (*Pennisetum typhoidum*), 1-2 m høj græsart med 10-20 cm l. blomsterstand, vigtig næringsplante i Centralafrika.

negermusik. Den opr. afr. n er pentatonisk, stærkt rytmisk betonet og præget af en udstrakt anv. af synkoper. Karakteristisk er en høj udviklet improvisationskunst. Ved mødet med den hvide musik opstod i USA negro spirituals, improvisationskunsten, sansen for rytme og synkoper genfindes i ragtime og jazz. ÷ven til at udtrykke sig mus. og naturlige anlæg for sang har hos negrene affødt en stor sanglitt. Navnlige fra slaveriperioden er sangene præget af melankoli og længsel.

negerskulptur, skulpturarbejder udført af afr. negerstammer i træ, bronze el. elfenben, undertiden også i ler el. sten. Ofte har de rituel og magisk bet., dette gælder navnlig fetich- og forfædrefigurer samt masker til brug ved tænder og ceremonier. ÷gså brugsgenstande smykkede ofte med skulptur. -De mest fremragende træskærere i Afr. er bakuba og baluba i Congo, yoruba i Dahomey, bambara i V-Afr., batshioko i Congo-Angola. Benin-folket i Nigeria fremstillede i 16.-17. årh. bronzerelieffer og -statuer samt elfenbensudskæringer; deres kunst er beslægtet med yorubaernes, hvis udmærkede hoveder i ler menes at gå tilbage til 15. årh. (Hertil tavle).

negerspørgsmålet i USA. Fra 1619 begyndte amer. plantageejere at indføre negerslaver fra Afr. da indianerbefolkning ikke egnede sig til landbrugsarbejdet. I flg. århundreder fortsatte transportere; slaverne var ikke retsløse, men i praksis hjælpeløst undergivet deres herrer. Først under borgerkrigen 1861-65 ophævedes slaveriet, med stærk ekon. nedgang i Sydstaterne som følge. De frigjorte negre fik stemmeret, men havde hyppigt hverken oplysning el. mod til at bruge den, og i Sydstaterne hindrede

de hvide systematisk negrene i at få indflydelse (terror gnm. lynchning; Ku-Klux-Klan m. m.). En virkelig ligestilling ml. de to racer kom ikke, og unionens lovvedtagelser har ikke hindret et i dag-ligt skarpt optrukket skel ml. hvid og »kulørt« (*coloured people*) (særlige negerkvarterer også i Nordstaterne). 1940 var 12,9 mill. af USAs 132 mill. indb. negre; en del er flyttet fra landbrugsarbejde til byerne og er sydfra vandret mod N og V. Negrene lønnes ringere end hvide, også fordi de gennemgænde er ringere uddanned, beskæftiges ved groft arbejde og som tyende; de fleste bor endnu i Sydstaterne, men under halvdelen af USAs negre er nu beskæftiget i landbrug. 2. Verdenskrigs behov for arbejdskraft har i mange tilfælde ført til højere løn og dannelse af en tidligere negermiddelstand, ligesom negrene som soldater i det hele opnåede mindre race-diskrimination; men særlig de fattige hvide i Syden understreger racemod-sætningen skarpt, og lynchning forekommer stadig; febr. 1948 nedlagde sydstatrepræsentanter i kongressen skarp protest mod reg.forslag om love mod lynchning, valg-tryk, raceforskelle.

Negev [nægəf] (hebr. Syden), ørkenom-rådet i S-Palæstina; udgør ca. 40% af Vestjordanlandet. I N er fundet soda, kobber- og jernmalm. Ved Det Røde Hav ligger den jødiske by Eliat. N blev siden okt. 1946 gjort til genstand for intensiv øk. kolonisation, muligvis ved springkilder, som blev fundet ved boringer. I henhold til Bernadottes delingsplan for Palæstina skulle N tilfalde araberne, men under de israël.-egyptiske kampe 1948 lykkedes det kun ægypterne at besætte Gaza ved kysten.

negl, 1) *zool.*, afladet klo. Findes hos aber og enkelte andre pattedyr; 2) *anal.* (*unguis*), hornplade, der ligger på håndrygsiden af det yderste fingerled. n-s rod er skjult under n-volden, medens selve n hviler på n-lejet; 3) *bol.*, den nedre, smalle del af et kronblad.

negl, **nedgroet** (*unguis incar'natus*) findes oftest på størtaen, hvor neglen på udsiden gror ind i kødet, så neglefol-den ligger som en øm vold over neglen. Årsagen er ofte forkert klipping af neglen. Kan behandles operativt.

neglesygdomme. Vigtigst er medfødte misdannelser og betændelser fremkaldt af bakterier og svampe. Hvide pletter og tværstriber kan skyldes lokal beskadigelse af neglens vækstzone el. vækststhemning, forårsaget af en febersygdom el. lign. n er altid ret langvarige, idet nydannelse af en negl varer 100-130 dage.

negligé [negli'je] (fr. *negligé* forsømt), natdragt, morgendragt; ufuldstændig påklædning.

negligence clause [næglið33ns 'klâ:z] (eng. forsømmelighedsklausul), bestemmelse i fragtkontrakt el. konnossement, hvorved rederen fralægger sig ansvar for forsømmelse fra skibsførers og mand-skabs side.

negligere [-'je:rs] (fr., af lat. *negligere*), forsømme; undlade at tage hensyn til.

negotiabel [-'ja:bal] (lat. *negotium* handel), *jur.*, omsættelig, egnet til at forhandles. En skriftlig fordring siges at være n, når erhververen af den ikke kan mødes med indsigelser fra det retsforhold, der ligger til grund, f. eks. om at levere varer var mangelfulde, og når ældre rettigheder m. h. t. fordringen for-tæbes i forhold til ham; negotiabiliteten (omsætteligheden) er stærkest ved ihændehaverpapirer.

ne'gotia in fa'vorem ter'tii (lat.),

retshandler til fordel for tredjemand.

negoti'e're (lat. *negotium* handel), under-handle, mægle; handle, omsætte; optage lån, bringe låri i stand.

negoti'orum 'gestio (lat.), uanmodet forretningsførelse.

ne'gotium 'claudicans (lat.), haltende retsforhold. Retsforhold, hvori den ene af parterne har adgang til at springe fra, uden at den anden har en tilsv. rel.

ne'gotium 'mixtum cum donati'one (lat.), en disposition, der til dels er en gave.

'**Negri**, *Ada* (1870-1945), ital. forfatter-inde. Begyndte med den socialistiske digtsamling *Fatalità* (1893-96), som med et slag gjorde hende berømt. Senere af-klaredes hendes digtning i almenmen-skelig retning. Kendteste romaner: *Stella Mattiutina* (1921) og *Di giorno in giorno* (1935).

'**Negri**, *Pola* (f. 1897), po.-arner, filmskue-spillerinde. Deb. i Warszawa 1912, filmede hos Ufa under Lubitsch, bl. a. »Madame Dubarry« (1918), »Sumurun« (1919) og »Flamme« (1922). 1923 til Hollywood, hvor hun befæstede sit ry med bl. a. »Hotel Imperial« (1926). Tale-filmen slog hende ud.

ne'gri'de race, den, er karakteriseret ved mørk hudfarve og sort, kruset uldhår. Den er udbredt over to store adskilte områder, nemlig Afr. i V og Melanesien i O. Draviderne i Indien danner muligvis et bindeled ml. disse to befolkningss-grupper. Bl. de afr. negre skelnes ml. gammel-negrider med mindre udtalte negride træk og de stærkt udspialiserede ung-negrider. Den *gammelnegride* race er kendetegnet ved plump legemsbygning, fremspringende mundparti, bred, flad næse og vigende hage. Den er sikkert opr. kommet fra Asien, har bredt sig over størstedelen af Afr. og er så senere af de mere livskraftige ungnegrider fortrængt til de store urskove i Congobækkenet. Til den gi.-negride race hører endv. pyg-mærner, og de sydfra. dværgfolk, busk-mænd og hottentotter, er i hvert fald stærkt beslægtede med denne race. *Ung-negriderne* viser, til forskel fra gammel-negriderne, en stærk udspialisering af de træk, som alm. anses for typiske for negre. Det er høje, kraftige folk med lange lemmer, håret er mørkt og stærkt kruset, behåringen temmelig sparsom. Hovedet er langskallet, næsen bred og plump og mundpartiet fremspringende med store læber. Denne type lever i egnene ml. Sahara og de tropiske regn-skove og i Sudan. I Østafrika findes talr. blandskformer med indvandrede ha-mitter og andre europide folk: ætiopere, abessinere, galla, somali, masai, wahimaer, watussi m. fl. ÷gså bl. de negre, der bebod De Melanesiske Øer, Bismarck-søerne, Ny Hebriderne og Ny Caledonien, findes to hovedtyper, en opr. gl.-melane-sisk type og en udspialiseret ung-melanesisk. (III. se tavle Menneskeracel.).

Ne'grin, *Juan* (f. 1885), sp. politiker. Medicinsk prof.; finansmin. underCabal-lero 1936-37, 1937-39 førstemin., søgte at gennemføre kampen mod Franco trods skarp modsætn. t. kommunister og anarkister; ville fortsætte efter Barce-lonas fald, styrtesede af Miaja, flygtede marts 1939 t. Frankr., juni 1940 til Engl., siden i USA. fortsatte off. som førstemin. f. eksilreg. til dannelse af min. Giral 1945. (Portræt sp.3192).

Negri Sembilan (eng. ['nægri sæm'bi:ten], stat i Malaja; 6680 km²; 296 000 indb. (1941).

ne'grito (sp; lille neger), dværgagtigt, kortskalet folk tilhørende den negride racegruppe, i afsides egne af Filipinerne. I udvidet forstand ÷gså betegn. for lign. folk på Andamanerne og Mal-lacca, rester af urbefolkning med udbre-delse over størstedelen af Indonesien.

negrogra'fi' (ital. *negro* sort + *-grafia*), *fol.*, kopieringsmetode af kromatmetode-typen.

negro'id (sp. *negro* sort + *-id*), nger-

agtig, negerlignende.

Negros [nægrosj, ø bl. Filipinerne; 12 533 km²; 15 mill. indb. (1946). Stor sukkeravl.

negro spirituals ['ni:gro: 'spiritualz], de amer. negres rel. sange. Kendes tilbage til 1871 i denne form, hvor primitiv -opr. afr. -rytmik forenes med eur. harmonik og melodik.

Negus Negesti [ne:gu:s ne:gu:sti] el. *N. Nagast* [naga:st] (abess: kongernes konge), den abess. kejseres titel.

Nehemi'as, jøde som var mundskænk hos perserkongen Artaxerxes I., udnævntes til statholder i Jerusalem 445 f. Kr. og genopbyggede murene. Om hans værk fortælles i N-s Bog.

Jawaharlal Nehru.

Nicolai Neiiendam.

Sigrid Neiiendam.

i /w-

i • w-

2's 9

(fe
-Si

mAfe»

A. S. Neill.

Nehru [næ:ru:], *Jawaharlal* (f. 1889), ind. statsmand. Søn af Motilal N. sagfører; fra 1918 medl. af ind. nationalkongres; nøje knyttet til Gandhi, gent. gange fængslet. Leder f. kongrespartiets nationale fløj, socialistisk orienteret, talte mod deltagelse i 2. Verdenskrig, fængslet 1940-41, 1942-45. Kongrespartiets leder efter krigen, 1946-47 viceformand i ind. vicekonges udøvende råd; arbejdede for bevarelse af udelst Indien, men accepterede sommer 1947 muhamedanernes krav om oprettelse af Pakistan. Fra aug. 1947 første- og udenrigsmin. i Hindustan. Gennemførte 1948 besættelse af Hyderabad. Udg. selvbiografi, en populær verdenshistorie og serie polit. skr. (Portræt).

Nehru [næ:ru:], *Motilal* (1861-1931), ind. politiker. Velstående hinduisk sagfører fra Allahabad (brahminkaste), eur. uddannet; medl. af dyngreparti, gik 1924 ind for deltagelse i valg (mod den strandede ulydighedskampagne), udførte 1928 Kongrespartiets krav i Nehru-rapporten; minimum dominionstatus og parlamentarisme, m. forsøg på valgordn. til tilfredsstillelse af de stridende rel. grupper.

Nehring [næ:ru:~?], ty. navn på landtange, der adskiller en strandsø fra havet.

Neidhart von Reuenthal ['naihart fon ʀyʷant:~] (13. årh.), ty. digter. Beskriver for første gang i ty. kunstdigt. bondens verden.

Neiglick, Hjalmar (1860-89), sv.-fi. forfatter. Docent i psyk. Naturalismens førte kritikere i 80ernes Fini.

Neiiendam ['naian-], *Jonna* (1872-1938), f. *Collin*, g. m. Nicolai N. (1897), da. skuespillerinde. Deb. 1892: tilhørte 1902-38 Det Kgl. Teater, hvor hun skabte en række rigt varierede skikkelser (f. eks. Madam Smith i »Genboerne« og Madam Rust i »Sparekassen«). Som operasangerinde sang hun så krævende partier som Erda i »Rhinguldet« og Magdelone i »Mascarade«. Filmdebut 1912.

Neiiendam ['naian-], *Michael* (f. 1895), da. teolog. søn af Nicolai N. Dr. theol. Holmens provst 1934, kgl. konfessionarius, lærer ved pastoralseminariet, omfattende kirkehist. forfatterskab, især 18. årh. og personalhist.

Neiiendam ['naian-], 7Vico/a(1865-1945), da. skuespiller, brøder til R. og V. N. Deb. 1893, 1895-99 v. Dagmar-teatret, derefter v. Det Kgl. Teater til 1930, hvor han udviklede sig fra romantisk helteskuespiller til en realistisk karakterkünstler (»Hamlet«, Hjalmar i »Vildanden«, »Don Carlos«). Videreførte som instruktør den William Bloch'ske tradition. Erindringer: *En Vildfarendes Veje* (1943). Filmdebut 1910. 1897 g. m. Jonna N. (Portræt).

Neiiendam ['naian-], *Robert Johannes* (f. 1880), da. teaterhistoriker og skuespiller. Deb. 1899 og virkede ved skiftende scener (Folketeatret, Casino, Det Ny Teater og Betty Nansenteteatret), indtil han fra 1926 helt viede sig teaterhist. Har bl. a. skrevet *Johanne Luise Heiberg* (1917), *Det Kgl. Hofteater og Theatrumuseum ved Christiansborg* (1922, 29) og *Det Kgl. Teaters Historie 1874-1922* (1921-30). N-s hovedværk er teatermuseet på Christiansborg (siden 1922), som under hans ledelse siden starten 1912 er blevet en samling af uvurderlige minder om da. teater.

Neiiendam ['naian-], *Sigrid* (f. 1868), f. *Andersen*, g. m. Robert N. (1907), da. skuespillerinde. Deb. 1891, fra 1896 v. Dagmar-teatret, 1900-11 på Folketeatret,

1911-42 v. Det Kgl. Teater, hvor hun fandt sit rette repertoire, især hos Holberg (Nille i »Erasmus Montanus« og Else Skolemesters, Gedsk Klokkers og Ane Kandestøbers i »Barselstuen«). Har siden 1942 fl. gange gæstespillet på teatret. Filmroller (siden 1914), bl. a. i »Vredens Dag« (1943). (Portræt).

Neiiendam ['naian-], *Tavs* (f. 1898), da. skuespiller og forfatter. Søn af Nicolai N. 1920-30 skuespiller ved Det Kgl. Teater, siden 1930 instruktør og skuespiller v. Statsradiofonien. Har skrevet digte *Elegier* (1941) og adsk. hørespil, bl. a. *Mordets Melodi* (filmat, 1944).

Neiiendam ['naian-], *Valdemar* (f. 1870), da. maler; hist. genrebill.

Neill [ni:~], Alexander Sutherland (f. 1883), skotsk pædagog og forfatter. Grl. kostskolen Summerhill School i N.-Wales. Den er et af de dygtigste og mest konsekvente forsøg på en opdragelse, der ved at gennemføre elevernes selvstyre søger at udvikle de individuelle evner og interesser. Radikalt og ofte paradoksalt har han fremsat sine tanker og sin vittige kritik af den bestående skole, bl. a. i: *The Problem Child* (1926; da. *Vanskelige Børn* 1933), *The Problem Parent* (1932), *That Dreadful School* (1937), *The Problem Teacher* (1939; da. *Problemlæreren* 1947). (Portræt).

Neisse [naisa], po. *Nysa*, 1) navn på to bifloder til Oder, 'Glatzer N (195 km) fra Sudeterne og 'Lausitzer (Gorlitzer) N (po: *Nysa Łużycka*) (225 km) fra Isergebirge. Sidstnævnte danner siden 1945 en del af den.po.-ty. de facto-grænse; 2) by ved Glatzer N; siden 1945 polsk; 38 000 indb. (1939).

Neisser, Albert (1855-1916), ty. dermatolog. Opdagede 1879 gonokokken. Endv. undersøgelser over spedalskhed.

Nejd [næd3d], eng. stavemåde for Nedjd i

Arabien.

'Neko, ægypt. konge 609-593 f. Kr., søgte til fremme af Ægyptens næringsliv at grave en kanal ml. Nilen og Det Røde Hav for at sætte dette i forb. med Middelhavet. - Besejrede Juda Rige ved Megidim blev slået af Nebukadnezar ved Karkai og måtte opgive sine erobringer i Syrien.

Ne'krasov [-saf], *Nikolaj* (1821-78), russ. samfundskritiker og digter, som i en folkelig præget form skildrede folkets nød under tsarismen.

'nekro- (gr. *nekros* lig), lig-, døde-, døds-, **nekrofi'li** (*nekro-* l gr. *fxlein* elske), seksuelt misbrug af lig.

nekro'lo'g (*nekro-* + -log), dødebog;

mindeord.

nekromant'ti (*nekro-* i- *mantia*), spæn v. hj. af døde, der kaldes frem af graven.

nekro'po'1 (*nekro-* + -*polis*), begravelsesplads.

nekrop'si (*nekro-* + gr. *opsis* beskuen),

ligsyn, obduktion.

nekrose (gr. *nekros* is hendøen), lokal vævsdød i en levende organisme; kan opstå som følge af lokale vævsbeskadigelser el. p. gr. af dårlig blodforsyning. Tør n, f. eks. af fingre og tær, findes hos patienter med sukkersyge og åreforkalkning, koagulationsn ved tuberkulose og difteri. Endv. optræder n ved akut betændelse (ved gangræn).

Nekselø, ø i Sejro Bugt; 2,2 km²; 45 indb. (1945).

Nekselø Bugt, farvandet ml. Nekselø og Sjælland.

'nekus (lat. forbindelse), *gramm.*, d. s. s. prædikation.

Neksø, da. købstad S f. Svaneke (Østbornholm); 3227 indb. (1948). Kampestenskirke med tårn, hvis øverste del er af bindingsværk. Industri, handel og skibsfart. Endepunkt for Rønne-N banen. Købstad 1451. Svare ødelægg. v. sov. luftangreb 8. 5. 1945. (278 huse fik ca. 50% skade og 86 ca. 100% skade).

neksøsandensten, kambrisk rød el. grå sandsten fra Bornholm. Brydes ved Neksø til fliser og bygningssten.

'nektar, i gr. rel. gudernes udødelighedsdrik.

nek'ta'rie (lat. *nectar* honning), *bot.*, honningkirtel.

nekta'ri'n, fersken med glat frugthud, medens frugten hos egl. fersken er dunet.

'nektion (gr: svømmende), mods. plankton, organismer, der lever i de frie vandmasser, og som kan bevæge sig selvstændigt (f. eks. fisk og hvaler).

Nellemann, /ohannes (1831-1906), da. retslærd og politiker. 1859 prof. i Kbh. 1875-96 justitsmin. 1896 dir. i nationalbanken. Som jur. forf. ydede N. en fremragende indsats inden for procesretten, og på retsplejeloven af 1916 havde han afgørende indflydelse. Som justitsmin. i ministeriet Estrup stod han som garant for den jur. gyldighed af regeringens politik i provisorietiden og forsvarede denne med stor dygtighed. Gik i 1890'erne ind for forlig med Dei Moderate Venstre.

Nellemose, Karin (f. 1905), da. skuespillerinde. Deb. 1926 på Det Kgl. Teater, hvortil hun siden har været knyttet. Med sin poet. ynde og fine karakteristik har hun ydet fremragende præstationer i et såvel klass. som mod. repertoire (Grethe i »Kærlighed uden Stromper«, Jensine i »Sparekassen«, Agnes i »Fruentimmer-skolen« o. a.). Filmdebut 1925, bedste filmrolle i »Monsieur Petit« (1948).

Nellemose, Knud (f. 1908), da. billedhugger. Medl. af »Decembristerne«; *brydergruppe* (1939).

'nelleike (mnty. *negelken* lille søm; af de tørrede knoppers udseende) (*Di'anthus*), slægt af n-fam. Urter med mods., linieformede, ofte blågrønne blade. Blomsten har rorformet bæger, hvid el. rød krone, 2 grifler. 300 arter, flest i Middelhavslandene. I Danmark vokser vildt bakke-n. (D. deltoides) og strand-n. (D. superbus). Stamtplanten for de dyrkede n er D. caryophyllus fra Middelhavslandene.

nellikfamilien (*Caryophyll'laceae*), to-kimbladede, frikrogede urter el. halvbuske med mods., hele, oftest små blade. Blomsterne i kvaste, oftest tve-knødede, 4- el. 5-tallige med 10 støvblade og 2 til 5 frugtblade. Kapsel med fri, midtstillet frøstol. Vigtigste familier: hønsestær, fladstjerne, spergel, klinte, nelleike, sæbeurt.

nelleikeolie (*oleum caryophylli*), æterisk olie, aromastoffet i kryddernelleiker. Består væsentlig af eugenol og lidt benzylalkohol. Anv. som krydderi og i med.

nelleiker (*krydder-n.*), de tørrede blomsterknopper af et ostindisk træ, *Jambosa caryophyllus*; indeholder aromatisk olie.

nelleikerod (*Geum*), slægt af rosenfam. Urter, hvis blomster har blivende, på midten s-formede grifler, hvis yderste del let knækker af og efterlader den nedre del med en krog (dyrespredning). 36 arter; i Danmark eng-n (G. rivale) med brunrod og feber-n (G. urbanum) med gul krone.

nelleikesøm (mnt. *negelken* lille søm), meget *Eng-nelleikerod*. små søm.

Nelson [nælsn], by i NV-Engl. N f. Manchester; 35 000 indb. (1948). Bomulds-væverier (satin, poplin, brokade).

Nelson [nælsn], havneby, New Zealands sydø; uldeksport; 18 000 indb. (1947).

'nelson, i brydning et greb, der består i, at en arm føres under modstanderens arm og hånden placeres på hans nakke.

Nelson [nætsn], *Donald A/arr* (f. 1888), USA-forretningsmand, politiker. Jan. 1942-sept. 1944 leder af USAs krigsproduktions-depart.; derpå Roosevelts personl. udsending og medl. af reg., 1944 leder f. økon. dipl. sendelse til Kina; afgik maj 1945.

Nelson [nælsn], *Horatio, Viscount, Duke of Bromley* (1758-1805), brit. admiral. Odelagde 1798 Napoleons flåde v. Abukir. Ledede som viceadm. under Hyde Parker angrebet på den da. flåde 2. 4. 1801. Faldt i slaget v. Trafalgar 2. 10. 1805, der sikrede Engl.s herredømme på havet. (Portræt).

'Nelson [-zon], *Leonard* (1882-1927), ty. filosof. Fører for ny-friesiske skole. Hævede eksistensen af en umiddelbar fornufærdighed som grundlag for videnskab, moral og ret.

Nelson River [nælsn 'rivsr], canadisk, usejlbare flod, der strømmer fra Winnipeg-søen til Hudson Bugt. Længde 650 km, med kildefloden Saskatchewan River 2569 km.

nema'toder (gr. *néma* tråd), d. s. s. rundorme.

Ncmcová [n'jæmstsova:], *Boiena* (1820-62), cech. romanforfatterinde, fremragende fortæller, sprogkunstner, realist i sin stil; hovedværk *Bedstemor* (1855), skildring af en folkelig pædagogisk indsats.

Ne'méa, oldgr. egn SV f. Korinth. **ne'me'iske lege** afholdtes i det gr. Grækenl. hvert 2. år i Néméa, fra 460 f. Kr. i Argos til ære for Zeus.

nemer'ti'ner, d. s. s. slimbændler. **Ne'me'sia**, slægt af maskblomstfam. Fl. arter er yndede, eenårige havepl., f. eks.

Nemesia strumosa.

N strumosa. Blomsterrige og med varierende farver.

'Ne'mesis, i den antikke gr. psykol. udtryk for uviljen og skammen over, at et menneske svigter slægtsskæbne. Senere udtryk for misundelsen over el. den gældende straf for det enkelte menneskes overmod, magt el. rigdom. N er personificeret som gudinde for hævn.

'Nemi-søen, ital. *Lago di Nemi*, kratersø i Albanerbjergene 25 km SØ, f. Rom; 313 m o. h., 100 m dyb, 18 km². 1928-32 fremdroges to prægtgalejer fra Caligulas tid. Udflygtsted.

nemo- (gr. *nemos* lund), skov-.

Ne'mo'phila [-fi-] (*nemo*- + *gr.flelin* holde af), slægt af honningurtfam. Fl. arter er yndede, eenårige havepl. Store blomster med blå el. hvid krone.

Nemunas [næmunas], po. *Niemen*, russ. *Njeman*, ty. *Memel*, 936 km l. flod gnm. den syd. del af Litauen til Klaipeda.

'Nenni, Pietro (f. 1891), ital. socialist. Red. af »Avanti« fra 1921, måtte 1926 flygte til Frankr. Skarp antifascist, støttede republ. under sp. borgerkrig. Førtes 1943 til Ital. som ty. fange, befriet s. å. Vice-premiermin. under Parri 1945, fortsatte under de Gasperi, fra okt. 1946 som udenrigsmin. til febr. 1947, da N-s ønske om samarbej. m. kommunisterne førte til brud m. partiets moderate fløj. Angreb s. å. skarpt Sforzas amerikaveln. politik, søgte forgæves at styrte de Gasperi. Sluttede før valget 18. 4. 1948 Folkefront-samarb. m. kommunisterne. (Portræt), **nentser**, samojedernes navn på sig selv.

'neo- (gr. *néos* ny), ny-.

'Neocarmi'n, en farveregens, der benyttes til identificering af tekstiltæver; viskøse-silke farves vinrød el. lilla, kobbersilke blå, acetatsilke grøngul; uld farves gul, klorbehandlet uld brun til sort.

'Neocyani'n [-sy-] (Kodak), d. s. s. Agfa's Allocyanin.

Horatio Nelson. Pietro Nenni.

neo'dy'm el. *neodymium* [*neo-* 4- *didym*], grundstof, kern. tegn Nd, atomnr. 60, atomvægt 144,3, vf. 6,9, smp. 840°, valens 3, hører til de sjældne jordarters metaller. Bestændel af et tidl. formodet grundstof didym (*didymium*). Findes i mineralet cerit.

neo'fy't (*neo-* + *gr.fyein* vokse), en nyoptaget (f. eks. i kristendommen (i oldkirken) el. i et kloster).

neo'ge'n (*neo-* 4- *gen'*), betegn. for de to yngste grupper i tertiærsystemet: mio-cæn og pliocæn.

'neogotik, d. s. s. Jygotik.

'neopressionisme, d. s. s. pointillisme.

neo'k'om (efter findestedet Neuchatel, lat. *Neo'comium*), nederste etage af nedre kridt. I Danmark marin, sort skifer og forsk. farvet ler og skifer med salt i Harte-boringen (limnisk såk. Wealden) og planteførende sandsten på Bornholm.

neo'o'l, saltsur paramido-salicylsyre; fot., fremkalder, spec. f. hårde negativer.

'neo-lamarckisme, betegn. for den genoptagelse af Lamarcks tanker, der fandt sted i slutningen af forrige årh. efter at Darwin havde bragt sin udviklingslære til gennembrud. Fremhæver omgivelsernes direkte formende virkn. på dyrene.

Neo'la'n-farvestoffer er kromerede azo-farvestoffer til vaskede farvning af uld i temmelig stærkt surt bad. (Ciba).

Neolit, handelsbetegn. for et hårdt papir (laminat med kunstharpsiks), anv. til elektr. isolation.

neo'litisk stenalder (*neo-* + *-lit*), d. s. s. yngre stenalder.

'neon (gr. *néos* ny), grundstof, kern. tegn Ne, atomnr. 10, atomvægt 20,2, vf. 0,89 g/l ved 0°, kp. -j- 245,9°, valens 0. Farve- og lugtløs luftart tilhørende de ædle luftarter. Findes i ringe mængde i atm. og uvindes heraf. Giver rødorange lys i elektr. udladningsrør (neonrør).

'neonrør, udladningslamper, der indeholder neon. Bruges hyppigt som fællesbetegn. for lamper, der indeholder lysende luftarter.

neo'plasma (*neo-* 4- *gr. plasma* det formede), nydannelse, svulst.

neo'pre'n (*neo-* + *Kloropren*), syntetisk kautsjuk, klorbutadien polymeriseret, fremstilles af kul, brint og klor; n er en termoplastisk masse, der ganske ligner naturgummi og i visse henseender er denne overlegen, f. eks. mere modstandsdygtig over for syre, alkali, olier, påvirkning af sollys, varme og ofte gentagne bøjninger. n anv. i automobilind., til benzinslanger, til trykvalser (bogtryk), til kabler i skibe (p. gr. af dens flammesikkerhed), til operationshandsker, underlag, propper m.m.

'Neosalvars'a'n, let opløseligt salvarsanpræparat.

'neosocialister (*neo-* + *socialist*), fr. gruppe, der 1933 skiltes ud fra det socialistiske parti. Til n hørte Déat og Adrien Marquet, der udviklede sig i fascistisk og antisemitisk retning, efterh. knyttet til Laval. n støttede Doumergue 1934, men tabte snart betydning.

neote'ni' (*neo-* + *gr. teim'e'n* strække), det forhold, at en dyreart bliver kønsmoden i et larvestadium, der således strækkes ud over det normale (deraf navnet).

neo'tro'piske region (*neo-* + *tropisk*) plantegeogr. (flonstisk) område, omfattende de trop. dele af N- og S-A mer., hvor bestemte (sæk. neotropiske) floraelementer er dominerende.

Neo'uli'ro'n, bakteriedræbende stof af sulfonamidgruppen.

'neovitalisme el. *nyvitalisme*, den genop-livede lære (vitalismen), at organismene kun kan forklares ved antagelsen af en særlig livskraft.

Nep, fork. f. russ. *'novaja ekono'mit jeskaja po'litika* (ny økon. politik), økon. politik i Sovj., som 1921 afløste krigskommunismen. Tilloed under vis statskontrol privat-kapitalistisk udfoldelse i indenrigshandel, mindre industrivirksomh., landbrug, således at produktion kom i gang. Ophørte 1927-28 (1. femårsplan).

'Nepal (eng. [ni'pá:]), stat på Himalayas S-skråning; 140 000 km²; ca. 7 mill. indb., især gurkhaer, der er af ind. opr., og som dyrker korn og driver kvægavl. En del af befolkning er af kul race. Hovedstad: Kåtmåndu. 1816 brit. interessefære; 1923 anerkendt som uafhængig af Storbrit.

'neper (opkaldt efter *John Neper*), elektr. transmissionsenhed, anv. i telefontekn.; benyttes især til at angive dæmpningen af telefonledninger og er her lig med den naturi. logaritme af forh. ml. spændingerne i ledningens to ender.

Neper [næpis] el. *Napier, John*, Lord of Merchiston (1550-1617), skotsk matematiker, navnlig bekendt for at have indført logaritmerne (1594). Den første logaritmetavle udkom 1614. De naturlige logaritmer benævnes ofte efter N.

'Nepeta (efter *Nepete* by i Etrurien), katteurt, slægt af læbeblomstfam. Fl. arter er prydplanter (f. eks. som kantplanter). En hvidbroget varietet af N. hederacea er »mølleren og hans kone«.

'Nepomuk, Jehan (Jan) af (d. ca. 1389), Bohmens værnehelgen (kanoniseret 1729), skal være blevet druknet i Praha, fordi han ikke ville røbe dronningens skriftemål til kong Vaclav (Wenzel).

'Nepos, Julius, vestrom. kejser 474-80, indsat af Leo 1. af Byzans, fordrevet fra Ital. 475 af Orestes.

nepo'tisme (lat. *nepos* efterkommer, søskendebarn), det at give slægtninge fortrin el. fordele.

Nep'tu'n (lat. *Nep'tunus*), 1) i rom. rel. havets gud; opr. knyttet til kilder og rindende vand, senere identificeret med den gr. Poseidon. - 2) *astron.* (astron. tegn ♃), den næstyderste af de store planeter. N-s diameter er ca. 4 gange større end Jordens, massen ca. 17 gange jordmassen, den gnstl. vf. ca. 1,4 gange vands vf., d. v. s. ca. 1/4 af Jordens gnstl. vf. N-s gennemsnitsafstand fra Solen er ca. 54,5 milliarder km, omløbstiden udgør ca. 165 år, N-s rotationsid er ca. 16 timer. De synlige overfladelag er luftformige og består af ammoniak og metan. Overfladetemp. er ca. -200° C. Man kender en N-mane. N opdagedes i 1846 som et himmellegeme af 8. størrelsesklasse, efter at Leverrier på grundlag af undersøgelse af uregelmæssigheder i Uranus' bevægelse havde sluttet sig til eksistensen af en tiltrækkende planet uden for Uranus og forudså dens omtrentlige plads på himlen. Lign. undersøgelser var omtrent samtidigt og uafhængigt udført af den eng. astronom J. C. Adams (1819-92).

neptunbæger (*Po'terion nep'tuni*), l/sm stor, bægerformet, tropisk havsvamp.

neptuniske (af havguden *Neptun*) kaldes de sedimenter, der er dannede i vand, nemlig i havet (marine), søer (lakustrine), sump (limnise) og floder (fluviale sedimente).

neptu'nisme (af havguden *Neptun*), i slutt. af 18. årh. forladt lære, gående ud på, at alle lag undtagen grundfjeldet skulle være afsat i vand.

neptu'nium (efter planeten *Neptun*), radioaktivt grundstof med atom-nr. 93 og atomvægt 239, kern. tegn Np, som omdannes med halveringstiden 2,3 døgn under /3-stråledenselse til plutonium, der anv. i atombomben, n findes ikke i naturen, men fremstilles ved bombardement af uranisotopen uran 238 med neutroner, hvorved der dannes den radioaktive uranisotop uran 239, som under P-stråledenselse omdannes med halveringstiden 23 min. til n.

neptunsbælte (af havguden *Neptun*),

et 40 cm bredt og 3 m langt lærredsbælte til omslag om underlivet. Den første tredjedel er våd og resten tør.

ne quid 'nimis [-kvift-] (lat: alt med måde), lat. gengivelse af gr. ordsprog, som var indfugget på Apollotemplet i Delphi.

nerer'ider, i gr. mytol. havets nymfer, døtre af Nereus, bl. dem Amfritrite, Thetis og Galatea.

'Nereus [-ous] (gr. *Néreis*), i gr. mytol. guddom for havet som det element, der fremmer samkvem og handel, fader til nereiderne.

'Nergal, babyl.-assyrr. guddom, hersker i Underverdenen. Hans hovedtemple lå i Kutha.

'Neri, *Filippode'* (1515-95), ital. stifter af oratorianerkongregationen. Helgen 1622.

ne'ritiske (af havuden *Nereus*) kaldes aflejringer, dannede i lavt vand.

'Ne'rium (gr. *néros* fugtig, hentyder til voksstedet), slægt af singronfam, stedsegrønne buske el. små træer fra Middelhavsområdet, med kransstillede, lancetdannede blade og store blomster. N. oleander med lysrøde blomster dyrkes.

Nerman [ne:r-], *Birger* (f. 1888), sv. arkæolog, 1938 direktør f. Statens Hist. Museum, Sthlm. Talr. studier over Sv.s yngre jernalder, sammenkædet m. hist. kilder.

Nerman [ne:r-], *Ture* (f. 1896), sv. forfatter og redaktør. Har i klangfulde, Heine-påvirkede vers givet udtryk for yderligere socialistske ideer; *Nidvisor och salsalmer* (1909). Endv. udg. romaner, hist. biogr. og polemiske skr. 1939-46 redaktør af »Trots alt«.

Nernst, *Walter H.* (1864-1941), ty. fys. kemiker. Fremsatte 1889 teorier for galvaniske elementer og 1906 en vigtig uvidelse af varmeteorien. Nobelpris 1920.

Nernst-lampen, opfundet 1897 af W. Nernst, glødelampe, hvis glødetråd væsentligt består af zirkonoksyd, og som kan tåle at gløde i luft og derfor ikke behøver en lufttom glaspære. n anv. nu kun ved spec. spektroskopiske undersøgelser.

'Nero (37-68), rom. kejser 54-68, søn af Agrippina d. Yngre. **BP** **SIM**

ser overlod N i beg. **BET**

nicus, moderen og Seneca dræbe og førte et ødselt og udskøjende liv s. m. sin nye dronning Poppæa og prætorianerpræfekten Tigellinus. Hans dilettantiske dyrken af kunst og litt. førte til latterligheder, men også til en bedre smags sejr i arkitektur. Efter Roms brand 64 opførte han kæmpepaladset Det Gyldne Hus. Oprør i Gallien, Spanien og Rom styrtede N, der begik selvmord.

'ne'roli-olie, arom. olie, udvindes af pomeransblomsten, anv. i parfumeriet.

'Nerthus, if. Tacitus en germ. gudinde, moder Jord, beslægtet el. identisk med Njord.

nerzt (ty: flodilder), pelsværk af mink.

'Neruda, *Franz* (1843-1915), bohmsk-da. violoncellist. 1864 ansat i Det Kgl. Kapel. 1892 dirigent i Musikforeningen.

'Neruda, *Jan* (1834-91), cech. lyriker og novellist, er. kendt for sine fortrinlige *Historier fra Lilles idkværter* (1878), som skildrer Prahas g. forstadsmilieu og dets særlinge fra middelklassen. Udg. desuden betydelige digtsaml.: *Køsmiske Sange* (1878), *Ballader og Romancer* (1883) osv.

'Nerva, rom. senator, kejser 96-98, adopterede Trajan; dygtig administration, støttet til senatet.

Nervas forum, det 4. kejserforum i Rom. Bygget af Domitian, indviet af Nerva 97 e. Kr. Som en bred pragtfuld forbandt N Forum Romanum og deøvr. kejserfora.

nervebetændelse (*neuritis*), betændelse af nervestammerne el. deres udløbere,

viser sig ved lammelser, føleforstyrrelser, ofte smerter; senere undertiden muskelsvind. Er kun en enkelt nerve angrebet, taler man om *mononeuritis*; er fl. angrebne (oftest symmetrisk) om *polyneuritis*. Mononeuritis skyldes ofte tryk. Polyneuritis forårsages af kroniske forgiftninger (især alkohol, bly og arsenik) el. infektioner, især difteri. Kan endv. fremkaldes af vitaminmangel (beri-beri), ved sukker-syge og under graviditet. Polyneuritis angriber overvejende lemmernes periferde dele, hænder og fødder. Ved difteri er ofte svælg- og øjнемusklerne angrebne. n er langvarige, men der er sædv. gode udsigter til helbredelse.

nervegigt, populær betegn. for neuralgi. **nerveknuder**, populær betegn. for omme faste partier i underhudsvævet, som iøv. intet har med nerverne at gøre.

nervekrig, propaganda tilsigende at gøre en modpart (fjende) nervøs, ængstelig. Således allierede flyveblade til ty. soldater under 1. Verdenskrig; Aksemagternes krigstrusler mod Vestmagterne, Østr., Tsechoslov., Polen 1933-39; rygteudbredelse og radiopropaganda under og efter 2. Verdenskrig.

nervelammelse, andet udtryk for lammelse.

nerveplastik, operation, hvorved en tilgrudgæet nerve erstattes ved sammen-syning el. ved flytning af en anden nerve.

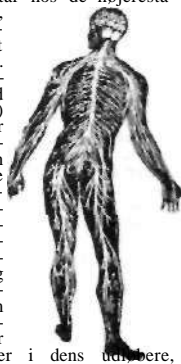
nerver, 1) *med.*, hvidgrå strenge, opbygget af udløbere fra nervecellerne i centralnervesystemet (hjerne- og rygmarv). Deres funktion er at modtage impulser fra omverdenen (sensitive n) og give impulser til musklers og kirtlers funktion (motoriske og sekretoriske n). 2) *bot.*, strengene i et blad. De afstiver bladet samt leder vand og næring.

'nervesutu'r (*nerve + sutur*), sammensyning af de to frie ender i en overskæren nerve. Anv. for at lette nervetrådenes regeneration, idet nerver ikke vokser sammen, men trådene på det centrale stykke vokser lettere ud, når de af gode afde trædes baner i det periferde nerve-stykke.

nervesvulst, svulst udgæet fra de periferde nerver. Ofte er det svulster, der udgår fra de Schwann'ske skeder omkr. nerverne (neurofibromer el. neurinomer). n er næsten altid godartede.

nervesvækkelse, d. s. s. neurasteni.

nervesystemet består hos de højerstående dyr af hjernen, rygmarven, de periferde nerver og det vegetative system. n består af 1) nerve-el. gangliaceller med deres udløbere og 2) gliavævet, der udgør støtte vævet. En nervecelle består af en blæreformet kerne omgivet af protoplasm, som indeholder forsk. strukturer: 1) Nissl substans, der fremtræder som grovere og finere korn, 2) neurofibriller, der som trædformede dannelser gennemkrydser cellen og fortsætter i dens udløbere, 3) golginet, netformige dannelser af fedtagtige stoffer og 4) brune pigment-el. færvækorn. Nervecellens udløbere er to slags: 1) dendritterne, der hyppigst er korte og 2) neuriten el. aksecylindren, der er lang. De periferde nerver dannes af disse udløbere, der oftest er omgivet af marvskeder (myelinsker) og de Schwann'ske skeder. Man betegner en nervecelle med dens udløbere for et neuron; dette har en vis ernæringsmæssig og funktionel selvstændighed. I centralnervesystemet er nervecellerne ordnede i grupper og lag og udgør den grå substans, medens udløberne med deres marvskeder danner den hvide substans. Funktionelt set hersker der i centralnervesystemet en vis lovmæssighed, således ligger de motoriske celler, der styrer musklerne, i rygmarvens for-

horn, mens baghornenes nerveceller modtager nervetråde, der fører impulser fra omverdenen ind til centralorganet. Udløbere fra nerveceller med ens funktion er samlet i ledningsbaner, der i det store og hele er kortlagt. - Gliacellerne er langt mindre end nervecellerne. De er stjerneformede med kortere el. længere, trædformede udløbere (gliatråde), der danner et maskeværk som støtte for nervecellerne. - Nervevævet's funktion er at modtage impulser fra omverdenen, bearbejde disse og udsende impulser, hvorved muskel- og kirtel funktioner træder i kraft. Ad eksperimentel vej har man kunnet påvise, at ledningshastigheden i nerven er 120 m pr. sekund.

ner'vina (af *nerve*), nerveberoligende lægemiddel.

'Nervo, *Amado* (1870-1919), mexicansk digter, storspansk indstillet, fuld af tro på menneskeheden's fremgang.

nervo'sismus, konstitutionel, medfødt neurasteni, hvor organneuroser spiller en fremherskende rolle.

'nervus (lat., egl: sene), nerve.

'nervus pro'bandi (lat. *nervus sene*, (sene)kraft + *probande* bevise), beviskraft, den vigtigste bevisgrund.

'nervus 'erum (lat: tingenes nerve), udtryk for penge hos den gr. filosof Krantor (3. årh. f. Kr.).

'Nerve', *Alfred* (1879-1921), da. journalist og flyvepioner. Foretog som flg. af påvirkning en flyvning ind over Kbh. (3. 6. 1910).

nervositet, populær betegn. for tilstand af uro, ængstelse, rastløshed, irritabilitet og overfølsomhed. Kan være konstitutionel el. tegn på sygdom.

nervos regulation, med., en rgulation af fysiol. processer som flg. af påvirkninger gnm. nervesystemet, mods. humoral regulation, hvor påvirkningen sker v. hjut. af stoffer i blodet.

NESA, fork. f. Nordsjællands Elektricitets- og Sporvejs A/S. Virksomheden omfatter elektricitetsforsyning af Nordjæll. Hornsherrød m. samt sporvejs- og omnibusdrift i Kbh.s nordl. omegnskommuner. Stiftet 1902. Aktiekap. 1948: 10 mill. kr. N forsynr 11 hovedtransformatorstationer og ca. 950 lokale transformatorstationer. Der er tilsluttet ca. 140 000 forbrugere. Årligt salg af energi ca. 200 mill. kWh. Hele selskabets energiforbrug leveres af Kyndbyværket.

Nesi'otés (5. årh. f. Kr.), gr. billedhugger, Kritios' medarbejder.

Neskaupstafur [næ:skoyfsda5ør] el. *Nes i Nordfjrdi* [næ:si:norflferle], købstad i Ø-Island, SØ f. Seydisfjurdur; 1200 indb. (1946).

Nesle Tårnet [næl], fr. *Tour de Nesle* [tu:r de 'næl], nu forsvundet gi. fæstnings-tårn på venstre seimebred i Paris, afsluttende S-siden af Paris' bymur; skal have været skueplads for orgier og sædels-scener under Margrethe af Burgund (1290-1315), skildret i rystende drama af A. Dumas og Gaillardet (1832).

neso- (gr. *néso* en ø).

Nessel'fode, *Karl R. von*, greve (1780-1862), russ. politiker, virkede for den hellige alliance på Wienerkongr. 1814-15 og senere. 1816-56 russ. udenrigsmin. N-s diplomat førte til Krimkrigen. Afløst af Gortjakov.

'Nessler's reagens (opkaldt efter den ty. kemiker *Julius N.* (1827-1905)), vandig opløsning af kaliummerkurijodid og natriumhydrokxyd. Anv. i den analyt. org. kern. til påvisning af let oksyderbare atomgrupper.

'Nessos, i gr. sagnhist. en kentaure, nedlagt af Herakles. Kongedatteren Deianeira indsmurte Herakles' skjorte i N-s blod for at vække hans elskov; men blodet var en gift, der voldte Herakles ulidelige smerter. Deraf: *nessos-kjo* rt el.

'Nestor, gr. sagnkonge i Pylos. N var grækernes vise rådgiver under toget mod Troja. Overført: den ældste og mest erfarne.

nestori'a'nerstenen, fundet i Sian (NV-Kina) 1907 af danskeren Frits Holm; en indskrift fra 781 e. Kr. giver på kin. oplysning om nestorianernes mission i Kina. Afstøbning på Kgl. Bibi. i Kbh.

Ne'storios el. *Nestor* (d. ca. 440), gr. teolog af Antiokia-skolen, tilhænger af en radikal adskillelse ml. Kristi to naturer. Patriark i Konstantinopel 428, i strid med monofysitterne, fordomt og afsat i Efesos 431. Nestoria'ismen holdt sig længst i Persien (kaldæiske kristne); findes nu spredt i de orientalske lande.

Nestorkroniken, den ældste russ. krønike, hvis tillivelse henføres til 11-12. årh. og tilskrives munken Nestor (sandsynligvis d. 1114) fra huleklostret ved Kijev.

Nestor-papegøje, d. s. s. kea.

Nestroy [næstroj], *Johann* (1801-62), østr. skuespiller og dramatiker. Parodier over operaer og tragedier, f. eks. *Der bbsse Geist*, *Lumpazivagabundus* (1833). Spillede med stort komisk talent ofte i egne værker.

netbladhat (*Pa'xillus*), brunsporet slægt af bladhatte. Karakteristisk er de nedløbende lameller, som især ved stokken er netformet forbundne. Almindelig n (P. involutus), hyppig i skove og parker, er en middelmådig spisesvamp.

net-charter [-'tjaita] (eng. *net netto* + *charter* kontrakt; befragtning), særlig arner, certepartiform, hvorefter alle havneafgifter, lade- og losningsomkostninger osv. betales af befragteren.

netinde (*retina*), den lysopfattende hinde i øjet, dannet af synsnervens endeforgrening.

nethvælvning, hvælvning med talr. ribber, skærende hinanden i nctagtige figurer. Hyppig i den seneste ty. gotik.

netmave (*Re'tieulum*), lille afd. af drøvtiggernes formave, indersiden m. netagtige folder.

netmelon, melonvarietet, hvis skal har netagtig tegning.

Netscher [nætsør], *Caspar* (1639-84), holl. maler; f. i Heidelberg. Kom som ung til Holl., hvor han blev elev af Terborch. Har malet genrebilleder og portrætter.

Netstillik-eskimoer, eskimostammer ved Canadas N-kyst ml. Bolthia Gulf og Victoria Strait.

netspærring, søv., svære ståltrådsnet til spærring af farvand, havneindløb el. flå-

debasse, især mod U-både. n bæres oppe af et system af svære bøger. Anv. også af større krigsskibe til ankers til beskyttelse mod torpedoangreb.

netsuke (jap.), en slags knap af træ el. elfenben, kunstnerisk udført. Tjener til at fæstne en lille dase el. lign. til bæltet.

'nettedug (nty., smig. gi. da. *natlee* nælde), nu alm. betegn. for lette, blegede el. ublegede batister, opr. for et fint, batistagtigt stof fremst. af basttaverner af forsk. arter nælde (næledug).

'netto (ital; ren) bruges i handelsproget i forsk. sammensætninger for at angive noget »rent« (i overført bet.), f. eks. uden visse omkostn., uden indpakning etc: nformue, de samlede aktiver minus al gæld; nfortjeneste (-avance, -overskud, -udbytte), fortjenesten efter fradrag af samtl. omkostn.; n kontant el. n kasse, betaling kontant uden kasserabat; npræmie, den del af en forsikringspræmie, der netop dækker den overtagne risiko; nvægt, vægten med fradrag af emballagens vægt (tara'ent).

netto register ton (fork. NRT), rummål for skibstonnage: brutto register tons -

rum til mandskabs-, navigations- og maskinbrug; de fleste skibsafgifter er baseret på n.

nettoreproduktionstallet, tal, der angiver hvormange døtre 1000 nyfødte piger med tiden vil blive mødre til, under forudsætn. af give ægteskabs- og fødselshyppigheder samt dødelighedsforhold. Forudsætter man, at ingen af de 1000 piger i »modergenerationen« dør inden det 50. år, fremkommer begrebet bruttoreproduktionstallet. Under normale forhold vil folketallet vokse el. aftage, såfremt n i længere tid er henh. større el. mindre end 1000. I Danmark var n i 1938 956, i 1945 1297, medens n i 1940 var 753 i Engl. (Kurve se fødselshyppighed).

Net'tuno, ital. kystby 50 km S f. Rom. Ved N oprettedes 22. 1. 1944 et USA-brohoved.

'nevvinger(*Neuroptera*), insektorden, 2 par ens klare vinger m. talr. længde- og tværribber. Puppestadium m. frie lemmer. Hertil myreløver, flørvinger, guldojler.

Netze [nætsj], ty. navn på floden Netec i Polen.

netzmidler [næts-] (ty. *netzen* fugte), befugtningsmidler, af meget forsk. kern. sammensætning; benyttes til at fremme processerne ved den kern. tekstilforædling (vask, blegning, farvning).

Neu'babelsberg [noy'ba:-], sydvestl. forstad til Berlin; astron. observatorium.

Neubauer-analyse [n'Dybausr-j.biol.meto.de, der v. hj. af kimplanter af rug bestemmer jordens indhold af plantenæring. Indført af den ty. jordbundkem. H. Neubauer (f. 1868).

Neuchatel [noja'tæl], ty. *Neuchurg*. 1) kanton i SV-Schw.; 800 km²; 118 000 indb. (1941); 87% fr.talende; 84% protest. Stor kvægavl, vinavl, urindustri m. v. Kanton 1815. 2) hovedstad i 1); 31 000 indb. (1946). Fabrikation af ure; juveler m. v. - *Historie*. N var fra 1307 knyttet til Bern og siden til Edsforbundet, men bevarede sit fyrstehus, gik fra 1707 i arv til Preussen. Optoges i Edsforbundet 1815, løsrev sig 1848 fra den preuss. konge, hvilket han 1857 efter truende internat, krise og fr. mægling godkendte.

Neuchatel, Lac de [lak da noja'tæl], sø i Schweiz, på SØ-siden af Jura-bjergene; 429 m o. h.; 216 km²; 38 km l.; største dybde: 153 m. Afløb gnn. Thiele til Aare. Omgivet af frugtbar marker og vinbjerger. Fund af pælebygninger fra stenalder v. La Tene.

Neuoccin Inoukok'si'n], rødt farvestof, anv. v. fot. retouche.

Neudeck [noydæk], familien Hindenburgs gods S f. Malbork (Marienburg) i den polske del af tidl. Østpreussen. Skænket president Hindenburg 1927.

Neue Freie Presse [noys 'frais], østr. dagblad i Wien (liberal), udkom 1864-1939.

Neuenburg [noysnburk], ty. navn på Neuchatel. Schw.

Neuen'gamme [noyon-], ty. koncentrationslejr SØ f. Hamburg. Opr. erter 1940, anv. som opsamlingslejr for fanger, der derpå fordeltes til andre lejre; sept. 1944 passerede det fangne da. polit N på vej til Buchenwald.

Neue Rundschau, Die [di: 'noya 'runtjau], kulturelt og litt. ty. tidsskr. 1890 fremgæet af det radikale, naturalist. tidsskr. »Die Freie Bühne«, nuv. navn 1903. Genoprettet 1945 i Stlm. (Bermann-Fischers forlag). Bidrag aførende emigrantskribenter.

Neue Sachlichkeit [noya 'zaflixxkait] (ty: ny saglighed), ændretning i ty. litt. i 1920'erne. Reaktion mod ekspresjonismens ekstasetidning, virkelighedsbetonet, nøgtern, ofte kynisk (Kästner, B. Brecht, J. Ringelnatz m. fl.).

Neue Zürcher Zeitung [noyo 'tsyrxor 'tsaitu)], schweizisk dagblad i Zürich (liberal), grl. 1780. Udk. dagligt i 3 udg. med et samlet oplag på 70 000 (1949).

Neu-Hannover [noy-ha'noifsr], ty. navn på øen Lavngai i Bismarck-arkipelaget.

Neuhau's [noi-], *Siegfried* (f. 1879), da. maler. Udd. på kunstakademiet 1900-04

og på Zahrtmanns skole 1905-07. Siden 1915 tegnelærer ved Sorø Akademi.

Neuhausekse Præmie, renter af en af malermester Jens Neuhansen (1774-1816) til kunstakad. i Kbh. stemmeretret kapital; uddelses hvert andet år.

Neuhäusel [noyhoyzsl], ty. navn på byen Nové Zámky, Cechoslov.

Neuilly-sur-Seine [no'ji-syr-'sæ:n], vestlig forstad til Paris; 60 000 indb. (1946).

Neuilly-traktaten [no'ji-], den i Neuilly-sur-Seine 27. 11. 1919 undertegnede fredstraktat ml. de allierede og associerede magter og Bulgarien. Bulgarien afskæres fra Ægæerhavet v. afståelse af bulg. del af Trakien, afstod Sydbrudzia til Rumænien; nedrustning til 30 000 mand, erstatningsbetalinger.

Neukolln [noy'koln], sydøstl. industri-kvartier i Berlin; 275 000 indb. (1947).

Neumann [noy-], *Alfred* (f. 1895), ty. forfatter. Jøde. Havde stor succes med dramaet *Der Patriot* (1927, filmat.) og romanen *Der Teufel* (1926, da. 1927), der efterfulgtes af talr. effektfulde psyk.-hist. romaner, *Konigin Christina von Schweden* (1935). I *Es v'aren ihrer Sechs* (1945, da. *ML. Nat og Dag*, 1945) skildres den antinazist, studenterejsning i München.

Neuman'n [noi-], *Carl* (1833-91), da. marinemaler. Bl. a. *Fra Skagens Nordstrand* (1870) og *Stranden ved Hornbæk*, begge Kunst-mus.

Neuman'n [noi-], *Gerda* (1915-47), da. skuespillerinde og sangerinde. Deb. 1933, hurtig karriere som swing- og kabaret-sangerinde. Optrådte herhjemme i revyer og på film s. m. Svend Asmussen og broderen, guitaristen Ulrik N (f. 1918). Dræbt ved flyveulykke i Kastrup jan. 1947.

Neumann [noy-], *Johan Balthasar* (1687-1753), ty. rokokko-arkitekt. Hovedværker: *fyrstbiskoppens residens i Würzburg* (1720-44), *Schornborn-kapellet* smst. (1721-36) o. a. Kirker.

Neumann [noy-], *Robert* (f. 1897), østr. forfatter. Jøde. Antinazist, skribent, kendt for fl. romaner, *Sinflut* (1930, da. *Synd-floed* s. å., fra inflationstiden), *Struensee* (1935, da. 1936) og *By the waters of Babylon* (1939, da. 1940).

Neuman'n [noi-], *Sophus* (1846-1912), da. skuespiller. Deb. 1863 på Casino; blev en populær komisk kraft i såvel et lettere som et mere alvorligt repertoire.

Neumann [noy-], *Therese* (f. 1898), ty. kvindelig mystiker. Har siden 1925 haft visioner af den lidende Kristus (stigmatiseret). Hun siges at leve udelukkende af nadveren. Beretningerne om N har vakt umådelig opsigt, men også berettigede tvivl. Den kat. kirke har ikke tilladt forsvarlige lægeundersøgelser.

Neu-'Mecklenburg [noy-], ty. navn på New Ireland.

neumer [nou-] (pi.) (gr. *pneuma* ånderdræt, accent), den tidlige middelalters nodeskrift, der opr. kun bestod af akcenter, punkter o. l., der anbragt over teksten, antydede bevægelsen i en melodi.

Neuminster [noymynstr], ty. by i Holsten; 54 000 indb. (1939). Tekstil-industri; jern- og stål. Jernbaneknudepunkt. Ca. 40% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Neunkirchön [noynkirxon], industriby i Saarland; 39 000 indb. (1939). Jern- og stålværker, kulminer m. v.

Neu-'Pommern, ty. navn på New Britain.

neural'gi [nou-] (*neuro-* + *-algi*) (også kaldet nerveigt), nervesmerter, smerte som stråler ud langs en nerve, n er ikke nogen sygdom, men symptom ved mange forsk. sygdomme, såsom betændelser i nerverne, tryk på disse ved knoglebrud, vulstver ved rygmarven o. m. a. Ofte er årsagen ukendt.

neuraste'ni [nou-] (*neur(o)-* + *asteni*), nervesvækkelse, tilstand med træthed og nervøse klager uden påviseligt legemligt grundlag.

Neurath [noyr'æ:t], *Konstantin von* (f. 1873), ty. diplomat. Ty. gesandt i Danmark, 1919-21, ambassadør i Rom -1930, i London -1932. Udenrigsmin. under v.

Papen 1932, fortsatte under v. Schleicher og under Hitler til febr. 1938; smidig, kons. diplomat, bidrog til at styrke Hitlerstyrets anseelse udenrigspolit. Rigsprotektor i Böhmen og Mähren 1939-41; 1946 idømt 15 års fængsel ved Niirnbergdomstolen. (Portræt).

Neurath [noy'ra:t], *Otto* (1882-1945), østr. nationaløkonom, sociolog og filosof. Organisator af den til den logiske empirisme knyttede bevægelse. Skrev bl. a. *Empirische Soziologie* (1931), *Modern Man in the Making* (1939), *Foundations of the Social Sciences* (1944).

neurere'tisme [nou-] (*neur(o)-* + gr. *erethizein* ophidsende, irriterabilitet henholdsvis overfølsomhed indenfor nervesystemet). **neu'rit** [nou-] (gr. *neuron* sene; nerve), den længste af en nervecelles udløbere. **neu'ritis** [nou-] (*neur(o)-* + *-itis*), d. s. s. nervebetændelse.

neur(o)- ['nouro-] (gr. *neuron* sene, nerve), **nerve-**.

neuroder'mitis [nou-] (*neuro-* + *derm(a)-* + *-itis*), stærkt kløende, begrænset hudlidelse.

neurofibroma'tose [nou-] (*neuro-* + *fibro-* + *-oma* — *-ose*) el. *knudesot*, lidelse hvorved der er langsom udvikl. af talr. svulster i underhudsvevet fra de Schwann'ske skeder omkring nerve-trædene. Endv. findes der ofte pigment-aflejringer og små karsvulster i huden, i sjældnere tilf. svulster ved rygmarvs-rødderne el. hjernenervernes udspring.

neurofysiolo'gi [nou-], den del af fysiologi, der beskæftiger sig med nervesystemets funktioner.

neuro'glia [nou-] (*neuro-* + *glid*), d. s. S. glia.

neurokirur'gi [nou-], et speciale, som beskæftiger sig med svulster, betændelser, medfødte abnormiteter o. l. i hjerne, rygmarv og periferer nerver. I Danmark findes ald. for n i Kbh. og i Århus.

Neurol [nou'ro'l], meget anv. beroligende middel, indeholder bl. a. baldrianekstrakt.

neurolo'gi [nou-] (*neuro-* + *-logi*), læren om nervesygdomme, el. mere specielt om nervesystemets anat.; *neuro'lo'g*, læge, som særligt beskæftiger sig med nervesygdomme.

neuro'lyse (*neuro-* + *-lyse*), operativ løsnen af en nerve, der er indhyllet i arvæv el. knoglevæv efter knoglebrud.

neu'ro'm (*neur(o)-* + *-om*), svulst udgæet fra en perifer nerve.

neu'ro'n (gr. sene; senere: nerve), nervecelle med alle sine udløbere.

Neuropa [noy'ro:pa], fork. f. *Neues Europa*, under 2. Verdenskrig ty. betegn. f. det kommande Europa under ty. hegemoni.

neuropati'ti [nou-] (*neuro-* + *-pati*), nervesygdom; *neuro'pa'tisk*, lidende af en nervesygdom, uden org. grundlag, især neurasteni.

neuropatolo'gi [nou-] (*neuro-* + *-patologi*), læren om nervesystemets sygdomme. **neurora'fi** [nou-] (*neuro-* + *-rafi*), d. s. s. nervesutur.

neu'rose [nou-] (*neur(o)-* + *-ose*), nerve-lidelse. Anv. fortrinvis om reaktive, psykiske og nervøse forstyrrelser uden forandringer af patientens personlighed.

Neuruppin [noyru'pi:n], ty. by i Brandenburg; 27 000 indb. (1939). Bekendt for fremstilling af godtkøbsbilleder, ofte forsynet med dårlige vers; deraf *neurup-piner*.

neurup'pi'ner [noy-] (efter byen Neuruppin), korte komiske vers med forsættelig slette rim.

Neusatz [noy'zats], ty. navn på den jugosl. by Novi Sad.

Neusiedler See [noy'zi:dlar 'ze:], ung. *Ferd* ['ferte:], brakvandsø på østr.-ung. grænse; 335 km²; største dybde 4 m.

Neusohl [nay'zoil], ty. navn på byen Banská Bystrica, Tjecoslovak.

Neuss [nays], gi. ty. by nær Dusseldorf; 60 000 indb. (1939). Ca. 25% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Neustrelitz [noy't'reilitz], ty. by i Mecklenburg; 26 000 indb. (1939). Maskinindustri. Ca. 50% ødelagt i 2. Verdenskrig.

K. von Neurath. Isaac Newton.

Neustrien ['nou-] (det nye land), det blandet germansk-romerske land ml. Ardennerne og Loire i Frankriget.

Neutra ['noytra:], ty. navn for floden og byen Nitra, Tjecoslovak.

neu'tral [nou-] (lat. *neuter* ingen af to), 1) ikke-partitagede; jfr. neutralitet; 2) *kern.*, en vandig opløsning siges at være n, når koncentrationen af brintioner og hydroksylioner er lige store, d. v. s., opløsningen har hverken sur el. basisk karakter.

neutralisation [nou-], *kern.*, den proces, hvorved en ikke neutral opløsning gøres neutral, n består i en flytning af brintioner fra et molekyle el. en ion (syren) til et andet (basen), n udføres, idet man til en sur (basisk) opløsning sætter base (syre), indtil opløsningen er neutral. Ofte anv. en indikator til markering af, når dette punkt er nået.

neutrali'se'ring [nou-] (af *neutral*), 1) foranstaltning, normalt beroende på internat, aftale, hvorved et område undrages krigshandlinger; 2) ophævelse af virkningen af noget.

neutrali'tet' (af *neutral*), det politisk-folkeretlige begreb, at en stat holder sig uden for en krig ml. andre stater og ikke favoriserer nogen af parterne. Efter traditionel folkeret har ingen stat, som ikke har særlig aftale, en egl. ret til n, d. v. s. til ikke at blive inddraget i krig, men ved at følge de hævdvundne n-regler undlader en stat at give de krigsførende rimelig grund til at inddrage den i krig. En hævdelse af n kræver, at territoriet ikke af nogen af parterne benyttes som led i krigsoperationerne, og efter moderne opfattelse, at økonomiske o. a. begunstigelser ikke ydes nogen af parterne. Den neutrale stat har ret til at fortsætte normalt handelssamkvem med de krigsførende, men under moderne krigsforhold vil disse hver for sig søge at begrænse sådant samkvem med fjenden. Den neutrale stats stilling beror derfor mere på de faktiske magtforhold end på retlige betragtninger, og dens geogr. beliggenhed i forhold til de af de krigsførende berørte områder er således af væsentlig bet. Ved iværksættelse af tvangsmidler mod en fredsbryder i h. t. bestemmelse af FN's sikkerhedsråd vil fastholden af n i sædv. forstand ikke være mulig.

neutral ledning anv. undertiden som betegn. for nulledningen i et elektr. ledningsnet.

neutral zone, landområde, som if. internat, overenskommet ikke må anv. til militære operationer; en n kan tillige være demilitariseret. En neutral og tillige demilitariseret zone findes siden 1905 på begge sider af den no.-sv. grænse.

neu'trino [nou-] (lat. *neuter* ingen af to), hypotetisk atomar partikel med endnu mindre masse end elektronens, og uden elektr. ladning, som er indført for at forklare, at β -partiklerne fra et radioaktivt stof ikke alle har samme energi, men udviser et kontinuert hastighedspektrum, n er ikke påvist eksperimentelt.

neuro'dy'n (lat. *neuter* ingen af to (-*dyn*), anordning til ophævelse af rørcapacitetens skadelige virkning ved forstærkere til radiofrekvenser.

neu'tro'n [nou-] (lat. *neuter* ingen af to), atomar partikel med samme masse som protonen, men uden elektr. ladning, opdaget af Chadwick 1932. n er byggesten af alle atomkerner, hvorfra de kan udslynges ved forsk. kerneomdannelse, n

er velegnet som projektil til frembringelse af grundstofomdannelse og kunstig radioaktivitet, idet den p. gr. af sin manglende ladning ikke kan frastødes af atomkernerne og derfor kan trænge ind i selv de tungeste kerner, f. eks. uran, hvorved der frembringes fission. Ved fission frigøres atter n, hvorved der kan ske kædeprocesser, som betinger atomenergiens frigørelse i reaktionssøjler el. atombomber, n er uhyre gennemtrængende og kan kun absorberes ved indfangning i atomkerner, f. eks. i brint, hvorved der dannes tung brint. Til afskærmning mod stærk n-stråling, der er farlig for organismen, anv. brinholdige stoffer som vand.

'neutrum [nou-] (lat: ingen af to, d. v. s. hverken hankøn el. hunkøn), *gramm.*, intetkøn, et af de tre gramm. genera.

Ne'v., off. fork. f. Nevada, USA.

Ne'va, 73 km l. flod i Sovj. gnm. Leninograd; afvander Ladoga og (via Svir) Önega; meget vandrig og af stor trafikal bet. (tømmertransport).

Nevada [na'vada, na'va:-] (fork. *Nev.*), bjergstat i det vestl. USA; 286 288 km²; 1 000 000 indb. (1940; 1947: 139 000). N er den tyndest befolkede af staterne; 0.4 indb. pr. km². Hovedstad: Carson City. N er en del af højstlandet Great Basin, ca. 1500 m h. Tørt klima, talr. saltsøer, tempereret busksteppe m. bynke. - *Erhverv*. Det sparsomme landbrug baseres på kunstvanding. Der holdes får og slagtekvæg. N er en vigtig bjergværksstat; 1944 leverede N 55 000 t kobber = 11.1% af USAs prod.; af guld 3.6 t = 11.3%; af sølv 43.8 t = 3.9%. - *Historie*. USA erobrede området fra Mexico 1848; territorium 1861, stat 1864. (Kort se California og USA).

Newall [nju:al] Sir Cyril Louis Norton (f. 1886), brit. luftmarsk (1937). Deltog i kampene i Eur. 1914-19, vicechef f. luftstaben 1926-31, 1931-34 kommandoen over R.A.F. i det mellemste Østen, chef f. luftstaben 1937-40, 1940 marshall of the R.A.F., 1941-46 generalguvernør og øv.kommand. på New Zealand.

newari [næ'wa:ri:] etmed tibetansk beslægtet sprog, der tales af den opr. befolkning (newarerne) i Nepal.

Newark [nju:ork, 'nu:ark], største by i New Jersey, USA; vestlig industriforstad til New York; 430 000 indb. (1940), deraf 46 000 negre. Vigtig havn. Lufthavn.

New Bedford [nju 'bædfard], havneby i Massachusetts, USA; 110 000 indb. (1945). Bomuldsindustri, halvfangst.

New Britain [nju 'britn], stålindustri i Connecticut, USA; 69 000 indb. (1940).

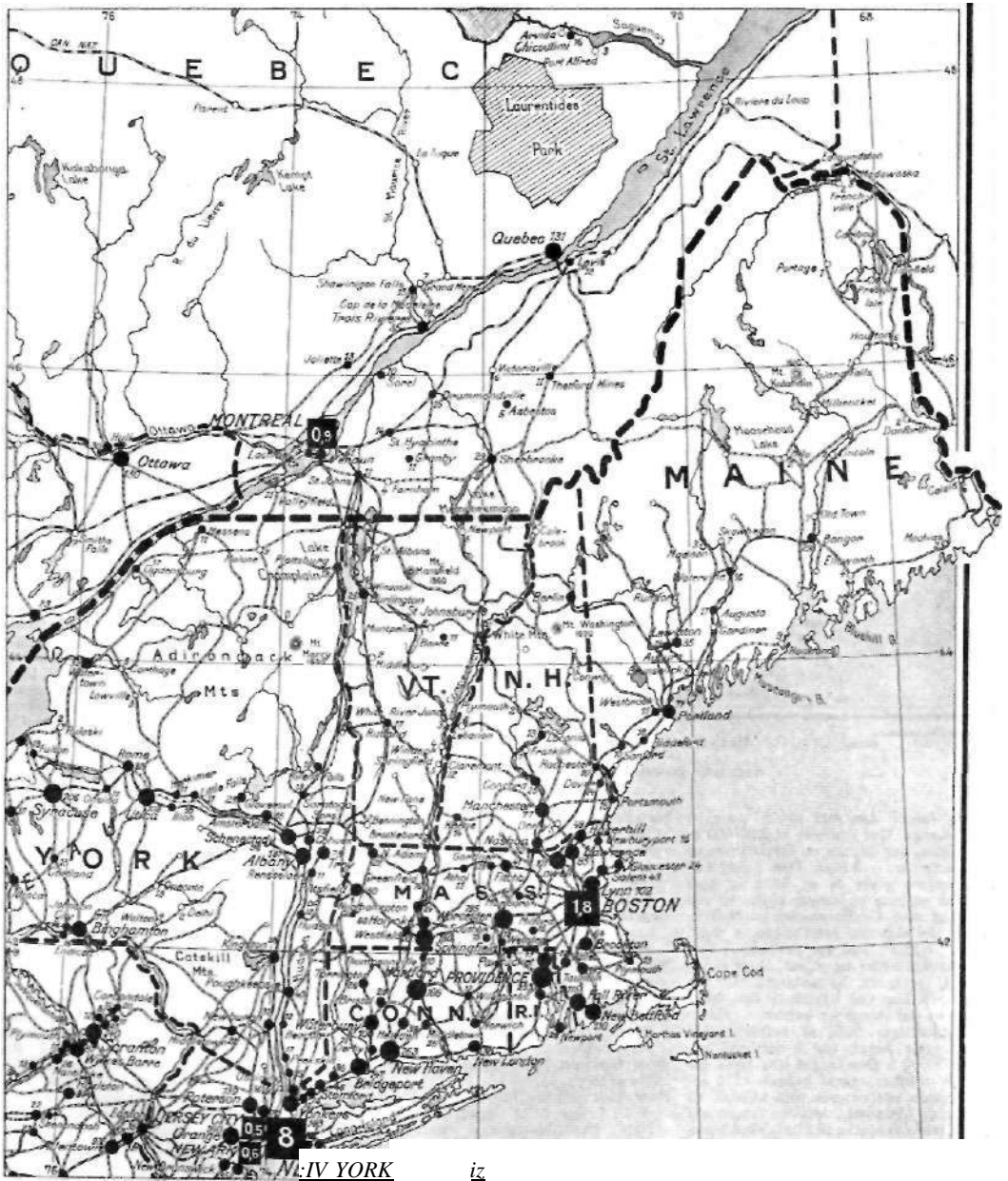
New Britain [nju 'britan], ty. *Neu-Pommern*, største ø i Bismarck-arkipelaget; 33 700 km²; 92 000 indb. (1941). Hovedstad: Rabaul.

New Brunswick [nju 'branzwik], canadisk forbundsstat (province); 72 478 km²; 457 000 indb. (1941). Hovedstad: Fredericton (10 000 indb.); største havneby: St. John. N ligger ml. Nova Scotia, Maine og Quebec med kyst mod Fundybugten og St. Lawrence-golfen. N udgør den nordl. del af det Appalachiske Plateau; ca. 300 m h.; højeste punkt 820 m. 78% er skovdækket, kun 5.5% er dyrket med kartofler, havre og turnips. Skovbruget er vigtigste erhverv, desuden lidt minedrift (naturgas, olie, kul) og fiskeri. Største flod er St. John.

Newcastle ['nju:ka:sl], Austr.s fjerdestørste havn, New South Wales, nær Austr.s største kulfelt. Eksport af kul, uld, hvede, kød og træ. Voksende industri. 127 000 indb. (1947).

Newcastle under Lyme ['nju:ka:sl andə 'iafn], i Midt-Engl.; 69 000 indb. (1948). Forstad til Stoke on Trent.

Newcastle upon Tyne ['nju:ka:sl apən 'taɪn] (lokalt [nju:kəsl]), havneby i NØ-Engl. ved Tyne, 15 km fra havet; 294 000 indb. (1948). Vigtig industriby, navnlig jern- og metalindustri, skibsbygning. Indførsel og udsmyltning af jern- og blymalm. Udførsel af kul og industrivarer. N er ved fl. broer forbundet med Gates-

Maalestok 1:8 625 000
Kort over New England-staterne.

Udarbejdelse: J. Humlum

head. Opr. rom. militæranlæg. Opsving især fra 17. årh. v. kulhandel.
New-chwang [nju dwan], havneby i SV-Manchuriet ved Liaotungbugten; 106 000 indb. (1931).
 Newcomen [nju:k3m3n] el. [nju:k4msn], Thomas (1663-1729), eng. mekaniker, opfinder af en grubepumpe, der anv. damp som drivkraft.
New deal [nju: 'di:l] (eng., egl. nygivning (om fordeling afkort ved kortspil); ny metode). Franklin D. Roosevelts erhvervspolitik efter 1933 til imødegåelse af krisen m. vidtgående statsindgreb, særlig ved National Industrial Recovery Act 1933, der underkendes af højesteret 1935.
New Delhi [nju: 'dæli], regeringskvarteret i Delhi, Hindustan.

New Educational Fellowship [nju: ædju:kæilni 'fæloujip] (eng.; selskabet for ny opdragelse) (fork. *NEF*), internat, organisation for nye skoletanker, opstået efter 1. Verdenskrig. Da. afd. »Danm.s Social-Pædagog. Forening«.
New England [nju: 'iigt3nd], betegn. for de 6 nordøstligste stater i USA: Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut. Areal 172 508 km². Indbyggertal 8 437 000 (1940). N koloniseredes i beg. af 17. årh., overv. af eng. puritanere.
never mind [navs 'mænd] (eng.), det betyder intet! lige meget!
Neverov [ni'vjærof], Aleksandr (pseud. for A. S. Sköbelev) (1886-1923), sovjetruss. forfatter; skrev den berømte realistiske roman *Tasjkent - Brødets By*

(1923, da. *Taschkent - Det Forjættede Land*, 1928).
Never s [na'væ:r], fr. by ved Nièvre; 34 000 indb. (1946). Fajanceindustri (siden 16. årh.); maskin- og kemikalieindustri. Ødelæggelser under 2. Verdenskrig.
New Forest [nju: 'færist] (eng.; nyskoven), 375 km² stor skov SV f. Southampton, Engl. Admin. som nationalpark.
Newfoundland [nju:f3nd'lænd] (eng., også [nju:'faundtland]), canadisk forbundsstat (province), omfattende øen N i Atlanterhavet ved N-Amerikas NØ-hjørne (111 000 km²; 313 000 indb. (1945)) = 2,7 pr. km² samt territoriet Labrador (300 000 km² med 5500 indb. (1945)). Hovedstad: St. John's. SØ for N findes i Atlanterhavet den store N-Banke. Vest-

Kort over Newfoundland.

kysten følger den 600 m h. bjergryg Long Range. Det Indre er et 200-600 m h. plateau, der danner en fortsættelse af Appalacherne. - *Klima*. Den kolde Labradorstrøm giver N en kold og kort sommer, en lang og streng vinter og ved blanding med Golfstrømmen på N-Banken en del tåge. St. John's: jan. -H 4,6°, august +15,5°, 200 cm nedbør. - Der er udstrakte heder og moser, 1/3 er skovdækket (sortgran, balsamgran). - Befolkningen bor ved kysten, i det indre er kun et par minebyer beboet. - *Fiske-riet* beskæftiger 50% af befolkningen. Arsudbyttet heraf var i mellemkrigs-årene 75 000 t. Der fanges især torsk fra maj til oktober, heraf bruges 15% lokalt, resten eksporteres som klippisk til Sydeur. og Sydamer., desuden fanges om foråret laks der sendes til Engl., samt hummer og helleflynder; i drivisen ved Labradors kyst fanges grønlandssæler på yngleplasserne, spækket bruges til sæbe- og skindt til læder. Landbruget er ubetydeligt, kun 0,4%, er opdyrket. - Skovene og vandkraften udnyttes til fabrikation af papirmasse (1946-47: 325 000 t), der sendes til Engl. - *Mine-drift*: På Bell Island i Conception Bay findes et stort jernleje (hæmatit med 62% jern), i øens midte brydes bly og zink, lidt kobber, sølv og guld. Produktion: 1466 000 t jernmalms (1947), 120 000 t bly-, zink- og kobbermalms (1947), 39,1 t sølv og 583 kg guld (1943). - *Historie*. N opdagedes muligvis i 11. årh. af nordboere; af John Cabot 1497. Englændere og franskmænd stredes længe om fiskepladserne; eng. 1713. Nu tilhører kun St.-Pierre og Miquelon Frankrig. 1941 forpagtede USA støttepunkter på N. - Efter 1855 udvikledes fuldt selvstyre på N, men efter getagne finanssammenbrud overtog eng. guvernør 1934 ansvarl. reg. i samarb. m. folkevalgt forsaml. 1949 canadisk forbundsstat (province).

Newfoundland-banken, et stort, 60-100 m dybt undersøisk plateau SØ for Newfoundland. Bunden dels sand, dels ler. Her blandes den varme Golfstrøm med den kolde Labradorstrøm, derfor tågedannelse. Rigt torskefiskeeri.

newfoundland [nju'faund-], stor, kraftig hundrace; langhåret, sort el. hvid m. sorte pletter.

Newgate [nju:git] el. [-gæit], Londons ældste fængsel (fra 13. årh.), nedrevet 1902.

New Grange [nju: 'græinds], stenbygget kuppelgrav nær Dublin, Irland; tidligste bronzealder.

New Guinea [nju: 'gini], eng. navn på Ny Guinea.

New Hampshire [nju 'håmpfsr] (fork. N. H.), stat i det nordøstl. USA, en af New England-staterne (kort s. d.); 24 096 km²; 492 000 indb. (1940; 1947: 534 000). 22,8 pr. km²; 57,6% boede i byerne. Hovedstad: Concord, største by: Manchester. Terrænet er en del af det Appalacheske Bjergland, højest i Mt. Washington (1918 m) i White Mountains, hvor Merrimack River udspringer. Floderne har talrige vandfald; mange smukke søer. Mod S løvskov, mod N nåleskov. - *Erhverv*. Det bjergfulde, skovrige terræn med rigelig vandkraft har gjort N til en industristat. På landet er kvægavl og fjerkræavl vigtig. De vigtigste industrier er: skotøjsind., bomulds- og uldind., savmøller, papirfabrikker. Stort turistbesøg, især om vinteren. - *Historie*. N udforskedes af Champlain 1605, kolonisationen påbegyndtes 1623. N var en af de opr. 13 arner, stater.

Newhaven [nju: 'hæivn], eng. havneby v. Kanalen Ø f. Brighton; 7500 indb. (1948). Overfart til Dieppe.

New Haven [nju 'hæ:van], industristad i Connecticut, USA; ved Long Island Sound, 110 km NØ f. New York; 161 000 indb. (1940), deraf 6000 negre. Yale Univ. Talr. museer og vidensk. selskaber.

New Hebrides [nju: 'hæbridi:z], eng. navn på Ny Hebriderne.

Neville ['nævill], eng. adelsfamilie, til hvilken bl. a. Richard, jarl af Warwick hørte.

New Ireland [nju 'aïslnd], ty. *Neu Mecklenburg*, Ø Bismarck Arkipelag; 7800 km².

New Jersey [nju 'dsarzi], stat i det østl. USA. Sf. New York; 20 294 km²; 4 160 000 indb. (1940; 1947: 4 627 000). 208 pr. km²; 227 000 var negre; 81,6% boede i byerne. Hovedstad: Trenton; største by: Newark. N er mest lavland, mod S en del af Den Atlantiske Kystslette, sandet og ufrugtbar; derefter følger Piedmont-plateauet med mere frugtbar lerjord; længst mod N det Appalacheske Bjergland (550 m h.) med løvfældende skove. *Erhverv*. N er en udpræget industristad. Landbruget lægger hovedvægten på havsager, fjerkræ og malkekøer. De førende industrier er petroleumraffineri og kobberudsmeltning; desuden kemisk ind., elektr. maskiner, skibsværfter, malervarer og ferms, konservesind. Ved kysten fl. store badesteder: Atlantic City o. a. *Historie*. De første kolonister var hollændere 1617, dernæst svenskere, der blev fordrevet af holl. 1655. 1664 blev området britisk. N var en af de Opr. 13 arner, stater. (Kort se New York).

New Look, the [5s 'nju: 'luk] (eng. det nye udseende), damemode lanceret 1947 af den fr. modekunstner *Christian Dior* (f. 1905); tilstræber ved indførelse af kjole med trekantet længde, større vidde, hvepstaile, tournure o. l. genoprettelsen af et ældre kvindeideal, mods. emancipation og sportstype.

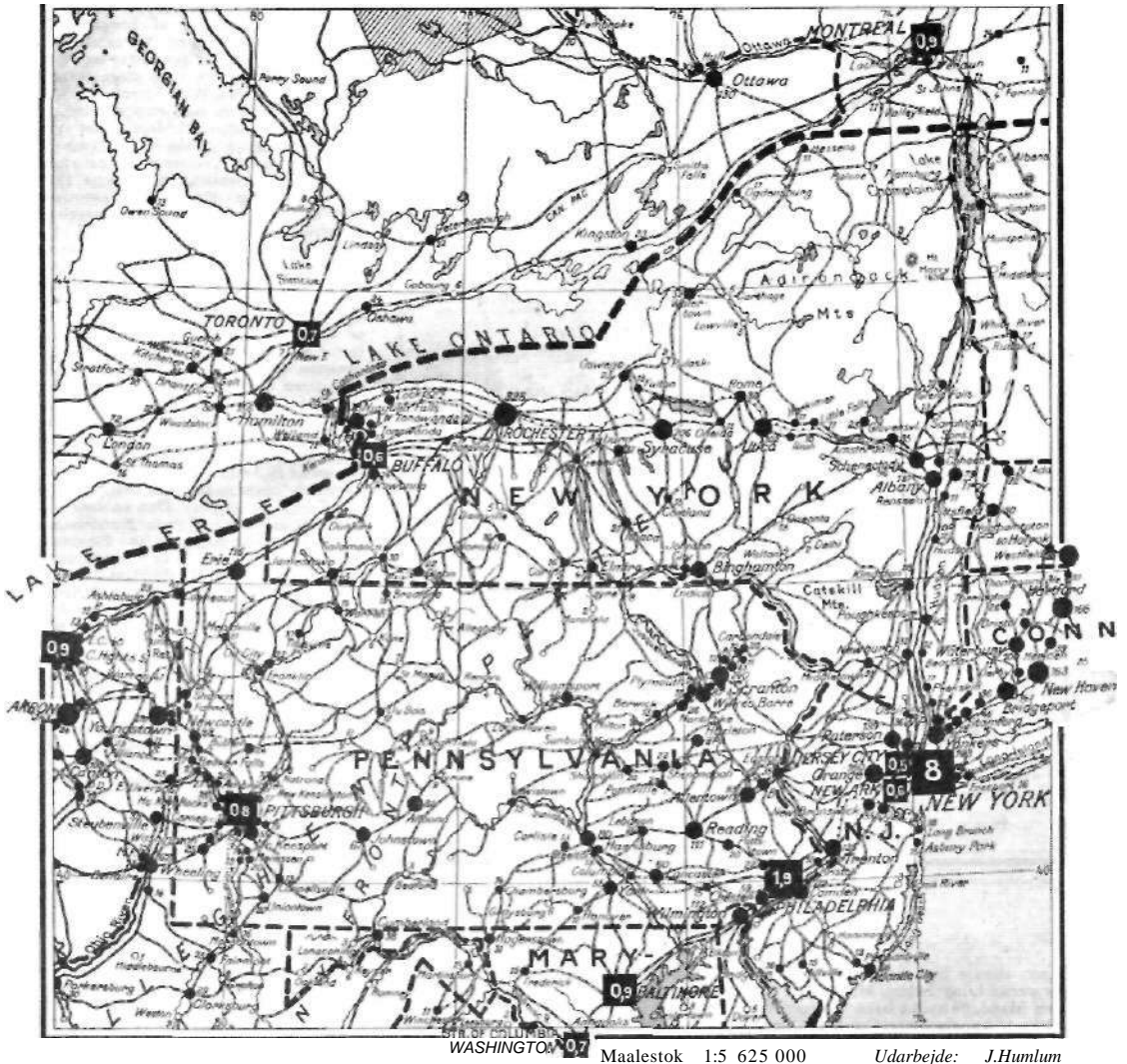
Newman ['nju:mon], *John Henry* (1801 -90), eng.-kat. gejstlig. Hovedmanden i Oxfordbevægelsen (anglokatholicismen). Den kat. tendens førte N til et radikalt opør med Church of Engl.; katolik 1845; leder af kat. præsteskolé i Birmingham, en tid rektor ved det kat. univ. i Dublin. Kardinal 1879. Bl. hans skr. *Development of Christian Doctrine* (1845). Selvbiografi: *Apologia pro vitasua* (1864; eng.)

Newmarket ['nju:ma:kit], hestesportsby i Ø-Engl., ØNØf. Cambridge; 21 000 indb. (1948).

New Mexico [nju 'mæksako(:)] (fork. N. Mex.), stat i USA ved grænsen til Mexico, omkr. Rio Grande; 315 103 km²; 532 000 indb. (1940; 1947: 547 000), 1,1 pr. km²; deraf 4700 negre; 33,2% boede i byerne. Hovedstad: Santa Fe. Den østl. del tilhører prairieplateauet (the Great Plains); den centrale del er opfyldt af Rocky Mountains (højeste punkt 4056 m); mod NV ligger en 2000 m h. slette, en del af Colorado-plateauet. Rocky Mountains er dækket af granskove, mod Ø og V er der temp. busksteppe med bynke, ved Gila River subtropisk busksteppe med kaktus. *Erhverv*. I Rio Grandes dal avles ved kunstvanding lidt bomuld, majs, hvede, kartofler. 1945 fandtes 1 335 000 stk. kvæg, 1 805 000 får. Mineredriften er vigtig; produktionen 1944 var bl. a.: kobber 64 000 t (7% af USA's prod.), zink 46 000 t (7,1%), bly, 5,4 mill. t olie (2,3%). Bet. mængder naturgas. - *Historie*. N udforskedes af spaniere fra Mexico efter 1539; erobret af USA 1848. Territorium 1850; stat 1912. (Kort se Nordamerika og USA).

New Orleans [nju 'ørlanz] (gammeldags [nju:rlhnz]), by i Louisiana, USA; 495 000 indb. (1940), deraf 150 000 negre. N ligger i Mississippis delta, ca. 150 km fra munden (1,5 m o. h.). Denne beliggenhed giver den hele det centrale USA til opland, og trafikken på havnen er stor: 1944 indskibedes 4 mill. t, især hvede, tobak og tommer, og udskibedes 3,3 mill. t, især kaffe, sukker, sisal og bananer fra Mellemamer. og Vestindien. Fra Texas og fra Florida fører en kanal gnm. strandøer langs kysten til N. Sukkerindustri; univ. N anlagdes af franskmænd 1718, blev spansk 1763, 1788 brændte den og derpå opførtes N-s franske kvarter (Vieux Carré) i spansk kolonistil. 1803 overgik N til USA.

Newport [nju:på:t], 1) eng. by i S-Wales, NØ f. Cardiff; 105 000 indb. (1948). Kul-eksport, jernindustri, skibsbygning. 2)

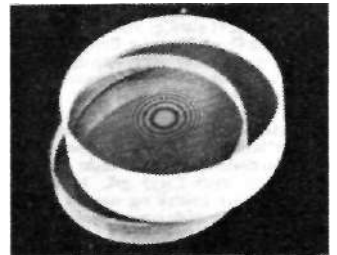
Kort over staterne New York, Pennsylvania og New Jersey.

- hovedby på øen Wight. 20 000 indb. (1948).
- Newport** ['nju:port, 'nu:-], havneby, mondønt badested i Rhode Island, USA; 31 000 indb. (1940). Smukke huse og kirker fra kolonitiden. Flådeakademi. Torpedostation.
- NewportNews** ['n(j)u:port 'n(j)u:z], havneby i Virginia, USA, ved indsejlingen til Chesapeake Bay. 37 000 indb. (1940). Verdens største skibsværft.
- New Providence** ['nju: 'prævidans], hovedøen i den brit. kronkoloni Bahamaserne. 150 km²; 29 300 indb. (1943). På N ligger hovedstaden Nassau.
- new red sandstone** ['nju: 'red 'sændstoun] (eng.: ny rød sandsten), rød ørken-sandsten fra Engl., trias.
- New Republic** ['n(j)u: ri'pæblik] (eng.-amer.: den nye republik), arner, ugeskrift (socialt, radikalt), udg. i New York siden 1914.
- New Rochelle** [n(j)uro'Jæl], nordøstl. industriforstad til New York ved Long Island Sound i staten New York, USA; 58 000 indb. (1940).
- News Chronicle** [nju:z 'krånikl] (eng.: nyhedskroniken), eng. dagblad i London og Manchester (liberalt), grl. 1846 som »Daily News«, nuv. navn fra 1930. Oplag 1948: 1 652 000.

- Newskij Pro'spekt** (russ.: Neva-hovedgaden) [njæf-], Leningrads hovedgade.
- New South Wales** ['nju: saʊp 'weilz], stat i SØ-Austr.; 804 000 km², 1024 af Austr.s areal; 2 985 000 indb. (1947) el. 40% af Austr.s indb. Hovedstad: Sydney. Første af Engl. koloniserede del af Austr. (1788). Produktion: hvede, uld, smør, guld og kul.
- New Statesman and Nation, The** [da 'nju: 'stæitsman an 'nseisn], eng. økon., polit. og litt. ugeskr. stiftet 1951 ved sammenslutning af »New Statesman« (grl. 1913) og »The Nation« (grl. 1907); 1934 indgik også Weekend Review i N. Socialistisk orienteret.

- Newton** [n(j)u:tn], vestl. forstad til Boston, Massachusetts, USA; 77 000 indb. (1945).
- Newton** [nju:tn], Isaac (1642-1727), eng. fysiker og matematiker. Opstillede på grundlag af Galileis forsøg bevægelseslærens tre grundlove (N-s love) og opdagede den alm. tiltrækning (gravitationen), hvorved bevægelserne i solsystemet forklaredes (*Principia*, 1687). Fandt lysets farvespredning ved brydning i et prisme og udførte det første interferensforsøg (N-s ringe). Også inden for matematikken gjorde N banebrydende indsats; hans arb. betød et vendepunkt for naturvidensk. og matematikken. (Portr. sp. 3209).

- Newtons metal** [nju:tn-], letsmeltelig legering (smp. 94° C), bestående af 50% vismut, 31,2% bly og 18,8% tin.
- Newton's ringe** [nju:tn-], farvede interferensringe, som iagttages, når en svagt

krummet linse lægges på en plan glasplade, og som fremkommer ved interferens ml. lysstråler, der tilbagekastes fra den krumme og den plane flade.

- New York** [nju 'jɑ:k, nu-], 1) stat i USA (trekanten ml. Hudson Floden og Ontario Søen-St. Lawrence Floden); 128 397 km²; 13 479 000 indb. (1940; 1947: 14 165 000), 105,2 pr. km²; 571 000 var negre; 82,8% bor i byerne. Hovedstad:

Maalestok 1:950000

Udarbejdelse: J. H.

Kort over New Yorks centrale del.

Albany; største by: New York. Til N hører øerne Long Island, Manhattan og Staten Island, på hvilke byen N ligger. N opfyldes af Appalacherne (indtil 1282 m), mod N ligger Adirondack Mountains, mod O Alleghany-plateaet. Den sejlbare Hudson River gennemstrømmer staten fra N til S og gnm. dens vestl. sidegren, Mohawk Valley, skaffes der forb. til det indre USA (Erie-kanalen). Jordbunden er moræne. - *Erhverv.* Lavlandet er ryddet til agerbrug. Der avles hø, majs, hvede, havre, lidt byg, desuden vin, æbler, fersken og pærer. Bøt. kvæghold: 1947 fandtes 2 118 000 stk. kvæg (deraf 1 439 000 malkekøer). N er USAs vigtigste industri- og handelsstat. Industrien er meget alsidig; vigtigst er tekstilindustrien (New York og Buffalo). Mine-driften producerer især naturgas, salt, olie, sten, zink. Fiskeriet er stort: 1945 landedes i New York 7 mill. t; i Long Island Sound fiskes østers. - *Historie.* N udforskedes af Champlain og Hudson 1609, hvorpå hollænderne grl. kolonien Nieuw (Ny) Nederland; byen Nieuw Amsterdam (New York City) grl. 1612. 1664 blev området britisk og navnet ændret til N. N var en af de opr. arner. 13 stater. (Kort sp. 3217-19).

og Richmond på øen Staten Island. Fra Atlanterhavet fører snævringen »The Narrows« ml. Staten Island og Long Island ind i yderhavnen, »Upper Bays«, med frihedsstatuen på Bedloe Island (el. Liberty Island) og emigrantstationen på Ellis Island. N City på Manhattan adskilles ved Hudson River fra forstæderne i staten New Jersey (bl. a. Jersey City, Hoboken), ved Harlem River fra Bronx, og ved Long Island-sundets fortsættelse, East River, fra Long Island. Talrige tunneller og broer forbinder de enkelte bydele; Holland-tunnel og Lincoln-tunnel samt Georg Washington Bridge fra Manhattan til New Jersey; Brooklyn Bridge, Trihorung Bridge m. fl. fra Manhattan til * Brooklyn og Queens;

2) By i 1), USA; 7 782 000 indb. (1946), med alle forstæder har Stor-N 11 mill. indb. og er verdens største by med en kosmopolitisk befolkning: 2 mill. jøder, 1 mill. russere, 1/3 mill. tyskere, 1/3 mill. irer, 1/3 mill. negre, 400 000 polakker og 300 000 østrigere. - N ligger ved Hudson Rivers udmunding i Atlanterhavet; den består af 5 bydele (boroughs): N City på øen Manhattan, Bronx på fastlandet, Brooklyn og Queens på øen Long Island

Bayonne Bridge fra Staten Island til New Jersey. Manhattan har et rektangulært gadenet, dannet af iængdegader (avenues) og tværgader (streets). Bekendte testestades er Broadway og Fifth Avenue, sidstnævnte med store forretninger; tværgaden Wall Street er USAs finansielle centrum med banker, børs og forsikringsselskaber. På Mannhattans sydspids ligger Battery Park og tæt N herfor rådhuset, kineserkvarteret og de store skyskrabere, hvoriblandt Chrysler (319 m), Rockefeller (260 m), Woolworth (241 m), og verdens højeste bygning, Empire State Building (381 m, 102 etager). Midt i City ligger den 340 ha store Central Park og mod N negerkvarteret Harlem. Af kulturelle institutioner kan nævnes Columbia University, N University, Metropolitan Opera, Museum of Modern Art osv. - N er USAs førende industri- og handelscentrum. Industrien er alsidig; vigtigst er tekstilindustrien med ca. 1/4 af USAs konfektionsindustri; endvidere centret for aviser, tidsskrifter og bøger. Havnetrafikken er verdens største; under krigen udgik 60% af tonnage herfra. 1944 blev der løst 19,3 mill. t gods, deraf 13,8 mill. t import, og indladet 27,9 mill. t gods, deraf 19,2 til eksport. Den enorme trafik besørges især af undergrundsbaner (the Subway) og højbaner (the Elevated) samt af store busser. N er fremvokset af en af hollænderne 1612 oprettet handelsstation. Byen hed først Nieuw Amsterdam, men fik efter engelsk besættelse 1664 navnet N. 1784-94 hovedstad for den unge union. (Kort).

New York Herald Tribune [-hærdald tri'bj'u:n], arner, dagblad (republ.), grl. 1835 som New York Herald, 1924 slået s. m. N. Y. Tribune, grl. 1841, udk. siden 1887 også i Paris. Siden 1931 lederartikler af W. Lippmann. Oplag 1949: 340 000, søndag 702 000.

New York Public Library [p'æblik 'laibræri] (eng. *public library*) offentligt bibliotek, offentl. bibl. (4,5 mill. bd.) i New York; i hovedbygningen på Fifth Avenue vidensk. bibl. med læsesale på 750 pladser; med sine henved 40 filialer, bekostet af Carnegie-fonden og admin. fra hovedbibl. er N tillige New Yorks folkebibl. og en af verdens største biblioteksorganisationer.

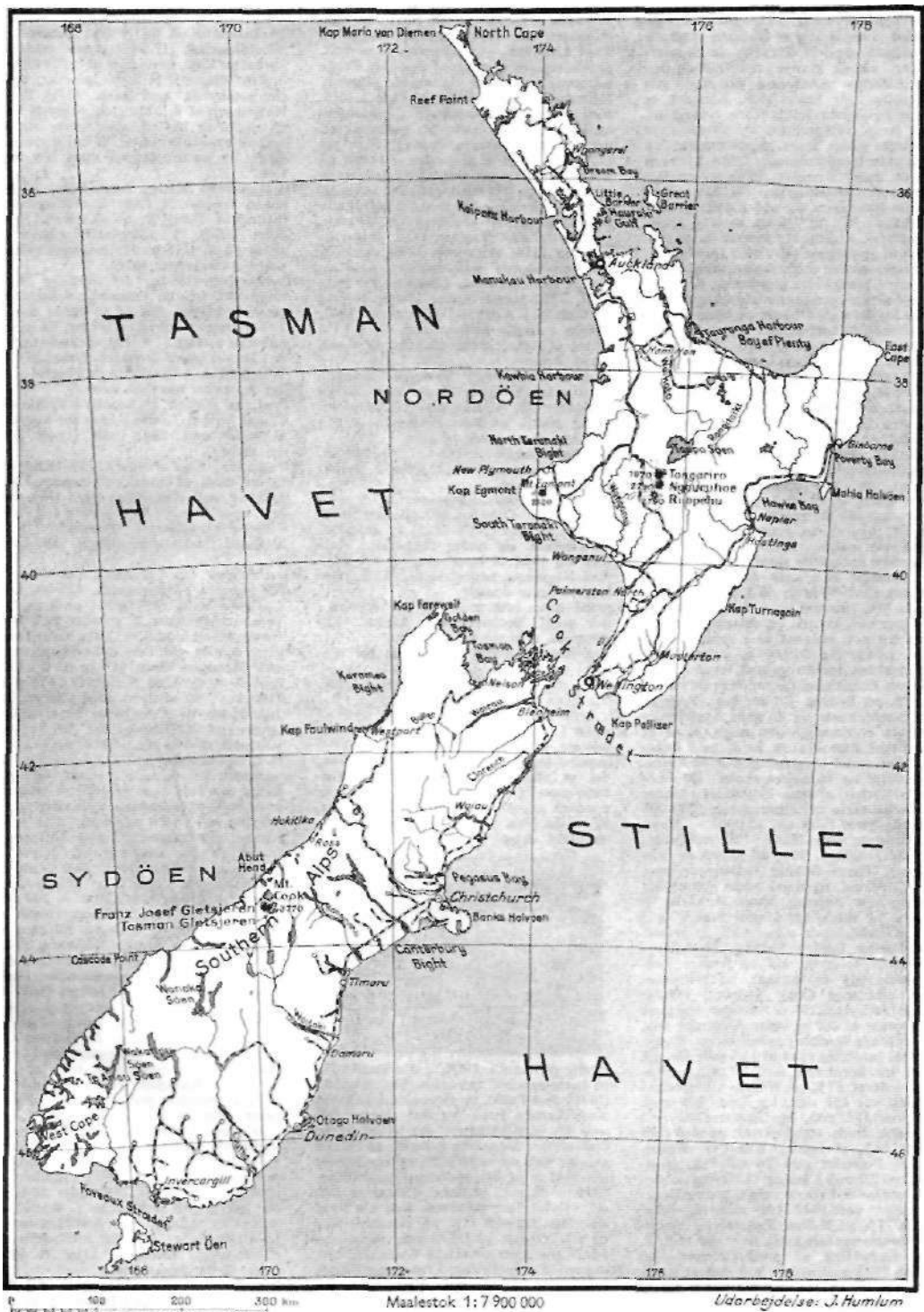
New York State Barge Canal System [-'ste:t 'bards ka'nal 'sistam] [eng. *barge* pram], kanalsystem i staten New York med samlet længde af 837 km; hovedæren er Erie-kanalen; sidegrene til bl. a. søerne Ontario Søen og Champlain.

New York Times, The [fla 'n(ju) 'jærk 'taimz] (eng. *times* tidende), arner, dagblad (demokr.), grl. 1851. Oplag 1949: 544 000, søndag I 161 000.

New Zealand [nju: 'zi: bnd], britisk domion ca. 1800 km 0 f. Australien ml. 34,5° og 47,1° s. br. og 166,5° og 179,0° ø. Igd. omfatter Nordøen, Sydøen og Stewartøen adskilt ved henh. Cook- og Foveaux-strædet, ialt 265 629 km² med 1 802 000 indb. (1947), deraf 106 000 maorier. Under N hører endv. Chatham, Kermadec, Cook m. fl. øer samt Western Samoa øerne

New York. Sydspidsen af Manhattan.

Kort over New Zealand.

(formynderkabsområde), Ross Dependency m. fl. Største byer: Auckland, Wellington (hovedstad), Christchurch og Dunedin. Hovedøerne er rester fra et stort fastland fra trias, der ved foldning i jura, nederodering i kridt, hævnning i tertiær og en kvartær nedsligning har fået sin nuværende form. Kysten er fattig på indskæringer. De fleste havne er

kunstigt anlagt. - *Terra-net* domineres på N-Øen af de store vulkaner, mod SV den udslukte Mt. Egmont (Taranaki), (2522 m), skilt herfra ved Wanganuis floddal ligger vulkanplateauet af pimpsten og aske med de 3 vulkaner Ruapehu (2706 m), Ngauruhoe og Tongariro; N f. disse Taupo-søen afvandet af Waikato og sødistriktet med hede springkilder

omgivet af kiselinterterrasser. Langs østkysten et frugtbart, tertiært bakkeland og de foldede Hawke's Bay bjerge, der forsvinder i Kaikoura bjergene på S-Øen. S. f. disse de løssdækkede Canterbury Plains, Otago Plateau og Southland Plains. Ellers domineres Sydøen af S-alperne, en høj ryg langs V-kysten (Mt. Cook 3764 m). Floder og istidens gletschere har

gravet sig ned og dannet V-kystens fjerde og Ø-sidens længstrakte søer. P. gr. af det rivende løb er floderne uegnede til sejlads, mod Ø benyttes de til overflisling, og de mange vandfald og den regelmæssige vandføring gør dem vel-skikkede som kraftkilder. Klimaet er temp. kystklima, køligt i forh. t. bredden, små temp. svingninger. De overvejende V-vinde giver store regnmængder på V-vendte bjergskråninger, men Sydøens Ø-side ligger i regnlø. På bjergene falder store snemængder, fra Mt. Cook skyder gletschere sig ned i dalene, mod O Tasman Gl. til 718 m, mod V Franz Joseph Gl. til kun 215 m over havet om-givet af stedsgrøn skov med træbregner.

- **Plantevæksten** viser modsætningen ml. de tørre, græsklædte Ø-sider og de regn-rige V-skråninger dækket af frodige, s tedsgrøn løvskov med lianer og epifytter og underskov af træbregner. Læng vandløb vokser newzealandsk hør (*Phormium tenax*), i NV-halvøens skove kaurifyr. Dyreverdenen er artsfattig. Rotter og hunde er indført. Mange fugle er steds-gne, f. eks. kivi'en med rudimentære vinger og den udryddede, vingeløse moafugl. Krybdyret *Hatteria punctata* er en relikv af jordens ældste krybdyrorden. **Befolkningen** var ved europæernes ankomst ca. 14 mill. maorier, et i race, sprog og kultur polynesiske folk, som havde fortrængt de opr. mo-riorier, hvoraf en ringe rest lever på Chatham øerne. Maorierne var opr. krigerske indbyrdes såvel som mod eur., der forsøgte at afkøbe dem jord. Efter en krig 1860-70 lever de 2 folk nu under fælles lov, side om side; fl. maorier har optaget eur. levevis og driver selvstæn-digt erhverv, antallet er i stærk vækst. Den hvide befolkning er overvejende brit.; skønt landbrugsland lever 63% i byerne. Befolknings-tætheden er på Nord-øen 8, på Sydøen 3,5 pr. km². P. gr. af det sunde klima og de gode hygiejniske forhold er dødeligheden ringe. N er et udpræget demokratisk land, med frem-skræden social lovgivning. Der er 4 uni-versiteter og 46 højere skoler. De væb-nede styrker er ikke betydelige. Under 2. Verdenskrig mobiliseredes ca. 200 000 mand; heraf faldt ca. 10 000. - **Mønt, mål og vægt** som i Engl. - Hovederhvervet er **landbrug**, 30% af jorden er produktiv. Heraf dækker vedvarende græs 80%. Af egl. agerland udgør grøntfoder (græs, roer, lucerne, kløver o. l.) 80%. Korn til modning dyrkes især i de 3 S-provinser, hvede udgør 69% af arealet og dækker landets forbrug. Hovedpro-dukterne er smør, uld og frosset kød. Mejeribrug er vigtigst på NV-halv-øen og langs Cook Strædet, færevål langs østkysten. N er verdens vigtigste eksportør af ost og smør. Udstrakt anv. af ensilage forøger produktionen. Kvæg-holdet beløb sig 1944 til 33,9 mill. får, 4,6 mill. stk. hornkvæg, med 1,7 mill. malke-køer, deraf 87% på N-Øen. Uldproduktio-nen var 150 mill. kg, smør 280 mill. kg, ost 185 mill. kg. Skovarealet er i aftagen, trods statskontrol, og dækkede 1944 14% af landet. Kaurifyr eksport-eres. Fiskeriet gav 10 mill. kg, mine-driften 2,7 mill t kul og 12 000 kg guld. - **Industrien** er i stærk vækst, produktions-værdien var 1943 166 mill. £, deraf faldt 71% på N-Øen. Slakteri- og mejeri-produktionen udgjorde hver 30 mill. £. En fordobling af produktionsværdien siden 1933 muliggøres ved den stigende anv. af vandkraft, der nu udgør 2/3 af den samlede kraft. **Udenrigshandelen** er større pr. indb. end noget andet lands. 1944 var eksporten 77,8 mill. £, deraf 90% landbrugsvarer, importen 86,7 mill. £, hvoraf 85% industrivarer, 60% var rettet mod brit. land. Forandringer i eksporten har været flg. (tallene er mill. £):

Eksportvare	1907	1926	1936	1944
Smør	1,6	8,6	15,3	18,5
Uld	7,6	11,8	13,3	12,7
Frosset kød	3,4	8,6	13,2	11,6
Ost	0,6	5,9	5,1	7,4

Skibsfarten besørges især af brit. skibe. N-s flåde er kun på 84 000 NRT, der anv. i kystfarten. Jernbanenettet udgjorde 1944 4250 km. - **Forf. tning**. N er brit. dominion, styret af en af den brit. krone udnævnt guvernør (governor-general), regeringsmagten udøves af ham i forb. med et kabinet, bestående af parlamen-tarisk ansv. ministre, og parlamentet, der består af 2 kamre, et lovgivende råd (35 medl. valgt af generalguvernøren på 7 år, men kan genvelges) og repræsen-tanternes hus (80 medl. deribl. 4 maorier, valgt for 3 år); almen aktiv og passiv valgret for mænd og kvinder. - **Historie**. Opdaget af hol. Tasman 1642; eng. mission fra 1814, okkuperet 1840, samtidig m. begyndende kolonisering. Hæftige kampe m. maorierne, i hovedsagen forbi 1871. 1852 selvstyrende; afviste forslag om tilslutn. t. Austr. - Dominion fra 1907. Deltog i begge verdenskrige. Fra 1935 styret af Arbejderreg. (Savage 1935-40, derpå Fraser).

new zealandsk hør (*Phormium tenax*), ml til liljefam. hørende plante med stærke bladtaver i de m-lange blade. Er enøkon. vigtig plante på New Zealand o. a. st.; benyttes til tovværk og garn.

new zealandsk spinat (*Tetragonia*), slægt nær salturtfam. Dyrkes i Danm. som køkkenurt.

nevø (fr.), broder-, søstersøn. Nexø, *Martin Andersen*, se Andersen Nexø. Ney [næ], *Michel* (1769-1815), fr. marskal. Udmærkede sig under Napoleon; sluttede sig 1814 til bourbonerne; gik 1815 med Napoleon, henrettet dec. s. å. efter paireskammerets dom.

Ngami-søen [i'ga:mi], 770 km- stor sø i det nordl. Bechuanaland, Afrika. 1920 udtørrt, men nu påny dannet.

Ngan-hwei, urigtig navneform for An-hwei i Kina.

N. H., off. fork. f. New Hampshire, USA.

NH₃, kern. formel for ammoniak.

Ni, kern. tegn for nikkel.

niacin [-s'in] (nikotin + acidum), nikotinsyre, et af B-vitaminerne.

Niagara [nai'agra], vandfald i N River, der er afløbet fra Erie søen til Ontario søen (175 m-75 m o. h.) og danner grænsen ml. provinser Ontario, Canada, og staten New York, USA. Det 50 m h. vandfald deles af Gedeøen (Goat Is-

land), tilhørende USA, i det store (578 m langs randen) canadiske Hesteskofald (Horseshoe Falls), og det mindre (330 m) Amerikanske Fald. Vandet styrter ned over en hård kalksten, der hviler på en blød skifer, der stadig udhules, så kalken styrter ned, og vandfaldet rykker tilbage (ca. 1,45 m pr. år). Maksimal vandføring: 6350 m³ pr. sek., minimal: 4500 m³ pr. sek. Af vandkraften udnyttes kun en ringe del, ialt 525 000 HK på canadisk side og 660 000 HK på USA's side. Skibe om-går N gnm. den canadiske Welland Canal.

Niagara Falls [nai'agra, 'naiagars 'fælz], industriby i staten New York, USA, ved Niagara. 78 000 indb. (1940). Aluminu-industri.

niam-niam [njam 'njam], ældre navn for azande.

Nias ø, ved Sumatras V-kyst; 4772 km²; ca. 200 000 indb.

Nibe, da. købstad ved N Bredning (Lim-fjorden); 2329 indb. (1948).

Kirke (gotisk, 15. årh.). Indu-stri (lim, bygningsbeslag m. m.). Station på Alborg-Hvalpsund banen. Store silde-fiskerier ud for N i 15.-19. årh.; købstad 1727.

Nilre Bredning, del af Limfjorden, ml. Ågersund og Gølv Bredning.

• **Nibelungenlied** [-li:t] (ty: sangen om Nibelungerne), ty. folkepos fuldendt kort efter 1200, bestående af ca. 2440 fire-linjede langvers. N hviler på hist. basis (burgunderens undergang 437). Trods blandingen af fl. kulturlag virker N som en digterisk helhed, der hæver sig til tragisk monumentalitet. N har inspireret senere ty. nationalfølelse samt talr. dig-tere.

Nibelungens Ring, musikdrama af Richard Wagner. 4 dele: 1. »Rhinguldet« (Munchen 1869), 2. »Valkyrien« (Min-chen 1870), 3. »Siegfried« (Bayreuth 1876) og 4. »Gotterdämmerung« (»Rag-narok«) (Bayreuth 1876).

nibelungenstrofe, det især fra Nibe-lungenlied kendte versmål: 4 parvis ri-mede langlinier, der af en cæsur deles i 2 »halvvers«, hvert på 4 takter. En senere udviklet variant af n (Hildebrandstrofen) er i Danm. navnlig blevet dyrket af Chr. Winther, bl. a. i »Hjortens Flugt«.

Nibs Å, andet navn på Ribe Å. Nibøl, ty. *Niebull*, stationsby i Sydslesvig, 17 km SSV f. Tønder; sæde for admin. i S-Tønder amt. 5841 indb. (1946). Stor da. skole.

Ni'cander, *Carl August* (1799-1839), sv. digter, medl. af Gotiska forbundet, i hvis ånd han skrev skuespil og digte. Udg. efter Ital.-rejse *Mimnen från Söderin* 1-2 (1831 -39) og novellesam. *Hesperiden* (1835), hvormed Ital.s-romantikken indledes i Sv.

Nica'ra'gua (sp. [-'ragwa], *República de N*), republik i Mellemamer. 128 000 km²; 1 122 000 indb. (1947), 7,1 pr. km². Ho-vedstad: Managua. N grænser mod N til Honduras og mod S til Costa Rica. Tværs gnm. landet går den dybe N-sænkning med Managua Søen (47 m o. h., 1134 km², 80 m dyb), og N-søen (33,4 m o. h., 7700 km², 80 m dyb) med afløbet San Juanfloden til Carabibiske Hav. Bjerg-landet på Stillehavssiden har talrige vulkaner, laveste pashøjde er 46,4 m o. h. N f. sænkningen findes 3 bjergrygge af vulkansk opr., og mod DetCarai-biske Hav findes den lave Mosquito-slette, *Klimatet* er tropisk, på carabibiske side tørt (regnskove), på pacifiske side med sommerregn (savanne). **Befolkningen** er spanskaltalende mestitser og indianere med få ublandede hvide, mod O en del engelsktalende negre. Det off. sprog er spansk. - **Mønt**: f. cordoba = 100 centavos. **Mål og Vægt**: Metersystemet og gi. sp. enheder. - **Erhverv**: Til eget be-hov avles majs, bønner, sukker og tobak. Til eksport dyrkes bananer på Mosquito-sletten og kaffe i N-sænkningen. Guld-produktionen er som Svigeris (6879 kg (1943)). USA har stor indflydelse og har sikret sig retten til et anlæg af en ny interoceanisk kanal. - **Forf. tning**. Ud-øvede magt hos folkevalgt præsident, lovgivende hus parlament, best. af Øvre og Nedre Kammer. Flertal katolikker; 60% af befolkn. menes at være analfab-eter; der er ikke undervisningspligt. - **Historie**. Under Spån. fra 1520erne til løsrivelse 1821; tilknyttet mellemamer. føderation til 1839, derpå selvst. republik m. urolige indre forhold og i konflikt m. nabolandene. Økon. afhængigt af USA, der har ønsket indflydelse f. d. tilf., at man ville anlægge en Nicaragua-kanal; USA hævdede 1927 sin indflydelse m. militærmagt, rømmede atter N 1933. (Kort se Mellemamerika).

Nicco'demi, *Dario* (1874-1934), ital. for-fatter. Levede længe i Buenos Aires og i Paris. Skrev mange teknisk fine, mondæne komedier på ital. sp. og fr.

Nicco'lini, *Ciambattista* (1782-1861), ital. dramatiker. Vakte frihedsbegejstring med sine idealistiske dramaer. *Antonio Foscarini* (1827).

Nice [nis], ital. *Nizza*, fr. by ved Riviera-en, 211 000 indb. (1946). Stort turistbesøg; sæbe- og parfumeindustri; blomster- og frugtavl. Opr. gr. koloni [*Nikaia*]; 1388 under Savoyen, afstodes efter folkeafstem-ning 1860 til Frankr. Fra ital. side til tider anset for irredekt.

niche [nijs] (fr., af ital. *nicchia*), halvrund el. kantet fordybning i en mur med hvelvet el. fladt loft; f. eks. kakkelovns, skabsn.

Nichols [nikstz], *Beverley* (f. 1899), eng. journalist og forf. Kendt for sin kyniske selvbiogr. *Twenty-Five* (1926). Endv. rel. og polit. skr., bl. a. *The Fool Hath Said* (1936, da. *Dåren Siger i sit Hjerte*, 1936).

Nichols [nikalz], *Robert* (1893-1944), eng. digter. Udg. talr. digtsamlinger, bl. a. de hektiske krigsdigte *Invocation* (1915).

Nicholson [nikatsn], *Ben* (f. 1894), eng. maler, søn af maleren William N. Indtager med sine ofte forfinede abstrakte kompositioner en fremtrædende stilling indenfor moderne eng. malerkunst.

Nicholson [nikalsn], *William* (1753-1815), eng. kemiker. Foretog undersøgelser over elektrolyse. Opdagede 1800 vandets elektrolytiske spaltning til ilt og brint. Oprettede en anset opdragsanstalt i London.

Nicholson [nikolsn], *W-7/f* (1872-1946), eng. maler og grafiker. Har udf. træsnit. Skarp karakteristik med ganske enkle midler. Portrætter, bl. a. af *Dronning Victoria*.

Nick Carter, helt i og fiktiv forf. af en lang rk. groft effektfulde arner, detektivromaner, 1. bd. 1890; skrevet af den arner. forf. Frederick Van Rensselaer Dey (1861-1922). Deraf N-li litteratur, tarvelige rædselsromaner.

Niclasen, *Poul* (C. 1889), færøsk forfatter, redaktør og politiker (Sambandspartiet). Landstingsmand fra 1936. Opholdt sig under 2. Verdenskrig i Kbh. og gjorde et stort arbejde for Færøerne.

Nicola [ni'kola], *Enrico* de (f. 1877), ital. jurist, politiker. Advokat i Napoli, blad-udg., kolonimin. 1920-21, trak sig ud af politik 1924. Juni 1946 valgt til ital. præsident (provisorisk) af den nyalvalte nationalforsamling, afgik maj 1948.

Nicolai, pseud. for Henrik Scharling som forf. til »Ved Nyttårstid i Nøddebo Præstegård«.

Nicolai, [-'la:i:], fr. *Vivri/vi* (1733-1811), ty. forfatter. Lessings ven. Var en ledende skikkelse indenfor den ty. oplysning. *Sebaldus Nothanger* (1773-76), en humorist, roman for tolerance.

Nicolai [-'lɔ:i:], O. (1810-49), ty. komponist. 1841 hofkapelmester i Wien, 1847 i Berlin. Har komp. operaen *De Lystige Koner i Windsor* (Berlin 1849, Kbh. 1867), to symfonier, Ouverturner, klaversonater, sange m. v.

Nicolai'sen, Karl Kristian (f. 1883), da. forfatter og skolemand, siden hospitalsforstander (Ålborg). Skr. en rk. folkelige forf. monografier, bl. a. *J. Aakjer* (1913), *Johannes V. Jensen* (1914) og *M. Andersen Nexø* (1919).

Nicolay'sen, *Nicolay* (1817-1911), no. arkæolog. Udgraver af Gokstadskibet, restaureringer af Håkonshallen og Trondheim domkirke. Hovedværker: *No. Bygninger* (1860-80), *Langskibet fra Gokstad* (1882).

Nicolle [ni'kol], *Charles* (1866-1936), fr. læge, fra 1903 direktør for Pasteur-institutet i Tunis. Viste 1909, at plettyfus overføres af lus. Nobelprisen 1928.

Nicolson [nikalsn], *Arthur*, (1916) *Lord Carnock* (1849-1928), brit. diplomat. Arbejdede som eng. repræsentant på Algeriras-konferencen 1906 (om Marokko) og som ambassadør i St. Petersburg 1905-10 for eng.-russ. forståelse. 1910-16 i udenrigsministeriet (fr. venlig).

Nicolson [nikalsn], *Harold* (f. 1886), brit. politiker og forfatter, søn af Arthur N., 1909 i udenrigsmin., medl. af den brit. delegation til fredskonf. 1919. 1935-45 medl. af Underhus. (Nat. Labour), parlamentssekr. i informationsmin. 1940-41, 1941-46 leder af B. C. C. Skrev en række biografier bl. a. *Lord Carnock* (1930, om faderen) desuden *Peacemaker* (1919), *Diplomacy* (1939).

Nicol's prisme [niks'l-], opfundet 1828 af den eng. fysiker Nicol (1768-1851), tjener til frembringelse af polariseret lys og består af en kalkspatkrystal, der er savet igennem langs diagonalen AB og atter

Asta Nielsen.

Carl Nielsen.

kittet sammen med canadabalsam, hvorved den ene o af de ved dobbeltbrydningen opståede to polariserede

stråler tilbagekastes, medens den anden slipper igennem. N anv. i polarimetre.

Nicordami'n, da. nikoiamidpræparat, hurtigt virkende hjertestimulans.

Nicosia [nikou'shs], gr. *Leukosia*, hovedstad på Kypren; 34 000 indb. (1946).

Nicot [ni'ko], *Jean* (1530-ca. 1600), fr. diplomat. 1551-61 ambassadør i Portugal, indførte herfra tobakspflantern (kaldt nicotiana efter ham) til Frankrig. N udarbejdede den første fr. ordbog *Thésor de la lang ue fra ncoyse* (udg. 1606).

Nicoya-bugten [-'kaj] (**p.Gol/odeN.*), udmerket naturhavn på Costa Ricas Stillehavskyst.

Nitheroy, tidl. stavemåde for Niteroi. **Nitroser** [ni:doro:s], indtil ca. 1400 navn på Trondheim.

Nidaros bispedømme omfatter Trøndelag og dele af Møre; 50 999 km²; 390 000 indb. (1946). Bispesæde: Trondheim.

Nidaros domkirke, Trondheim, i midaldertiden de no. ærkebispers kirke, m. det nu forsvundne Hellig Olavs skrin, er Nordens skønneste gotiske bygning og har haft 2 forgængere: Olav Kyrres kirke fra ca. 1075 og en ca. 1130 påbeg., næppe fuldført korskirke, hvis tværskib indgår i den nuv. af eng. gotik prægede katedral. Især dennes Ø-parti, m. den i Eur. enstående, om en centralkirke mindende og ret velbevarede oktagon (ottekant) (1200-20), er dejlig, mens det imponante skib for størstedelen er moderne rekonstruktion, i hovedsagen dog på sikkert grundlag. Restaureringen, hvis retningslinier har været genstand f. voldsom strid, begyndte 1869 (oktogonen), er endnu ikke afsluttet. (III. se Trondheim).

nidding, i gi. sv. og no. love en forbyrder af særlig forægtelig karakter; nidding værk, den tilsv. forbyrdelse:

Nidelva [ni:d-]. 1) navn på Nea; 2) no. elv, vestl. Telemark; gnm. Vråvatn. Nisser og Nissedal til Skagerrak ved Arendal.

nidstang, stang med afhugget hestehoved, som man i nord. oldtid rejste mod sine fjender.

Nidwalden [ni'Ktvaldn], halvkanton i Unterwalden, Schweiz.

Niebuhr [ni:bu:ri], *Barthold Georg* (1776-1831), ty. historiker; f. i Kbh., 1806 i preussisk tjeneste som bankdirektør, kgl. historiograf og gesandt i Rom. Hans *Rbmische Geschichte* 1-3 (1811) skabte den moderne hist. kildekritik.

Niebuhr [ni:bu:ri], *Carsten* (1733-1815), ty. vidensk. rejsende i da. statstjeneste. Han besøgte 1761-67 Arabien og de omliggende lande. I sin rejseskrivelse gav han fortrinlige kopier af de pers. kileindskrifter i Persepolis.

niece [ni'æ:sə] (fr.), broder-, søsterdatter. **Niedere Tauern** [ni:hdrs-], alpeparti i Østr. ml. EnnsogMur. Højeste punkt: Hochgolling (2863 m).

Niedersachsen [ni:dʁzaksən], ty. land i d. brit. zone, oprettet jan. 1947 ved sammenslutning af Oldenburg, Braunschweig og Hannover. 48 000 km²; 6,9 mill. indb. (1946). Hovedstad: Hannover.

Niederschlesien [ni:dʃrjle:ziʃn], po. *Sląsk Dolny*, den nordl. del af det tidl. ty. Schlesien.

Niederwald [ni:hdarvalt], den sydvestl. del af Taunus, 343 m h.

Niederösterreich [ni:derø:starrəiχ], østr. forbundsland omfattende landet på begge sider af Donau ned for Enns; 19 301 km²; 1 525 000 indb. (uden Wien; 1946). Hovedstad: Wien. 1945 besat af Sovj.-tropper.

ni'ello (ital., af lat. *nigellus*, formindskelsesord til *niger* sort), dekorations teknik, fortrinsvis anv. v. sølvarbejder, hvorv. mørke metallegninger indsmeltes i graverede fordybninger.

Niels, da. mandnavn, opstået af helgennavnet Nikolaus ved hovedtryk på første stavelse.

Niels, da. *konge* 1104-34, søn af Svend Estridsen, 1104 g. m. Margrete Fredkulla. Fredeligt styre. 1115 indsatte han broder sønnen Knud Lavard som jarl i Sønderjylland, men da dennes succes foruroligede N-s søn Magnus, dræbte denne Knud 1131. Følgen blev, at Knuds halvbrødre Erik Emune og Harald Kjesje rejste oprør. N dæmpede 1131 oprøret i Jylland, 1133 på Sjælland, men tabte 1134 det afgørende slag ved Fodevig i Skåne og blev under flugten dræbt i Slesvig.

Niels (d. 1180), søn af Knud 3., dyrkedes som helgen p. gr. af sit fromme liv (kaldet Hellig N).

Niels, *grever af Nørrehalland*: Niels 1. 1216-18, uægte søn af Valdemar Sejr. Niels 2. 1241-51 (søn af Niels I.).

Niels Ebbesen, jysk herremand, dræbte 1. 4. 1340 grev Gerhard 3. af Holsten i Randers og faldt 2. II. 1340 under en kamp ved Skanderborg.

Nielsen, *Amalud* (1838-1932), no. maler; elev af Gude; navnlig Sørlandets maler.

Nielsen, *Anders* (1859-1928), da. landmand. Ejer af Svejstrup Østergård (near Skanderborg) 1882. N har - i gerning og tale - virket for andelssagen, til hvis ledere og ivrigste kæmpere han hørte. Han har været medstifter og formand i en lang række af de største da. andelsforetagender.

Nielsen, *Anders* (1862-1914), da. politiker. Husmandssøn fra heden, fra 1884 knyttet til Venstrepressen, 1890-1914 folketingsm. (Løve!), i skarp konflikt med forligstilhængerne. Husmand i Tapdrup (Viborg amt). Bidrog 1905 som J. C. Christensens tilhænger til opgøret ml. Venstre og De Radikale; gik ind for demokratisk kommunalordning, landbrugsmin. 1908-09, 1910-13.

Nielsen, *Anne Marie* (Carl) (1863-1945), da. billedhugger; f. m. komponisten Carl N.; medl. af »Den Fr. Udst.« fra 1892; værker: *bronzeporte til Ribe domkirke* (1904), *Chr. 9.s rytterstatue* 1927 (Chr.borg), *Carl Nielsen-monumentet* (1939, Grønningen, Kbh.), portrætbuster og dyrestatuetter m. m.

Nielsen, *Anton* (1827-97), da. forfatter. Som landsbylærer på Sjælland indledede han med bondelivsskildr. *Fra Landet* 1-3 (1861-63) den såkaldte skolærerlitter.; hans sunde realisme skæmmedes senere af moraliserende tendenser.

Nielsen, *Asta* (f. 1881), da. filmskuespillerinde. En af verdens populære stumfilmstjerner f. eks. i »Afrunden« (1911), de ty. film »Hamlet« (1920), »Bag Glæderens Maske« (1924). Kun indspillet een talefilm. I midten af 1930 tilbage til Danm.; gæstespilte 1939 på Folke-teatret. Erindringsbogen *Den Tiende Muse* 1-2 (1945-46). (Portræt).

Nielsen, *Axel* (f. 1880), da. nationalokonom, prof. ved Kbh.s Univ. siden 1911. Hovedværk: »Bankpolitik« (1923-30).

Nielsen, *Carl* (1865-1931), da. komponist. 1879 militærmusiker i Odense, 1883-86 på musikkonservatoriet. Deb. 1888 som komp. med *Strygelse*, spillede 1889-1905 violino 2 i Det Kgl. Kapel. 1890-91 i Tyskl., Ital. og Frankr. Dirigerede 1902 sin egen opera *Saul og David*, 1908-14 kapelmester ved Det Kgl. Teater. 1916 lærer og direktionsmedlem ved konservatoriet, 1931 direktør. Har endv. komp. operaen *Mascarade* (1906), musik til »Hr. Oluf han rider« (1906), »Aladdin« (1918), »Moderen« (1920). Skrev 6 symfonier.

herimellem *De Fire Temperamenter*, *Sinfonia Espansiva*, *Del Uuds lukkelige*, ouverturen *Helios*, orkesterværkerne *Saga Drøm* og *Pan* og *Syrinx*, violinkoncert, fløjtekonzert, klarinetkoncert, strygekvartetter, blæserkvintet, to violinsonater (A og g), korværkerne *Hymnus amoris*, *Søvnen* og *Fynsk Forår*, adsk. kanta-ter, 3 motetter, klaverværkerne *Symfonisk Suite*, *Chaconne*, *Tema med Variationer*, orgelværket *Commotio*, salmer, sange m. v. G. 1871 m. billedhuggerinden Anne Marie Brodersen. Skrev *Levende Musik* og *Min Fynske Barndom* (1927). (Portræt sp. 3230).

Nielsen, Zaf/e- (1874-1949), da. religions-hist., område: Semitisk sprog og rel., bibelforskning. *Den Hist. Jesus* (1924).

Einar Nielsen: Den Blinde Pige.

Nielsen, Einar (f. 1872), da. maler. prof. v. akad. 1920-30; stiliserede fremstillinger af mennesket i dets forhold til sygdom og død. *Den Syge Pige* (1896, kunstmus.), *Den Blinde Pige* (1898, Hirschsprungs Mus.), *Døden og Krøblingen* (1899, Thiel-ska Gall., Stilm.), samt portrætter m. m. *Dekorationer i Guldmoskat i Stå-rekassens Portrum* (1939). (111. se endv. tavlen Dansk Kunst II).

Nielsen, Einar (f. 1894), da. journalist, cand. polit. 1918; 1937 v. »Berl. Tid.«, 1943-45 red. af »Kristeligt Dagblad«, 1945-46 af »Nat. tid.«. Siden 1947 ved »Berl. Tid.«, Stockholmredaktionen.

Nielsen, Einar (f. 1896), cand. polit. Ansat ved Kbh.s Sporvejs siden 1930. Sporvejsdirektør 1948.

Nielsen, Folmer (f. 1892), da. veterinær, 1921 prof. i fødselshjælp ved Landbohøjskolen, har skrevet en række vet.-gynækologiske afh.

Nielsen, Frede (f. 1891), da. socialdemokrat. Gårdejerens fra Randers amt, fra 1917 knyttet til soc.-dem. presse, fra 1930 redaktør i Sønderborg. Folketingsmand fra 1943, Kirkehist. 1946.

Nielsen, Frederik (1846-1907), da. teolog, prof. i kirkehist. 1877, udgav meget brugte håndbøger (*Håndbog i Kirkens Historie* 1-2, 1885-92). Grundtvigianer, siden noget influeret af anglikansk høj-kirkelighed. Biskop i Ålborg 1900, i Århus 1905.

Nielsen, Gunnar (f. 1889), da. journalist. Siden 1929 medarbejder v. »Politiken«. Fra 1938 formand for Journalistforbundet.

Nielsen, Gunnar Damsgaard (f. 1898), da. højskolemand. 1929 forstander for Ryslinge Folkehøjskole.

Nielsen, Gunnar L. C. (f. 1901) da. journal-ist, v. »Aarhus Stiftstid.« 1918-24 og 1925-42, chefred. for »Nat. tid.« 1942-46; medarb. ved »København« 1946.

Nielsen, Hans (Giovanni Fonteo) (17. årh.), da. musiker, medl. af Christian 4.s kapel. Hans madrigaler, der udkom 1606 i Venezia, er meget smukke.

Nielsen, Hans (1869-1939), da. socialde-mokrat. Opr. arbejdsmand; journalist, folketingsm. 1909-39 (Horsens). 1918-23 red. af soc. dem. avis »Klokken 5«. Parti-ordfører i erhvervsanliggender, meget

moderat i forh. til privat erhvervsliv; fra 1935 dir. for Kongeriget Danmarks Hy-potekbank.

Nielsen, Harald (f. 1879), da. kritiker, mag. art. I talrige saml. af artikler og essays, bl. a. *Moderne Litt.* (1904), *En Moderne Reaktionen* (1911) og *Typiske Tilfælde* (1917), stilles en betydelig krit. evne i konservatismens tjeneste. Hans skarpe modstilling til Brandes delvis bestemt af en antisemitisme, som nazis-mens fremfærd ikke reviderede.

Nielsen, Harald (f. 1886), da. arkitekt. Var en af de første da. arkitekter, der arbejdede med nyklassicismen. Fra 1915 leder af landsforeningen »Bedre Byggeskik« tegnehjælp og fra 1934 formand for foreningen. Har opf. landbrugsbyg-n. og villæ. Udg. af *Fortegninger for Kunst- og Klejnsmede* (1926), *Boligbogen* (1926) og (s. m. Ivar Bentsen) *Da. Landbrugs-bygninger* (1920).

Nielsen, Holger Louis (f. 1866), da. officer, foregangsmand i idræt. Idrætsinspektør i Gentofte kommune 1919-45. Forstan-der for Statens Gymnastikinstitut 1927-30. Opfinder af H.-N.-metoden for kunstigt åndedræt. Den egl. skaber af håndboldspillet.

Nielsen, Jah (f. 1885), da. maler og kera-miker; elev af Zahrtmann, medl. af »Den

Jals Nielsen: Judaskysset. (Keramik).

Frie Udst.« fra 1920; bl. a. *fresker til St. Elisabethsøstrenes Hosp.*; som keramik- repr. også i mange udenlandske mus.

Nielsen, Jakob (»Knut Skytte«) (1830-1901), da. forfatter. Indtager med *Jydske Bondeliv* (1867-74) o. a. bøger en hæderlig plads i skolelærerlitt.

Nielsen, Jakob (f. 1890), da. matematiker. Fra 1925 prof. i rationel mekanik ved Polyt. Læreanstalt. Hans mat. arbejder falder overvejende inden for topologi og gruppeteori, hvortil han har givet værdifulde bidrag.

Nielsen, Jens Oskar (f. 1908), da. ingeniør. Fra 1941 leder af telegrafvesenets lab. og prof. i svagstrøms elektroteknik ved Polyt. Læreanstalt.

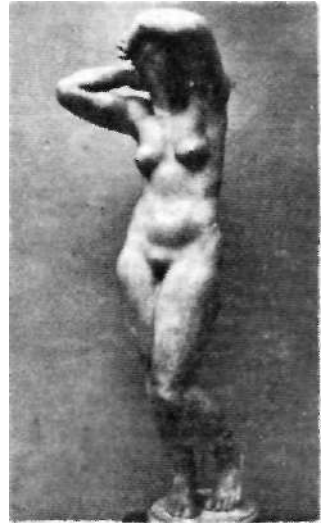
Nielsen, Johannes (1870-1935), da. skue-spiller og instruktør; broder til L. C. N. Deb. 1897, 1904-08 sceneinstruktør og 1908-12 dir. for Folketeatret, 1912-14 for Dagmar teatret, 1914-22 kunstnerisk leder af Det Kgl. Teater.

Nielsen, Julius (1848-1920), sønderjysk politiker. Købmand i Vojens; bidrog til dannelse af første nordslesv. smørepors-telforening 1905. Gav stødet til opret-telse af jernfondet 1902; preuss. land-dagsmand 1901-08, tilhænger af H. P. Hanssens retning.

Nielsen, Jørgen (1902-45), da. forfatter. Husmandssøn, autodidakt. En usædvanlig psyk. sans og en vederhæftig, ofte tung fortællermåde, som efterhånden farvedes af humor, placerer novellesaml. som *Lavt Land* (1929), *Vi Umyndige* (1934) og romanerne *Offerbål* (1929), *De Hovmodige* (1930), *En Kvinde ved Bålet* (1933) og *Dybet* (1940) (med en posthumt udg. forts.) bl. det lodigste i moderne da. litt. Skildrer oftest bønder. (Portræt sp. 3236).

Nielsen, Kai (1882-1924), da. billedhug-ger; i de bedste af sine tidlige arb. på-

virket af Rodin, f. eks. i *Gammel Mand* (1906, Fåborg Mus.), *En Blind Almuepige*

Kai Nielsen: Århuspiggen.

(1907, glypt.). *Nøgen* (1907, kunstmus.), og *Marmorpiggen* (1909, Fåborg Mus.) der efterfølges af en række kvindelig., der viser N-s nybarokke stil i reaktion mod klassicismen; værker: *Siddende Kvinde* (1910-11, kunstmus.), *Granittøsen* (1915, Fåborg Mus.), *Leda m. Svanen* (1918, kunstmus.), *Venus m. Æblet* (1918-20, Enghave Parken, Kbh.), *Leda uden Svanen* (1920, kunstmus.), *Vandmoderen* (1920, glypt.) og *Århuspiggen* (1921, Århus Stådtion og kunstmus.); endvidere *Mylius Erichsen Stenen* (1912, Lange-linie), *udsmykning af Blågårds Plads* (1913-15) og *Ymer Brønden* (1913-15, torvet i Fåborg) efter bestill., af *Mads Ras-mussen*, hvis statue (1912-14, Fåborg Mus.) er et af N-s genialeste arb.; por-trætbuste bl. a. af *Th. Bindedbøll*, *Karsten* og *Larsen Stevns*, statuetter og enkelte malerier. (Se endv. tavlen Dansk Kunst IV).

Nielsen, Kay (f. 1886), da. tegner, søn af Oda og Martinus N. Illustrationer og de-korationer, påvirkede af Beardsley. Bøsat i Hollywood.

Nielsen, Konrad (f. 1875), no. lappolog. *Lærebok i Lappisk* 1-3 (1926-29); *Lappisk Ordabok* 1-3 (1932-38).

Nielsen, Kristian Brunnich (1872-1942), da. læge og paleontolog. Har undersøgt forsteninger (koraller, brachiopoder, crino-ider, asteroider o. m. a.) i Danm.s kridt-aflejringer.

Nielsen, Laurits Christian (1871-1930), da. forfatter. Af hans tidl. digtsaml., bl. a. *Værdigte* (1901) og *Vandringer* (1905) et godt udvalg 1918; af de senere mærkes *Sange mod Solnedgang* (1920). Uro, udve og hjemve præger det bedste af hans poesi. Af hans prosa fremhæves tidsrom-anen *De Onde År* (1902) og den selv-biograf, artikelsaml. *Det Langsomme Træ* (1928).

Nielsen, Lauritz (1881-1947), da. biblio-tekar. 1943 leder af Kbh.s univ.bibl.s l. afd. Udg. bl. a. grundlæggende bibliogra-fer over de ældste da. bogtryk: *Dansk Bibliografi 1482-1550* (1919) og *Dansk Bibliografi 1551-1600* (1931-33) samt *Den Danske Bog* (1941), den første saml. fremstilling af da. bogproduktions hist.

Nielsen, Ludolf (1876-1939), da. komponist og dirigent, opr. bratschist. Komp. 3 operaer, 2 balletter, orkesterværker m. v.

Nielsen, Mads (f. 1879), da. forfatter. En rk. nat. og rel. digtsaml., der vidner om natursans og litt. kultur, har navnlig inden for den kristelige ungdomsbævegelse vundet ham mange læsere.

Nielsen, Marius (f. 1875), da. dyrlæge. Lektor ved Landbohøjskolen i vet. reits-lære (1923-45), kst. professor i vet. reits-med. 1945-47,

Nielsen, Martin (f. 1900), da. politiker. Medl. af Folketinget 1939-41 og fra 1945. 1934-41 red. af »Arbejderbladet«, arresteredes 1941 som kommunist, 1943-45 i ty. koncentrationslejr, skildret i *Rapport fra Stutthof* (1947). Efter 2. Verdenskrig ved »Land og Folk.«

Nielsen, Martinus (1859-1928), da. skuespiller og teaterleder. Deb. 1880, 1889-94 meddir. og 1899-1909 enedir. v. Dagmar-teatret, 1902-05 tillige for Casino. Mens N havde fremragende lederevner, var han som skuespiller skruet og fantasios. Deb. som filmskuespiller 1910, som filminstruktør 1915; sidste optræden 1923.

Nielsen, Mathilde (1858-1945), da. skuespillerinde. Deb. 1884 på Casino, 1889-1914 på Dagmar-teatret, hvor hun udvikle sig til en ypperlig karakterskuespillerinde i det komiske, ældre fag (Tante Cramer, tjenestepigen Mads i »Tyrannens Fald« o. a.). 1914-28 v. Det Ny Teater. Bet. filmskuespillerinde (siden 1915).

Nielsen, Morten (1922-44), da. forfatter. Litt.-studerende. Død ved et vådeskud som deltager i modstandsbevægelsen. Med digtsaml. *Krigere Uden Våben* (1943) og *Efterladte Digte* (1945) har N givet det myndigste og rene kunstneriske udtryk for sinde i besættelsesårenes bedste ungdom. (Portræt).

Nielsen, Nicolai Peter (1795-1860), da. skuespiller. Deb. 1820 som Axel i Oehlenschlägers »Axel og Valborg«, siden Det Kgl. Teaters foretrukne hølterfremstiller, berømt for sin stemmes velklang.

Nielsen, Niels (f. 1893), da. geograf. Prof. ved Kbh. Univ. 1939. Studierejser til bl. a. Sv., Is!, Frankr., Mexico. Ekspeditioner til Isl. 1924, 1927, 1934, 1936 og 1947, hvor han især har studeret vulkaner. Red. af Det Kgl. Da. Geogr. Selskabs publikationer, Geogr. Tidsskrift, Folia Geographica Danica. Grundlægger og leder af Skalling-Laboratoriet. Skrev bl. a. *Vatnajökull* (1937).

Nielsen, Mels Aage (1887-1949), da. kirurg. Overkirurg v. Århus Kommunehosp. 1937. Prof. v. Århus Univ. 1939.

Nielsen, Oda (1851-1936), da. skuespillerinde. Deb. 1870, 1871-81 til udlandet, 1881 til Det Kgl. Teater, 1883 til Casino, hvorfra hun fulgte sin mand Martinus N (g. 1884) og spillede som gæst på Dagmar-teatret og 1902-05 på Casino. Opdyrkede samtidig videsang som speciale. Drog 1906 på tourné til USA; siden skiftende tournéer og gæstespil. Opråbte på Scala så sent som 1927. Fra 1925 bosat i æresboligen, Olaf Poulsens tidl. villa, i Fredensborg.

Nielsen, Oluf (1838-96), da. historiker; arkivar og bibliotekar; *Københavns Diplomatarium* 1-8 (1872-87) og andre brevbøger; *Københavns Hist.* 1-6 (1877-92) (til 1730).

Nielsen, Peter (1829-97), da. forsøgsleder i plantekultur. Som botaniker næde N på højde med tidens første fagmænd. Dette førte ham ind på forsøgsræssige undersøgelser over kulturplanternes levevis. Lærer i Ørlev ved Skælskør. N undersøgte 1877-87 græsmarkerne hos Edw. Tessedorf; Låndhusholdningsselskabet ydede tilskud til hans undersøgelser. N fyldte sin skolelod med forsøg, og dette var begyndelsen til Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. 1886 flyttede N til Tystofte forsøgsstation som statskonsulent og forsøgsleder.

Nielsen, Ragna (1845-1924), no. skolebestyrerinde. Skrev som fremtrædende deltager i kvindesagsbevægelsen *No. kvinder i det 19. årh.* (1904).

Nielsen, Rasmus (1809-84), da. filosof. Fremsatte i *Grundideernes Logik* (1864-66) begyndelsen til et spekulativt system af hegelisk præg.

Nielsen, Roger (f. 1888), da. journalist, 1909-24 i Arner., fra 1918-24 da. presseattaché i Washington, 1927-46 red. af »Hjemmet«.

Nielsen, Svend Otto, da. frihedskæmper, kendt under dækningsnavn John. (se d).

Nielsen, Søren Hjorth, se Hjorth Nielsen, S. **Nielsen, Thomas** (1838-95), da. politiker. Realskoleleder i Herning. 1869-87 folke-

Jørgen Nielsen. Morten Nielsen.

tingsm., derpå bl. Venstres ledende landstingsmænd. Fra 1877 knyttet til moderate Venstrefløj, arb. f. forbedring af husmænds og landarbejderes kår gnm. aldersdomsunderstøttelse, sygekasser, udstykning med statsstilskud.

Nielsen, Thorvald (f. 1891), da. violinist. 1914-36 medl. af Det Kgl. Kapel. 1949 prof. v. musikonservatoriet.

Nielsen, Zakarias (1844-1922), da. forfatter. Betegnet et beskedent højdepunkt inden for skolelærerlitter. I romaner som *Mågen* (1889) og *Den Store Magt* (1898) behandles brydninger ml. kristendom og fritænkeri. Kunstnerisk højere står *Tio Landsbyhistorier* (1878) og *Kulsviere* (1893). *Selvbiogr.* (1905-11).

Niels Iuel, da. artilleriskib (1923-43), 3900 t, 10 stk. 15 cm kanoner, 40 og 20 mm rekylkanoner m. m.; forsøgte 29. 8. 43 at undslippe fra Isefjorden til Sv., blev fl. gange angrebet af ty. bombefly og sænkedes sluttelig af egen besætning ud for Nykøbing Sj. Hævedes senere af ty. og førtes til Kiel, hvor N sank som flg. af eng. luftangreb.

Niels Kli'ms Underjordiske Rejse, satirisk-utopisk rejseroman af Holberg, udg. anonymt på lat. i Leipzig 1741, overs. 1789 af Jens Baggesen (med ill. af N. Bildgaard); jubilæumsudg. 1942 af denne overs. ill. af Storm Petersen.

Niemann-Pick'ske sygdom (efter to berlinske børnelæger *Albert Niemann* (1880-1921) og *Ludwig Pick* (f. 1868)), sjældne sygdom, som viser sig ved lidelse i lever, milt og forstyrrelse i lipidstofskiftet.

Niemen ['njæmæn], polsk navn på Nemunas i Litauen.

Niemcewicz ['njæm'tsævilt], *Juljan Ursyn* (1757-1841), po. patriotisk digter, især kendt er hans ironisk-polit. komedie *Rigsdagsmandens Hjemkomst* (1791).

Niemcewjski ['njæmo'jæfski], *Andrzej* (1864-1921), po. skribent, som gav udtryk for sine samfundsideer i digtsamlingen *Polonia Irredenta* (1896). Skrev skuespil og irreligiøse prosaleger over bibelske og kristelige motiver.

Niemoller ['nhmolsr], *Martin* (f. 1892), ty. evang. præst, deltog i 1. Verdenskrig som u-bådschef (*Vom Uboot zur Kanzel* 1934; da. *Fra Undervandsbåd til Prædikstol* 1939), derefter teolog og 1931 præst i Dahlem (Berlin); en af førerne i bekendelseskirken. Arresteret 1937, 1938 idømt 7 måneders fængtningsarrest, men ikke løsladt, anbragt i Dachau og først befriet 1945. Derefter en central skikkelse i den ty. evang. kirke og den ty. kirkes repr. over for udlandet. (Portræt).

niende april 1940, datoen for Tyskls overfald på No. og Danmark. Intet af landene havde forberedt sig på fuld udnyttelse af forsvarsmulighederne, skønt der gnm. diplomatiet var indløbet alarmerende meddelelser om forestående ty. aktion (argument for da. regerings holdning var bl. a., at Danmark ved mobilisering opgav ethvert håb om at undgå ty. angreb; at medd. af den art før havde vist sig upålidelige; at senere indgåede medd. forekom mindre opskræmmede end de første, som marineattaché Kjølens havde modtaget fra holl. marineatt. i Berlin; og at medd. kunne være led i ty. provokation). Besættelsen førte i begge lande til skarp diskussion om ansvaret ved angreb på polit. og milit. ledelse, I Danmark kom parlamentarisk kommission af 1945 til det resultat, at der ikke var grundlag for at drage ledelsen til ansvar for retten (okt.

Martin Niemöller. Fr. Niezgsche.

1945). No. undersøgelseskommission af 1945 kritiserede i betænk. af sept. 1946 dem, der havde ansvar for forsvarets svaghed, særlig den no. forsvarsmin. Birger Ljungdahl, der »ikke var sin opgave voksen«, og udenrigsmin. Koht, der ensidigt havde set faren for No.s neutralitet mod vest p. gr. af eng.-fr. krænkelse af no. søterritorium og ikke tilstrækkeligt havde orienteret sine kolleger om de truede medd. ydfra; fremdeles, at reg. ikke havde forberedt en bestemt politik for det tilf., at No. blev angrebet. 1948 besluttede stortingsudvalg, at der ikke skulle rejses tiltale for rigsret.

Data vedr. Danms besættelse 9. 4. 1940: kl. 4 morgen: meddelelse til udenrigsmin. Munch, at den ty. gesandt v. Renthe-Fink ønsker samtale.

4.15: ty. tropper overskrider grænsen v. Kruså og Tønder.

4.20: Renthe-Fink hos Munch: ty. note om besættelsen forelagt.

4.30: meldinger indløber om ty. landgang i Middelfart, Assens, Nyborg, noget efter Korsør.

4.45-4.55: ty. landgang i Kbh.

4.55: Norgesporten sprængt. Derpå Kastellet besat uden kamp.

5.20-6.10: kamp v. Høkkurup.

ca. 5.30: Chr. 10. kommer til stede v. mødet på Amalienborg. Kort efter dronning Alexandrine og kronprinsen. Kampe ved Amalienborg.

ca. 6: beslutning om at give efter. Mohr til ty. gesandtskab for at meddele dette. 6.25: ordre om at indstille modstanden udteles, men først ca. 7.00 forb. m. Jyske Division.

6.35-7.15: kampe ved Bredevad. ca. 7.50: kampe ved Haderslev, indstillet først ca. 9.00.

Nierstein ['ni:ri:tajn], lille ty. by ved Rhinen, S. f. Mainz, 5000 indb. (1939). Berømt vinavl.

Nietzsche ['ni:tja], *Friedrich* (1844-1900), ty. filosof. Udgået fra den klass. filologi indførte N i *Geburt der Tragdie aus dem Geiste der Musik* (1872) distinktionen ml. den lidenskabeligt-dionysiske kult og den roligt-formende apolliniske kunst. Idet han omtvede Schopenhauers »livsvilje« til en »magtvilje«, fremsatte han i *Zur Genealogie der Moral* (1887) sin teori om, at nutidens kristelige barmhjertigheds-moral skyldtes en »slaveopstand i moralens«, hvorved de undertrykte havde erstatet den aristokratiske krævede og hensynsløse »Kerremoral« med den slappe ynkellige »slavelmoral«, som blot er et udtryk for deres ressentiment, d. e. nag og misundelse. Herved var der sket en »omvurdering af alle værdier«, som nu må gøres om igen, hvis ikke livet skal gå til grunde. I *Also sprach Zarathustra* (1883-86) forkyndte han da sin lære om det strålende, livsbevarende »overmenneske«, der yder og kræver af sin indre fylde og rigdom og priser livet og dets »evige genkomst«. Værket blev aldrig fuldtendt, da N blev sindssyg og endte sine dage i fuld-stændig sløvhed. N-s filosofi blev taget til indtægt af nazisterne. (Portræt).

Nieuwediep [ni:v3'di:p], del af holl. by

Den Helder med krigshavn.

Nieuwe Maas ['ni:v3 'nw:s] (holl: ny Maas), flodarm i Rhindeltaet gnm. Rotterdam.

Nieuwe Rotterdamse Courant ['ni: vs rots'r'damsa ku'rant] (holl: ny rotterdamse tidende), holl. dagblad, liberalt. Grl. 1843. Oplag 1948: 49 000.

Nieuwe Waterweg ['ni:va 'va:tr'væf,

-vat)) (holl. nye vandvej), kunstig munding for Rhinen og Maas ml. Rotterdam og Hoek van Holland (anlagt 1866-72). **Nieuwpoort** [ni:vp:ort], fr. *Nieuport* [njø'po:r], haveby og badested ved U/er, V-Belg.; 5000 indb. (1948).

Nièvre [njæ:vʁ], 1) 48 km l. biflod til Loire; 2) fr. dept. omkr. 1); 6888 km²; 249 000 indb. (1946). Hovedstad: Nevers. **niFe**, betegn. for Jordens af nikkel (Ni) og jern (Fe) bestående kerne.

Nifflheim (oldn. *nifl* mørke, tåge), i nord. rel. vinter og kuldes hjemsted.

Ni'gella (lat. *nigellus* sortagtig; frøene sorte), slægt af ranunkelfam. fra Middelhavsområdet. »Jomfruen i det grønne« (N damascena), hvis 5 bælgkapsler er sammenvoksede, dyrkes som prydpalme. **Ni'ger** (fr. [ni'ʒ*ʁ], eng. [naɪdʒs]) (*niger* sort), 4160 km l. flod i V-Sudan; udspringer inden for Sierra Leone, løber ligger mod NØ til Saharas S-grænse ved Tombouctou, hvor den først drejer mod O, derpå mod SØ og opfyldes af strømsnævninger indtil Jebba i Nigeria. Udmunder i Guineabugten med et delta på 24 000 km².

Ni'geria (eng. [naɪ'dʒiəri:s]), brit. koloni og protektorat ved Guineabugten indre del; 965 000 km². 23 745 000 indb. (1947) (inkl. mandatområdet Cameroons) (Kort se Afrika). N gennemstrømmes af Niger, der udmunder med et stort delta midt på den lave og sandede kyst. Indlandet består af 200-500 m h. plateauer. Klimaet er tropisk. Kystens ost. del er bevokset med regnskov, deltaet med mangrove, det øvrige med savanne. Befolkningen består af negre, mod S rene, mod N blandet med eranske elementer. - Agerbrug er hovednæringsvej. Der dyrkes durra, hirse, majs, jordnødder, maniok, yams, ris, taro, kakao, sukkerør og tobak. Endvidere indsamles oliipalmsens frugter og kautsjuk i skovene. De for eksport bestemte landbrugsprodukter dyrkes i stor udstrækning selvstændigt af de indfødte. Mod N betydelig kvægavl. Kolonien er rig på mineraler. Eksporten omfatter palmeolie og -kerner, kakao, jordnødder, huder, bomuld, bananer, tinmalm, kul og guld, mens der indføres bomuldsvarer, metal, fisk og salt. De største byer er: Ibadan, Lagos (hovedstad), Kano, Ogbomoso. N er opstået ved udvidelser fra Lagos, der blev brit. koloni 1861.

Nigerkolonien, fr. *Colonie du Niger*, den østligste koloni i Fr. V-Afr.; 1293 000 km², 2 143 000 indb. (1946).

nigerskind, gedeskind fra Nigeria, garvet med galæbler af de indfødte; anv. i læderindustrien og til bogbind.

Nightingale [naiti'gæit], *Florence* (1820-1910), eng. filantrop og sygeplejerske. Ofrede betydelig formue på forbedring af Londons hosp.svæsen. Organiserede 1854-56 militærhospitalet under Krimkrigen. Stifter af den moderne sygeplejerskuddannelse.

night-letter [nait 'lætD] (eng: natbrev (telegram)), brevtelegram til Afr. og Amer.

nigro'si'ner (lat. *niger* sort), forsk. gråblå og blåsorte, spirit-ell. vandopl. farvestoffer, hvis fremstilling ligner indulincrenes. De fremst. i Danm. og anv. i stor udstrækning til skocreme og farvebånd. Sulfonerede n anv. til uldfarvning.

'nihil (lat.), intet.

'nihil 'est in intel'lectu quod non 'prius 'fuerit in 'sensu (lat: intet er i forstanden, som ikke først var i sanserne), en sætning, der tilskrives Aristoteles, Thomas af Aquino og Locke. Leibniz kritiserede den ved tilføjelsen: »nisi intelluctus opsi«, d. v. s. »undtagen forstanden selv«.

'nihil ex 'nihilo (lat.), af intet kommer intet.

nihl'isme (lat. *nihil* intet), 1) omfattende formægtelse af at noget eksisterer el. kan erkendes el. har værdi: 2) tro på, at socialt fremskridt kun er muligt ved odelæggelse af alle politiske og sociale organisationer.

nihl'ister (de, der vil tilintetgøre alt; af lat. *nihil* intet), opr. øgenavn for russ. revolutionære, især for narodnikerne;

alm. efter at være anvendt af Turgenjev i romanen »Fædre og Sønner« 1861.

'nihil sine labore (lat.), intet nås uden arbejde.

Niigata [ni:g<cl], jap. havne- og industriby på NV-Honshu; 157 000 indb. (1940). Oliefelt.

Niihau [ni:i'h<cu], o. bl. Hawaii Øerne, delvis af koralkalk; 187 km²; 211 indb. (1947).

Nijinska [ni'ʒinska], *Bronilava Fomichina* (f. 1891), russ. danserinde og koreograf, søster til V. F. Nijinsky; i Diaghileff-balletten og andre trupper. Skrev koreografien til bl. a. *Bolero* (1928), *La Valse* (1929), *Les cent haisers* (1935) bygget over Il. C. Andersens »Svinedrenge«, og dansene i Reinhardts »En Skær-sommernatsdrøm« (1936).

Nijinsky [ni'sinski], *Vastav Fomich* (f. 1890), russ. danser og koreograf af polsk herkomst. Vandt ved enestående teknik, springkraft og mimik verdensry i Diaghileffs Ballet Russe. Skrev koreografien til bl. a. *L'apres-midi d'un faune* (1912) og *Le sarre de printemps* (1913). Ægtede 1913 en ung danserinde og dannede egen trup. 1919 sindssyg. N-s hustru har udsendt 11. bøger om ham og hans sygdom. (Portræt sp. 3242).

Nijmegen [næim:çfa], ty. *Nimvregen*, by ved Waal i østl. Holl.; 106 000 indb. (1947); maskin-, spirit-, øl- og sukkerindustri. Under 2. Verdenskrig blev det gi. rådhus o. a. værdifulde bygn. ødelagt. Ved freden i N 1678-79 efter den hollandske krig hævdede Ludvig 14. Frankr.s stormagtsstilling; Spanien afstod Franche Comté til Frankrig.

Ni'kanor-festen, jød. fest d. 13. adar (omkr. marts) til minde om Juda Makkabærs sejr over den syr. feltherre Nikanor 161 f. Kr.

'Nika-oprøret (gr. *nika* vind sejr!), folke-rejsning i Konstantinopel 532 mod Justinian I.; knust af Belisar. Opkaldt efter oprørernes kampråb.

'Nike (gr: sejr), i gr. rel. sejrens gudinde

Nike fra Samothruke. | Louvre

fremstillet som en ung, skøn, bevinget kvindeskikkelse, hyppigt motiv i kunsten.

Ni'keforos /gr. *Nikeforos*), *irebyzantinske kejser*: Nikeforos 2. Fokas, reg. 963-69, ægtede Romanos 2.s enke Theofano og tiltvang sig tronen, erobrede Syrien og Mesopotamien fra araberne.

'Nike-templet, lille ionisk tempel f.

Nike på Athens Akropolis. Opført ca. 425 f. Kr. på bastion SV f. Propylæerne. Figurfriise (kampsceener, gudeforsamling).

dels på plads, dels i British Museum. Templet nedrevet af tyrkerne, genrejst 1835. 1937-40 atter nedrevet og rekonstruktionen korrigeret.

'Nikias (gr: *Nikias*) (469-13 f. Kr.), athensk konservativ statsmand, fik 421 f. Kr. sluttet fred m. Sparta, henrettet i Syrakus efter at have ledet Athens mislykkede angreb 415-13.

'Nikias (gr: *Nikias*) fra Athen (4. årh. f. Kr.), gr. maler, udførte portræt af Alexander d. St. Farvelagde Praxiteles' marmorfig.

Nikisch [nikij], *Arthur* (1855-1922), ung. kapelmester, 1895 knyttet til Gewandhaus i Leipzig. Hans son. *Mit ja* N (1899-1936) var pianist og jazzdirigent.

Ni'kita (*Nikola*) (1841-1921), fyrste af Montenegro 1860-1918, kongetitel 1910. Udvidede Montenegro, forsøgte reformpolitik efter vesteur. mønster; sluttede sig 1914 til Serbien, slået 1916, søgte forståelse m. Østr.: afsattes nov. 1918.

nikke, hilde uvane kreaturer (spec. tyre) ved hjælp af en nikke, et reb, der fører fra dyrets forben til dets hals el. horn, der kun tillader langsom bevægelse.

nikkekrampe (*spasmus nutans*), sygdom, der optræder hos børn, som bor i mørke rum. Den viser sig ved nikkende el. ry-stende bevægelser af hovedet. Den helbredes let, når barnet kommer til at bolyt.

'nikkel (ty. *Nickel* trold el. ond bjergånd); i middelalderen betegn. for malme, af hvilke der ikke v. hj. af de da anv. metoder kunne udvindes metal. Siden 1751, da den Sv. kemiker Cronstedt (1722-65) opdagede et heri forekommende grundstof, navn for dette grundstof, kern. tegn Ni, atomnr. 28, atomvægt 58,7, vf. 89, smp. 1455°, valens 2 el. 3. Hårdt, hvidt metal, n holder sig godt i luften; Angri- bes af stærke syrer. Saltene er i reglen grønne f. vandholdig tilstand. Største- parten af n fås fra n-malmlejer i Canada, hvor det forekommer som kobbernikkel-sulfidmalme. n har talrige anv., f. eks. til kokekar, elektr. modstandstråd, forsk. legeringer som møntmetal, nysølv og specialstål til værktøj og panserplader samt til fornikling og som katalysator v. hydro- ringer m. m. Ved flotation af malmene, smeltning i flammeeovne, blæsning i konverter fås en kobber-nikkel-»sten«, der kan oparbejdes ved smeltning med natriumsulfid, hvorved opstår et kobber- og nikkelrigt sulfidlag; sidst- nævnte ristes til ilte, reduceres med kul og smeltes i en Hammeovne, hvorefter ranik- kel raffineres ved elektrolyse. - Ved den såk. Mond-proces (efter den ty.-eng. kern. Ludvig Mond) reduceres oksydet med vandgas til metallet, som atter ved lavere temp. forener sig med vandgassens kulilite til nikkelkarbonyl, Ni(CO)₄, der er flygtigt og udskiller rent n på granuleret n ved 150° C. - *Verdensproduktionen* af n androg 1940 140 000 t; heraf faldt på Canada 111 400 t (1947 129 000 t). Ny Caledonien 9700 t, Sovj. 8700 t. Mindre producenter er Grækenland og Norge (Rogaland). Minerne i Ny Caledonien op- dagedes 1876 og havde monopolstilling, indtil man i Canada 1883 påviste rige n-forekomster i Sudbury i Ontar-io. Minerne i Sovj. ligger i Ural og på Kola.

ni k kelammonium sulfat, *Ni(NH₄)₂(SO₄)₂*, 6H₂O, grønne krystaller, hvis vandige opløsning anv. til galvanisk fornikling.

nikkelblomst, da. navn for annabergrit.

nikke'li'n, nysølv, kobberlegering (messing), der anvendes til elektr. modstande.

'nikkelkarbonyl, *Ni(CO)₄*, fås af nikkel og kulilite v. ca. 100°. Dannelse af n benyttes ofte v. isolering og fremstf. af nikkel.

nikkellegeringer. 1) Nikkel-kobberlegeringer er f. eks. nysølv og monelmetal, endv. konstantan og nikkelin, der anv. til elektrisk modstandstråd. 2) Nikkelkromlegeringer er meget modstandsdygtige også ved høje temp. og benyttes som elektr. modstande i varmelegemer. De bedste ildfaste legeringer indeholder tillige aluminium og silicium, de billigere jern; sidstnævnte kaldes

kromnikkel, nikrom, nikromal, nikrosil osv.; jfr. nikkelstål.

nikkelstål, specialstål med ca. 3% Ni; anv. som bygningsstål. **n** med højt nikkelindhold (ca. 36%) er in var. elinvar, platin og permalloy. Disse har meget ringe varmeudvidelseskoefficient. Nogle **n** er fuldstændig umagnetiske, mens andre let magnetiseres og afmagnetiseres.

Nikko [nik:o.], jap. tempelby, 125 km N f. Tokyo. 25 000 indb. (1940).

Niko'ba'erne, eng. *Nicobar Islands* [niko'bo: rai:nsdʒ], ind. øgruppe i Bengalske Bugt, 0 f. Ceylon; 1645 km²; ca. 10 000 indb. Omstridt af magterne i 18. årh., da. 1756-73 og 1784-1869, virkelig kolonistyreret dog kun 1846-56. Fra 1869 eng. Besat af japanerne 13.6. 1942-aug. 1945.

Niko'demus, farisæer, hemmelig tilhænger af Jesus. (Johs. 3.).

Niko'laistad-sU(d) (efter N. Laf Rusl.), 1855-1917 navn på byen Vaasa, Finl. nikolai'tisme, libertinsk kætteri, omtalt Joh. Ab. 2.6.; i middelalderen smædeord for de gejstlige, der ikke havde gennemført cølibatet.

'**Nikolaj**' (russ. [nikfi'lai]), omdannet navneform af Nikolaus.

Nikolaj, russ. *tsarar*. Nikolaj 1. (1796-1855), reg. 1825-55. Søn af Paul 1., gennemførte efter dekabristoprøret 1825 militærdespoti, støttede den ortodokse kirke. Speranskij arb. for forvalt.n.s forbedring, men julirevolut. og det polske oprør 1830-31 standse reformerne. Støttede den gr. rejsning; krig mod Tyrkiet 1828-29 skaffede 'Rusl. Donaumundingen. Fra 1830 støttede N som den ur. reaktionsførstemand Metcrrnich mod fr. liberalisme og ty. enhedsstræben, Franz Joseph mod det oprørske Ungarn 1849 og mod Preussen 1850 (Olmutz-aftalerne), Danmark og Preussen 1848. Arbejdede henimod Sortehavsherredømme gennemdrev Krimkrigen 1853, døde under nederlagene. - Nikolaj 2. (1868-1918), reg. 1894-1917, Søn af Alexander 3. 1894 g. m. Alice af Hessen. Fortsatte faderens reaktionære politik. 1899 indskrænkede Finl.s selvstændighed; armeniere og jøder undertrykte (pogromer 1903); socialist, førere måtte flygte. Nederlag i russ.-jap. krig 1904-05 medførte strejke og oprør; reg. indkaldte dumja 1906, men svægede snart over i reaktionær retn. (Stolypin). Rasputins indflydelse svækkede tsarens prestige. Personlig manglede N forudsætning for at lede udvikl. Abdicerede 1917; interneret, dræbt s. m. sin familie i Jekaterinburg (Sverdllovsk) 1918. (Portrætter).

Nikolaj 2.s Land, Kejser, tidl. navn for øgruppen Severnaja Zemlja N f. Sibirien.

Nikolajev [niká'tajef], by i SV-Ukraine, 40 km fra Bugs munding i Sortehavet; 167 000 indb. (1939). Havneby med store skibsværfter o. a. jernindustri. Besat af tyskerne 17. 8. 1941-27. 3. 1944.

Nikolajevsk [niká'lajefsk], havneby i Sovj., ved Amurs munding.

Niko'laj' Kirke, Kbh., synes grl. for 1209, men ombyggedes helt i slutn. af middelalderen (afsl. 1517). Denne kirke, de' var 3-skibet og havde 5-sidet sluttet korgavl, smykkedes i slutn. af 16. årh. med det nuv., svære tårn, vistnok færdigt 1601, nu, efter bybranden 1795, det eneste bevarede af den gi. bygning. - Brygger Jacobsen rejste det nuværende spir 1908-10 (arkitekt: Amberg), dept.chef P. N. Rentzmann og søster testamenterede deres formue til genopbyggelsen af selve kirken (1915-17), noget kortere, men ellers som den kendtes fra gi. billeder.

Niko'laj **Niko'lajevitj** (1856-1929), russ. storfyrste. Fik 1914 overkommandoen, trængte frem i Galicien, Nederlag i Karpaterne 1915 medførte hans afgang. Senere i Kaukasus, hvor fremgangen afbrødes af Revolutionen.

'**Nikolas Arnesson** (ca. 1150-1225), biskop i Oslo fra 1190, halvbroder til Inge Krogyr. Deltog i kongsemestridighederne snart på den ene, snart på den anden side. Stifter af Baglerpartiet.

'**Nikolaus** (el. [-'la:us]), gr. mandsnavn, der i Danmark blev forkortet til: Nikolaj,

V. F. Nijinsky.

Nikolaj I.

Nikolaj

Ch. W. Nimitz

Nikles, Nilaus, Niels, Nis og Klaus (sidste form fra nederty.).

Nikolaus, da. *Nikolaj* (4. årh.), de søfarende helgen i den rom. og den ortodokse kirke. De fleste søkøbstadkirker i Danmark er indviet til ham.

Nikolaus, navn på 5 paver. Nikolaus 1. (pave 858-67), den kraftigste af den tidl. middelalderes paver betvang ærkebisperne, hævdede Roms overhøjhed, støttede den nord- og østeur. mission. - Nikolaus 2. (pave 1058-61), gennemførte pavevalg ved kardinalerne. - Nikolaus 5. (pave 1447-55), grundede Vatikanets saml.

Nikolaus fra 'Cusa (1401-64), ty. teolog, astronom (mente, at jorden gik omkring solen), mystiker, filosof og asket.

Nikolaus fra 'Lyra (o. 1270-1349), kat. ekeget, franciskaner (provincial), prof. ved Sorbonne. Hans *Posiillie perpetue* er en fuldst. bibelkommentar i 50 bøger (1. gang trykt i Rom 1471). Betonedes stærkt skriftens bogstavelige mening.

Nikolsburg [nikr>-ls-], ty. navn på byen Mikulov i S-Morava, Tsechoslov. I N sluttedes 26.7.1866 prælimeret med Prussen og Østr., senere udformet som Pragfreden.

Ni'kolsk-Ussu'rijskij, tidl. navn på byen Vorosjilov i Sovj.

nikomachiske etik [-'mak-], titel på et moralfilos. skrift af Aristoteles, udg. af hans søn Nikomachos. Overs. til da. 1936.

Niko'medes, 3 *Konger af Bithynien*: Nikomedes 1., reg. 279-50 f. Kr., grl. Nikomedia. - Ni'ko'medes 3. (d. 75 f. Kr.) testamenterede sit rige til Rom.

Niko'media, ruinby nær nuv. Izmit, asiat. Tyrki (i oldtidens Bithynien), de rom. kejseres residens siden Diocletian.

'**Nikon** (1605-81), russ. gejstlig; 1652 patriark. Tog initiativet til en revision af den russ. kirkes bøger og ceremonier (1654); reformen førte til dannelse af raskolknikernes sekt.

Ni'kopol, by i Ukraine ved Dnjeprns nedre løb; 58 000 indb. (1939). Manganminer. Besat af tyskerne aug. 1941-febr. 1944.

Ni'ko'polis, nu *Nikopol*, Donauba i Bulgarien, hvor tyrkerne under Bajesid 1. slog ungarene 1396.

niko'ti'n (efter *Jean Nicot*, der som den første indførte tobakken i Frankrig), *C₁₀H₁₄Ni*, alkaloid, som findes i og vindes af tobak (0,5-8%). I ren tilstand en farve- og lugtløs vædske, som dog let i luften bliver mørk og ildelugtende, **n** er en base og forekommer i reglen bundet til org. syrer. Anv. i planteavlens som insektmiddel. Meget giftig.

niko'ti'nami'd, nikotinsyre's amid. Vitamin af B-gruppen. Indgår i molekylet af fl. enzymer, f. eks. kozymase.

nikotinforgiftning fremkaldes af den stærke gift nikotin, der findes i sprøjtevædsker til planter samt i røgtobak. Få gram tobak indeholder dødelig dosis, men nikotinet ødelægges ved forbrændingen, hvorfor der under rygning kun indtages små mængder af giften. Lang tids overdreven tobaksnydelse medfører dog såvel almene som nervøse symptomer. Akut **n** behandles med sæbevand som brækmiddel, kulpulver samt beroligende midler.

nikotinsyre, org. syre (Ø-pyridinkarbonsyre). Dannes v. øksydation af nikotin. Ét af B-vitaminerne, fundet i risiklid.

ni'kro'm, nikkellegering (s. d.) med 11-22 % krom og mindre mængder silicium og mangan (evt. jern).

Ni'kæa (gr. *Nikaia*), tyrk. *Iznik*, by i Bithynien, 0 f. Marmarahavet, residensstad for Diocletian og 1204-61 for kej-

serne af N (huset Låskaris). 325 og 787 afholdtes økumeniske konciler i N. 325 afgjordes den arianske strid ved vedtagelse af den nikæanske trosbekendelse; mødet var afgørende for hele kirkens organisation og forfatning. 787 afgjordes billedstriden: billeder måtte æres, men ikke tilbedes. 1078 erobredes N af seldsjukkerne, 1097 af korsfarerne, 1330 af osmanerne.

ni'kæno-konstantinopoli'ta'nske symbol, det formentlig 381 i Konstantinopel vedtagne symbol, som afslutter treenighedsstriden og med hævdelser af personforskell stiller Fader, Søn og ånd lige i væsen. Anerkendt overalt i kirken, dåbsymbol i den ortodokse kirke. Bekendelseskraft for den da. kirke.

ni'kænske trosbekendelse, dogmatisk formulering fra kirkemødet i Nikæa 325, som uden at ophæve personforskellen hævdede enheden i væsen ml. Faderen og Sønnen. 381 afsluttedes den dogmatiske udvikl. med det nikæno-konstantinopolitænske symbol.

nikæta'mi'd, analeptisk virkende lægemiddel; respirations- og karstimulerende.

nil admi'rari (lat: ikke at beundre noget d. v. s.: man skal ikke lade sig imponere), udtryk fra Horats' epistler I, 6, 1.

'**NiTen**, arab. *Balir en NU*, gr. *Neilos*, old æg. *Ha'pi*, afr. flod gnm. Uganda. Anglo-Ægyptisk Sudan og Ægypten til Middelhavet; 6500 km l. Fra Tana-plateaueet under navnet Kagera til Victoria-søen, hvorfra Victoria-Nilen løber til Albertsøen. Videre under navnet Bahr el-Jebel (Klippefloden), modtagende Bahr el-Ghazal (Gazellefloden) fra V og Sobat fra 0. Fra Sobats munding kaldes N Bahr el-Abyad (Hvide Nil) indtil Khartoum, der ligger ved udmundingen af Bahr el-Azraq (Blå Nil) fra Tana-soen i Abessinien. Fra Khartoum gnm. det Nubiske Sandstensplateau, hvor N danner 6 strømsvævringer (katarakter) og modtager Atbara fra Abessinien. Sidste (1.) katarakt ligger i S-Ægypten. N løber gnm. Ægypten i bunden af den 3-25 km brede Nildal og danner et stort delta med 2 hovedarme, Rosette-armen (V) og Damiette-armen (Ø). N er sejlbart over lange strækninger, men navnlig kendt for kunstvandring (Ægypten, Anglo-Ægyptisk Sudan).

mm

§

Nilguder, (Glyptoteket). •

I oldtiden dyrkedes N som gud overalt i Ægypt. p. gr. af flodens bet. for landet; afbildes som en mand med kvindelig former, frembærende rige gaver.

Nilfisk, støvsuger af da. fabrikat, fremstillet af maskinfabrikken A/S Fisker & Nielsen; første N kom på markedet 1910. **nilgedder** (*Mor'myridae*), småskællede

afr. ferskvandsfisk, lille mund, hovedet oftest snabelagtigt forlænget.

'nilghai (pers., af sanskrit *nīla* blåsort + *gāu* ko) (*Bos elaphus tragocamelus*), stor, plump, blågrå ind. antilope, høj forkrop, små horn.

Nilgiri Hills ['nilgiri 'hiltz] (sanskrit: de sorte bjerge), bjerggruppe i S-Forindien; 2633 m.

nilgræs, bol, d. s. s. papyrusplante. nilgås (*Alo'pochen aegyptiaca*), afr. gravand, gul og rødbrun. Holdes undertiden i parker.

ni'lo'ter, gruppe af slanke, mørkhudede folk med sudansprog; i Afr. omkr. øvre Hvide Nil og N f. Victoria-søen, bl. a. shilluk, jur [dʒur:], kavi'rondo.

ni'loto-ha'miter, gruppe af negerblandede, hamitiske folk i Afr. 0 og N f. Victoria-søen; fremtrædende er krigerskhed og klassedel samfund, hovederhverv kvægvavl. Typiske repræsentanter: masai.

'Nilson, Anthon (1855-1936), no. forfatter og forretningsmand. Udg. under pseud. Elias Kræmmer humoristiske skildr. af provinsbyens hverdag. *Glade Borgere* (1894-95) o. fl.

'Nilsson, Lars Fredrik (1840-99), sv. kemiker. Foretog undersøgelser af agrikulturmæssig art samt over de sjældne jordarters metaller. Opdagede grundstoffet Skandium.

'Nilsson, Christina (*Casa di Miranda*) (1843-1921), sv. opera- og oratoriesangerinde (lyrisk sopran). Deb. 1864 i Paris. Engagementer i bl. a. Frankrig, Engl., Amer. Stemmens omfang var g-d'''.

'Nilsson, Frtito/(tilnavn: Piraten) (f. 1895), sv. forfatter. Opr. sagfører. Har i romaner, *Bombi Bittoch jag* (1932; da. 1933), *Bokhandlaren som slutade bada* (1937) og noveller, *Historier från Fars* (1940), udfoldet lysende, ofte drastisk humor.

'Nilsson, Martin (Persson) (f. 1874), sv. historiker (oldtidshistorie og -religion), prof. i Lund 1909-39. Har bl. a. skrevet *Primitiv religion* (1908), *Den romerske kejsartiden 1-2* (1921-22), *Homæ og Mycenæ* (1933) og *Geschichte der griechischen Religion 1* (1941).

'Nilsson, Nils(f. 1897), sv. født, da. forfatter. Uden at nå sv. arbejderlitt.s højder har han i en rk. »social« romaner, bl. a. *Heste-Truels* (1932) og *Alt skal betales* (1944) hævet sig som en erfaringsrig og ærlig, folkelig forfatter.

'Nilsson, Vera (f. 1888), sv. malerinde; portrætter m. m. under indflydelse af moderne fr. kunst.

Nilsson-Ehle, Herman (f. 1873), sv. arvelighedsforsker og planteavler. Prof. ved Lunds univ. 1915-38. Chef for planteforædlingsstationen i Svalöv 1925-39. Hans forædlingsarbejde har ført til forbedring af kornsorterne (bl. a. større hårdforhed).

Nilssøerne, fællesnavn for Victoria-, Albert- og Edward-søerne, der anvendes af Nilen.

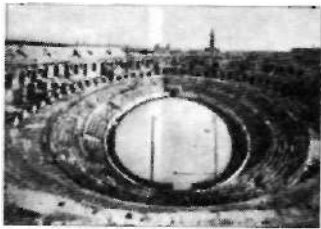
nimandsudvalget el. *partienes fællesudvalg* el. *samarbejdsudvalget*, rigsdagsudv. af repr. f. de 5 partier (Soc.-dem., Venstre, Rad., Kons., Danm.s Retsforbund), der støttede parlamentarisk da. regering efter besættelsen 9.4. 1940. Nedsattes 2. 7. 1940 ved erklæring, der understregede nødv. af nationalt samarbejde m. de demokr. partier. Sammensat af 2 medl. fra hvert af de 4 store partier, 1 for retsforb., besattes med partiernes førende mænd uden for reg.; optrådte som rigsdagens tillidsmænd over for ministeriet og afgjorde en række sager, spec. hvad man ikke ønskede diskuteret med nazisterne. Fungerede i praksis videre efter 29. 8. 1945.

Nim'barka (13. årh. e. Kr.), ind. teolog og bhaktisanger.

'nilbasta (lat: sky), 1) *meteor.*, betegn. for de typiske, tætte, grå, ofte formløse regnskyer; 2) glorie; glans, ophøjet skær; børømmelse.

Nimbus, da. motorcykel, fremstilles siden 1919 af A/S Fisker & Nielsen.

Nimes [nim], sydf. by; 92 000 indb. (1946). Bet. tekstilindustri, læder, maskinindustri. Mange rom. bygningsværker bevaret, bl. a. amfiteater (22 000

Nimes. Amfiteatret.

pladser), korintisk tempel (Maison carrée), byporte; i nærheden Pont du Gard.

Nimitz ['nimits], *Chester William* (f. 1885), USA-admiral. U-bådschef og tjenstgørende ved de arner, u-bådsstyrkers stab under 1. Verdenskrig samt op til 1930; 1939-41 chef f. »bureau of personnel« samt fra 1941-45 chef f. USA-Pacificflåden, i hvilken egenskab N ledede kampen mod Jap. og undertegnede Jap.s kapitulation som repr. for USA. 1944 Fleet Admiral. 1945 chef f. marinestaben, 1947 afløst af Louis Denfield. (Portræt sp. 3243).

'**Nimrod**, if. 1. Mos. 10,8 ff en verdensher-sker og vældig jæger.

Nim'rud, ruinplads SØ for Ninive. Her lå den assyr. hovedstad Kelach med Assurnasirpals palads; eksemplarer af dettes alabast-vægplader med rel. relief-billeder og indskrift ses i nat. mus. og glypt.

'Nimwegen, ty. navnpåNijmegen (holl. by). **Ning-hsia** [nii xia], 1) prov. i NV-Kina, omfattende den ves t. del af det Andre Mongoli; 276 000 km²; ca. 750 000 indb.; 2) hovedstad i 1); ca. 20 000 indb.

Ning-po [nirj bo], havneby ved Kinas østkyst, S f. Shang-hai; 219 000 indb. (1931).

'**Ninib**, tidl., urigtig læsning afdetsumer.-babyl. gudenavn Ninurta.

'**Ninive** (assy. Ninua), hovedstad i oldtidens Assyrien, påTigris østbred. Gnm.indskrifter kendt fra 3. årtus. f. Kr., men favoriseredes især af 7. årh.s assyr. konger. Ruiner ligger i og omkr. den mægtige høj Kujundjik og den arab. flække Nebi Junus. Eng. udgravn. siden 1842 har bl. a. fremdraget omkr. 15 000 lertavler fra Assurnasirpals bibl. (Kort se orientalsk arkæologi; il 1. se tavlen Assyrisk KunsO).

ninon [no] (fr.), et fint, blødt og ret åbent vævet silkestof i taftbinding.

'Ninos, gr. navneform for 1) Ninive; 2) Assyriens grundlægger i gr. sagn. Hans dronning var Semiramis.

Nin'urta (tidligere *Ninib*), sumerisk og babyl.-assy. guddom (krig, jagt, naturfænomener).

ni'o'b (efter *Niobe*, datter af Tantalos; fordi niob forekommer s. m. tantal), *niobium* el. *columbium*, grundstof, kern. tegn Nb, atomnr. 41, atomvægt 92,9, v.f. 8,5, smp. 1950°, valens 3 el. 5; metal, som findes ret sparsomt sammen m. jern, mangan og tantal som mineralet columbit. Anv. som en værdifuld tilsætning til rust-frit stål og karbidet (hårdhed (efter Mohs) 9) til skærende værktøj; tekn. n indeholder i reglen tantal.

'**Niobe** (gr. *Niobé*), i gr. mytol. datter af Tantalos og hustru til Amfion, konge i Theben. Da N i overmodig glæde over sine 6 sønner og 6 døtre (niobiderne) sammenlignede sig med Leto, Apollons og Artemis' moder, straffede de to guder hende ved med pilekud at dræbe alle hendes børn. Af sorg forvandlede N til en grædende sten.

Nioghalfjærd's Fjorden, ca. 30 km bred gletscherfyldt indskæring på Grønlands østkyst v. 797a° n. br.

NIOTG, fork. f. Awdic/Independent Order of Good Templars, Nordisk Good-Templar-Orden.

niogtredive artikler, den engelske kirkes bekendelsesskrift; det går tilbage til ærkebiskop Cranmer; endeligt vedtaget 1562; n er nærmest luth. i retfærdig-gørelses- og calvinisk i sakramenteren.

Niort [njor:], by i Vestfr.; 33 000 indb. (1946). Tekstil- og læderindustri. Handel med landbrugsprodukter.

'**Nipa** (det lokale navn), slægt af palmer, een art, N fruticans, med fjerdelte 4-6 m l. blade, ofte uden stamme, vokser i strandsumppe på De Ostind. Øer.

Nipagin og **Nipasol** er parahydroksyben-zoesyreestere, der benyttes som konserveringsmidler (og antioksydanter) for levnedsmidler, kosmetika m. m.

nipflod, mindst udprægede flod; jfr. tidevand.

Nipigon, Lake [læk 'nipigán], 4843 km² stor sø i Ontario, Canada, N f. Øvre Sø, hvortil den afvandes.

•**Nipkows skive**, et i 1884 af den ty. fys. P. G. N. (1860-1940) opfundet apparat for fjernsyn. Består af roterende skive med en række huller anbragt i spirallinie. Ved belysning gennem hullerne opnås opdeling (skandering) af billedet, der skal udsendes.

'**nippel** (tv., egl; brystvorte), 1) indvendig mulfle m. gevind til samling af rør; 2) facon-møtrik til stramning af trædeger til hjul.

Nippon [nipD7:] el. *Nihon* [nihoi:] (jap: solopgang), jap. navn på Japan.

'**Nippur** (nu *Niffar*), el. *Enlil-stad* (efter guden Enlil), sumerisk stad og rel. centr. i Midt-Babylonien. Enlils tempel: Bjerg-huset, rummede et stort arkiv og bibl. med omkr. 54 000 lertavler. Amer. udgravn. 1888-1900.

niprøve. Et helt lat er deleligt med 9, dersom tallets tværsum, d. v. s. summen af dets cifre, er deleligt med 9.

nips (fr. *nippes* pynt), små pyntegenstande til opstilling på borde, hylter o. l.

niptid, laveste højvande og højeste lavvande, når månen er i første og sidste kvarter, mods. springtid.

NIRA [nairal, fork. f. JNational/Industrial Recovery Act.

nir'vana (sanskrit: udslukning), den højeste forlængningstilstand inden for buddhismen, jægbevidsthedens ophør.

Nirva'po'n, kunstigt fremstillet opløsning af alkaloiderne fra opium, anv. som smertestill. middel.

Nis, da. mandnavn, sønderjysk form af Niels.

Niš [ni:J], by i Jugoslavien SØ f. Beograd vedMorava; 51 000 indb. (1948). Vigtigt jernbanecentrum med nogen tekstil- o. a. industri. N er oldtidens *Natissus*.

'**nisan**, årets 1. måned i den jød. kalender (overtaget fra babylonerne), begynder omkr. 1. april. Påsken falder i n.

Niss, Thorvald (1842-1905), da. maler; friske marinere og ofte stærkt stemningsbetonede efterårslandskaber.

'**Nissan**, 200 km l. sv. flod, fra NV Småland til Laholmsbukten.

nisse (vistnok af Niels) el. *gårdbo*; et overnaturligt væsen af størrelse som en mandshing, hvis sindelag både er fjendtligt, hjælpende og drillende, hvilket fremgår af de mange sagn knyttet til n.

Nissen, Hans (1788-1857), sønderjysk politiker. Gårdmand i Hammelev. Ifjendligt mod slevs.-holst. embedsstand. Ferm. for Slesv. Forening 1843-46.

Nissen, Ingiuld (f. 1896), no. psykolog og filosof. Har skrevet en række kulturfilos. og individualpsyk. bøger.

Nissen, Mogens Jermin (f. 1906), da. forfatter. Debuterede 17 år gi. Fra og med *Dråber i Dans* (1927) hævedt sig som en fin og formsikker lyriker; betydeligst *Cirklen i Støvet* (1942); satirisk evne i *Malurt og Mumme* (1943) og *Vers om Visse* (1947).

Nissen, Nis (1862-1947), sønderjysk politiker. Gårdmand ved Nordborg, Als, sekretær i Vælgerforeningen 1896-1910, ikke knyttet til H. P. Hanssen, 1899-1942 ledende for Nordborg Sparekasse.

Nissen, Nis Christian (f. 1878), sønderjysk politiker. Gårdmand i Viby, Als; 1908-18 preussisk landdagsmedlem. støttede H. P. Hanssen. Radikal folketingsm. 1924-26.

'**Nisserelva**, andet navn på Nidelva²⁾.

Nissl-legemer el. *Nissl-substans* (efter den ty. neurolog Franz N. (1860-1919)), korn i nervecellerne.

'**Nissum Bredning**, del af Limfjorden, ml. Tyborøn Kanal og Oddesund.

'**Nissum Fjord**, strandø S f. N. Bredning, ca. 77 km², adskilt fra Vesterhavet ved Bøvling Klit.

kromnikkel, nikrom, nikromal, nikrosil osv.; jfr. nikkelstål.

Nikkelstål, specialstål med ca. 3% Ni; anv. som bygningstål. **n** med højt nikkelindhold (ca. 36%) er invar, elinvar, platinitt og permalloy. Disse har meget ringe varmeudvidelseskoefficient. Nogle **n** er fuldstændig umagnetiske, mens andre let magnetiseres og afmagnetiseres.

Nikko [nik:ʔ:], jap. tempelby. 125 km N f. Tokyo. 25 000 indb. (1940).

Niko'ba'rerne, eng. *Nicobar Islands* [niko'bo: railandz], ind. øgrube i Bengalske Bugt, 0 f. Ceylon; 1645 km²; ca. 10 000 indb. Omstridt af magterne i 18. årh., da. 1756-73 og 1784-1869, virkelig kolonistyre dog kun 1846-56. Fra 1869 eng. Besat af japanerne 13. 6. 1942-aug. 1945.

Niko'demus, farisæer, hemmelig tilhænger af Jesus. (Johs. 3.).

Niko'laistad [-st<(d>)] (efter N. I. af Rusl.), 1855-1917 navn på byen Vaasa, Finl.

nikolai'tisme, libertinistisk kæteri, omtalt Joh. Ab. 2.6.; i middelalderen smæderord for de gejstlige, der ikke havde gennemført cølibatet.

'**Nikolaj**' (russ. [niká'lai]), omdannet navneform af Nikolaus.

Nikolaj, russ. *tsarer*. Nikolaj 1. (1796-1855), reg. 1825-55. Søn af Paul 1., gennemførte efter dekabristoprøret 1825 militærdespoti, støttede den ortodokse kirke. Speranskij arb. for forvaltn.s forbedring, men julirevolut. og det polske oprør 1830-31 standsede reformerne. Støttede den gr. rejsning; krig mod Tyrkiet 1828-29 skaffede Rusl. Donaumyndingen. Fra 1830 støttede N som den eur. reaktions førstemand Metternich mod fr. liberalisme og ty. enhedsstræben, Franz Joseph mod det oprørske Ungarn 1849 og mod Preussen 1850 (Olmutz-aftalerne), Danm. mod Preussen 1848. Arbejdede henimod Sortehavsherrredømme, gennemdrev Krimkrigen 1853, døde under nederlagene. - Nikolaj 2. (1868-1918), reg. 1894-1917, Søn af Alexander 3., 1894 g. m. Alice af Hessen. Fortsatte faderens reaktionære politik. 1899 indskrænkede Finl.s selvstændighed; armenerne og jøder undertryktes (pogromer 1903); socialist, førere måtte flygte. Nederlag i russ.-jap. krig 1904-05 medførte strejker og oprør; reg. indkaldte dumá 1906, men svangede det snart over i reaktionær rctn. (Stolypin). Rasputins indflydelse svækkede tsarens prestige. Personlig manglede N forudsætn. for at lede udvikl. Abdicerede 1917; interneret, dræbt s. m. sin familie i Jekaterinburg (Sverdlovsk) 1918. (Portrætter).

Nikolaj 2.s Land, Kejser, tidl. navn for øgruppen Severnaja Zemlja N f. Sibirien.

Nikolajev [nika'lajef], by i SV-Ukraine, 40 km fra Bugs munding i Sortehavet; 167 000 indb. (1939). Havneby med store skibsværfter o. a. jernindustri. Besat af tyskerne 17. 8. 1941-27. 3. 1944.

Nikolajevsk [nika'lajefsk], havneby i Sovj., ved Amurs munding.

Nikolaj" Kirke, Kbh., synes grl. før 1209, men ombyggedes helt i slutn. af middelalderen (afsl. 1517). Denne kirke, der var 3-skibet og havde 5-sidet sluttet korgavl, smykkedes i slutn. af 16. årh. med det nuv., svære tårn, vistnok færdigt 1601, nu, efter bybranden 1795, det eneste bevarede af den gi. bygning. - Brygger Jacobsen rejste det nuværende spir 1908-10 (arkitekt: Amberg), dept.chef P. N. Rent/mann og søster testamenterede deres formue til genopbyggelsen af selve kirken (1915-17), noget kortere, men ellers som den kendtes fra gi. billeder.

Niko'laj Niko'lajevitj (1856-1929), russ. storfyrste. Fik 1914 overkommandoen, trængte frem i Galicien. Nederlag i Karpaterne 1915 medførte hans afgang. Senere i Kaukasus, hvor fremgangen afbrødes af Revolutionen.

'**Nikolas Arnesson** (ca. 1150-1225), biskop i Oslo fra 1190, halvbroder til Inge Krogrøy. Deltog i kongsemestridighederne snart på den ene, snart på den anden side. Stifter af Baglerparliet.

'**Nikolaus** (el. [-'la:us]), gr. mandnavn, der i Danm. blev forkortet til: Nikolaj,

V. F. Nijinsky.

Nikolaj I

Nikolaj 2.

Ch. W. Nimitz.

Nikles, Nilaus, Niels, Nis og Klaus (sidste form fra nederty.).

Nikolaus, da. *Nikolaj* (4. årh.), de søfarende helgen i den rom. og den ortodokse kirke. De fleste købstadskirker i Danm. er indviet til ham.

Nikolaus, navn på 5 paver. Nikolaus 1. (pave 858-67), den kraftigste af den tidl. middelalters paver betvang erkebisperne, hævdede Roms overhøjhed, støttede den nord- og østeur. mission. - Nikolaus 2. (pave 1058-61), gennemførte pavevalg ved kardinalerne. - Nikolaus 5. (pave 1447-55), grundede Vatikanets saml.

Nikolaus fra 'Cusa (1401-64), ty. teolog, astronom (mente, at jorden gik omkring solen), mystiker, filosof og asket.

Nikolaus fra 'Lyra (o. 1270-1349), kat. ekseget, franciskaner (provincial), prof. ved Sorbonne, Hans *Postille perpetuae* er en fuldst. bibelkommentar i 50 bøger (I. gang trykt i Rom 1471). Betonede stairkt skriftens bogstavelige mening.

Nikolsburg [ni:k'als-], ty. navn på byen Mikulov i S-Morava, Tsechoslov. I N sluttedes 26.7.1866 prælimeringsfred ml. Preussen og Østr., senere udformet som Pragfreden.

Ni'kolsk-Ussu'rijskij, tidl. navn på byen Vorosjilov i Sovj.

nikomachiske etik [-'mak-], titel på et moralsk, skrift af Aristoteles, udg. af hans søn Nikomachos. Overs. til da. 1936.

Niko'medes, 3 *Konger af Böhynien*: Nikomedes 1., reg. 279-50 f. Kr., grl. Nikomedia. - Nikomedes 3. (d. 75 f. Kr.) testamenterede sit rige til Rom.

Nikomedia, ruinby nær nuv. Izmit, asiat. Tyrki (i oldtidens Bithynien), de rom. kejseres residens siden Diocetian. '**Nikon** (1605-81), russ. gejstlig; 1652 patriark. Tog initiativet til en revision af den russ. kirkes bøger og ceremonier (1654); reformen førte til dannelse af raskolnikernes sekt.

Ni'kopol, by i Ukraine ved Dnjeprs nedre løb; 58 000 indb. (1939). Manganiminer. Besat af tyskerne aug. 1941-febr. 1944.

Ni'ko'polis, nu *Nikopol*, Donauby i Bulgarien, hvor tyrkerne under Bajesid I. slog ungarene 1396.

niko'ti'n (efter *Jean Nicot*, der som den første indførte tobakken i Frankrig), *'uH,N,*, alkaloid, som findes i og vindes af tobak (0.5-8%). I ren tilstand en farve- og lugtløs vædske, som dog let i luften bliver mørk og idelugtende, **n** er en base og forekommer i reglen bundet til org. syrer. Anv. i planteavl som insektmiddel. Meget giftig.

niko'ti'nami'd, nikotinsyrens amid. Vitamin af B-gruppen. Indgår i molekylet af fl. enzymer, f. eks. kozymase.

nikotinforgiftning fremkaldes af den stærke gift nikotin, der findes i sprøjtevædsker til planter samt i røgtobak. Få gram tobak indeholder dødelig dosis, men nikotinet ødelægges ved forbrændingen, hvorfor der under rygning kun indtages små mængder af giften. Lang tids overdreven tobaksnydelse medfører dog såvel almene som nervøse symptomer. Akut **n** behandles med sæbevand som brækmiddel, kulpulver samt beroligende midler.

nikotinsyre, org. syre (Ø-pyridinkarbonsyre). Dannes v. oksydation af nikotin. Ét af B-vitaminerne, fundet i risiklid.

ni'kro'm, nikkellegering (s. d.) med 11-22 % krom og mindre mængder silicium og mangan (evt. jern).

Ni'kæa (gr. *Nikaia*), tyrk. *Iznik*, by i Bithynien, 0 f. Marmarahavet, residensstad for Diocetian og 1204-61 for kej-

serne af N (huset Laskaris). 325 og 787 afholdtes økumeniske konciler i N. 325 afgjordes den arianske strid ved veltagelse af den nikænske trosbekendelse; mødet var afgørende for hele kirken organisation og forfatning. 787 afgjordes billedstriden: billeder måtte æres, men ikke tilbedes. 1078 erobredes N af seldsjukkerne, 1097 af korsfarerne, 1330 af osmannerne.

ni'kæno-konstantinopoli'ta'nske

symbol, det formentlig 381 i Konstantinopel vedtagne symbol, som afslutter treenighedsstriden og med hævdelser af personforskell stiller Fader, Søn og ånd lige i væsen. Anerkendt overalt i kirken, dåbsymbol i den ortodokse kirke. Bekendelsesskrift for den da. kirke.

ni'kænske trosbekendelse, dogmatisk formulering fra kirkemødet i Nikea 325, som uden at opheve personforskellen hævdede enheden i væsen ml. Faderen og Sønnen. 381 afsluttedes den dogmatiske udvikl, med det nikæno-konstantinopolitanske symbol.

nikæta'mi'd, analeptisk virkende lægemiddel; respirations- og karstimulerende.

nil admi'rari (lat: ikke at beundre noget d. v. s.: man skal ikke lade sig imponere), udtryk fra Horats' epistler I, 6, 1.

'**Ni'len**, arab. *Bahr en Nil*, gr. *Neilos*, old æg. *Ha'pi*, afr. flod gnm. Uganda, Anglo-Ægyptisk Sudan og Ægypten til Middelhavet; 6500 km l. Fra Ruanda-plateauet under navnet Kagera til Victoria-søen, hvorfra Victoria-Nilen løber til Albertsøen. Videre under navnet Bahr el-Jebel (Klippefloden), modtagende Bahr el-Ghazâl (Gazellefloden) fra V og Sobat fra O. Fra Sobats munding kaldes N Bahr el-Abyad (Hvide Nil) indtil Khartoum, der ligger ved udmundingen af Bahr el-Azraq (Blå Nil) fra Tana-søen i Abessinien. Fra Khartoum gnm det Nubiske Sandstensplateau, hvor N danner 6 strømsnævninger (katarakter) og modtager Atbara fra Abessinien. Sidste (1.) katarakt ligger i S-Ægypten. N løber gnm. Ægypten i bunden af den 3-25 km brede Nildal og danner et stort delta med 2 hovedarme, Rosette-armen (V) og Damiette-armen (O). N er sejlbart over lange strækninger, men navnlig kendt for kunstvandring (Ægypten, Anglo-Ægyptisk Sudan).

Ni/guder. (Glyptoteket).

I oldtiden dyrkedes N som gud overalt i Ægypt. p. gr. af flodens bet. for landet; afbildes som en mand med kvindelige former, frembærende rige gaver.

Nilfisk, støvsuger af da. fabrikat, fremstillet af maskinfabrikken A/S Fisker & Nielsen; første N kom på markedet 1910.

nilgedder (*Mor'niryidae*), småskællede

afr. ferskvandsfisk, lille mund, hovedet oftest snabelagtigt forlænget.

'nilghai (pers., af sanskrit *nīla* blåsort + *gāu* ko) (*Bos/elephas tragocamelus*), stor, plump, blågrå ind. antilope, høj forkrop, små horn.

Nilgiri Hills ['nilgiri 'hilz] (sanskrit: de sorte bjerge), bjerggruppe i S-Førindien; 2633 m.

nilgræs, *bol.*, d. s. s. papyrusplante.

nilgås (*Alopochen aegyptiaca*), afr. gravand, gul og rødbrun. Holdes undertiden i parker.

ni'lo'ter, gruppe af slanke, mørkhudede folk med sudansprog, i Afr. omkr. øvre Hvide Nil og N f. Victoria-søen, bl. a. shilluk, jur [d3u:r], kavi'rondo.

ni'loto-ha miter, gruppe af negerblandede, hamitiske folk i Afr. 0 og N f. Victoria-søen; fremtrædende er krigerskhed og klassedelet samfund, hovederhverv kvægavl. Typiske repræsentanter: masai.

'Nilsen, *Anthón* (1855-1936), no. forfatter og forretningsmand. Udg. under pseud. Elias Kræmmer humoristiske skildr., af provinsbyens hverdag. *Glade Borgere* (1894-95) o. fl.

'Nilson, Lars Fredrik (1840-99), sv. kemiker. Foretog undersøgelser af agrilkulturkemisk art samt over de sjældne jordarters metaller. Opdagede grundstoffet Skandium.

'Nilsson, *Christina* (*Casa di Miranda*) (1843-1921), sv. opera- og oratoriesangerinde (lyrisk sopran). Deb. 1864 i Paris. Engagementer i bl. a. Frankrig, Engl., Arner. Stemmens omfang var g-d''.

'Nilsson, *Friioft*(tilnavn: Piraten) (f. 1895), sv. forfatter. Opr. sagfører. Har i romaner, *Bombi Bitoch jag* (1932; da. 1933), *Bokhandlaren som slutade bada* (1937) og noveller, *Historier från Fars* (1940), udfoldet lysende, ofte drastisk humor.

'Nilsson, *Martin* (Persson) (f. 1874), sv. historiker (oldtidshistorie og -religion), prof. i Lund 1909-39. Har bl. a. skrevet *Primitiv religion* (1908), *Den romerske kejsartiden 1-2* (1921-22), *Homér and Mycenæ* (1933) og *Geschichte der griechischen Religion 1* (1941).

'Nilsson, *Nils* (f. 1897), sv. født, da. forfatter. Uden at nå sv. arbejderlitteris højder har han i en rk. »sociale» romaner, bl. a. *Heste-Truels* (1932) og *Allt skal betales* (1944) hævdet sig som en erfaringsrig og ærlig, folkelig forfatter.

'Nilsson, *Vera* (f. 1888), sv. malerinde; portrætter m. m. under indflydelse af moderne fr. kunst.

Nilsson-'Ehle, *Herman* (f. 1873), sv. arvelighedsforsker og planteforædler. Prof. ved Lunds univ. 1915-38. Chef for planteforædlingsstationen i Svalov 1925-39. Hans forædlingsarbejde har ført til forbedring af kornsarterne (bl. a. større hårdførdhed).

Nilserne, fællesnavn for Victoria-, Albert- og Edward-søerne, der afvandedes af Nilen.

nimandsudvalget *el. partienes fællesudvalg el. samarbejdsudvalget*, rigsdagsudv. af repr. f. de 5 partier (Soc.-dem., Venstre, Rad., Kons., Danm.s Retsforbund), der støttede parlamentarisk da regering efter besættelsen 9.4. 1940. Nedsattes 2. 7. 1940 ved erklæring, der understregede nødv. af nationalt samarbejde ml. de demokr. partier. S sammensat af 2 medl. fra hvert af de 4 store partier, 1 for retsforb., besattes med partiernes førende mænd uden for reg.; oprådtte som rigsdagens tillidsmænd over for ministeriet og afgjorde en række saker, spec. hvad man ikke ønskede diskutere med nazisterne. Fungerede i praksis videre efter 29. 8. 1943.

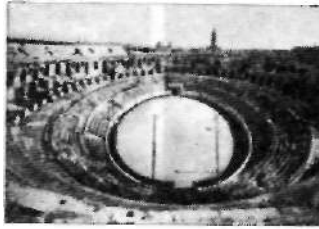
Nim'barka (13. årh. e. Kr.), ind. teolog og

bhaktisanger.

'nimbus (lat: sky). **1)** *meteor.*, betegn. for de typiske, tætte, grå, ofte formløse regnskyer; **2)** glorie; glans, oplyst skær; bemørelse.

Nimbus, da. motorcykel, fremstillet siden 1919 af A/S Fisker & Nielsen.

Nimes [nim], sydf. by; 92 000 indb. (1946). Bet. tekstilindustri, læder, maskinindustri. Mange rom. bygningsværker bevaret, bl. a. amfiteater (22 000

Nîmes. Amfiteater.

pladser), korintisk tempel (Maison carrée), byporte; i nærheden Pont du Gard. **Nimitz** t'nimits), *Chester William* (f. 1885), USA-admiral. U-bådschef og tjenstgørende ved de arner, u-bådsstyrkers stab under 1. Verdenskrig samt op til 1930; 1939-41 chef f. »bureau of personnel» samt fra 1941-45 chef f. USA-Pacificflåden, i hvilken egenskab N ledede kampen mod Jap. og under tegnede Jap.-s kapitulation som repr. for USA. 1944 Fleet Admiral. 1945 chef f. marinestaben, 1947 afløst af Louis Denfield. (Portræt sp. 3243).

'Nimrod, if. I.Mos. 10,8 ff en verdensher-sker og vældig jæger.

Nim'rud, ruinplads SØ for Ninive. Her lå den assyr. hovedstad Kelach med Assurnasirpals palads; eksemplarer af dets alabast-vægplader med rel. relief-billeder og indskrift ses i nat. mus. og glypt.

'Nimwegen, ty. navnpåNijmegen (holl.by). **Ning-hsia** [niv'x'ua], 1) prov. i NV-Kina, omfattende den vestl. del af det Indre Mongoli; 276000 km²; ca. 750000 indb.; 2) hovedstad i 1); ca. 20 000 indb.

Ning-po [ni? bo], havneby ved Kinas østkyst, S f. Shang-hai; 219 000 indb. (1931).

'Ninib, tidl., urigtig læsning afdetsumer-

babyl. gudenavn Ninurta. **'Ninive** (Assyr. Ninua), hovedstad i oldtidens Assyrien, på Tigris østbred. Gnm. indskrifter kendt fra 3. anus. f. Kr., men favoriseredes især af 7. årh.s assyr. konger. Ruiner ligger i og omkr. den mægtige høj Kujundjik og den arab. flække Nebi Junus. Eng. udgravn. siden 1842 har bl. a. fremdraget omkr. 15 000 lertavler fra Assurbanipals bibl. (Kort se orientalsk arkæologi; ml. se tavlen Assyrisk Kunst).

ninon [-'nor:] (fr.), et fint, blødt og ret åbent vævet silkestof i tafbinding.

'Ninos, gr. navneform for 1) Ninive; 2) Assiriens grundlægger i gr. sagn. Hans dronning var Semiramis.

Nin'urta (tidligere *Ninib*), sumerisk og babyl.-assyr. guddom (krig, jagt, naturfænomener).

ni'o'b (efter *Niobe*, datter af Tantalos; fordi niob forekommer s. m. tantal), *niobium* *el. columbium*, grundstof, kern. tegn Nb, atomnr. 41, atomvægt 92,9, vf. 8,5, smp. 1950°. valens 3 *el.* 5; metal, som findes ret sparsomt sammen m. jern, manganog tantal som mineralet columbit. Anv. som en værdifuld tilsætning til rustfrit stål og karbidet (hårdhed (efterMohs) 9) til skærende værktøj; tekn. n indeholder i reglen tantal.

'Niobe (gr. *Niobe*), i gr. mytol. datter af Tantalos og hustru til Amfion, konge i Theben. Da N i overmodig glæde over sine 6 sønner og 6 døtre (niobiderne) sammenlignede sig med Leto, Apollons og Artemis' moder, straffede de to guder hende ved med pilekud at dræbe alle hendes børn. Af sorg forvandeltes N til en grædende sten.

Nioghalvf jersd Fjorden, ca. 30 km bred gletscherfyldt indskæring på Grønlands østkyst v. 79°2' n. br.

NIOGT, fork. f. Afordic /independent Order of Good Templars, Nordisk Good-Templar-Orden.

niogtredive artikler, den englikanske kirkes bekendelseskrift; det går tilbage til ærkebiskop Cranmer; endeligt vedtaget 1562; n er nærmest luth. i retfærdigførelses- og calvinsk i sakramentalæren.

Niort [np:r:], by i Vestfr.; 33 000 indb. (1946). Tekstil- og læderindustri. Handel med landbrugsprodukter.

'Nipa (det lokale navn), slægt af palmer, een art, N fruticans, med fjerdelte 4-6 m l. blade, ofte uden stamme, vokser i strandsumpe på De Ostimd. Øer.

Nipagin og **Nipazol** er parahydroksobenzoesyreestere, der benyttes som konserveringsmidler (og antioxydanter) for levnedsmidler, kosmetika m. m.

niplod, mindst udprægede flod; jfr. tidevand.

Nipigon, Lake [læk: 'nipigån], 4843 km² stor sø i Ontario, Canada, N f. Øvre Sø, hvortil den afvandede.

'Nipkows skive, et i 1884 af den ty. fys. P. G. N. (1860-1940) opfundet apparat for fjernsyn. Består af roterende skive med en række huller anbragt i spirallinie. Ved belysning gennem hullerne opnås opdeling (skandering) af billedet, der skal udsendes.

'nippel (ty., egl: brystvorte), 1) indvendig muffe m. gevind til samling af rør; 2) faconmøtrik til stramning af trædeger til hjul.

Nippon [nip:or:] *el. Nihon* [nihon:] (jap. solopgang), jap. navn på Japan.

'Nippur (nu *Niffar*) *el. Enli-stad* (efter guden Enli), sumerisk stad og rel. centr. i Midt-Babylonien. Enlils tempel: Bjerg-huset, rummede et stort arkiv og bibl. med omkr. 54 000 lertavler. Amer. udgravn. 1888-1900.

niprøve. Et helt lat er deleligt med 9, dersom tallets tværsum, d. v. s. summen af dets cifre, er deleligt med 9.

nips (fr. *nippes* pynt), små pyntegenstande til opstilling på borde, hylder o. l.

niptid, laveste højvande og højeste lavvande, når månen er i første og sidste kvarter, mods. springtid.

NIRA [nairs], fork. f. National /ndustrial

Æecoverly Aet.

nir'vana (sanskrit: udslukning), den højeste forløsningstilstand inden for buddhismen, jægbevidsthedens ophør.

Nirva'po'n, kunstigt fremstillet opløsning af alkaloiderne fra opium, anv. som smertestill. middel.

Nis, da. mandnavn, sønderjysk form af Njels.

Nis [ni:l], by i Jugoslavien SØ f. Beograd vedMorava; 51 000 indb. (1948). Vigtigt jernbanecentrum med nogen tekstil- o. a. industri. N er oldtidens *Natissus*.

'nisan, årets 1. måned i den jød. kalender (overtaget fra babylonerne), begynder omkr. 1. april. Påsken falder i n.

Niss, *Thorvald* (1842-1905), da. maler; friske marinere og ofte stærkt stemningsbetonede efterårslandskaber.

'Nissan, 200 km l. sv. flod, fra NV Småland til Laholmsbukten.

nisse (vistnok af Njels) *el. gårdbo*; et overnaturligt væsen af størrelse som en mandsling, hvis sindelag både er fjendtligt, hjælpende og drillende, hvilket fremgår af de mange sagn knyttet til n.

Nissen, *Hans* (1788-1857), sønderjysk politiker. Gårdmand i Hammelev, fjendtlig mod slesv.-holst. embedsstand. Ferm. for Slesv. Forening 1843-46.

Nissen, *Ingjald* (f. 1896), no. psykolog og filosof. Har skrevet en række kulturfilos. og individualpsyk. bøger.

Nissen, *Mogens Jermin* (f. 1906), da. forfatter. Debuterede 17 år gi. Fra og med *Dråber i Dans* (1927) hævdede sig som en fin og formsikker lyriker; betydeligst *Cirklen i Støvet* (1942); satirisk evne i *Malur og Mumme* (1943) og *Vers om Visse* (1947).

Nissen, *Nis* (1862-1947), sønderjysk politiker. Gårdmand ved Nordborg, AIs, sekretær i Vælgerforeningen 1896-1910, nøje knyttet til H. P. Hanssen, 1899-1942 ledende for Nordborg Sparekasse.

Nissen, *Nis Christian* (f. 1878), sønderjysk politiker. Gårdmand i Viby, AIs; 1908-18 preussisk landdagsmedlem, støttede H. P. Hanssen. Radikal folketingsm. 1924-26.

'Nisserelva, andet navn på Nidelva ?).

Nisselgemer *el. Nissl'sustans* (efter den ty. neurolog Franz N. (1860-1919)), korn i nervecellerne.

'Nissum Bredning, del af Limfjorden, ml.

Tyborøn Kanal og Odesund. **'Nissum Fjord**, strandsø S f. N. Bredning, ca. 77 km², adskilt fra Vesterhavet ved Bøvling Klit.

Niteroi [nite'rai], hovedstad i staten Rio de Janeiro, Brasilien, over forbyen R. de Janeiro. 125 000 indb. (1940).

ni'ti'd (lat. *nitidus* skinnende), smuk, omhyggelig udseer (især om bøgers udstyr).

nitjego [nitje'vo] (russ., egl.: intet), skidt med det! lad gå!

nitning, samling m. nagler (nitter), der nittes koldt, v. større nagler varmt, **n** udføres som hånden el. maskinn.

'niton (lat. *nitens* skinnende), ældre navn for radiumemanation.

Nitouche, Frøken [ni'tu] (fr. *n'y touche (pas)* ikke røre!), operette af Florimond Hervé (1883, Kbh. 1884).

Nitra [ni'tra], ty. *Neutra*, 1) biflod til Váh fra Karpaterne; 2) slovak, by ved 1); 21000 indb. (1930). Vinavl. Katolsk centrum.

nitra'gi'n (*nitrat* -i- lat. *ago* føre sammen), renkultur af kvælstofslæmende bakterier, der fremkalder knolddannelse på bælgplanternes rødder, **n** anv. i stor udstækning til lucerne.

nitraphotlampe [-'fo't-] (*nitra* kvælstof-fyldt + *-phot*), elektr. glødelampe, der drives med større strømstyrke end normalt. Den giver blændende lys og anv. ved indendørs fotografiering.

ni'tra't, salt af salpetersyre.

nitratsilke, fibre (tråde) fremst. af cellulosenitrat (kolloidium) opløst i æter-alkohol; **n** fremst. ikke længere.

ni'tre'ring (af *nitrat*), 1) indførelse af radikalen $-VO_2$, nitrogruppen, i org. forbindelser, **n** foregår i reglen v. behandling af stoffet med salpetersyre, ofte under til sætning af koncentreret svovlsyre. - 2) fejlagtig betegn. for nitridering.

ni'tri'd, forb. af et grundstof med kvælstof (alene).

nitri'de'ring (af *nitrid*) (fejlagtig: *nitring*), overladehærdning af stål ved glødning (ca. 525° C) i en ammoniakatmosfære, hvorved der dannes et tyndt, hårdt og slidfast lag af jernnitrid, som hindrer kastninger, revner og kornvækst i stålet.

nitrit i kation (*nitrit* • *-ficere* gøre), salpeterdannelse i jordbunden ved mikroorganismers hjælp. Denne proces kan ske i to trin: 1) omdannelse af ammoniak til nitrit v. hj. af nitritbakterier; 2) omdannelse af nitrit til nitrat ved nitratbakteriers hjælp. Processens omfang og hastighed afhænger af de fysiske og kemiske forhold i jorden, **n** har megen bet. for jordens frugtbarhed.

ni'tri'l, org. forb. med atomgruppen $-CN$. Kan fremstilles af den tilsv. halogenforb. Kan hydrolyseres til karbonsyre og ammoniak og reduceres til primær amin. Isomer med tilsvarende karbonylamin (isocyanid).

ni'trit, salt af salpetersyrling.

nitro- (lat. *nitrogenium* kvælstof), i kern. forb. betegn. for gruppen $-NO_2$; i enkelte forb., f. eks. *n*-cellulose, dog $-NO_2$.

'nitrobenzo'l [-s-], $C_6H_5NO_2$, gullig, ejendommeligt lugtende vædske, kp. 210,9°. Fremst. v. nitring af benzol, **n** anv. i stor mængde til fremst. af anilin. Lidt anv. som billig parfume m. m. **n** betegner også mirbanolie.

nitrocellulose, nitracellulose el. korrekt *cellulosenitrat*, fås af cellulose ved behandling, med kone. salpetersyre og svovlsyre (esterificering), hvorved - afhængig af de anv. koncentrationer, temp. etc. kan fås mono-, di- el. trinitrocellulose (cellulosenitrat). Det sidstnævnte har formelen $n [C_6H_7O_2(AO_2)]_n$. Er alle $C_6H_{10}O_5$ -grupperne inden for et molekyle omdannet til trinitroforb. bliver kvælstofindholdet - der benyttes som mål for omdannelsesgraden - 14,2%. 1) fabriksdrift nås dog ikke over 13,5%, da der indstiller sig en ligevægt ml. de 3 mulige nitratr. Ved forsk. behandl. kan cellulosemolekylets størrelse (polymerisationsgraden) ændres, således at man derved kan få **n** med forsk. viscositet i opl., medens kvælstofindholdet giver et vist mål for opløseligheden, **n** med ca. 12-13,5% kvælstof anv. til sprængstoffer, med ca. 10-12% (kolloidium) til celluloid, lakker, film og skydebumuld.

nitrocellulosekrudt, røgfrit krudt.

nitroforbindelse, org. forb. indehol-

dende atomgruppen $-VO_2$, nitrogruppen. En **n** kan reduceres til en primær amin.

nitro'genium (lat.), kvælstof.

'nitroglyceri'n, CaH_2ONO_2 , el. *glycerylnitrat*, farve- og lugtlos, olieagtig vædske. Smp. 13°, vf. 1,6. Fremst. v. forsigtig reaktion ml. glycerin, salpetersyre og svovlsyre. Meget farlig sprængstof, **n** er først prakt. anv. som sprængstof af Nobel 1866, som opdagede, at **n** opsuget i infusoriejord (blandingen kaldes dynamit) relativt farefrit kunne forsendes og anv. som sprængstof. Jfr. sprænggelatine og krudt, **n** er giftig og har med. anv. mod angina pectoris.

'nitrochloro'f'm, d. s. s. klorpikrin.

nitro'lit, et af gelatiniseret nitroglycerin, nitrobenzol og salpeter bestående sprængstof.

nitroman'nit fremstilles v. esterificering af mannit med salpetersyre. Eksplosivt, giftigt. Med. anv. som nitroglycerin.

nitro'me'ter, glasror med måleinddeling til måling af luftmængde, specielt anv. til måling af kvælstofilter v. salpetersyreundersøgelser.

ni'tro'n, $Co_3H_8O_4$, heterocyklisk org. base. Danner tungtopløseligt nitrat og anv. til påvisning af salpetersyre (nitratr).

Nitrophoska [-'foska] (nitrøgenium + *fosfor* -i- *ka*), en blandingsgødning, der indeholder 15% kvælstof, 15% fosforsyre og 18% kali. **N** findes i en klørfri form, der finder god anv. i haver.

nitroprus'si'dna'trium, et rødt salt, der dannes ved indvirkning af salpetersyre på natriumferrocyanid. Har analytisk anv. ved påvisningen af sulfidioner, merkaptaner og acetone.

ni'trose, en kvælstofilte-holdig svovlsyre, der forekommer som mellemprodukt ved fremstilling af svovlsyre efter blykammermetoden.

ni'troso- og nitrofarvestoffer indeholder henh. de farvefremkaldende (kromofore) grupper *NO* og *JVO*; nogle eksempler på **n** er naftolgrønt, naftolgul, valkebrunt.

ni'trosoforbindelser, org. forbindelser med atomgruppen $-SO$, nitrosogruppen. **n** er oftest farvede og ejendommeligt lugtende stoffer.

nitro'syl, salpetersyrlingens radikal $-VO$, især anv. v. uorg. forb.

'nitrotolu'o'l, $CH_2CH_2NO_2$, *nitrometylbenezol*. Tre isomerer **n** eksisterer, o-, m- og p-. Smig. benzol, o- og p-**n** dannes af toluol og salpetersyre. Kan alle reduceres til tilsv. toluidiner. Anv. især til fremst. af disse.

'nitte (holl. *niet* intet), lotterilod uden gevinst.

nitte el. *nagle*, stift til saml. af pladeformede dele, **n** består af et rundt skaft og et hoved, sæthovedet. Det andet hoved,

sluthovedet, dannes v. nitning, der udføres koldt v. **n** indtil 10 mm, varmt v. større **n**. **n**-hoveder er ofte halvrunde, men kan også være undersønkede. Rørn er hule. Sprængn nittes v. detonation af en sprængsats i det hule skaft.

nittetrækker el. *nagletrækker*, hult stempele, der drives med eller nitteskæft for at presse pladerne sammen for nitningen.

'Nitti, *Francesco* (f. 1868), ital. politiker og nationaløkonom. Opr. socialist, fra ca. 1900 borgerligt radikal; finansmin. 1917-19, førstemin. juni 1919-juni 1920. Tilhænger af international forståelse, mod nationalisternes grænsekra, men magtesløs over for d'Annunzios besættelse af Fiume; inflationen fremkaldte arbejder- og **n** ikke kunne dæmpe. Kritiserede fredsslutningerne 1919-20. Antifascist. Vendte hjem fra landflygtighed ved Mussolinis fald, søgte 1947 forgæves at danne regering.

Niue [ni'u:æ] el. *Savage (Island)*, newzealandsk Ø, Øf. Tonga; 259 km²; 4250 indb. (1945).

niveau [-'vo] (fr.), 1) vandret plan, jævn-højde; i overført bet.: trin, standpunkt; 2) libelle.

niveauflader el. *ækvipotentiaflader*, fys.,

flader gnm. punkter af et felt, der har samme potential.

niveauforandringer, relative bevægelser ml. hav og land (transgressioner, regressioner, kontinentalbevægelser); anv. navnlig om de postglaciale **n**, som bl. a. i Skandinavien markeres af hævede strandlinjer.

niveauskæring, en krydsning af to færd-selsær i samme plan.

Nivelle [-'væl], *Robert Georges* (1856-1924), fr. general. Udmærkede sig ved Verdun 1916, afløste dec. s. å. Joffre som overgeneral, fjernet maj 1917 efter mislykket offensiv.

nivellement [-'marj] (fr.), en højdemåling til bestemmelse af punkters højder (koter) over havets middelniveau, **n** kan

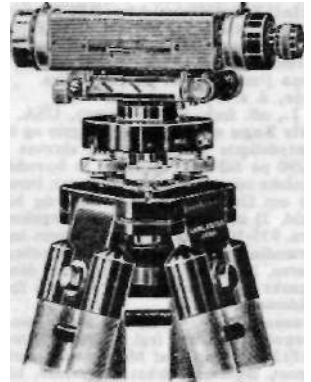

Fig. 1.

udføres med barometer (se højdemåling); nøjagtigheden er da ringe. Trigonometrisk **n** er højdebestemmelse ved vertikalkvinkelmåling. I alm. foregår **n** v. hj. af vandrette sigter (geom. **n**); der benyttes et nivelleringsinstrument (fig. 1) og et stadie. Instrumentets hovedbestanddele

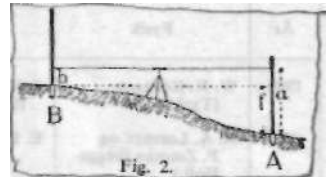

Fig. 2.

er en kikkert og en libelle, ved hvis hjælp kikkertens sigtelinje kan stilles vandret. Opstilles nivelleringsinstrumentet således, at man kan sigte til stadiet, bade når det er opstillet i **A** (fig. 2), og når det er opstillet i **B**, og træffer det vandrette sigte stadiet i **A** i højden *a* og stadiet i **B** i højden *b*, er højdeforskellen ml. **A** og **B**: $f = a - b$. Kender man eet punkts kote, vil man ved at bestemme højdeforskellen ml. punkterne to og to kunne bestemme ethvert punkts kote, **n** er et nødvendigt forarbejde for en række tekn. arbejder. Ved præcisionsn arbejder med særlig fine instrumenter og under gunstige målebetingelser. Koterne angives i forh. til »dansk normal nul«, som betegner den **n**. bestemmelse af havets middelniveau.

nivel'le're (fr.), udføre højdemåling; glatte, udjevne.

Niven [ni'vn], *David* (f. 1909), eng. filmskuespiller. Deb. på film 1935; charmerende spil bl. a. i »Stormfulde Højder« (1939), »Pollys Baby« (1939) og »En Sag om Liv el. Død« (1946).

Nivernais [ni'vernæ], 1) Collines du N., skovklædt bjergryg i dept. Nièvre, Fr.; 2) tidl. centralfr. provins, sammenfaldende med det nuv. dept. Nièvre.

nivåse [ni'vo:z] (fr; snemåned), den fr. revolutionskalenders 4. måned, slutn. af dec. - jan.

'Nivå', da. stationsby (kystbanen) **N** f. Hørsholm (Nordsjæll.); 524 indb. (1945). Teglværker.

Nivå'gård Malerisamling i Nivå Nord-sjæll., grl. af godsejer Johs. Hage, 1908

oprettet som selvejende stiftelse. Betydelig samling af ældre malerier, især nedrl. og hal., samt da. fra 19. årh. Egen bygn. 1903.

nizam [ni'za:m] (eng. [nai'zám]) (pers. *nizam* regent), titel på herskeren i Hyderabad, Indien.

Nizam[neZD:mi:](1141-1202), pers. digter, skrevromantisk-episke digte; *Iskandarnama* (bogen om Alexander (d. St.)) bygger på eventyrlige forestillinger. *Haft Paikar* (de 7 skønheder) beretter om sassanidekongen Bahram Gor (beg. af 5. årh.) og hans 7 favoritter. N er en af den pers. litt.s største stilister og en fremragende skildrer af elskovene.

Nizjniy Novgorod [ni'zni 'novgarot] (russ: nedre nyby), til 1932 navn på byen Gorkij, Sovj.

Nizjniy Tagil [ni'zni-], by i RSFSR, Sovj., i UralNN v. Sverdlovsk; 160 000 indb. (1939). Jernlejer, stor jernudsmeltning. Fremstilling af jernbanemateriel.

Nizza [ni'ts:sa], ital. navn på Nice. nioje, d. s. s. lampret.

N. J., off. fork. f. New Jersey, USA.

Njåls Saga el. *Njåla*, den længste og litt. betydeligste islændingesaga, skrevet ca. 1290 på SØ-Isl.; består af to hoveddele (måske opr. selvstændige sagaer): beretn. 1) om Gunnar på HÍQarende og hans fald, 2) om hans ven Njáll yborgeirsson (ca. 935-1011) og hans slægt, deres indbrænding og processen mod mordbrænderne. N har en hist. kerne, men den er stærkt litt. bearbejdet, fl. afsnit i forældersagaens stil.

'Njassa, da.-ty. stavemåde for Nyasa.

'Njegos [-goj], *Petar* (egl. *Radivoj*) Petrovic (1813-51), fyrste af Montenegro, serbokroat. digter, påvirket af vesteur. klassicisme. Hovedværk: *Bjergkransen*(1847).

'Nje'men, russ. navn på Nemunas i Litauen.

Njord, i nord. rel. en gud bl. vanerne, optaget bl. aserne, identisk el. beslægtet med gudinden Nerthus.

NKVD (russ. fork. f. *Na'rodnij Komisari'at Vnutrennih Del*),sovj.folkekommissariat f. indre anliggender, oprettet 1934, fortsættelse af OGPU. 1946 navneændring til MVD (M = Ministerstvo).

NL, autom.-kendsingsm. f. Holland (Nederland).

N. L., alm. fork. for Christian 5.s Norske Lov af 1687.

NLT (fork. f. eng. /Night Letter Telegram), brevtelegram til Afrika og Amerika.

N.Mex., off. fork. for New Mexico, USA.

N.N. (lat. *'nomen 'nescio* jeg ved ikke navnet), ubekendt person el. person, hvis navn man ikke vil nævne.

No, jap. lyrisk skuespil med mytisk, sagnhist. el. hist. emne. Handlingen fremstilles ved dans, mimik og sang el. talte ord med instrumentalsælgelse og er en slags primitiv opera.

No, i G. T. betegn. for Ægyptens hovedstad Theben (hos Ezekiel og Jeremias: Memfis).

No., tidl. anv. fork. for lat. *numero*: under nummeret, med nummeret. Nu: nr.

'**Noa**, den overlevende af syndfloden, fra hvis 3 sønner Sem, Kam og Jafet hele menneskeslægten nedstammer. En fortælling lader N være den første vinavler (1. Mos. 9,20ff).

'**Noack**, *Astrid* (C 1889), da. billedhugger; medl. af »Grønningen« fra 1935. *Holtepiggen* (Holte Gymnas.), *Statue af Anna Ancher* (Skagens Mus.).

'**Noack**, *Carl Wulff* (f. 1885), da. biskop, præst for den da. menighed i Flensborg 1921, 1937 biskop i Haderslev.

Noailles [nwa:j], *Anna-Élisabeth Brancovan*, grevinde af (1876-1933), fr. forfatterinde; regnes for Frankrigs betydeligste kvindelige lyriker, der i sine digtsamlinger som *Le eoer innombrable* (1901) bl. a. har givet udtryk for dyb naturfølelse.

'**nobel** (lat. *nobilis* ædel), dannet, pæn; højsindet.

'no**bel** (lat. *nobilis* ædel), eng. guldmønt, præget første gang 1344. Den efterlignedes i Nederlandene. De i Danmark under kong Hans og Chr. 2. prægede n har kun navnet fælles med de eng.

Nobel [-'bæl], *Alfred* (1833-96), sv. kemiker og opfinder. N. voksede op i Rusl. og studerede i forsk. lande bl. a. USA.

Fandt 1863 en metode til fremst. af nitroglycerin i større stil, opfundt 1866 dynamit, 1875 sprænggelatine, 1887 ballistit, et røgsvalt krudt. N oprettede dynamitfabrikker i en række lande og var økon. interesseret i a/b Bofors og i olieletterne ved Baku. På grundlag af et 1895 af Noprettede testamente blev Nobel-stiftelsen grl.

Nobel [-'bæl], *Immanuel* (1801-72), sv. opfinder. Fra 1840-59 i St. Petersborg, hvor han med statsstøtte drev et værksted til fremst. af geværer og miner. Hans forsøg med fremst. af sprængstof fortsattes af hans søn A. N.

No'bel-stiftelsen, grl. 1895 af Alfred Nobel. Kapital opr. 30 mill. sv. kr., nu over 50 mill., af hvis renter der hvert år på stifterens dødsdag d. 10. 12. uddeles 5 prisbelønninger til mænd og kvinder, der har gjort sig fortjent inden for fys., kemi, med.-fysiol., litt. ell. fredssagen. Fysik- og kemiprisen tildeles begge af Kungl. vetenskapsakademien, med.- og fysiol.prisen af Karolinska institutet, litt.-prisen af Svenska akademien og fredsprisen af en komité, valgt af det no. storting. Prisen kan tildeles to el. fl. i forening for fælles arbejde; den har vekslet ml. 114 000 og 173 000 sv. kr. Da. nobelpristagere: Niels Finsen (med., 1903), Fr. Bajer (fredsprisen, 1908), Karl

Nobelpristagere 1901-48.

År	Fysik	Kemi	Medicin	Litteratur	Fredspris
1901	W. K. Rontgen (Tyskl.)	J. H. van't Hoff (f. i Holl.) (Tyskl.)	E. v. Behring (Tyskl.)	R. F. A. Sully-Prudhomme (Frankr.)	H. Dunant (Schweiz) og F. Passy (Frankr.)
1902	H. A. Lorentz og P. Zeeman (begge Holl.)	E. Fischer (Tyskl.)	R. Ross (Engl.)	T. Mommsen (Tyskl.)	É. Ducommun og C. A. Gobat (begge Schweiz)
1903	A. H. Becquerel og P. og M. Curie (alle Frankr.)	S. A. Arrhenius (Sverige)	N. Finsen (Danm.)	B. Bjørnson (Norge)	W. R. Cremer (Engl.)
1904	J. W. Strutt (Lord Rayleigh) (Engl.)	W. Ramsay (Engl.)	I. P. Pavlov (Rusl.)	F. Mistral (Frankr.) og J. Echegaray (Spån.)	Institut de droit international (Gent)
1905	Ph. Lenard (Tyskl.)	A. v. Baeyer (Tyskl.)	R. Koch (Tyskl.)	H. Sienkiewicz (Polen)	B. v. Suttner (Østrig)
1906	J. J. Thomson (Engl.)	H. Moissan (Frankr.)	C. Golgi (Ital.) og S. Ramon yCajal (Spån.)	G. Carducci (Ital.)	T. Roosevelt (USA)
1907	A. A. Michelson (USA)	E. Buchner (Tyskl.)	C. L. A. Laveran (Frankr.)	R. Kipling (Engl.)	E. T. Moneta (Ital.) og L. Renault (Frankr.)
1908	G. Lippmann (Frankr.)	E. Rutherford (Engl.)	P. Ehrlich (Tyskl.) og I. Metjnikov (f. i Rusl.) (Frankr.)	R. C. Eucken (Tyskl.)	F. Bajer (Danm.) og K. P. Arnoldson (Sverige)
1909	G. Marconi (Ital.) og K. F. Braun (Tyskl.)	W. Ostwald (Tyskl.)	E. T. Kocher (Schweiz)	S. Lagerlof (Sverige)	A. M. F. Beernaert (Belgien) og P. H. B. d'Estournelles de Constant (Frankr.)
1910	J. D. v. d. Waals (Holl.)	O. Wallach (Tyskl.)	A. Kossel (Tyskl.)	P. Heyse (Tyskl.)	Bureau international de la paix (Bern)
1911	W. Wien (Tyskl.)	M. Curie (f. i Polen) (Frankr.)	A. Gullstrand (Sverige)	M. Maeterlinck (Belgien)	T. M. C. Asser (Holl.) og A. H. Fried (Østrig)
1912	G. Dalen (Sverige)	V. Grignard og P. Sabatier (begge Frankr.)	A. Carrel (f. i Frankr.) (USA)	G. Hauptmann (Tyskl.)	E. Root (USA)
1913	H. Kamerlingh-Onnes (Holl.)	A. Werner (Schweiz)	C. Richet (Frankr.)	R. Tagore (Indien)	H. Lafontaine (Belgien)
1914	M. v. Laue (Tyskl.)	T. W. Richards (USA)	R. Bárány (Østrig)	henlagt	henlagt

Fortsættes sp. 3253.

År	Fysik	Kemi	Medicin	Litteratur	Fredspris
1915	W. H. og W. L. Bragg (Engl.) henlagt	R. Willstatter (Tyskl.) henlagt	henlagt	R. Rolland (Frankr.)	henlagt
1916			henlagt	V. v. Heidenstam (Sverige)	henlagt
1917	C. G. Barkla (Engl.)	henlagt	henlagt	K. Gjellerup og H. Pontoppidan (begge Danm.)	Comité international de la croix rouge (Geneve)
1918	M. Planck (Tyskl.)	F. Håber (Tyskl.)	henlagt	henlagt	henlagt
1919	J. Stark (Tyskl.)	henlagt	J. Bordet (Belgien)	C. Spitteler (Schweiz)	W. Wilson (USA)
1920	C. É. Guillaume (Schweiz)	W. Nernst (Tyskl.)	A. Krogh (Danm.)	K. Hamsun (Norge)	L. Bourgeois (Frankr.)
1921	A. Einstein (Tyskl.)	F. Soddy (Engl.)	henlagt	A. France (Frankr.)	H. Branting (Sverige) og C. L. Lange (Norge)
1922	N. Bohr (Danm.)	F. W. Aston (Engl.)	A. V. Hill (Engl.) og O. Meyerhof (Tyskl.)	J. Benavente (Spån.)	F. Nansen (Norge)
1923	R. A. Millikan (USA)	F. Pregl (Østrig)	F. G. Banting og J. J. R. Macleod (Canada)	W. B. Yeats (Irland)	henlagt
1924	K. M. G. Siegbahn (Sverige)	henlagt	W. Einthoven (Holl.)	W. Reymont (Polen)	henlagt
1925	J. Franck og G. Hertz (begge Tyskl.)	R. Zsigmondy (Østrig)	henlagt	G. B. Shaw (Engl.)	A. Chamberlain (Engl.) og C. G. Dawes (USA)
1926	J. Perrin (Frankr.)	T. Svedberg (Sverige)	J. Fibiger (Danm.)	G. Deledda (Ital.)	A. Briand (Frankr.) og G. Stresemann (Tyskl.)
1927	A. H. Compton (USA) og C. T. R. Wilson (Engl.)	H. Wieland (Tyskl.)	J. Wagner-Jauregg (Østrig)	H. Bergson (Frankr.)	F. Buisson (Frankr.) og L. Quidde (Tyskl.)
1928	O. W. Richardson (Engl.)	A. Windaus (Tyskl.)	C. Nicolle (Frankr.)	S. Undset (Norge)	henlagt
1929	L. V. de Broglie (Frankr.)	A. Harden (Engl.) og H. v. Euler-Chelpin (f.iTyskl.) (Sverige)	C. Eijkman (Holl.) og F. G. Hopkins (Engl.)	T. Mann (Tyskl.)	F. B. Kellogg (USA)
1930	C. V. Raman (Indien)	H. Fischer (Tyskl.)	K. Landsteiner (f. i Østrig) (USA)	S. Lewis (USA)	N. Soderblom (Sverige)
1931	henlagt	C. Bosch og F. Bergius (begge Tyskl.)	O. H. Warburg (Tyskl.)	E. A. Karlfeldt (Sverige) (tildelt posthumt)	J. Addams og N. M. Butler (begge USA)
1932	W. Heisenberg (Tyskl.) (tildelt 1933)	I. Langmuir (USA)	C. S. Sherrington og E. D. Adrian (begge Engl.)	J. Galsworthy (Engl.)	henlagt
1933	E. Schrödinger (Østr.) og P. A. M. Dirac (Engl.)	henlagt	T. H. Morgan (USA)	I. A. Bunin (f. i Rusl.) (Frankr.)	N. Angell (Engl.) (tildelt 1934)
1934	henlagt	H. C. Urey (USA)	G. H. Whipple, G. Minot og W. P. Murphy (alle USA)	L. Pirandello (Ital.)	A. Henderson (Engl.)
1935	J. Chadwick (Engl.)	F. Joliot og I. Joliot-Curie (begge Frankr.)	H. Spemann (Tyskl.)	henlagt	C. v. Ossietzky (Tyskl.) (tildelt 1936)
1936	V. Hess (Østrig) og C. D. Anderson (USA)	P. Debye (f. i Holl.) (Tyskl.; siden 1940 i USA)	O. Loewi (Østrig) og H. H. Dale (Engl.)	E. O'Neill (USA)	C. de Saavedra Lamas (Argentina)
1937	C. J. Davison (USA) og G. P. Thomson (Engl.)	W. N. Haworth (Engl.) og P. Karrer (Schweiz)	A. Szent-Gyorgyi (Ungarn)	R. Martin du Gard (Frankr.)	R. Cecil of Chelwood (Engl.)
1938	E. Fermi (Ital.)	R. Kuhn (Tyskl.) (tilkendt 1939)	C. Heymans (Belgien)	Pearl S. Buck (USA)	Det Internat. Nansen-Kontor, Geneve
1939	E. O. Lawrence (USA)	A. Butenandt (Tyskl.) og L. Ruzicka (f. i Jugoslavien) (Schweiz)	G. Domagk (Tyskl.)	F. E. Sillanpää (Fini.)	henlagt
1940-42 inkl.	henlagt	henlagt	henlagt	henlagt	henlagt
1943	O. Stern (f. i Tyskland) (USA) (tildelt 1944)	G. Hevesy (f. i Ungarn) (Sverige) (tildelt 1944)	H. Dam (Danm.) og E. A. Doisy (USA) (tildelt 1944)	henlagt	henlagt
1944	I. I. Rabi (f. i Østrig (Galicien)) (USA)	O. Hahn (Tyskl.) (tildelt 1945)	J. Erlanger (USA) og H. S. Gasser (USA)	Johannes V. Jensen (Danm.)	Det Internat. Røde Kors, Geneve (tildelt 1945)
1945	W. Pauli (f. i Østrig) (USA)	A. Virtanen (Fini.)	A. Fleming, E. B. Chain, H. W. Florey (alle Engl.)	Gabriela Mistral (Chile)	Cordell Hull (USA)
1946	Percy W. Bridgman (USA)	James B. Sumner, Wendell M. Stanley, John H. Northrop (alle USA)	Herman Joseph Muller (USA)	Hermann Hesse (Schweiz)	Emily Green Balch, John R. Mott (begge USA)
1947	Edward Appleton (Engl.)	Robert Robinson (Engl.)	Bernardo Alberto Houssay (Argent.) Carl F. Cori Gerty Cori (begge USA)	André Gide (Frankr.)	Kvækerne (Engl. og USA)
1948	P. M. S. Blackett (Engl.)	Arne Tiselius (Sverige)	Paul Muller (Schweiz)	T. S. Eliot (Engl.)	henlagt

Gjellerup og Henrik Pontoppidan (lit., 1917), August Krogh (med., 1920), Niels Bohr (fysik, 1922), J. Fibiger (med., 1926), H. Dam (med., 1943), Johs. V. Jensen (litt., 1944).

Nobile ['no-], *Umberto* (f. 1885), i tal. luftskibskonstruktør og general, sejt. luftskibet i halvstiv luftskib. Førte luftskibet »Norge«, med hvilket Amundsen i 1926 foretog sin nordpolsekspedition. N planlagde og ledede i 1928 den ital. nordpolsekspedition med luftskibet »Italia«, der passerede nordpolen og derefter forliste. N faldt delvis med urette i unåde i sit hjemland, var 1933-36 i russ. tjeneste.

nobili'te't (lat. *nobilitas*), den rom. embedsadel under republikken; opr. de kuru-liske embedsmænds, senere kun konsul-ernes efterkommere.

Nobility [no'biiti], eng., højadel, omfatter de fam., hvis overhoveder er peers.

noblesse [-blæs(a)] (fr.), adel, fornemhed, noblige [no'blæs o'bli:3], adel forpligtet.

noch ist Polen nicht verloren (ty: endnu er Polen ikke fortabt), begyndelsesorden til tysk oversættelse af den po. nationalsang (*Jeszcze Polska nie zgineta*). Bruges i betydningen »endnu er der ingen grund til at fortvivle«.

noch nie Dagewesenen [not ni: 'da: g3ve:zsn3s] (ty), enestående, hidtil uset.

noct(i)- (lat. *nox*, gen. *noctis* nat), natte-

Noctiluca (lat: natlyseren), ca. 1 mm kugleformet flagellat, vandklor, lysende. Frembringer i da. farvande morflod.

nocturne [nok'tyrn] (fr.), ital. *notturno* (af lat. *nocturnus* natlig), natstykke, i reglen betegn. for en komposition, der skal give udtryk for nattens romantiske skønhed. Navnet kendes tidligst hos Haydn. Den kendte Chopin'ske form for n stammer fra irilænderen John Field.

node (lat. *nota* tegn), i musikken det tegn, hvormed den

enkelte tone be-
tegn. n-s stil-

ling på systemet i forh. til nodenøglen angiver dens plads i tonerækken, n-s rytmiske værdi bestemmes som en hel el. en brøkdelt af en takt (se fig.).

nodskrift er udviklet af neumerne. For at fikseres en bestemt tone begynde man omkr. år 900 at trække en enkelt streg, der som regel angav tonen c el. f. Guido af Arezzo (d. 1024) indførte fireliniesyste- met, der stadig bruges i den kat. kirke. Med indførelse af mensuralnoderne (i 12. årh.), hvor hver node fik sin bestemte taktmæssige værdi, begynde udviklin- gen, der gradvis førte til vor n.

nodetryk. Kort efter bogtrykkerkunstens opfindelse begynde man at trykke noder med løse typer. Denne metode var den alm. indtil ca. 1800 og bruges endnu, dog kun til ill. i bøger. I slutn. af 16. årh. opstod pladetrykkeriet (kobber-, senere tin-, senere zinkplader). Nu bruges mest stentryk. På en metalplade skæres el. slås nodetegn (moderne stikkes, deraf nodestik), og nodelinier med stempler og jern; det fremkomne billede overføres på en sten, hvorfra der tages aftryk. Meget n fremstilles nu ad fot. vej, idet man fot. et givet forlæg (f. eks. en ældre trykt udg.) og benytter fot. til fremstilling af en zinkplade, der så bruges til trykning.

Nodier [no'dje], *Charles* (1780-1844), fr. forfatter. Skrev følelsesfulde romaner (*Les Proscrits*, 1802) og vildt fantastiske noveller (*Tribby*, 1822). Havde stor bet. for de unge romantikere, der samledes i hans salon.

Noel-Baker [noa'j-bæika], *Philip J.* (f. 1889), brit. politiker. I Underhuset (Labour) 1929-31 og fra 1936. Juni 1946-maj 1947 form. f. Labour Party efter Laski. Okt. 1946 luftfartsmin., okt. 1947 min. f. Commonweath-anliggender.

Noe-Nygaard ['no-], *Arne* (f. 1908), da. geolog. 1942 prof. v. Kbh. Univ. Deltager i ekspeditioner til Grønland og Island, har foretaget geol. kortlægning på Færøerne. Har især skrevet om eruptivbjerg-arter fra Færøerne, Island og Grønland. Medl. af Danm.s Frihedsråd t. dec. 1943.

Noesgaard ['no's-J, *Aksel* (f. 1880), da. skolemand. Har udg. *Hypotheseundersøgelser over Ordforrådet i Dansk* (1934-

37), *De Nødvendigste Danske Ord* (1940), *Fejltyper i Dansk Retsskrivning* (1945).

Nofretete, anden navneform for Nefertete.

no'gajer, tyrk. nomadefolk i Kaukasus ved Kaspiske Hav.

Nogaret [no'gæræ], *Guillaume de* (d. 1313), fr. jurist (kansler fra 1307), ledede til-fangtagelsen af pave Bonifacius 8. 1303.

Nogat [no'gat], den østligste af Wislas mundingsarme.

Nogent-sur-Marne [no'3(5)zsur'marn], villaforstad til Paris; 22 000 indb. (1946).

Nogi ['nogi], *Maresuke* (1849-1912), jap. feltherre, greve. Erobrede Port Arthur 1905, bidrog s. å. afgørende til sejren over russerne v. Mukden. Harakiri ved kejser Mutsuhitos død.

No'ginsk [nå-], industriby i Sovj., tæt 0 i Moskva; 81 000 indb. (1939).

Noguchi [-ti], *Hideo* (1876-1928), jap. læge og bakteriolog. Siden 1899 i USA, fra 1904 v. Rockefeller Institutet. Viste forbindelsen ml. syfilis og generel parese. Endv. undersøgelser over børselammelse og tropesygdomme.

Noirmoutier [nwar'mu'tje], fr. ø i Bis-caya-bugten ud for Vendée; 57 km²; ca. 10 000 indb.

noiseless ['næizlis] (eng.), støjfri, lydøst.

noek (holl.), søv., ende af rundholt, rå; i fl. forb.: n-talje, n-bændsel; på nokken, for enden.

Nokait (af Nordiske *Kabel-* og *7-aad-fabr.*), fenol-formaldehyd-pressemateriale (bakelit) til elektricitetsbranchen o. a.

Nokrashy Pasha [nokra'ji pa'Ja], *Mah-mud Fahmi* (1888-1948), ægypt. politi-ker. Tilh. Wafd-partiet til 1937-38, derpå bl. lederne for Saad-partiet. Første-min. efter Maher Pashas mord febr. 1945-febr. 1946, afgik for at lette for-handl. m. Engl. om Sudan; efter disses sammenbrud atter førstemin. og uden-rygsmin. fra dec. 1946. Støttede Ægypt.s deltagelse i den arab. liga og deltagelse i den mislykkede krig mod Israel 1948. Myrdet af nationalistisk student.

'Nolde [-ld-], *Emil* (egl. *Hansen*) (f. 1867), ty. maler; f. i N ved Tønder. Ekspressioni-

Emil Nolde: Ungt Par. (Akvarel).

stiske figur- og blomsterbilleder, landska-ber, hektiske i farven. Har udst. på Den Frie Udst. i Kbh., repr. i kobbers t. ksaml.

'nolens 'volens (lat.), hvad enten man vil eller ej.

'noli me tangere ['taigara] (lat: rør mig ikke!), citat fra Vulgata, Johs. Ev. 20, 17; Jesu ord til Maria Magdalene efter opstandelsen; i malerkunst anv. som betegn. for billeder af denne situation.

'nolo (lat: jeg vil ikke), melding i whist, l'ombre osv., hvorefter det gælder om at undgå at få stik.

Nolsøy [nolsåi], da. *Nolsø*, en af Færøerne, skilt fra Stremoy ved Nolsøyar-fjødur; 10,3 km²; 316 indb. (1945). Mod S 2 fyr.

Nolsø, da. navn på Nelsøy.

Nolsøe, *Poul Poulsen* (1766-1809), kaldet *Nolsøyar-Påll*, færøsk skibsfører, digter og nationalhelt. Kæmpede for ophævelse af den kgl. monopolhandel og kom derved i strid med den lokale øvrighed, som han spottede i sin satiriske digtning, navnlig i *Fuglakvæbi*. Fik under den da- eng. krig eng. lejde til hjemførsel af korn, men forsvandt med sit skib under en af disse rejser.

-no'm (gr. *nomos* lov, regel), den, der ken-der reglerne for en videnskab el. lign.; -kyndig.

'noma, ånsigtskoldbrand, der begynder ved mundviggen og hurtigt breder sig ud i kinden; sjældn. men ses undertiden hos stærkt svækkede børn.

no'mader (gr. *nomas* omstrejfer, til *nomé* græssang), den gti. verdens vandrede kvægavlere, hvis vandringer delvis bestemmes af kvægets op søgen af nye græs-enge. I N-Asien rensdyrn, i græs- og buskstepper hyrder med får, heste, kameler og hornkvæg.

no-man's-land ['nou-manz'-land] (eng.),

ingenmandsland.

nom de guerre [no da 'gæ:r] (fr: krigs-navn), antaget navn; øgenavn, kunstner-navn.

Nome [no:m], by i V-Alaska, nær Bering Strædet. Omkr. år 1900 stort guldraven (12 000 indb.), nu kun 1559 indb. (1940).

'nomen, flertal *nomina* (lat: navn), *gramm.*, fællesbetegn. for alle kasusbøjede ord, oftest dog kun anv. om substantiver og adjektiver.

'nomen a'gentis (lat: betegn. for den handlende person), *gramm.*, verbalsubstantiv, som betegner den person, der udfører den handling, som angives i det tilgrundsiggende verbum, f. eks. da. *tømrrer* (af at *tømre*), lat. *quasstor* kvæstor (af *querere* spørge, undersøge), fr. *navigateur* skipper (af *naviguer* sejle).

nomenklatu'r (lat. *nomen* navn i *calare* udbråbe), fortegnelse over de inden for en bestemt videnskab el. kunststart anv. ord og benævnelser, spec. betegn. som indgår i klassifikationer. I bot. og zool. anv. en binær n bestående af to (el. trinær, af tre) samhørende el. latiniserede ord, hvoraf det første angiver slægten, det andet arten (evt. underarten). Eks. *Corvus corone cornix* gråkrage, mods. sortkrage *Corvus corone corone*.

-no'mi' (gr. *nomos* lov), lov(givning),

-kundskab, -herredømme.

nomi'na'l, d. s. s. nominal.

nomina'lisme (lat. *nomen* navn), den op-fattelse inden for middelalderens filosofi, at almenbegreber er blotte (fælles-)navne uden nogen selvstændig eksistens. Mods. (den middelalderlige) realisme.

nominalrentefod, den rentefod, hvor-efter en fordring if. sit pålydende for-entes.

nominalværdi, den værdi, som en mønt, en pengeseddel, et værdipapir osv. lyder på.

'nominati'v (lat.), *gramm.*, nævnefald; den kasus, hvori bl. a. subjektet i en alm. sætning står.

nomine'l' (lat.), af navn; pålydende.

'nominer, (da.) flertal af nomen.

nomi'ne're (lat. *nomen* navn), navngive; udpege (til en stilling), vælge (som polit. repr.).

nomo- (gr. *nomos* regel, lov), regel-, lov-givnings-.

nomogra'fi (*nomo-* + *-grafi*) omhandler metoder til grafisk fremstilling af afhæn-gigheder ml. fl. variable størrelser. Bille-det kaldes el. *nomo'gram*.

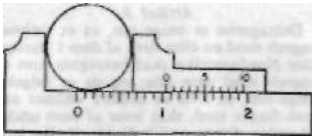
nomos ['nomås] (gr.), 1) lov; 2) admin. område (amt) i Ægypt. under Ptolemæerne og romerne og i nutidens Grækenl.

non (lat.), ikke; nej; 3. karakter (ved eksa-men), af *non contem'nendus* ikke at for-agte).

non- (lat. *non* ikke), ikke-, u-.

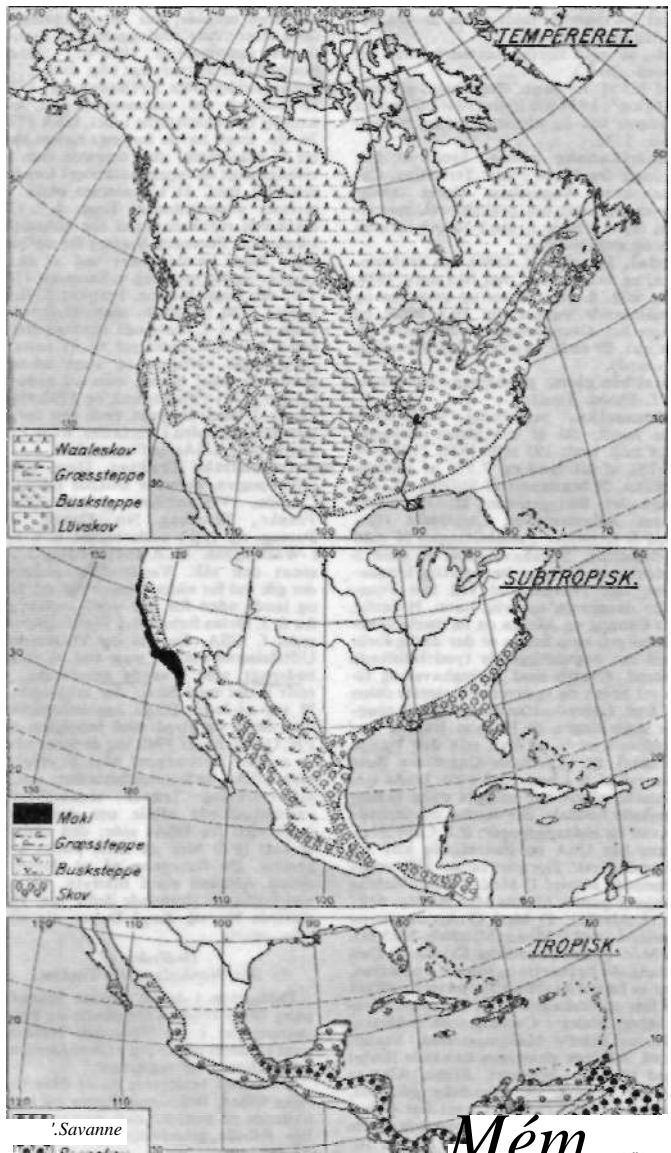
nona- (lat. *nonus* den niende), niende; ni-, ni gange.
'nona (ital: sovesyge) i Ital. betegn. for en sygdom, som optrådte i tilslutn. til influenzaepidemien omkr. 1890. Den viste sig ved stærk tilbøjelighed til søvn; vistnok identisk med det, der nu kaldes encefalitis epidemica.

'nonaggressionspagt« d. s. s. ikke-an-grebstraktat.
 nonchalant [nDi]Ja'la7] (*non-* + lat. *calere* være varm, nære interesse for), skodesløs, overlegen. nonchalance [-lansaj], n væsen.
 none (lat. *nomus* den niende), i den diatoniske skala den 9. tone fra grundtonen.
 no'net (ital. *nonetto*, af lat. *nomus* den niende), et stykke kammermusik for 9 instrumenter.
 non-figurativ kunst (lat. *figura* genstand), kunst, som ikke er knyttet til et genstandsmæssigt motiv; abstrakt kunst.
 'nonius (latiniseret efter portugiseren Pedro Nunes (1492-1577)) (også kaldet Vernier (efter d. fr. maler Pierre V. (1580-

1637)), aflæsningsapparat til måling af brøkdeler af de mindste intervaldele på en målestok, kreds el. lign. Princippet er, at n inden for et område, der svarer til 9 af de mindste intervaller på målestokken, er delt i 10 lige store dele. Anbringes n-s ene endepunkt ved den søgte aflæsning, vil der et el. andet sted opstå koïncidens (sammenfald) ml. n-s og målestokkens delestreger. Antallet af intervaller på n indtil koïncidensstedet angiver antallet af tiendedele af mindste intervaldeling. (På ill. aflæses 1,05).

'Nonius (ca. 300 e. Kr.), lat. grammatiker, forf. af et leksikon over forelædte lat. ord.
 'non'kombattan't (fr. ikke-kæmpende), person, der under en krig ikke er berettiget til at dtage i kamphandlingerne, selv om han hører til hærens mandskab, f. eks. sygepasser, feltpræst m. fl.
 non konf or 'mister (eng: de, som ikke samtykker), modstandere af den anglikanske kirkeordning.
 non liquet [li :kvat] (lat: det er ikke klart), jur., betegnede i den ældre romerret, at en sag ikke var tilstr. klarlagt til pådømmelse.
 nonne (lat. *nonna*, vist opr. barnesprog: bedstemor), kvinde, der s. m. ligesindele forsøger verden og lever et liv efter bestemte regler. (Jfr. munkevæsen).
 nonne, 1) sommerfugl af spindernes fam. (*Lymantria monacha*), hvidlig, larven på forsk. træer, navnlig gran; opræder visse år i uhyre masser. Meget skadelig; i Danm. af mindre bet. 2) indisk væverfugl (*Munia atricapilla*), sorthovedet, rødbrun.
 'Nonnos (omkr. 500 e. Kr.), ægypt.-gr. digter. Skrev det mytol. digt *Dionysiad* i formfuldendte heksametre, og efter omvendelse til kristendommen en versificeret parafrase over Joh. Ev., *Metabole*.
 'non 'olet (lat: (penge) lugter ikke), kendes fra Cicero, men er berømt gnm. kejser Vespasian, som påbød skat på nødtørftshuse.
 nonpareille (da. [nonpa'ral]) (fr., egl. mageløs), i bogtryk skriftstørrelse på 6 punkter.
 'non plus ultra (lat: ikke udover dette), uovertruffen.
 non 'possumus (lat: vi kan ikke), pavens svar på Henrik 8. af Engls skilsmissekrav. Alm. udtryk for romerkirkens nægtelse af verdslige magters krav.
 non 'scholæ sed 'vitæ 'discimus (lat: vi lærer ikke for skolen, men for livet), tillempt citat fra Senecas brev 106, 12.
 'non'sens (*non-* + lat. *-sensus* mening), vrøvl, vås.
 non 'sequitur [-kyi-] (lat: følger ikke), beteg, på en logisk fejl bestående i, at der ingen følgerelation er ml. præmisserne og den påståede konklusion.
 'non-'stop (eng: uden ophør), som gentages el. fortsættes uden pauser el. afbrydelser (forestilling, flyvning o. a.).
 non 'troppo (ital.), mus., ikke for meget (i det pågæld. tempo).
 'Nonæ (lat. af *nomus* niende), den 8. dag for Idus i d. gi. rom. måned.

Maalestok f180 000000
 Nordamerika: plantegeografiske regioner. (Efter M. Vahl).

Mém. ;«.

noolo'gi' (gr. *noos* forstand 4- *logi*), læren om fornuften og tankerne.
 No'omi, Ruts svigermøder i Ruts Bog.
 Noordbrabant [no:r't'brø:bant], prov. i sydl. Holl.; 4973 km²; 1 169 000 indb. (1946). Største delen af N hører til geestområdet.
 Noordholland [no:r't'hohmt], holl. prov. ml. Nordsøen og Uselmeer; 2800 km²; 1 759 000 indb. (1946). N består af marsk med klitter langs Nordsøen.
 NoordhoUandse Kanaal [no:r't'h3lant-S3 ka'na:l], holl. navn på Nordhollandske Kanal.
 Noordzee Kanaal ['no:rtse: ka'na:l], holl. navn på Nordsøkanalen.
 no'pa'lskjoldlus (nahua-sprog *nopalli* en kaktusart), d. s. s. cochenille.
 nopning (flamsk *nappe* knude), fjernelse af knuder og urenheder under appetringen af vævede stoffer (i nopperiet).
 nop'pé (fr., af flamsk *nappe* knude), stoffer vævet af n-garn el. andre effektgarn; anv. som sports- og kostumestof.

noppégarn, garn, der med mellemrum har fortykkede steder («knuder»).
 nor (egl: snævring), mindre indskæring, der ved smal åbning er forbundet med havet, f. eks. Korsør Nor.
 'Nora, sv. købstad (fra 1643), S-Västmanland, ved Norasjon; 3400 indb. (1949). Jernindustri.
 Norberg ['no:r'bærj], sv. industriby, N-Västmanland; 1300 indb. (1948). Jernmalmbrydning.
 'Norbert (ca. 1085-1134), stifter af præmons tratensrordenen, ærkebiskop af Magdeburg; helgen 1582.
 Norby, Søren (d. 1530), da. admiral. Udmærkede sig i kong Hans' krige mod Liibeck og Sv., 1517 øverstkommand. for den da. flåde, lensmand på Gotland. Sogte at hævde Chr. 2.s magt efter 1522. Truet af Sv. bøjede N sig 1524 for Fred. 1., men søgte forb. m. Sturepartiet i Sv. og rejste 1524-25 oprør i Skåne; efter nyt forligsforsøg atter i kamp mod Liibeck og da. og sv. regering, slået 1526. Flyg-

tede over Rusl., hvor N en tid holdtes fangen, til Chr. 2. i Lier; trådte 1529 i Karl 5.s tjeneste, faldt næste år ved belejringen af Firenze.

nord-, se også north-, northern (eng.) og noord- (holl.).

Nord [no:]; fr. dept. langs belg. grænse; 5774 km²; 1 917 000 indb. (1946). Frankr.s vigtigste kul- og industriområde. Hovedstad: Lille.

nordafrikanske skole, kreds af lat. teologer fra N-Afr., især Tertullian, Cyprianus og Augustinus. Deres tanker drejer sig mest om praktisk-rel. spørgsmål (synd - nåde f. eks.) og om kirkeens idé og organisation.

'Nordal, *Sigurbur* (f. 1886), isl. litt.historiker og filolog. Prof. ved Isl.s univ. 1918. Har udg. fl. isl. tekster og grundige og inspirerende værker om Isl.s ældre og yngre litt. Grundlægger af den mod. isl. litt.hist. Er endv. skønlitt. forf. (noveller, skuespil).

Nordal'bin'gien, gi. betegn. for landet N f. Elben, Tyskl.

Nordamerika, verdensdel, omfattende den nordl. del af det arner, fastland; 24,4 mill. km²; 195 mill. indb. (1943) - 16,7% af alt land og 7,5% af verdens befolkning. N begrænses af Stillehavet, Beringhavet, Beringstrædet, Ishavet, Nordhavet, Atlanterhavet, Caribiske Hav. Mod S forbinde Panamátangen N med Sydamerika. Stillehavskysten er mod S i Mexico og USA en havnefattig længdekyst, kun tværbruddet ved San Francisco danner en naturlig havn. N herfor har Canada og Alaska en havnerig skærgårdskyst, men herfra er der dårlig forb. med det bagvedliggende tyndbefolkede opland. Kysten mod Beringhavet og Ishavet er lav og spærrer afis store delen af året. Labradorstrømmens drivis spærrer indsejlingen til Hudson Bay og Labradors kyst %, af året, selv den vigtige vandvej St. Lawrence-Canadiske Søer spærres af is i henved 5 mdr. USA's Atlanterhavskyst har mod N dybe fjorde, sænkede floddale, der danner udmærkede havne og indgangsporte; S f. Cape Hatteras har USA en havnefattig klit- og strandsøst. *Terrariet* falder i fl. velfærdsgrenede afsnit: 1) Mod V Cordillererne (højeste punkt: Mount Mac Kinley, 6187 m., i Alaska). 2) Mod O Appalacherne (højeste punkt: Mount Mitchell, 2485 m.). 3) Mod N det Canadiske Skjold. 4) Den atlantiske kystslette og Mississippisletten, der er hævet havbund fra tertiær dækket af løss og flodsedimenter. Vulkans virksomhed findes i Cordillererne i Alaska, Mexico samt i Mellemamerika, Vestindien. Istidens gletschere dækkede landet ned til Ohio-rMissouri. *Klima*: Alaskas V- og N-kyst, de canadiske polarøer, Grønland og Labradors kyst har polar-klima og tundra. Det tempererede bælte S herfor strækker sig mod S til jan. 10° isothermen, d. v. s. til Cape Hatteras-Golfkysten-Californien. Den varme Kurio-shio Strøm i forb. med vestl. vande giver Canadas V-kyst mildt kystklima, hvorimod Golfstrømmen p. gr. af fralandsvind kun har ringe indflydelse på Ø-kysten, hvor der er fastlandsklima som i det indre af N. Det centrale og østl. område har kolde tørre nordenvinde om vinteren og fugtige søvnde om sommeren. (Hertil farvekort samt plantegeogr. kort sp. 3260-3261).

Nordamerikanske Borgerkrig 1861-65, krig ml. Nord- og Sydstaterne i USA. Nordstaterne krævede toldbeskyttelse og gik mod slaveri, hvilket truede Sydstaternes plantageejere, der under disse forhold hævdede de enkelte staters ret til at udtræde af unionen. Da republikaneren Lincoln 1860 valgtes til USA's president, Udrådte South Carolina 1860, i forår 1861 de øvr. Sydstater og dannede Amerikas Konfødererede Stater. Den republ. reg., der foruden i Nordstaterne havde støtte i de fleste vestligere stater, bestred udmeldelsesretten og genoprettede i N unionen med våbenmagt. Sydstaterne havde dygtig militærledelse (Lee), men savnede industri, og Nordstaterne kunne med overlegne flådestyrker afskære dem

fra tilførsler; under krigen afskaffede Nordstaterne slaveriet. N førtes på Sydstaternes område, var uhyre blodig og førte efter svære ødelæggelser til Sydstaternes sammenbrud 1864-65. Sikrede republikanerne overvægt i flg. årtier.

Nordamerikanske Frihedskrig 1776-83 udbrød ved sammenstød ml. eng. tropper og kolonierne i nuv. USA 1775-76, da Engl. havde forlangt højere skatter af kolonierne, men nægtede dem bevillingsmagt og repræsentation i London, samtidig med, at koloniernes økon. interesser underordnedes Engl. 4. 7. 1776 erklærede repræsentanter for kolonierne »Amerikas Forenede Stater« for uafhængige. Engl. havde svært ved at skaffe tropper og led nederlag v. Saratoga 1777; 1777 fik Engl. krig m. Frankr., 1778 m. Spån., 1780 m. Holl., mens Østersølandene s. å. i 1. væbnede neutralitetsforbund hævdede deres ret til fri søtransport. Engl. hævdede m. store anstrengelser sin magt til søs, men led nederlag i Amer. 1781 (Yorktown), og 1783 måtte Georg 3. ladet whigim. ende den upopulære krig v. freden i Versailles, hvor Engl. anerkendte USA's uafhængighed.

Nordatlantiske Traktat, Den, kaldet *Atlantpagten*, defensiv alliance ml. USA, Canada, V. Vestunionens lande (Engl., Frankr., Benelux), No., Danm., Isl., Porlug. og Ital., undertegnet 4. 4. 1949 i Washington. 11. 6. 1948 vedtog USA's senat den såk. Vandenberg-resolusion, der gik ind for sikkerhedsaftaler ml. USA og lande uden for den vestl. halvkugle; fra 6. 7. førtes forhandl. i Washington ml. repr. f. USA, Canada og Vestunionen. Udtalelserne om, at man ved en sikkerhedspagt ville afvende aggression, var reelt rettet mod Sovj., der erklærede, at N var et led i USA's aggressionsplaner mod Sovj. og stred mod hensigten med FN. Omkr. nytår 1949 var de forhandlende magter i princip næt til enighed; men USA's forfatningsbestemm. om, at krigserklæring kræver senatsbeslutn., vanskeliggjorde aftale om automatisk indskriden fra USA's side; den endelige traktat (§ 5) blev på dette punkt kompromis. Da forsøgene på at danne et skand. forbund uden tilknytn. til stormagtsalliance strandede defin. jan. 1949, sluttede No. og derpå Danm. sig til N febr.-marts.

Ordlyden af

Den Nordatlantiske Traktat.

Deltagerne i denne traktat bekræfter påny deres tillid til formålene og grund-sætningerne i De Forenede Nationers pagt og deres ønske om at leve i fred med alle nationer og regeringer.

De er fast besluttede på at sikre deres folks frihed, fælles traditioner og kultur hvilende på demokratiets og den personlige friheds grundsætninger og på lov og ret.

Deres stræben er at fremme stabilitet og velfærd i det nordatlantiske område.

De er besluttede på at forene deres kræfter til kollektivt forsvar og til bevarelse af fred og sikkerhed.

I overensstemmelse hermed er de blevet enige om nedenstående Nordatlantiske Traktat:

Artikel 1.

Deltagerne forpligter sig til som foreskrevet i De Forenede Nationers pagt at bilægge enhver international stridighed, i hvilken de måtte blive indblandet, ved fredelige midler på en sådan måde, at mellemfolkelig fred og sikkerhed såvel som retfærdigheden ikke bringes i fare, og til i deres mellemfolkelige forhold at afstå fra trusler eller magtanvendelse på nogen måde, som er uforenelig med De Forenede Nationers formål.

Artikel 2.

Deltagerne vil bidrage til den videre udvikling af fredelige og venskabelige mellemfolkelige forhold ved at styrke deres frie samfundsordninger, ved at hidføre en bedre forståelse af de grundsætninger, som disse samfundsordninger hviler på, og ved at fremme almindelig stabilitet og velfærd. De vil søge at ljeme

uoverensstemmelser i deres internationale økonomiske politik og vil tilskynde til indbyrdes økonomisk samarbejde.

Artikel 3.

Med henblik på mere effektivt at virkeliggøre denne traktats formål vil deltagerne, hver for sig og i fællesskab, gennem stadig og effektiv selvhjælp og gensidig hjælp opretholde og udvikle deres individuelle og kollektive evne til at imødegå væbnet angreb.

Artikel 4.

Deltagerne vil rådføre sig med hverandre, nærsommeligt nogen af dem mener, at nogen af deltagerens territoriale integritet, politiske uafhængighed eller sikkerhed er truet.

Artikel 5.

Deltagerne er enige om, at et væbnet angreb mod en eller flere af dem i Europa eller Nordamerika skal betragtes som et angreb mod dem alle; og de er følgende enige om, at hvis et sådant væbnet angreb finder sted, skal hver af dem under udøvelse af retten til individuelt eller kollektivt selvforsvar, som er anerkendt ved artikel 51 i De Forenede Nationers pagt, bistå den eller de således angrebne deltagerlande ved straks, hver for sig og i forståelse med de øvrige deltagerlande, at tage sådanne skridt, derunder anvendelse af væbnet magt, som hver af dem anser for nødvendige, for at genoprette og opretholde det nordatlantiske områdes sikkerhed.

Ethvert sådant væbnet angreb og alle som følge deraf truffene forholdsregler skal uophødelig indberettes til sikkerhedsrådet. Sådanne forholdsregler skal bringes til ophør, når sikkerhedsrådet har truffet de til genoprettelse og opretholdelse af den mellemfolkelige fred og sikkerhed fornødne forholdsregler.

Artikel 6.

Ved et væbnet angreb i artikel 5's forstand på en eller flere af deltagerne forstås et væbnet angreb på en hvilken som helst af deltagerens territorium i Europa eller Nordamerika, på Frankrigs algeriske departementer, på enhver af deltagerens besættelsesstyrker i Europa, på sådanne øer, som er underlagt nogen deltagers statsmyndighed i det nordatlantiske område nord for Krebsens Vendeckreds eller mod nogen af deltagerens skibe eller flyvemaskiner, som befinder sig i dette område.

Artikel 7.

Denne traktat berører ikke og kan ikke fortolkes som på nogen måde berørende deltagerens rettigheder og forpligtelser i medfør af De Forenede Nationers pagt, forså vidt angår de deltagere, der er medlemmer af De Forenede Nationer, eller Sikkerhedsrådets primære ansvar for opretholdelsen af international fred og sikkerhed.

Artikel 8.

Hver af deltagerne erklærer, at ingen af de mellemfolkelige forpligtelser, som nu består mellem den og nogen anden af deltagerne eller nogen tredie stat, er i strid med denne traktats bestemmelser, og forpligter sig til ikke at indgå nogen mellemfolkelig forpligtelse, der er i strid med denne traktat.

Artikel 9.

Til overvejelse af spørgsmål vedrørende traktatens gennemførelse opretter deltagerne herved et råd, hvori hver af dem skal være repræsenteret. Rådet skal være således organiseret, at det til enhver tid uførtøvet kan træde sammen. Rådet skal oprette sådanne underinstitutioner, som måtte være nødvendige; det skal navnlig omgående nedsætte en forsvarskomite, som skal afgive indstilling om forholdsregler til gennemførelse af bestemmelserne i artiklerne 3 og 5.

Artikel 10.

Deltagerne kan ved enstemmig beslutning opfordre enhver anden europæisk stat, som er i stand til at fremme grundsætningerne i denne traktat og bidrage til det nordatlantiske områdes sikkerhed, til at tiltræde denne traktat. Enhver stat, som modtager en sådan opfordring, kan

blive deltager i traktaten ved at deponere sit tiltrædelsesdokument hos Amerikas Forenede Staters regering. Amerikas Forenede Staters regering vil underrette enhver af deltagerne om deponering af et hvert sådant tiltrædelsesdokument.

Artikel 11.

Denne traktat skal ratificeres og dens bestemmelser gennemføres af deltagerne i overensstemmelse med den fremgangs-måde, deres respektive forfatninger foreskriver. Ratifikationsdokumenterne skal snarest muligt deponeres hos Amerikas Forenede Staters regering, som vil underrette samtlige øvrige underskrivere om hver enkelt deponering. Traktaten skal træde i kraft mellem de stater, som har ratificeret den, så snart ratifikationsdokumenterne fra et flertal af underskriverne, derunder Belgien, Canada, Frankrigs, Luxembourgs, Nederlændenes, Det Forenede Kongeriges og De Forenede Staters ratifikationer er blevet deponeret. I forhold til andre stater skal den træde i kraft på datoen for deponeringen af disses ratifikationsdokumenter.

Artikel 12.

Efter at traktaten har været i kraft i 10 år eller til enhver tid derefter, skal deltagerne, hvis nogen af dem fremsætter anmodning herom rådføre sig med hinanden med henblik på en revision af traktaten under hensyntagen til de faktorer, som på det tidspunkt har indflydelse på freden og sikkerheden i det nordatlantiske område, herunder udviklingen af verdensomfattende såvel som regionale ordninger i medfør af De Forenede Nationers pagt til fremme af international fred og sikkerhed.

Artikel 13.

Efter at pagten har været i kraft i 20 år, kan ethvert deltagerland opføre sig med at være deltager eet år efter, at det har opsagt traktaten ved meddelelse til Amerikas Forenede Staters regering, som vil underrette de andre deltagerlandes regeringer om deponeringen af hver enkelt opsigelse.

Artikel 14

Nærværende overenskomst, hvis engelske og franske tekst har samme gyldighed, skal deponeres i den amerikanske regerings arkiver. Behørigt bekræftede genpartier deraf vil af nævnte regering blive sendt de andre underskrivende magters regeringer.

Til bekræftelse heraf har de nedenfor anførte befuldmægtigede underskrevet denne traktat.

Udfærdiget i Washington 4. april 1949.

Nordau (egl. *Siidfeld*), Max (1849-1923), ty.-ung. forfatter; jøde. Skrev rejsébøger og kulturstudier og var s. m. Theodor Herzl grundlægger af zionismen.

nordbagge, den no. vestlandshest, lille, kraftig og hurtig no. hestrace; egner sig

både som træk- og kørestet. Der drives i de senere år i udstrakt grad avl med n i Danmark.

Nordbanen, jernbanen Kbh.-Helsingør over Hillerød; åbnet 1864.

Nordborg, flække på N-Als; 1152 indb. (1948). Slot, kendt fra 12. årh. Under sønderborgske linier 1564-1669. Slottet bygget 1678, senere fl. ombyg.; fra 1921 efterskole. 1920: 520 da. og 327 ty. stemmer; 1947: 510 da. og 43 ty. stemmer.

Nordbrabant, da. navn på prov. Noordbrabant.

Nordby, 1) købstadspræget landsby på Fanø; 1816 indb. (1945). Navigations-

skole, havn. 2) landsby på N-Samsø; 480 indb. (1945).

Norddeutscher Lloyd ['norddaytjar 'byt], før 2. Verdenskrig Tyskls næststørste rederi, grl. 1857 i Bremen. Kæmpeskibene »Bremen« (bygget 1929) og »Europa« (bygget 1930) tilhørte N.

Norden, alm. betegn. for Danm., Sv., No., Fini, og Isl., der har meget tilfælles m. h. t. historie og kultur.

Norden, *Frederik Ludvis* (1709-42), da. søofficer og rejsende; foretog på ordre af den da. regering 1737-38 en rejse til Ægypt., beskrevet i *Voyage en Egypte et en Nubie* (1750-55), et af det 18. århs. banebrydende værker for ægypt. oldforskning.

Norden, Foreningen, stiftet på sv. initiativ 1919, har til formål at fremme kulturel og økon. forb. ml. de nord. lande. I Danm. afholder N nord. møder på Hindsgravl, fremdeles virkes gnm. udsendelse af bøger, af tidsskr. Norden (udg. siden 1941, 6 gange årlig), gnm. foredrag, skolerejser, studiekredsarb. m. v. Har centralledelse i hvert af de nord. lande; i Danm. er der lokalforeninger af N over hele landet, ca. 50 000 medl.

Nordenfjelske Norge ['no:ran-J, den del af Norge, der ligger N f. Dovre.

Nordenflykt ['no:danflykt], *Hedvig Charlotta* (1718-63), sv. forfatterinde. Skrev i oplysningstidens genrer, læredigt, epos, elegi; var midtpunkt i »Tankebyggar« orden«s litt. gruppe. Hendes temperamentsfulde digt. og korrespondance afspejler brydningerne i tidens åndsliv.

Nordenskiold ['no:danJ61d], *Adolf Erik* (1832-1901), sv. polarforsker, født i Helsingfors. Foretog 1864-73 en række eksped. til Spitsbergen og gennemførte 1878-79 som den første Nordøstpasset med skibet »Vega«. Fandt og hjembragte store blokke af metallisk jern fra Disko (Grøn.). Skrev bl. a. *Vegas færd kring Asien och Europa* 1-2 (1880-81).

Nordenskiold ['no:danJ61d], *Bengt* (f. 1891), sv. flyverofficer; chef for det sv. flyvevåben 1942.

Nordenskiold ['no:danJ61d], *Erland* (1871-1932), sv. etnograf, leder af Göteborgs museums etnogr. afd. 1913, prof. ved Göteborgs hogskola 1924. Talrige rejser i S- og Ml.-Amer. N-s samlinger skaffede Göteborgs mus. en førerstilling bl. eur. museer inden for S-Amer.s etnogr. Vidensk. og populære arb.

Nordenskiold Havet, andet navn på Laptjev Havet.

Nordenskiold ['no:danjold], *Otto* (1869-1928), sv. geolog og geograf. Ekspeditioner til Ildlandet og Patagonien, Klondike, Østgrønland og sydpolarlandene. Talr. vidensk. geol. og geogr. arbejder om de besøgte egne.

Nordensvan ['no:dnsva:n], *Georg* (1855-1932), sv. forfatter. Udg. romaner, noveller og grundlæggende værker om sv. teater- og kunsthst.

Nordentoft ['nordan-], *Inger Merete* (f. 1903), da. pædagog. 1939-45 formand for Kbh.s Kommunalærerindeforening. Skoleinspektør i Kbh. (Katrinevals Skole) fra 1945. Fortaler for moderne skoletanker (bl. a. *Opdragelse til Demokrati* (1944)). Fra 1945 medl. af Folketinget (kommunist).

Nordentoft ['nordan-], *Johannes* (1868-1948), da. præst, 1922-37 ved Garnisons Kirke i Kbh.; 1913-17 red. af »Hovedstaden«, ivrig deltager i kirk. debatter og i hovedstadens kirk. liv.

Norderney (nordar'na), en af ty. Østfrisiske Øer; 24 km²; ca. 7000 indb. (1939). Søgt badested.

Norderøern*, da. navn på Norduroyar. **Nordfeld**, hovedgård på Møn, oprettet 1774.

Nordfjord ['no:rfjor:J], 1) fjord på Norges V-kyst i Sogn og Fjordane, stærkt forgrenet, kendt for sin smukke natur; 2) landskabet omkring N. (111).

Nordfrisiske Øer, de væsentl. af nordfriserne beboede øer ud for Sydsvens vestkyst: Sild, Fö, Arnum, Nordstrand, Pellworm og Smøøerne Halligerne.

'**Nordfri'slan'd**, ty. *Nordfriesland* [nort'fri:slant], marskandskab omfattende

Nordfjord. (Loenvatn)

vestkysten af Sydsvenslg fra den da.-ty. grænse til Husum med tilhørende øer. Beboet af for en stor del friskskaltende friser.

Nordhagen ['no:r-], 0/«(1883-1925), no. arkitekt, udd. i Kbh. (Nyrops elev) og Oslo; tilhørte den nat. retning, som sejrede efter 1900 og fik som prof. (fra 1913) stor indflydelse på den yngre generation. Ledede restaureringen af Trondheim domkirkes vestfront, men mødte skarp kritik. Mange offentlige bygninger.

Nordhausen ['narthauzan], ty. by i Thüringen; 43 000 indb. (1939). Tobaks- og maskinindustri. Ca. 30% ødelagt i 2. Verdenskrig.

Nordhavet el. *Norskehavet* el. *Grønlands-havet*, havet ml. Norge og Grønland, forbinder Atlanterhavet og Ishavet, på sydgrænsen Wyville Thomson-ryggen med Island og Færøerne, i midten øen Jan Mayen.

Nordholland, da. navn på prov. Noordholland.

Nordhollandske Kanal, 78 km l. skibsfartskanal ml. Amsterdam og Den Helder (anlagt 1819-24).

Nordhordland ['no:rhdrlan:J], no. landskab; den nordl. del af Hordaland; 4144 km²; 110 000 indb. (1946).

nordihydroguaja'retsyre (NDGA), en naturlig antioksydant, der anv. som fødemiddeltilsætning for at beskytte mod peroksydering (harskning osv.); udvindes af den såk. kreosotbusk, en stedsegrøn busk, 'Larrea mexicana.

Nord-Irland, eng. *Northern Ireland*, ofte kaldet *Ulster*, en i lokale spørgsmål autonom del af Storbritannien og Nord-Irland, bestående af 6 grevskaber af den tidl. prov. Ulster; 14 000 km²; 1 339 000 indb. (1947). Hovedstad: Belfast. - *Terræn, geologi og klima* se Irland). 33 % af bef. er rom-kat., 30% presbyterianere, 27% episkopale protestanter. - *Erhverv*. Vigtigste afgrøde er græs til hø; vigtigste kornart er havre (1945: 383 000 t). Husdyrbestand 1946: 913 000 stk. kvæg, 640 000 får, 313 000 svin, 19,8 mill. stk. fjærkræ. Vigtigste industriprod. lærred og skibe. N leverer næsten hele Det For. Kongeriges eksport af lærred. - *Forfatning*. For anligg. vedr. N-s særstyre har parlamentet m. 2 kamre (Senat, 'Underhus') lovgivende magt. Udøvende magt: kgl. udnævnt guvernør, parlamentarisk ministerium. N sender 13 repr. til Underhus i London. Udenrigspolitik, militær, mønt, udenrigshdl. m. m. undertaget fra særstyret. - *Historie*. Det opr. irske land blev fra ca. 1600 gjort eng. og protestantisk ved omfattende indvandring og kolonisation. Irske home-rule krav vakte stærk modstand, og Aquithus home-rule forslag før 1. Verdenskrig mødtes m. trusel om væbnet modstand. Trods stærk protest fra Sinn Féin skiltes N 1920-22 fra Eire og fik nuvar. status. Underhusvalg febr. 1949 gav det nationalistiske parti, der ønsker sammensluten. m. Eire, 101 000 stemmer (af 373 000).

Nordische Gesellschaft ['nordija ga'zjeljaft], ty. kulturpolit. forening, grl. 1921; i forgrunden efter 1935 efter Arthur Rosenbergs retningslinier. Skulle underbygge tyskernes følelse af tilknytning. t. det germanske Norden; afholdt årlige møder i Liibeck, udg. månedsskriftet »Der Norden«, søgte at arbejde f. Tyskl. og nationalsocialismen i d. nord. lande.

Nordiska museet i Sthlm., righoldige kunsthst. samlinger med afd. for højere stand, almuen og etnografiske under-

søgelser; grl. 1873 af Artur Hazelius, som samlede, fortrinsvis almuegenstande, i alle de nord. lande; siden 1880 i offentlig eje under navnet N. Monumental bygn. i nyrenæssancestil, opført 1901 af F. G. Clason. J tilknytning til N åbnedes 1891 frilandsmuseet Skansen.

nordisk arkæologi, læren om de nord. oldtidsfolk bygget på jordfundne oldsager, hovedsagelig fra grave og bopladser. Studiet af Nordens oldtid beg. først rigtigt i 19. årh. efter nedsettelse af Kgl. Kommission til Oldsagers Opbevaring 22. 5. 1807, der skulle forestå indsamlingen og tilsynet med oldtidsminderne. Ved Chr. Thomsens tiltrædelse (1816) kom der fart i indsamlingerne. De faase vidensk. rammer skabtes af J. J. Worsaae og fortsattes af S. Mul-ler og J. Brøndsted. O. Montelius bragte sammenhæng ml. n. og Eur.s forhist. kulturer, medens H. Shetelig og A. W. Brøgger bragte stuet ind på en stærkere kulturhist. linie.

Nordiska spelen [ˈspeː-], internat. vintersportsstævner, afholdes i Sthlm. hvert 4. år, første gang 1901. Forløber f. d. olympiske vinterlege.

Nordisk Astronomisk Tidsskrift) inter-skand., populært astron. tidsskrift, udg. siden 1916 af »Astronomisk Selskab«, Kbh.

Nordisk Cup [kop], interskandinaviske tennisturnering, stiftet 1920. Omfatter 4 single og 1 double.

Nordisk Familjebok, sv. konversationsleksikon, 1. udg. 1875-99, 3. udg. 1923-37 i 23 bd.

Nordisk Films Kompagni, da. filmselskab. Grl. 1906 af Ole Olsen, der gjorde selskabets isbjørne-mærke verdenskendt i årene omkring 1. Verdenskrig. Efter talefilmens naturligt begrænset sin virksomhed til det skand. marked.

nordisk filologi, den videnskab, der behandler de nord. sprog og de i disse sprog skrevne værker. Egl. grundlægger er Rasmus Rask. Forløber Ole Worm, Høysgaard og Johan Ihere.

Nordisk Fjerfabrik, A/S, grl. 1901. Da. industri- og handelsforetagende; opr. hovedvirksomhed: forarb. af fjer og dun. Aktiekap. 5 mill. kr. Grl. 1942 Nordisk Kollegium.

Nordiske Fortidsminder, bogrække omhandlede større fund og undersøgelser, udg. siden 1890 af oldskrift-selskabet.

Nordisk Insulinlaboratorium, Gen-otte, selvejende institution til insulin-fremstilling m. m. (ledes af dr. med. H. C. Hagedorn). Overskuddet anv. til almennyttige vidensk. formål. Virksomheden begyndte 1923.

Nordiske Jordbrugsforskeres Forening (opr. 1918) har til formål gnm. udgivelse af et tidsskrift. *Nordisk Jordbrugsforskning*, oprettelse af sektioner for spec. fag og afholdelse af kongresser at fremme samarbejdet ml. jordbrugsforskere i Norden.

Nordiske Kabel- og Traadfabrikker, A/S, da. industrivirksomhed m. fabrikker i Kbh. og Middelfart. grl. 1898. Aktiekap. 22,5 mill. kr.; beskæftiger (1948) 2380 arb. og 472 funktionærer. Tilsluttede virksomheder: Nordisk Industri, Kolding, A/S og A/S Jertraad-spinderiet, Varde.

nordisk klæde, d. s. s. baj.
Nordisk Kollegium, bolig i Kbh. for 135 mand), nordiske studerende, grl. 1942 af A/S Nordisk Fjerfabrik.

nordisk kombination, el. *klassisk kombination*, i skisport konkurrence i langrend og hop kombineret.

Nordisk Medicin, medicinsk ugeskrift, udg. fra 1939 i Sthlm., omfattende 8 indfil da selvstændige tidsskrifter fra Sv., No., Fini. og Danm.

Nordisk Missions-Tidsskrift, førende vidensk. tidsskrift inden for missionsvidensk., grl. 1890.

nordisk race, race under den europide racegruppe, lever i det nordl. Eur. Karakteristiske træk er betydelig højde, lys hud, lyst el. rødt hår, blå øjne og lang- el. middelskallethed. (III. se tavlen Menneskeracer).

nordisk religion og mytologi er opr. af samme art, som findes inden for de antikke kulturer. De nord. folks rel. kultus forel. opr. som lokale slægtskulte, og myterne (overleveret bl. a. i Den Ældre Edda og Snorres Edda) er genfortællinger af det oplevelsesindhold, der rummedes i slægternes kultiske drama.

Hovedtræk er flg.: Der er to guddomsgrupper: aserne, der afspejler en kultform, der er ejendommelig for den opr. nord. kvægavlerkultur, et slagtofferdrama, det såkaldte blot, hvis hovedmotiv er gudens kamp med det onde i en drages skikkelse, udtrykt f. eks. i myterne om Thors kamp med Midgårdsormen og Sigurds kamp med Fafner. Den anden gruppe er vanerne, der afspejler en kultform, der er karakteristisk for en bondekulturs rel., der foregik ude på marken, plovens rel., erotisk beto- nede frugtbarhedsritualer, magi osv. En tredje gruppe, alferne, er af samme art som vanerne. Bondeelementet er indvandet fra SV, og der har været et opgør, afspejlet i myten om asernes og vanernes kamp. Som myten udtrykker, forenede de to elementer sig; n er en organisk forening af begge rel., men kvægkulturen beholdt det afgørende præg. Vikingetiden skabte nyt; ved erobrerhøjdingenes hoffer udvikledes en krigs- og helterel. med guder for våbenlykken, f. eks. den senere Odin o. a., samt indflydelser fra sydens kristne verdensbetragtning, afspejlet f. eks. i Ragnarokmyten. Denne overklasserel. faldt væk ved kristendommens komme, og opgøret stod med de gl. slægts- og bondekulte. Drikkelaget blev kristnet og tilknyttet messen, men forsvandt i tidens løb, medens bondereel. forblev uden for kirken, og dens efterklange har som folkelige bondeskikke, tilknyttet mark og skov, levet på landet helt ned til vor tid.

Nordisk Rytterstævne, afholdes hvert andet år siden 1921 skiftevis i Danm., Fini., No. og Sv.

nordiske sprog el. *skandinaviske sprog*, de nærsbeslægtede sprog af den germ. sprogklasse, som tales el. taltes i Danm., No. og Sv. og de derfra bebyggede lande i og uden for Fur. Sydgrænsen var de forhen ubeboede egne S for Dannevirke- linien. Tidspunktet for den germ. befolknings ankomst til Norden kendes ikke; men fl. årh. f. Kr. har der boet germ. talende stammer i Norden. Sprog- området er blevet udvidet til forsk. tider; af varig bet. har nordmændenes bebyggelse af Island og Færøerne og svenskernes af dele af Finland været. De ældste nord. sprogmindesmærker er indskr. med de ældre runer (ca. 200-800). I det såkaldte urnord. tidsrum (200-800) har sproget j store træk været ens i de nord. lande. I slutn. af det urnord. tidsrum indtræder en lang række gennemgribende ændringer. Medens Danm., No. og Sv. fjerner sig fra grundsproget, bliver Isl., på en række vigtige punkter stående nær det opr. sprog.

Nordisk Sprogrøgt, Dansk Forening til, stiftet 1941; arbejder for tilnærmelse ml. de nord. sprog.

Nordisk tidsskrift for vetenskap, konst och industri, grl. 1878, udg. af Letterstedtska foreningen, fra 1925 i samarb. med Foreningen Norden.

nordisk trosbevægelse, fællesnavn for ty. forsøg på at skabe en germansk rel. n bunder i 19. årh.s romantik, fremmedes især af nazismen efter 1933; en hovedmand var Ludendorff; en anden J. W. Hauer. Mest kristendomsfjendsk var Alfred Rosenbergs nyhedsskab.

Nord kanalen, eng. *North Channel* [ˈnɑːb ˈtʃɑːnl], farvandet ml. N-Irland og Skotland, der forbinder Irske Hav med Atlanterhavet.

nordkaper (afledt af *Nordkapp*) (*Ba-laena glaci-alis*), nordatlantisk rethval, lidt mindre end grønlandshvalen, i middelalderen genstand for baskernes hvalfangst. Ansås en tid for uddød, men forekommer stadig sparsomt.

Nordkapp [ˈnoːr-], Norges nordligste for-

bjerg, på øen Magerøy, 71° 10'21" n. br.; 307 m h. Lidt V for N ligger No.s nordligste punkt, den lave Knivskjellodden. (111).

Nord-Kaukasus, det frugtbare slette-land N af Kaukasus-bjergene.

Nordkyn [ˈnoːrxyn:] el. *Kinnarodden*, det nr. fastlands nordligste punkt, 71° 8' 1" n. br.

Nordland [ˈnoːrlanː], no. fylke ml. 65° og 687" n. br.; 38 145 km²; 215 000 indb. (1946). Lofoten og største delen af Vesterålen hører til N. Veludviklet Skærgård. Dybe fjorde, der nr. næsten ind til den sv. grænse (Vestfjorden med Ofotfjorden og Tysfjord, Folda, Saltfjord, Ranafjord). I fjordene udmunder korte, men vandrige elve (Saltelv, Ranelva, Vefsnå), der gennemstrømmer skovrige dale. Største sø: Rosvatn; firnplateauet Svartisen. Fjeldtoppe: Sulitjelma (1914 m), Okstindene (1912 m); vigtigste pas-vej over Kjølén er Ofotbanen. Landbruget er ret betydeligt i forh. til den nordl. beliggenhed. Fiskeri er vigtigste erhverv. Købstæder: Bodø og Narvik. - N anv. ofte som navn på hele N-Norge (fylkerne N, Troms og Finnmark).

Nordland, Regiment [ˈnortlant], ty. hvervet troppeafd. under 2. Verdenskrig. Oprettet 1940 som SS-standard; beregnet f. nordboere og for tyskere, der ikke var ty. statsborgere. No. quislingers forsøg på at skabe tilslutning til R gav ikke større resultat. 1941 del af SS-division Wiking, opløst s. å.

Nordlandet, da. for Severnaja Zemlja.
Nordlandsbanen [ˈnoːrlans-], den 697 km lange no. bane fra Heil på banen Trondheim-Storlien til Bodø over Grong-Mosjøen-Mo. Største stign. 18‰, mindste kurveradius 300 m. Stræk. til Grong med sidebane til Namsos i drift siden 1938, stræk. Grong-Mo fuldført 1942; Mo-Bodø ventes fuldført 1951.

nordlandsbåd, no. bådtype: nedstammer fra vikingeskibene. Hovedsagelig robåd.

Nordlige Ishav, tidl. navn for Ishavet.
Nordlige Kalkalper, fællesbetegn. for Østalpernes nordl. kæder, der består af kalksten og dolomit.

Nordlige Søruete, sov. betegn. for den af handelskibe benyttede NØ-passage, d. v. s. søvejen N om Asien langs Sibiriens nordkyst; første gang gennemsejlet 1878-79 af Nordenskiöld med »Vega«; uden overvintring første gang af isbryderen »Sibirjakov« 1932. Siden 1935 regelm. befaret i sommermånederne af fraktskibe ledet af rapporter fra arktiske meteor. stationer og flyvemaskiner og hjulpet af isbrydere. Skibene henter især tømmer fra skovene omkr. Jenisej, men desuden udnyttes ved skibenes hjælp forsk. mineraler o. l. (kul, olie, salt, guld) i N-Sibirien.

•**Nordlunde, C. Volmer** (f. 1888), da. bogtrykker. Eget trykkeri 1927. Formand for Forening for Boghåndværk (1945). Forf. til *William Morris* (1944), *Bogskriver og Bogtrykere* (1945), *Typografisk ABC* (1946).

nordlys, polarlys på den nordl. halvkugle.
Nordmandsdalen, lavning i Fredensborg slotspark, hvor der 1765-84 opstilledes 69 sandstensfig. af no., færøske og isl. bønder typer, i alm. kaldet »nordmænd«.

'deraf navnet. Fig. er hugget af J. G. Grund; de er mere kuriøse end kunstnerisk værdifulde.

Nordmands'hage, flak ved Limfjordens østl. indløb.

Nordmann, Kaldemar (f. 1872), da. geolog, undersøgelser over kvartære aflejringer, især bløddyr og pattedyrs optræden.

nordmannsgran (efter den russ. naturforsker Alex. von *Nordmann* (1803-66)) (*Abies nordmanni* unu), en art af ædelgran.

Nordmark ['nort-J., ty. betegn. for da.-ty. grænsekampområde i Sønderjylland.

Nordmarka ['no:r-], et søngt, skovklædt, lavt bjergland N og NV for Oslo. Søgt udflygtssted.

nordmar'kit, rødlig syenit med lidt kvarts fra Osloegnen.

Nordmøre ['no:rm6:ra], no. landskab, omfattende største delen af Trollheimen; 6117 km²; 44 000 indb. (1946). I N ligger Kristiansund.

Nordnorge ['no:nræ:ngs], fællesbetegn. for fylkerne Nordland, Troms og Finnmark, kaldes ofte Nordland og Hålogaland.

'Nord-O'se'tien, ASSR i RSFSR, Sovj., på Kaukasus' N-skråning; 6200 km²; 329 000 indb. (1939), deraf 60% nordoseter. Hovedstad: Dzjauzdjikau.

Nord'o'stbugt,stor vestgrøn. havbugt ml. Svartenhuk og Nugsuaq. Deler sig i 0 i 2 fjordkomplekser, Karrarfjord i N og Umanakfjord i S.

Nordostrundingen, lavt, isdækket næs på Kronprins Christians Land, Grønlands østligste punkt, 81° 21' n. br., 11° 33' v. lgd.

Nord-Ostsee-Kanal [nort'ostze:-], ty. off. navn på Kielerkanalen.

nordpol, 1) *geogr.* Jordens nordl. pol (se der); 2) *astron.* Himlens n er det skæringspunkt ml. himmelkuglen og verdensaksen (parallel med Jordens rotationsakse), der ses over horisonten på den nordl. jordhalvkugle; 3) *fys.*, den ende af en magnet, der peger mod N, når magneten ophænges drejligt.

nordpolarekspeditioner, ekspeditioner til Nordpolarlandene og Ishavet.

1. *Nordøstpassagen*. Første kendte ishavsfarere er nordmanden Ottar fra Hålogaland, der i 9. årh. omsejlede Nordkap til Barents Hav. 1553 nåede Willoughby Hvide Hav og 1556 S. Burrough oven Vajgatj; 1594-97 fandt Barents Bjørnøya, Spitsbergen og Novaja Zemlja, 1607 Hudson Jan Mayen. Opdagelsen af Ishavets rigdom på hvaler gav anledning til de Ag. årh.s bet. hvalfangster. 1648-52 omsejlede Dezinjev Asiens NØ-hjørne, 1728-30 og 1734-43 udforskede Vitus Bering største delen af Sibiriens arktiske kyst og opdagede syd-siden af Alaska og Aleuterne 1741. 1878-79 gennemsejlede Nordenskiöld med skibet »Vega« Nordøstpassagen for første Gang.

2. *Nordvest passagen*. Giovanni Caboto opdagede 1497 Newfoundland, Labrador og Nova Scotia. M. Frobisher Baffins Land 1576. John Davis genopdagede Grønland 1585 og fandt Davis Strædet 1587. Henry Hudson opdagede Hudson Bay 1610. 1689 nåede A. Mackenzie over land det åbne Ishav. W. Scoresby kortlagde 1822 Grønlands østkyst, 1778 sejlede James Cook fra Bering-strædet mod 0 langs Amerikas ishavskyst. 1818 nåede John Ross Smith Sound. James og John Ross påviste 1829-33 den magnetiske pol på Boothia Felix. 1845-47 nåede Franklin King William Land (NV f. Boothia Felix). 1850-54 opdagede Mac Clure Nordvestpassagen og gennemførte den fra V til 0. 1903-06 gennemsejlede Roald Amundsen Nordvestpassagen fra 0 til V.

3. *Nordpolen*. 1827 nåede Parry fra Spitsbergen 82° 45', 1876 nåede Markham 83° 20'. N f. Sibirien nåede Payer 1873 82° 5' br. 1893 drev Nansen med »Fram« fra De Nysibiriske Øer til 84°. 1895 forlod Nansen skibet og nåede 86° 14'. 1897 fandt Andréas mislykkede ballonferd sted. 1900 nåede U. Cagni 86° 31'. 1906 nåede Peary 87° 6' n. br. og endelig 6. 4. 1909 på slæderejse fra nordspidsen

Maalestok 1 • 100.000.000 Udarbejelse: J.Humlum —A.E. Nordenskiöld 1678-79R. Amundsen 1903-06 —RC.Peory 1909

Kort over Nordpolarlandene.

af Grant Land selve nordpolen. F. A. Cook angav at have nået nordpolen 21. 4. 1908. Bl. senere ekspeditioner Amundsens forsøg på drift over Polhavet 1922, Amundsens, Nobiles og Byrds flyvning 1926, Wilkins og Nobiles 1928, Eckeners 1931 og Papanins isdrift 1937-38.

nordpolarlandene el. *arktiske lande*, de lande omkr. nordpolen, der har polar-klima, d. v. s. en middeltemp. for varmeste måned, der er mindre end 10°. Til n hører øerne i Ishavet og nordl. Rusl., Sibirien og Canada. Arktisk flora og dyreliv, n-s grænse mod nåleskovs-regionen falder ikke sammen med polar-kredsen. Opr. kun bebodt af primitive jægere, fiskere og rensdyromader (lapper, samojeder m. fl.). Indvandrede hvide driverer jagt (pelsdyr), handel og minedrift (bl. a. kryolit på Grønland og kul på Spitsbergen).

nordpunkt, meridians skæringspunkt med horisonten under himlens nordpol.

Nordre-Rønner, småholme N f. Læsø; 0,14 km², hvoraf *Spirholm* 0,03 km²; 4 indb (1945). Fyr.

Nordre-Røse, stenpuller i Drogden; 3,2 m vand. Fyr.

Nordre Strømfjord, ca. 180 km l., forenet fjord, der danner grænsen ml. Egedesminde og Holsteinsborg distrikt, V-Grøn. Landet omkr. dets indre del er vigtigt rensdyrdistrikt.

Nordrhein-Westfalen ['nortrain væst-fa:lan], ty. land i den brit. zone, dannet jan. 1947 ved sammenslutning af Westfalen, Lippe og den nordl. Rhinprovins; 32 814 km²; 11,8 mill. indb. (1946). Hovedstad: Dusseldorf.

Nord-Rho'de'sia, eng. *Northern Rhodesia* ['nå:dan rou'di:zis], brit. koloni i det indre SØ-Afr. N f. Zambesi; 751 920 km²; 1729 000 indb. (1947), deraf 22 000 hvide. N er et plateau land i 800-1200 m højde. Klimaet er tropisk med sommerregn, vegetationen savanne og løvfældende skov, den indfødte befolkning bantunegre, der lever af agerbrug og kvægavl. Minedriften omfatter kobber

(196 000 ti 1947), zink, kobolt, vanadium, guld og sølv. Kul og jern er påvist. Hovedstaden Lusaka er en station på Rhodesiabanen. Klimaet egner sig ikke godt for eur. kolonisation.

Nordraak ['nort-rå:k], *Rikard* (1842-66), no. komponist. Har haft stor indflydelse på Grieg og no. nat. tonekunst og er komp. til den no. nationalsang »Ja, vi elsker dette landet« (tekst af Bjørnson).

Nordschleswiger, Der [nDrJle:svigar-] (ty: nordslesvigeren), ty.sproget ugeblad for det ty. mindretal i Sønderjylland, organ for det 1946 grl. »Bund deutscher Nordschleswiger«.

Nordschleswigsche Zeitung [nortJle:svixa tsaiturj] (ty: nordslesvigsk tidende), organ for det ty. mindretal i Sønderjylland, udkom fra 1929 til 17. 8. 45, da N-s trykkeri ødelagdes v. bombeattentat. Pofit. var N opr. højreorienteret og danskfjendtlig, fra 1933 nazist. Oplag før 9. 4. 1940 ca. 5-7000, i 1945, da N tillige var organ for de ty. soldater i Danm., 40 000.

Nordsjælland, halvø på Sjælland, ml. Øresund, Kattegat og Roskilde Fjord.

Nordsjællands Electricitets- og Sporvejs A/S, d. s. NESA.

Nordsjællands Landbrugsskole pr. Slangerup, oprettet 1913 under navnet *Slangerup Landbrugsskole*. I 1947 omdannet til selvejende institution under navnet N.

Nordsoj ['nort:soj], no. sø. Telemark, tæt NV f. Skien (60 km²).

Nordslesvig, den nordl. del af det tidl. hertugdømme Sønderjylland (Slesvig), fra Kongeåen sydpå omtr. til Flensborg-Tønder.

Nordstjerne, tidl. betegn. for den nordl. gruppe af de 13 opr. stater i USA (Pennsylvania, New York, New England-staterne) og for de stater, der oprettedes umiddelbart V for dem. I 19. årh. hovedstøtte for der republikanske parti, industripræget og med krav om toldbeskyttelse; slog Sydstaterne i Nordamer. Borgerkrig 1861-65.

Nordstjernen, d. s. s. Polarstjernen.

nordstjärneorden [no:DJæ(r)n3-], sv. orden for embedsmænd for vidensk. kl. kunstn. fortjener. Stiftet 1748. 5 klasser.

Nordstrand (ty. [nort- Jtrant]), en af De Nordfrisiske Øer; 46 km²; 2600 Måbgn* i indb. (1939). 1634 stærkt ødelagt af stormflod.

Nordstrøm [no:dstrom], Johan (J. 1891), sv. prof. i idé- og lærdomshist. i Uppsala siden 1933. Studier i 17. århs åndshistorie.

Nordstrøm [no:dstrom], Karl (1855-1923), sv. landskabsmaler og tegner; bl. de største inden for sv. naturalisme; Målarlandskaber og motiver fra Vestkysten, bl. a. fra N-s Føedø Tjørn.

Nordstrøm [no:dstrom], Ludrig (1882-1942), sv. forfatter. Skrev lokalpatriotiske, tørt humoristiske noveller: *Fiskare (1907), Borgare (1909), Herrar (1910), Historier (1926)* om Norrlands forsk. miljøer. Erhvervede i efterkrigsårene en soc.-rel. tro på den industrielle udvikling, hvorunder individet opgår i samfundstotaliteten, der omsattes til kollektivromanerne: *De värdar i samhällsrymden (1920, da. Den Lutherholmske Ära s. å.), Världsslagen (1923)*.

Nordøen el. Vesterhavet, et randhav og overskylningshav ml. Storbrit. og NV-Eur. Kun mod N overstiger dybden 100 m; talr. banker: Dogger Banken (: 13 m), Store og Lille Fiskebanke. Vandet er varmt og salt (3,3%) og fryser derfor aldrig til. Bunden består de fleste steder af sand, i dybere render af ler. Ebbe og flod stærkt varierende fra sted til sted, da en Kanalbølge interfererer med en flodbølge N om Skotland; ved Aberdeen er springefloden 3,5 m; ved Esbjerg 1,6 m; ved Tyborøn 0,6 m. N er det mest trafikerede og det fiskerigste hav i verden. Tjer fiskes især sild, kuller, torsk og rødspætte.

Nordøfiskerikonventionen, traktat af 6. 5. 1882 ml. de til Nordsøen grænsende lande, undt. Sv. og No., om fiskeripolitik i Nordsøen.

Nordøkanalen, holl. Noordzee Kanaal, 27 km l., 10 m d. og 60-100 m br. kanal fra Amsterdam til IJmuiden ved Nordsøen. Trafik i 1938: 4,99 mill. NRT.

Nordøkonventionen, traktat af 23. 4. 1908 ml. Nordsømagterne om bevaring af status quo i Nordsøen. Bortfaldet ved krigen 1914-18.

Nordterritoriet, d. s. s. Northern Territory (Austr.).

Nordtjrolper Alperne el. Bayerske Alper, Alpeparti i Nordl. Kalkalper på begge sider af Inn-dalen.

Nord-Trøndelag [nør 'trøndalag; 'trøn:3-], no. fylke, N f. Trondheimsfjorden; 22 427 km²; 105 000 indb. (1946). Fra Trondheimsfjorden udgår i N de store dalfører Stjørdalen, Verdalen og Snåsavaldalen, nordligere ligger Namdalen. I dalbundene og langs fjordene findes ævne strækninger, der er dyrkede, på dalsiderne bet. skovstrækninger og langs den sv. grænse højfjeld. Vigtige erhverv: fiskeri og landbrug, Meråkerbanen og Nordlandsbanen går gennem N. Een købstad: Levanger.

Nordtyske Forbund, sammenslutning af de ty. lande N f. Main, dannet under preuss. ledelse 1866-67. 1871 omdannet t. ty. rige v. de sydt. landes tilslutning.

Norçuroy (ggjar [noarådsar], da. *Norderøerne*, den nordøstligste gruppe af Færøerne; omfatter Fugloy, Svinoy, Vidoy, BorQoy, Kunoy og Kallsøy; 240,8 km²; 3928 indb. (1945).

Nordværk [nartværk], under besættelsen ty. betegn. f. General Motors' fabrik, Kbh. 29. 1. 1944 delvis ødelagt af frihedskæmpere (transformator og kraftanlæg).

Nordvestpassagen, søvejen N om Arner, til Stillehavet; gennemsejlet første gang af Roald Amundsen 1903-06 med »Gjøæ».

Nordøstersø'kana'l, andet navn på Kielerkanalen.

Nordøstpassagen, søvejen N om Eur-Asien til Stillehavet; gennemsejlet første

gang af A. E. Nordenskiöld med »Vega« 1878-79. (Jfr. *nordpolar-ekspeditioner*).

Noreen [-re:n], Adolf (1854-1925), sv. sprogforsker. Hører til de førende skikkelser inden for nord. filologi. *Altschwedische Grammatik* (1904), *Altislandsche Grammatik* (4. udg. 1923), *Geschichte der nordischen Sprachen* (3. udg. 1913). Hovedværket er det ikke afsluttede *Vart språk 1-5* (1903-24).

Noreen [-re:nj, Erik (1890-1946), sv. sprogforsker. Har især beskæftiget sig med sv. dialekter, ordhist. og oldn. sprog og litt.hist. (Eddagigte). Fra 1926 er den udmærkede fremstilling *Den norsk-islandske poesisen*.

Norefallene, no. vandfald, Buskerud, dannes af Numedalslægen og udnyttes i Nore kraftverk (144 000 HK).

Noreg [nå:reg], det nyno. off. navn på Norge.

No'reia, hovedstad i Noricum, hvor cimberne 113 f. Kr. slog romerne under Carbo.

Norfolk [nå:fak], grevskab i Ø-F.ngl.; 5322 km²; 518 000 indb. (1948). Landbrugsdistrikt. Hovedstad: Norwich.

Norfolk [nå:fak], industri- og havneby i Virginia, USA, ved indløbet til Chesapeake Bay; sammenbygget med Portsmouth; 144000 indb. (1940). Flådestation.

Norfolk [nå:fak], austr. 0 (territorium) i Stillehavet ml. New Zealand og Ny Caledonien; 34¹/₈ km²; 733 indb. (1944), delvis overført fra Pitcairn. Kaldet StillehavetsMadeira p. gr. af klimaet.

Norge (no. [nårgel], kongerige i N.-Eur., omfatter den vestl. del af den skand. halvø Svalbard (d. v. s. Spitsbergen og Bjørnøya), Jan Mayen, Peter Is' øy og Atlanterhavsspektoren i Antarktis. I det fig. behandles kun den skand. del, som begrænses af Skagerrak, Vesterhavet, Nordhavet Barents Hav, Sovj. Finland og Sverige; 324 250 km²; 3 198 000 indb. (1948). Største byer: Oslo (hovedstad), Bergen, Trondheim, Stavanger. *Beliggenhed og Udstrækning*. Det nordligste punkt er Knivskjelodden på Magerøy, 71° 11' 8" n. br., det sydligste øen Kråga nær Mandal, 57° 57' 31" n. br., det østligste Hornøya nær Vardø, 31° 10' 4" o. lgd., det vestligste Steinsøy ved Utvær uden for Sognefjordens munding, 4° 30' 13" o. lgd. Det nordligste og sydligste punkt på fastlandet er Nordkyn, 71° 8' 1" n. br. og Lindesnes, 57° 58' 43" n. br.; ml. disse er luftlinjen 1752 km. Fastlandets kystlinje er uden hensyn til bugter og fjorde 3400 km; med indskæringerne ca. 20 000 km. Af øer ved kysten findes ca. 150 000, heraf 2236 beboede (1930: 407 000 indb.). Landgrænsens længde er 2570 km. *Kyster*. Langs V-kysten findes ml. havet og det høje fjeldland et lavland, strandfladen, der for det meste ikke overstiger 30-40 m. Ved Vesterhavet og Skagerrak sænker havbunden sig fra ca. 100 m dybde brat ned i Den Norske Rende, der er en gravsænkning i fladsøen. Lange, smalle, stærkt forgenede fjorde skærer sig fra fladsøen ind gnm. strandfladen og dybt ind i fjeldplateauet. Flertallet af fjordene er terrære floddale, uddybede af istidens gletschere, og hvis bund nu ligger lavere end havfladen. De har et karakteristisk vinklet forløb, stejle sider, hvorover der ofte styrter sig vandfald, og er meget dybe, Sognefjorden således 1244 m. N-s kyster er rige på fortrinlige ankerpladser, men havnene savner de fleste steder opland.

Kort: 1) hosstænde farvekort Nord-europa; 2) kortet Sydsandinavien under Sverige.

Geologi. N hører til det fennoscandiske resistensområde. Grundfjeldet træder frem 0 f. Oslofjorden, ved Bergen-Trondheim og i S-Finmark. I de nordlige dele af Østerdalen og Gudbrandsdalen samt i Øst-Finmark består dybgrunden af sparagmit-sandsten. I kambrium trængte havet ind over det meste af landet, og grundfjeldet dækkedes af en række marine, kambro-siluriske sedimenter. I slutn. af silur og beg. af devon blev ved den kaledoniske foldning kam-

bro-siluriske dannelser lagt i vældige folder. Eruptiver med malm trængte op gennem de nedfoldede partier; hertil hører bl. a. N-s store svovlksforekomster: f.eks. Sulitjelma.Grong, Løkken m.fl. Den dannede foldekæde blev i den fig. tid nedbrudt til nepelan. I devon var N land. Fra perim findes i Oslofeltet sandsten og lerskifer med planterester og store mængder eruptiver, bl. a. rombe-porfyrr og larvikit, fl. steder med mindre malm-mængder, bl. a. sølv i Kongsberg. Fra trias og det meste af jura findes ingen aflejringer; N har i disse tider sandsynligvis været land. I tertiærtiden foregik betydelige jordskorpebevægelser, hvorved hovedtrækkene i de nuv. terrenforhold dannedes. I istiden dækkede indlandsen landet. Plantedele i tømroevomene viser lign. ændringer i klimaet efter istiden som i Danmark. Granen indvandrede sent, til Osloegnen sål. først i subatlantisk tid.

Terræn. Som følge af den geol. udv. fremtræder N som et fjeldplateau, hvis højeste dele ligger i den kaledoniske foldningszone fra Fylfylke i SV til V-Finmark i N; fjeldpartierne er praktisk talt over hele denne strækning over 1000 m. Elvene har ofte eroderet sig så langt bagud, at vandskellet ligger et godt stykke 0 f. fjeldplateaets højdeakse.-På Lofoten når fjeldplateauet ud på øerne, der i istiden ikke var helt isdækkede og derfor mange steder har alpekarakter. I Finnmark er fjeldplateauet 500-1000 m h., i Kjølen ret ujævnt med adsk. høje toppe og i Trøndelagen, S f. Trondheimsfjorden, ligger Trollheimen, Dovrefjeld og Rondane. Længere mod S sammenfattes fjeldplateaets enkelte dele under navnet Langfjelle, medGaldhøpiggen (2468 m, N-s højeste punkt). Østsidens er furet af dybe dale: Østerdalen, Gudbrandsdalen, Valdres, Hallingdal og Numedal. Egene omkr. Oslo og Sørlandets kystegne har det meste og bedste af landets dyrkelige jord og er tættest befolket. Største søer er Mjøsa, Femund og Røsvatn. De største firnplateauerer Jostedalbreen, S vartisen, Folgefonnen og Hardangerjøkulen.

Klima. Klimaet er tempereret. Langs V-kysten løber den varme Golfstrøm, og vinde herfra påvirker derfor klimaet, så vinteren bliver overordentlig mild og havet langs hele kysten åbent. Den årlige nedbør er størst ved V-kysten. Ved fjeldplateaets højdeakse er den omkr. 100 cm, stedvis i Østerdalen og omliggende egne under 40 cm og i S-Finmark det samme. Snegrænsen ligger ved den sydl. del af V-kysten ved 800 m, ved den nordl. del ved 600 og i indlandet, som følge af mindre nedbør og større sommerkvarme, ved 1400-1800 m.

Vegetation. Næsten 3/4 af N-s areal ligger over skovgrænsen og er dækket af pilekrat, mose, fjeldhede og øverst oppe fjeldmark. Skovgrænsen ligger ved 60° n. br. i en højde af 600 m mod V og 1100 m mod O, ved 70° ved hhv. 300 m og 600 m. Næleskovsbæltet har sin største udbredelse i det østnøstlige N. I det sydlige lavland og de nedre dele af dal-førene findes en del løvtræer iblandt nåleskoven el. dannende mindre skove. Store strækninger, især i skovene, er mose.

Dyrverden. Alm. udbredt er ræv, lækat, brun, snehare, markmus, husmus, brun rotte, spidsmus og mange fugle. I skovene elsdyr, egn, skovmår (sjældnere er los og bjørn), mejser, dompapp, sissen, korsnæb, tjur, hjerpe m. fl. På højfjeldet lemming, fjeldræv (sjældnere vildren, jærv), fjeldryppe, snespurv, hejle, fjeldlærke m. fl. Ved kysterne, især mod N, er fuglelivet og havfaunaen meget rig.

Befolking. Nordmændene hører til den nordiske race. I det syd vestl. N findes dog et kortskallet element, der måske hidrører fra landets ældste befolkning, og i det nordligste N findes lapper (no. samer) og et i 17.-19. årh. indvandret, sandsynligvis finsk folkeelement kvæner. Folketætheden var 1946 9,7 indb. pr. km², og N er efter Island og Finland det

Harald Hår/agers kongecet.

Harald 1. Hårfager 872-ca. 930					
Erik 1. Blodøkse ca. 930-35	Olav	Bjørn	Håkon 1. Adelsteinsfostre 935-61		
Harald 2. Gråfell 961-70	Tryggve underkonge i Viken	Gudrød			
	Olav 1. Trygvason 995-1000	Harald Grenske underkonge i Vestfold			
	Olav 2. d. Hellige 1016-30				
	Magnus 1. d. Gode 1035-47	Harald 3. Hårderåde 1047-66			
	Olav 3. Kyrre 1066-93	Magnus 2. 1066-69			
	Magnus 3. Barfod 1093-1103	Håkon (2.) 1093-95			
Øystein 1. 1103-23	Sigurd 1. Jorsalfarer 1103-30	Olav 4. 1103-15	Sigurd 2. Slembe 1136-39		
Datter	Magnus 4. d. Blinde 1130-39	Harald 4. Gille 1130-36			
Magnus 5. Erlingsøn 1161-84	Øystein 2. 1142-57	Sigurd 2. Munn 1137-55	Inge 1. Krogryg 1136-61		
Inge 2. 1196-1203	Erling Steinvegg 1203-07	Øystein 3. Møyla 1174-77	Håkon (2.) Herdebred 1157-62	Sigurd 3. 1162	Sverre 1177-1202
	Sigurd 4. Ribbung 1219-26		Håkon 3. 1202-04	Inge 3. Bårdson 1204-17	
		Guttorm 1204	Håkon 4. 1217-63		
			Magnus 6. Lagabøter 1263-80		
		Erik 2. Præstehader 1280-99	Håkon 5. 1299-1319		

tyndest befolkede land i Eur. De tættest beboede områder findes omkr. Oslofjorden, S- og SØ-siden af Trondheimsfjorden og pletvis langs kysterne og fjordene. Af indlandet er kun enen omkr. Mjøsa tættere bebygget. Af befolkn. boede 1946 28% i byer. Egl. landsbyer findes ikke.

Våben. Rødt skjold med en oprejst kronet guldløve holdende en økse i forpoterne. Kendt fra ca. 1280.

Mønt. 1 krone = 100 øre. *Mål og vagt.* Metersystemet.

Erhverv. 1930 levede 29,9% af befolkningen af land- og skovbrug, 7% af fiskeri og hvalfangst, 27,6% af industri, 10,1% af handel og 9,6% af samferdsel. - *Landbrugsarealet* androg 1946 10 395 km² el. 3,4% af N-s landareal. 2901 km² var vedvarende græs og 7493 km² dyrket jord. Af hvede må 4/5 af forbruget indføres, af rug 11/12, af byg og havre kun lidt. Af sukker indføres hele forbruget. Landejendommene er meget små (1939 havde 55% over 2 ha hver, 43% 2-20 ha og 2% over 20 ha), men ofte med forh. bet. skovstrækninger og græsningsarealer i fjeldene. Kvægavlen er bet. (sæterdriften er i tilbagegang). Antallet af husdyr var 1947: 225 000 heste, 1 225 000 stk. hornkvæg, 259 000 svin, 1 698 000 får, 249 000 geder, 3 438 000 stk. (voksne) fjærkræ og 130 000 rener. Pelsdyravlen omfattede 1946 bl. a. 217 000 sølvkræve. - *Skovbrug.* 74 995 km² el. 24,2% af N-s landareal er produktiv skov, overvejende i det østnordlige N. Skovenes forråd af træ er beregnet til 323 mill. m³ og den årl. tilvækst til 10,5 mill. m³ Glomma og

Dramselva har størst betydning for tømmerflåden. - *Fiskeriet* er det bærende erhverv for det meste af vestlandet og N-N. 1943 havde 75 600 fiskeri som hovederhverv og 38 465 som bierhverv. Fiskeudbyttet androg 1947 1 058 700 t til en værdi af 296 mill. kr., ekskl. hjemmefiskeriet langs hele kysten. Efter værdi er torskefiskeriet vigtigst. Detjebregår ved Lofoten fra jan. til april, hvor der samles 20-30 000 fiskere, ved Finnmarkskysten (fra apr. til midsummeren) og ved Isl., Grønland, Spitsbergen og Bjørnøya. Torsken saltet og tilberedes senere til klipfisk og stokfisk. Sildefiskeriet foregår langs hele kysten; det meste af fangsten går til sildeolie- og sildemelafabrikkerne. - *Hvalfangst.* N havde 1947 91 hvalbåde, 9 flydende kogier og 1 landstation. Fangsten androg 12 530 hvaler. - *Minerdrift.* Malmudvindingen 1943 omfattede jernmalm (især Kirkenes) 8,8 mill. kr., svovlkis (Sulitjelma, Røros, Løkken m. fl.) 23,3 mill. kr., kobbermalm 9,4 mill. kr., molybdænglans 4,2 mill. kr., nikkelmalm 1,5 mill. kr., zink- og blymalm 1,4 mill. kr. og sølv og sølvmaln (Kongsberg) 0,7 mill. kr. - *Industrien* er især baseret på vandkraften og skovbrugets og fiskeriets råstoffer. Af den samlede vandkraft ved mindste vandføring (12,5 mill. HK) var i 1945 2,0 mill. HK udbygget (den udnyttede kraft er noget større; 1942 3,0 mill. HK). De vigtigste industrier er metal-, træ-, nærings- og nydelsesmiddel- og papirindustrien. - *Handel.* 1947 androg eksporten 1812 mill. kr., importen 3816 mill. kr. For betalings-

balancen spiller skibsfartens indtægter en stor rolle. Vigt. eksportvarer: Trævarer, cellulose og papir (ca. 80% af værdien), fisk (ca. >U), hvalolie (ca. 1/3), kobber og bly (ca. 1/2). Vigt. importvarer: Kul og brændselolie, maskiner, korn, sukker. 1947 var Storbrit., USA, Sv. og Danmark de vigt. handelsforbind. - *Samferdsel.* Handelsflåden (skibe over 25 BRT) bestod, 1947 af 4758 skibe på tils. 4,1 mill. BRT. No. skibes indtjente bruttofortog i udenrigsfart androg 1947 1400 mill. kr. Jernbanenettet var 1946: 4400 km, hvoraf 696 km havde elektr. drift. Langt det vigtigste jernbaneknudepunkt er Oslo og de vigt. baner er hovedbanen, Bergensbanen, Vestbanen, Sørlandsbanen. Nord i ands banen og Ofotbanen. Landevejenes længde var 1944 44 062 km. Adskillige flyveruter.

Forfatning. N-s forfatning indeholdes i grundloven af 17. maj 1814 (Eidsvollforfatn.) m. ændringer, senest af 25. 6. 1935. Regeringsformen er indskranket monarkisk. Kongemagten er arvelig; den udøvende magt er hos kongen; den lovgivende hos folket, der udøver den gennem Stortinget; den dømmende myndighed er hos domstolene. Arvefølgen er agnatisk, således at kun mand af mand, født i lovligt ægteskab kan arve. If. grl. vælger kongen selv sit råd, men siden 1884 har regeringerne været parlamentariske. Kongen skal stadfæste de af Stortinget vedtagne love, men er en lovvedtaget uforandret af 3 Storting, fremgået af 3 forsk. valg, får den lovs kraft trods manglende stadfæstelse. Grl.sen-

dringer kræver kvalificeret majoritet i Stortinget efter afholdelse af valg og behøver ikke kongens stadfæstelse. - *Stortinget* består af Lagtinget og Odelstinget. Mænd og kvinder, der er fyldt 23 år, har valgret. Stortinget har 150 medl., af hvilke 38, der vælges af det samlede Storting, udgør Lagtinget, resten Odelstinget. Alle love skal først forelægges i Odelstinget. Har Lagtinget to gange nægjet at vedtage et af Odelstinget vedtagne lovforslag, træder det samlede Storting sammen, og der kræves da $\frac{2}{3}$ majoritet til forslagens vedtagelse. Stortinget har tillige den bevigelige myndighed og fører en alm. kontrol med hele statsstyrelsen. - *Riksstaten*, bestående af Høyesterett og Lagtingets medl. påkender sager, der af Odelstinget anlægges mod statsrådets, Høyesterets el. Stortingets medl. for strafbart forhold. Ved udsydelse og lodtrækning nedbringes antallet af dommere til 10-15. - *De alm. domstole* er i første instans herredsretterne og byretterne (i alt ca. 100). Lagmannsretterne dommer i civile sager i første instans, i straffesager kun i anden instans. Høyesterett består udelukkende af jur. udnævnte dommere, derimod medvirker i vid udstrækning lægdommere i underinstanser.

Forvaltning. Centralforvaltningen foregår gnm. departementerne (sv. t. da. ministerier), den lokale forvaltning gnm. 18 fylker. Under fylkesmændene sorterer ca. 50 politimestre, der under sig har i alt ca. 500 lensmænd. I gejstlig henseende er landet indd. i 8 bispedømmer, omf. i alt ca. 100 provstier og 1000 sogne. Den kommunale forvaltning sker gnm. ca. 700 herredskommuner og bykommuner med folkevalgte medl. Herrederne i et fylke udgør tis. en fylkeskommune med et fylkesting, best. af ordførerne i herredskommunerne. - *Lovgivning.* I den ældre middelalder var N inddelt i en række mindre retsområder, der dog tidligt sluttede sig sammen til 4 større lagdømmer. Allerede 1274 tilvejebragtes retsenhed i hele N. Den af Christian 5. 1687 udstedte Norske Lov var dog kun i begrænset omfang præget af ældre no. ret, idet den i det hele byggede på Danske Lov af 1683. Efter adskillelsen fra Danmark 1814 foregik der en ret gennemgribende omdannelse af den nedavede ret. I 20. årh. har det nord. samarb. inden for lovgivningen på ny bidraget til at nærme no. ret til da. og sv.

N fik selvstændigt flag 1821.

Hær og flåde. Alm. værnepligt fra 19. til 44. leveår (under krig dog 18.-54.). Værnets forhold efter 2. Verdenskrig er 1947 ikke ordnet, men første udnævnelse varighed er sat til 12 mdr., hvorefter 6 af tjenes ved besættelsesstyrken i Tyskland.

Kirken. Statskirken hviler på den no. kirkeordinans af 1607 og Norske Lov (1687). Grf. af 1814 fastslår den ev.-luth. kirke som statskirke, men indfører religionsfrihed. Der er 8 bispedømmer (Oslo, Hamar, Ager, Stavanger, Bjørgvin, Nidaros, Hålogaland, Drammen). Præsterne lønnes dels af stat, dels af kommune. Siden 1920 fungerer menighedsråd med begrænset myndighed. Siden 1934 er bispedømmet en repræsentativ forsamling, 97% tilhører statskirken; der findes en mængde ganske små samfund og enkelte luth. frimenigheder, ca. 3000 rom. kat. 1% står uden for alle kirker. Den no. kirke har i 20. årh. været splattet af en hård kamp ml. ortodoks og liberal teol. (oprettelsen af menighedsfakultetet 1908). Siden 1940 stod den enig og meget fast mod nazismen, først ledet af biskop Berggrav, siden af en hemmelig kirkeledelse. Efter 1945 arbejdes på en kirkeforfatn. - *Skolevæsen.* Undervisningspligt fra 7. (8.) til 14. år. Enhedsskole. Al videregående undervisning hviler på den fælles 7-årige folkeskole. Ca. 70% tager videregående udd. Den højere skole omfatter 3-årig realsk. og 5-årig gymnasium, som har de 2 første år fælles. Univ. i Oslo (4200 studenter i 1939), grf. 1811, og i Bergen, grf. 1948.

Historie. Konger: Harald Hårfager - ca. 930, Erik Blodøkse -935, Håkon I. Adelsteinsfostre -961, Harald Gråfæll -970, (Håkon Jarl -995), Olav Trygvason -1000, Olav den Hellige 1016-30, Svend Alfifason -1035, Magnus den Gode -1047, Harald Hårderåde -1066, Olav Kyrre -1093, Magnus Barfod -1103, Olav-1115 og Øystein -1123 og Sigurd Jorsalfarer -1130, kongsemnestrid 1130-1177, Sverre -1202, Håkon 3. -1204, ny kongsemnestrid -1217, Håkon 4. -1263, Magnus Lagabøter -1280, Erik Præstehader -1299, Håkon 5. -1319, Magnus Smek -1355, Håkon 6. -1380, som Danm. 1380-1814, som Sv. 1814-1905, Håkon 7. fra 1905. (Se også oversigten sp. 3277-79).

N-s historie begynder med Harald Hårfagers samling af småkongedømmerne ca. 872, men endnu varede det lang tid, før et virkeligt rigsstyre trængte igennem. Da konger forsøgte lige til Valdemar den Store at få fast fod i N, navnlig i Viken, men det herredømme konger som Harald Blåtand, Svend Tveskæg og Knud den Store fra tid til anden opnåede, støttet til indfødte jarler, blev kun kortvarigt. Kristendommen sejrede efter langvarige brydninger under Olav den Hellige, kirken stod først under Bremen, 1103-52 under Lund, fra da af under en særlig no. ærkebisp i Nidaros. Kongemagtens forhold til de stridbare og uafhængige storbønder, der langsomt udviklede sig til en adel, var ofte spændt, og under kongsemnekampene 1130-1240 så det ofte ud til, at kongerne skulle blive dukker i de forskellige partiets hænder. Kampene rydede op i stormændenes kredse, og stærke konger som Sverre og Håkon 4. forstod at sætte dem på plads og udvikle et kraftigt kongedømme. Håkon 4. vandt Isl. og Grønland og gennemførte arvekongedømmet ved lov 1260. Han og sønnen Magnus Lagabøter moderniserede forvaltningen og udviklede et effektivt centralstyre. 1274-76 udarbejdedes en fælles lovbog. I denne tid vandt også de tyske købmænd indpas, især i Bergen, og fik vigtige privilegier, skønt kongerne forsøgte at bremse deres ekspansion. Fra 1380 fik N fælles konge med Danm., men regeringens sæde i Danm. og den no. adels stærke tilbagegang medførte, at N fra et sideordnet rige efterhånden blev en provins af Danm.

Efter mislykkede bonderejninger og forsøg på no. selvhævdelse fra aristokrati og kirke (Vincens Lunge; ærkebiskop Olav Engelbrektsen 1531-32 og under Grevens Fejde) krævede da. rigsråd i Chr. 3.s håndfæstn. 1536, at N skulle indlemmes i Danm. som provins. N-s rigsråd opbevarede, da aristokrati besatte lensmandsstillingerne; Reformationen, der langsomt sejrede i 16. årh., gav da. kulturpåvirkning; men trods nogen ensretning bevarede N egen rets- og kirkeordn., og almuekulturen forblev no. I 16.-17. årh. mindskedes hanseaternes handelsoverlegenhed gradvis, stærk ømmeresport til Holl. og Engl. gav velstand til borgere og bønder; Christian 4. støttede fremvoksende bjergværksdrift. Hannibal Sehested søgte som no. statholder 1642-51 at skabe sømorsk centralforvalt. og stærkere hær; N hævdede sig under da.-sv. krige, men måtte afstå Jämtland-Härjedalen 1645, Bohus Len 1658, hvorimod Sv.s delingsforsøg krydsedes ved generobring af det 1658 afståede Trondheim len (fastslået 1660). Enevælden gennemførtes 1660-61 uden modstand; ønsker om no. sørforvaltning forblev uopfyldt. N led adskilligt under St. Nord. Krig 1709-20, men især i 18. årh. kom træeksport og storhandel i fremgang; engelskorienteret handelstand udviklede no. patriotisme m. krav om egen bank, univ. og økon. uafhængighed. 1735-88 søgte reg. at forbyde import af fremmed korn til Syd Norge. De mange selvejerbønder viste åben uvilje mod embedsstanden, men forblev trods ubøvelser loyale mod kongehuset.

Krigen m. Engl. 1807-14 nødvendiggjorde særlig no. regeringskommission;

kornmangel og handelens tab førte til utilfredshed m. forbind. m. Danm. 14. 1. 1814 afstod Frederik 6. ved Kielfreden N til d. sv. konge. Nordmændene anerkendte hans ret til at opgive N, men ikke afståelse til Sv.; statholderen Christian Frederik sluttede sig til d. nationale rejning; efter forhandlinger paa Eidsvoll gennemførtes 17. 5. 1814 fr. forfatn., Christian Frederik blev Konge af N. Den sv. kronprins Karl Johan (Bernadotte) ønskede hurtigt og fredelig ordn., og efter kort krig endes N og Sv. i Moss om union: Christian Frederik abdicerede, men d. sv. konge godkendte Eidsvollgrundloven med lidet indgribende ændringer som flg. af unionen. N og Sv. fik konge og udenrigsstyre fælles.

Det ved Eidsvollgrundloven indførte no. storting beherskedes af embedsstanden, der trods et par kriser og Karl Johans forsøg på grundlovsændr. hævdede N-s selvstændige stilling i unionen; efter 1836 (Wedel-Jarlsberg statholder) standsede unionskonflikterne. Fremvoksende bondeparti (krav om lokalt selvstyre, sparsommelighed) stod over for borgerligt-liberalt »Intelligensparti«, det sidste ledende (Fr. Stang, Schweigaard). Konflikt m. Sv. ang. ophævelse af statholderposten ca. 1860 endtes med postejns ophævelse 1873. Særlig efter 1850ernes opsving blev N fremtrædende skibsfartsnation. Ved sammenknytning ml. unge liberale og demokratiske bondegrupper skabte Johan Sverdrup efter 1850 stærkt kristenparti, krævede demokrati og parlamentarisme; tvang 1884 Højre bort og dannede N-s første Venstrestrøg; der hurtigt kom i vanskeligheder; efter 1889 skiftende Højre- og Venstremin. Venstre blev stadig mere fjendtligt mod unionen, mens Højre søgte at bevare den, ligesom Højre søgte at hævde tilvandt skriftsprog mod Venstres forkærlighed for landsmålet. N rejste krav om eget udenrigsstyre og særlig konsultativt væsen (skibsfartsinteresser)- no.-sv. økon. interesser gik mod hinanden (no. frihandel, sv. protektionisme; N knyttet til Engl., Sv. til Tyskl.). Da Oscar 2. 1905 nægtede at sanktionere lov om særligt no. konsultativt væsen, afslog min. Michelsen at tage ansvaret for nægtelsen, og da Oscar 2. ikke var i stand til at danne parlamentarisk reg. på sit standpunkt, vedtog Stortinget unionens opløsning 7. 6. Efter sv. ønske bekræftedes opløsningen v. no. folkeafstemning m. overvældende flertal; efter krise og spændte forhdl. skiltes rigerne fredeligt ved Karlstadkonventionerne sept. 1905. Da prins Carl valgtes til konge som Håkon 7. (Folkeafstemm. viste 21% for republik).

Siden 1905. Ministerier: Michelsen (V, koalition) 1905-07, Løvland (V, koal.) -08, Gunnar Knudsen (V) -10, Konow (H) -12, Bratlie (H) -13, Knudsen -20, Halvorsen (H) -21, Blehr (V) -23, Halvorsen 1923, Berge (H) -24, Mowinckel (V) -26, Lykke (H) -27, Hornsrud (Arb.) -28, Mowinckel -31, Kolstad (Bondep.) -32, Huseid (Bondep.) -33, Mowinckel -35, Nygårdsvold (Arb.) -45 (fra 1940 koal.), fra 1945 Gerhardsen (Arb.; koal. til okt. 45).

Økon. fremgang skabte industri og efterh. soc.dem. arbejderklasse. Venstre gik under Gunnar Knudsen (statsmin. 1908-10, 1913-20) ind for statskontrol m. udenl. kapitalinvestering (fosserne), forbedret sociallovgivn., og med gradvis øget valgret fik Arbejderpartiet magt paa Stortinget. Krigen efter 1914 lagde hårdt pres på no. skibsfart trods forståelse m. Engl. og under væremangel og voksende social uro sluttede Arbejderpartiet sig til 3. Internationale. 1925 fik N suverenitet over Spitsbergen. I 1920erne skiftede Højre- og Venstre-regeringer. Økon. krise ramte N hårdt, ligesom deflation og prisfald efter 1925 (som Danm.). Venstre under Mowinckel svækkedes ved dannelse af Bondelaget 1922, mens Arbejderpartiets hovedmasse endes om brud m. 3. Internationale 1923 og voksede stærkt. Efter

Mowinckel 1928-31 kom Bondepartimisterier (Kolstad, Hundseid) 1931-33, atter Mowinckel 1933-35, hvorpå Arbejderpartiet tog magten; ministeriet Nygårdsvold 1935-45, der i forståelse m. Bondepartiet gennemførte landbrugsregulering og øget arbejdsløshedsundersøttelse.

Krigsudbruddet 1939 udsatte N for rk. neutralitetskrænkelser fra begge sider. 9. 4. 1940 overfaldt Tyskl. N (forudgående aftaler ml. Hitler og Quisling, ty. marinesønske om ubådsbase med Engl.). Trods hurtig ty. fremrykning erklærede reg. 10. 4. at ville fortsætte modstanden, men eng.-fr. hjælp viste sig utilstrækkelig, og efter katastroferne på vestfronten i maj rømmede de allierede tropper juni 1940 de sidste punkter i N. Konge og reg. tog ophold i London. Ty. rigskommissær Terboven tog magten, undergravede forsøg på no. administrationsråd af ledende embedsmænd og forkastede Stortingets forligsforsøg; udnævnte 25. 9. 1940 no. »rigsråd«, hvor Quislings partifæller fra »Nasjonal Samling« var i flertal. »NS« opnåede ikke større tilslutning; Quisling blev jan. 1942 ministerpræsident, men havde folket mod sig og konflikt m. ty. ledelse, både militært og Terboven. No. højestere (Paal Berg), kirken (Berggrav), skolen m. v. gik imod tvangsstyret, der forgæves søgte at kue modstanden ved koncentrationslejre, gidselhenrettelser, jødefølgelser, deportation af no. studenter; fra 1944 satte hjemmefronten ind med omfattende sabotage; efterår 1944 rømmede ty. tropper Finnmarken med tvangsevakuering og total ødeleggelse af landet. 7. 5. 1945 meddeltes de ty. troppers kapitulation. No. Londonregering, der efter evne havde støttet de Allierede (no. handelsflåde, no. militærstyrker), vendte hjem; juni 1945 afløstes min. Nygårdsvold af samlingsreg. under Arbejderpartiets leder Gerhardsen, Stortingvalg okt. 1945 gav Arbejderpartiet absolut flertal, fremgang for kommunister og et »Kristeligt Folkeparti«. Gerhardsen dannede rent socdem. reg. Sept. 1945 havde Sovj. rømmet Nordnorge. Under den voksende stormagtskonflikt 1947-48 viste N orientering mod vest. Under no.-sv.-da. forh. 1948-49 afviste N (udenrigsmin. Halvard Lange) isoleret skandinavisk forbund som ufyldtstående. Efter Langes forhandl. i USA og Engl. vedtog Stortinget 23. 3. 1949 tilslutning til Nordatlantiske Traktat.

norgesalpeter (calciumnitrat) var en i Norge efter O. K. B. Birkeland og S. Eydes metode fremstillet kvælstofgødnings (13% kvælstof). Den første fabrik byggedes i Rjukan i 1903. Efter 1929 er man også i Norge gået over til at fremstille kalksalpeter med 15-17% kvælstof efter den såkaldte Haber-Bosch-metode (syntetisk ammoniak, der iltes til salpetersyre og neutraliseres med kalk).

Norges bank, den no. centralbank; grl. i Trondheim 1816 som privat a/s. Aktiekap. 1948: 35 mill. kr. Siden 1897 hovedsæde i Oslo. N-s styre er tillagt et repræsentantskab valgt af Stortinget.

Norges geografiske opmåling, en civil institution under forsvarsdept. i No.; oprettedes 1773, udfører arbejder vedr. landets kortværker.

Norges handels- og sjøfartstidende, no. dagblad, (kons.), grl. 1890, dagblad fra 1893, navn efter sammenslutning med »Kysten« 1912.

Norges hypotekbank, Kongeriget, no. statsinstitution, grl. v. lov 1851, yder lån mod pant i fast ejendom, især landbrug.

Norges landbrugs-skole i As hered, 32 km fra Oslo. Oprettet som »Den højere landbrugs-skole i As« 1854, beg. undervisningen 1859. Omdannet til vidensk. højskole i 1897. N har 5 afdelinger: havebrug, jordbrug, mejeri, skovbrug og udskiftning. Betingelse for optagelse er mindst 2 års praksis, består artium el. realskoleeksamen i ty. og eng. el. eksamen for højskolens forberedelseskursus el. anden atterteret foruddannelse.

'Norium, rom. provins S f. Donau og O f. Inn.

No'riisk [nS-], by i RSFSR, Sovj., beligg. i Sibirien. Ø f. nedre Jenisej. Bet. kulf., nikkel-, kobber-, bly- og zinkminer. Jernbane til havnen Dudinka ved Jenisej.

'No'riske Alper, Alpeparti i Østalperne, Østrig, ml. Nedere Tauern og Kara vanerne.

No'rit, aktive kul fremst. i Holl. af trækul el. tørv ved behandl. af de glødende kul (koks) med vanddamp; anv. som aflavningsmiddel (bl. a. i sukkerindustrien).

no'rit (af Norge), gabbro, hvis pyroxen overvejende er hypersthen.

Norlev, Christian (1883-1946), da. præst og politiker; opr. snedker, siden bymissionær. 1922 præst. 1943 folkeingsm. (retsstatspartiet). Frugtbar forfatter.

'Norlind (-lind), Ernst (f. 1877), sv. maler og grafiker; skildr. af skånsk natur og fugleliv.

'Norlind [-lind], Tobias (f. 1879), sv. musikhistoriker. Har bl. a. skrevet *Svensk musikhistoria* (1901 og 1918).

nor'm (lat. *norma* vinkelmål; regel), rettesnor, mønster; *psyk.*, præstation, der kræves af en psyk. el. psykotekn. prøve for at bestå denne med en vis karakter.

nor'mal (af *norm*), mønstergyldig, gennemsnitlig, tilregnelig. - **n** el. *monstertype* for mål og vægt (eng. *standard*; fr. *étalon*) er en målestok, et rummål el. et vægtlod, som angiver norm for lovbestemt mål og vægt. Der findes brugs-, kontrol- og hoved-**n** samt rigsprototypers deres kopier. - *kern.* (fork. **n**), a) betegn. for en opløsnings normalitet, eks. 0,5**n**, 2**n**. b) Foran navnet på en alifatisk forb. betegner **n**, at molekylets atomer i så høj grad som muligt er ordnet i en uforurenet kæde. - *mat.*, en ret linie kaldes **n** til en kurve (flade), dersom den står vinkelret på kurvens tangent (fladens tangentplan) i røringpunktet.

normalarbejdsdag, v. lovel. genereloverenskomst fastlagt længde for arbejdsdagen (f. eks. ottetimersdag, som efter 1. Verdenskrig gennemførtes i en række lande).

normalbarometer (*normaltermometer*), særlig nøjagtig udførte instrumenter, betegnet til finmålinger, og navnlig til justering af alm. brugte instrumenter.

normalbelysning, den belysning et fot. negativ skal have for at sværtningerne alle er på den retlinede del af *sværmingskurven*.

normalbidrag, den del af et barnebidrag, som den berettigede kan forlange forskudsvis udbetalt af det offentl.

normalbudget, overslag een gang for alle over statens ordinære indtægter og udgifter, således at kun de ekstraord. udvilges i hvert finansår. Anv. i Danm. 1841-47 og delvis 1855-66.

normalelement, galvanisk element med meget konstant spænding til brug ved elektr. målinger. Især anv. Westons n., der har kviksølv og cadmium som elektroder i en cadmiumsulfatopløsning, og hvis elektromotoriske kraft er 1,0183 volt.

normalfilm, d. S. s. kinofilm.

normal fordeling, statistisk betegn. for, at hyppighederne af de forsk. værdier, som en række iagttagelser antager, følger en bestemt af den fr. mat. Laplace og den ty. mat. Gauss opdaget lovmæssighed. Teorien for **n** er af fundamental bet. for den mod. mat. statistik.

normali'se're, gøre ensartet efteren norm. **normali'te't**, *kern.* En opløsning, som indeholder a gramækvivalenter af et stof pr. l, siges at være a normal (a n) el. at have **n** a.

normallys, den internat, vedtagne, fra 1948 gældende lysstyrkeenhed. Enheden er lig med 1,09 Hefnerly og er fastlagt ved, at 1 cm² af en absolut sort flade, der holdes ved temp. 1773° C (platinus smp.), har lysstyrken 60 normallys.

normalmeteren, den internat, prototype for meteren af platin-iridium, der opbevares i Paris og danner grundlaget for de forsk. landes rigsprototyper.

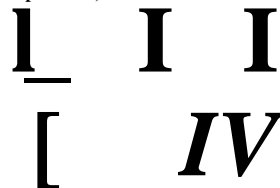
normalmodstand, en nøjagtig afpasset og justeret modstand til brug ved elektr. præcisionsmålinger.

normalopløsning, opløsning af en best. normalitet.

normalplan, *mat.* En plan kaldes **n** til en kurve i rummet, dersom den står vinkelret på kurvens tangent i røringpunktet.

normalpotential, den spænding, som et metal får i forh. til brint, når det anv. som elektrode i et element, hvor den anden elektrode er brint.

normalprofiler, standardiserede tvær-

snitsformer af valset jern. (I-jern, vinkeljern m. m.).

normal-prøvelegemer, legemer med normeret form el. sammensætning el. normerede mål, der bruges til prøvning af et materiales egenskaber.

normalrumfang, rumfanget af et gram-molekyle af en luftart ved 0° C og 760 mm tryk, der er ens for alle luftarter og lig med 22,4 l.

normalsand, sand, der har normerede egenskaber og bruges til cementprøvning.

normalside, den sidestørrelse, der lægges til grund ved beregning af f. eks. eksamenspensum og oversætterhonorar. I den da. skole er en **n** fastsat til 1300 bogstaver. Da. Oversætterforbund regner en **n** = 1800 typeenheder (d.v.s. bogstaver, tegn og mellemrum).

normalskov betegner den værdi, en foreliggende skov kan antages at have ved alm. god drift og med alm. gode veje, grøfter m. m. samt med den arealfordeling til træarter, som forefindes, men for hver træart med jævn fordeling af alle aldre. Begrebet **n** er grundlaget for skovens bredværdibekætning.

normalspor, jernbanespor med en sporvidde på 1,435 m.

normaltemperatur, normallufttryk, normalnedbør osv., gennemsnitsværdier for de nævnte elementer; d. s. s. middellufttryk, -temperatur o. a.

normaltermometer, se normalbarometer.

normaltid, d. s. s. zonetid.

normaltone, tonen a', efter hvilken instrumenterne i et orkester stemmes (jfr. kammertone).

normal undertøj, ulden underbeklædning, også kaldet *Jagers normal* efter ty. læge G. Jager (1832-1916), som hævdede at man af sundhedsmæssige grunde burde bære uld nærmest kroppen.

normalvægt for guldmønter er den ved lov fastsatte vægt. **n** for da. 20- og 10-kronestykker er henh. 8,9606 og 4,4803 g.

'Norman, Ludvig (1831-85), sv. komponist. Har komp. 3 symfonier, 4 Ouverturner, kammermusik, Kantater m. v. En af Sv.s bet. romantiske musikbegavelser.

Norman [nå:man], *Montagu* Collet (f. 1871), chefdirektør for Bank of England 1920-44.

Normandis [narma'di], fr. kæmpedamper, 83 423 BRt; søsat 1933, jomfrurejse 1935. Fart 28,5 knob. Brændt febr. 1942 ved ty. sabotage i New York. Ophugget 1947.

Norman'di'et, fr. *Normandie* [norma'di], nordvestfr. landskab omfattende Cotentin-halvoen og landet på begge sider af Seine-mundingen; 32 628 km²; 2,3 mill. indb. (1946). Hovedby: Rouen. 911 erobret af nord. vikinger under Rollo, hvis slægt (Rollo = Robert 1. -927, Vilhelm 1. Langsværd -946, Rikard 1. -996, Rikard 2. -1026, Rikard 3. -1028, Robert 2. -1035, Vilhelm 2. Erobreren -1087, Robert 3. -1106, Henrik 1. -1135) hævdede stor magt som hertuger af N og (fra 1066) konger af Engl. Inddraget under fr. krone 1204. Ødeleggelse v. allierede luftangreb under 2. Verdenskrig, især fra 6. 6. 1944, da eng.-amer. invasion beg. i N.

Norman-Hansen, Carl A/artin (1861-1947), da. øjenlæge og forfatter. Bl. a. i

Stærstikkerens Ungdom (1931) skildret sit bevægede rejselev; desuden mærkes Grønlandsskildr. *De Glade Smils Boplads* (1909).

Normann, Jacob Christian (f. 1877), da. dramaturg. *Holberg på Teatret* (1919) og artikelsamlingen *Teatret* (1939) viser lærdom og smag. 1929 censor ved privatteatrene.

Normann, Regine (f. 1867), no. forfatterinde. Baggrunden for N-s hele produktion er Nordlandets natur og menneskeliv; begyndte med realistiske skildr, af småkårsfolk *Krabvaag* (1905) *Stængt* (1908); fordybede sig siden med romanen *Dengang* (1912) og spec. med eventyr-saml. *Nordlands natt* (1927), *Det gråner mot høst* (1930) i folkets sagn og overtro.

Normann Andersen, Kaj (f. 1900), da. komponist. Deb. 1918 som komp. Har skrevet musik til adsk. skuespil bl. a. Kjell Abels »Silkeborg« (1945), revyer og tonefilm.

nor'man'ner (egl. mænd fra nord), de fra Skandinavien udgæede vikingskærer i 9.-11. årh. n-togene tog 3 retninger: 1) De norske n-tog, der førte til opdagelsen og koloniseringen af Isl. og Grønland og koloniseringen af Færøerne, Shetlandsøerne, Orkney Øerne, Hebriderne og Man og oprettelsen af fl. n-riger på Irl., vigtigst kongeriget om Dublin (852-1014).

2) De danske-norske n-tog mod V og SV-Europa: i Engl. erobredes og koloniseredes her den centrale del af Ø-Engl. som Danelag efter Tolvårskrigen 866-78, idet dog n. herefter nederlagte ved Brunanburh 937 måtte underkaste sig de angelsaksiske kongers overhøjhed. Fra 980 beg. dog nye n-tog mod Engl., som efter omskiftelser 1013 førte til Svend Tveskæg's erobring af landet, hvorefter da. konger herskede i Engl. til 1042. Mislykkede forsøg på tilbageerobring fandt sted 1066 (Harald Hårderåde) og 1069 (Asbjørn, brøder til Svend Estridsen), og endnu 1086 blev Knud d. Hellige dræbt under planlæggelse af et n-tog til Engl. Over for frankerne led n 891 nederlag ved Leuven, og kun Rollo's erhvervelse af Normandiet 911 fik varigere bet. n fra Normandiet satte sig fra 1029 fast i S-Italien, hvor de fordrov byzantinerne og araberne og 1130 oprettede et kongerige, der omfattede S-Ital. og Sicilien, hvis sidste n-konge, Vilhelm 2., døde 1189. Ligeledes udgik Vilhelm Erobrerens indtagelse af Engl. 1066 fra n i Normandiet; hans mandl. efterkommere regerede til 1135. De egl. da.-no. n-tog havde i øvrigt allerede i 859-61 ført n til middelhavet, hver de uden varige resultater plyndrede i Spanien, S-Frankrig og Italien. -

3) De svenske n-tog mod Ø beg. med Ruriks oprettelse af Varægeriget i Novgorod 862, hvorfra de underlagde sig største delen af Rusland. Fra Rusl. nåede de sv. n også til Byzans, som fl. gange blev angrebet, mens andre varøger snart gik i byzantinsk tjeneste. I Rusl. regerede Ruriks efterkommere til 1598. Kolonisationen i Irl., Engl., Normandiet, S-Ital. og Rusl. mistede dog ret hurtigt sin nordiske karakter, og n assimileredes overalt med den indfødte befolkning.

Normanniske Øer, d. s. s. Kanaløerne. **normati'v** (af *norm*), som tjener til rettesnor.

normativsystem, ordning af et retsforhold ved en række lovgivningen, fastsatte detaljerede regler. Betegner undertiden modsætningen til publicitetsprincippet.

nor'me're, anordne, fastsætte som norm (især m. h. t. antal stillinger og lønning).

normeringslov, årlig lov om antallet og fordeling af statsjernetmandstillinger.

normo'blast (lat. *norma* regel, norm 4-ger. *blastéma* spire), forstadium til rødt blodlegeme.

normal, 1) *tekn.*, standardiserede forholdstal for maskiners ydelse, omløbstal, dimensioner, materialdimensioner, tolerancer og andre tekn. størrelser, n danner kvotientrækker m. kvotienterne

40,-" 20/— 10,—
y 10; 1,06, y 10= 1,12, y 10: 1,26
5/—
og y 10: 1,58. (bygningstekn. se *modul*).

2) *økon.*, forholdstal vedr. en virksomheds el. en gruppe virksomheders drift og finansielle stilling, n er således sammensat, at det udsiger noget om virksomheds (-gruppens) økon. forh. n har især bet. til smig. ml. forsk. virksomheder.

Norn [nor'n], *Viggo* (f. 1879), da. arkitekt. Fra 1921 kgl. bygningsinspektør for det sydl. Jylland. Har bl. a. opf. *Statskolerne i Esbjerg* (1938-39) og *Horsens* (1939-40), *Sygehuse*, post-, telegraf- og forsamlingsbygninger, villæer osv. Har endv. genopf. *tårnet på Koldinghus* (1933-34) og restaureret fl. kirker.

Nornegæst, nord. sagnhelt, hvis vugge nornerne gæstede.

norner, i nord. rel. de tre skæbnegudinder Urd, Verdandi og Skuld. n-s dom er varslerne ved blotet.

• **Norrbottnen**, sv. landskab, ml. Vasterbotten, Lappland og finske grænse; 27 722 km², 164 000 indb. (1946). Längs Bottniska viken veludviklet skærgård, inden for dette et skovrigt kystland. Mod N et lavt bjergland. Elve: Torne-, Kalix-, Lule- og Pite älv.

Norrbottnens län, sv. län, omfatter Norrbotten og den del af Lappland, der ligger V herfor; 105 544 km²; 232 000 indb. (1948), heraf ca. 4500 lapper og 33 000 finner. Land- og skovbrug (1 % agerland, 39 % skov). Betydelig minedrift (Kiruna og Gällivare) og trævareindustri.

Norrie, Anna, se Petterson Norrie. Anna.

Norrie ['nori], *Charlotte* (1855-1940), da. kvindesagsforkæmper, virksom v. stiftelsen af Dansk Sygeplejeråd og en række kvindeorganisationer.

Norrie ['nori], *Olivia*, f. Jørgensen (1869-1945), da. skuespillerinde. 1879 på Det Kgl. Teaters balletskole, deb. 1885 som Puk, 1891-95 v. Folketeatret, 1895 til Dagmar-teatret og siden (til 1930) v. forsk. privatscener. I radioen kendt fra »Familien Hansen«. 1909 g. m. W. N.

Norrie ['nori], *William* (1866-1946), da. teaterdirektør og forfatter. 1897-1904 økon. inspektør v. Dagmar-teatret, 1902-04 tillige v. Casino, 1911-20 v. Det Ny Teater; 1922 økon. dir., 1924-30 adm. dir. v. Det Kgl. Teater. Forf. til fl. dram. arb. samt erindringerne *En Ung Mand fra Firserne* (1931).

Norris, *Frank* (1870-1902), arner, forfatter til de to kritisk-naturalistiske romaner om arner, industrialisme: *The Octopus* (1901, da. *Polypen* 1907), *The Pil* (1903, da. *Malstrømmen* 1909).

Norrköping [när'ø:pr:n], sv. købstad (fra 1384), Östergötland, ved Bräviiken; 83 000 indb. (1949). Mægtig tekstil- og beklædningsindustri, endv. kunstmøbel og cellofan; landbrugsmaskiner, papir, levnedsmidler. Handel, søfart. Militærflyveplads.

'Norrland, den nordligste af Sv.s 3 hoveddele, omfatter landskaberne Lappland, Norrbotten, Västerbotten, Ångermanland, Jämtland, Härjedalen, Medelpad, Hälsingland og Gästrikland; 260 857 km²; 1 154 000 indb. (1946).

Norrlandsfrågan (sv. *fruga* spørgsmål), de problemer, der rejste sig v. kapitalistisk ekspansion efter ca. 1880 i Norrlandsskov- og malmområder. Efter erklæring fra Norrlandskommission gennemførtes fra 1906 særlovgivn. til beskyttelse af hidtidige jordere, af skovbestanden, ang. vandfaldsudnyttelse og social forso.

Norrström [n'strø:m]. Målarens udløb forbi Stlm. til Östersøen, 900 m l., 240 m br.

Norr'talje, sv. købstad (fra 1622), SÖ-Upland, ved N-åens munding i N-veien; 6400 indb. (1948). Industri, badested, flyveplads.

'**nor'rø'n** (genoptaget fra oldn. i 19. årh.), nord-, no., som stammer fra el. hører hjemme i (det gi.) No. el. de derfra koloniserede egne (Isl., Færøerne osv.).

Norsk, *Frans* (f. 1890), da. læge. 1937 chef for Øre-, Næse- og Halsafd. på Fr.berg Hospital, siden 1941 overlæge.

Norsk Aéro Klubb (fork. *NAK*), no. sports- og privatflyvnings hovedorganisation, enerepr. i No. for Federation Aéronautique Internationale.

Norsk Folkemuseum, righoldige kul-

turhist. saml. samt frilandsmuseum på Bygdøy ved Oslo, stiftet 1894 på initiativ af Hans Aall, museets nidkære leder indtil sin død 1946; siden 1902 på den nuv. plads, hvor det har udviklet sig til No.s største museum.

Norskehavet, no. navn på Nordhavet. **Norsk Hydro-Elektrisk Kveistoffaktieselskap**, No.s største industrikoncern, grl. 1905 af S. Eyde ved Notodden i Telemark til fremstilling af gødnings-salpeter efter Birkeland-Eyde-metoden. N ejer vandkraftværket ved Rjukan (anlagt 1911) samt Rjukan, Notodden og Eidanger salpeterfabrik. I 1949 tages Glomfjord salpeterfabrik i drift. 1927 indledtes et samarbej. med I. G. Farben-industrie til fremstilling af salpeter efter Haber-Bosch-metoden. Foruden salpeter fremstilles ammoniak, A.I.V.-vædske, tungt vand, ædelgas, soda, kulsyre, imprægneringsmidler osv. Aktiekap. 1948: 156 450 060 kr.; antal arb. og funkt. ca. 4200 i selve produktionen, ca. 2000 i byggearb. m. m. Prod. 1947/48: 700 000 t kvælstofprodukter. Fabrikkerne, som tyskerne under besættelsen havde udvidet bet., bombedes af de Allierede 24. 7. og 16. 11 1943 og ødelagdes yderligere ved sabotager 1943-44, tungtvandsanlægget på Vemork således 28. 2. 1943. Værkerne er helt genopbygget.

Norske Intelligenssedler, ældste no. avis, grl. 1763, dagblad 1830, opgæet i »Verdens Gang« 1920.

norsk kunst. *Bygningsskansen* afspejler i sin hist. udvikling No.s handelsmæssige og polit. hist.; i middelalderen udvikledes en særpræget n af impulser modtaget fra Engl., i den nyere tid dominerede kontinental indflydelse i da. og sv. formidling. - Middelalder. De ældste no. kirketyper var enskibede, irskpåvirkede træbyg. (Urnes stavkirke), konstruktionsmæssigt baseret på ældre no. byggeskik, af hvis værker (sagaernes kongshaller) i øvr. intet er bevaret. Anv. af sten som bygn.materiale beg. først omkring 1100 og fører i 12. årh. til rig og differentieret kirkearkit. inden for den herskende, normannisk-romanske stilretning; basilikaformen dominerer (især øst- og søndenfjeldsk), materialerne er kalk- og klæbersten (domkirkerne i Hamar, Stavanger og Trondheim, Mariakirken i Bergen). Gotisk overgangsstil kan iagttages fra slutn. af 12. og op iglm. 13. årh. og har især præget udvidelsen og ombyg. (koret i Trondheim domk.). - I samme tidsrum, hvor hovedværkerne inden for stenarkit. rejses, opføres også flertallet af stavkirkerne; 23 er til det væsentlige bevaret. De ældste typer kopierer i stil og konstruktion de basilikale stenkirker, men allerede fra slutn. af 12. årh. gør national tradition sig gældende i stil og teknik; krydsafstivningen indføres, søjlekapitæler erstattes af fantastiske masker, portalomfatninger og tagkammer dekoreres med skåren ornamentik; det anv. materiale er altid fed, tætvoctet fyr (kirkerne i Borgund, Heddal, Hurum, Lomen, Reinli, Nore og Uvdal). Gotisk stil ytrer sig kun sporadisk i profilering og buerform. Opførelse af stavkirker vedvarer indtil 16. årh. - Bl. bet. verdslige bygn. i middelalderen må nævnes arkebispegården i Trondheim, Håkonshallen i Bergen og Akershus i Oslo. - Nyere tid. Fra middelalderens slutn. og indtil ca. 1700 er n sparsom, præget af landets fattigdom; renaissancestil kan iagttages i Rosenkrantz-tårnet (1560erne) og i hergården Austrått (1560erne), barok i hergården Rosendal (1660erne); det økon. opsving i 18. årh. stimulerede byggevirksomheden, og rokokoen får i No. vid udbredelse, også uden for byerne (Kongsberg kirke (1740-65), stiftsgården i Trondheim (1774-78)). - Efter adskillelse fra Danmark 1814 opstod behov for officielle bygn., som bl. a. opførtes af klassicister som J. G. Loser (1777-1829), H. D. F. Linstow (1787-1851) og Chr. H. Grosch (1801-65). I 19. årh.s sidste halvdel og fortsat i 20. årh. har no. arkit. søgt fornyelse i middelalderens no. træarkit.; bevægelsens tidligste repr. var

Holm Munthe (1848-98), A. Arneberg (f. 1882), M. Poullsson (f. 1881) og O. Landmark (f. 1885).

Billedskabende evne udfolder sig tidligt, i vikingetidens dyreornamentik, stavkirkenes træskærerarbejde, og senere »romesaling« og billed »ævning, men først i 19. årh. skabtes en national *maalerkunst* v. I. C. Dahl og hans elever, T. Fearnley og P. Balke; fra ca. 1840 var no. maalerkunst under indflydelse af Dusseldorfskolen (folkelivsmaleren A. Tidemand, H. Gude m. fl.). Særprægede romantikere er A. Cappelen og L. Hertzberg. Senere søgte malerne München og dyrkede historiemaleriet (Elifil Peterssen) og et realistisk figurmaleri, hvor indflydelse fra fr. kunst gjorde sig gældende. Gennembruddets største navne er C. Krogh og E. Munch; endv. F. Thaulow, E. Werenskiold, Harriet Backer samt G. Munthe, H. Egedius, H. Sohlberg og Th. Erichsen, der, ligesom L. Karsten, var udråget kolorist. Bl. nutidens førende no. malere er H. Sørensen, A. Rolfsen, P. Krogh, A. Revold og J. Heiberg; fl. af dem har ligesom Munch skabt betydningsfuldt monumental-maleri. - *Skulpturen* var længe ret klassicistisk, repr. ved navne som J. Middelthun og B. Bergslien (Karl Johan i Oslo), mod hvem S. Sinding og G. Vigeland (»fontænen«, Oslo) reagerede.

norsk litteratur. Storhedstidens litt. hovedværker er skjaldekvad fra 9. og 10. årh., rel. legender, overs. (Eufemiaser) og pædagogiske værker (Kongespejlet) fra 12. og 13. årh. Fra unionstidens beg. indtil den polit. adskillelse fra Danm. falder no. og da. litt. sammen i henseende til periodeinddeling og karakteristik. Den genvundne kulturelle selvstændighed er vigtigste forudsætning for den romantiske bevægelse (1820-50), hvis særkende er fremhævelsen af det nat., sæрно, i sprog, hist. og åndsliv (Wergeland); i opposition hertil stod den eur., spec. da. orienterede gruppe omkr. Wellhau. Internat. bet. når no. litt. i årh.s sidste trediedel med de store realistiske forf. skaber (Ibsen, Bjørnson, Lie, Kielland); samtidig grundlægges landsmålslitt. (Vinje, Garborg); den fastholder romantikkens nat. linie både i henseende til sprog og motivvalg (almueliv) og er i stadig vækst. En polit. kløvning inden for rigsmålsdign. præger ml.krigsårene (konservativ-kommunistisk); under besættelsen dannes en fælles litt. front, hvis hovedrepr. er lyrikerne A. Øverland og N. Grieg.

Norske Lov (fork. N. L.), af Chr. 5. 1687 udstedt lovbog for No., der i det hele er udarb. på grundlag af Danske Lov fra 1683.

Norske Luftfartselskab A/S, Det (fork. Z)A'L.No.snat. luftfartselskab, grl. 1933; statsubventioneret. Reorganiseret efter krigen. Parthaver i Scandinavian Airlines System.

norsk musik. Den selvstændige no. musik indledtes i 1820'erne af W. Thrane med syngespillet »Fjeldeventyret«. Den store skat af folkeviser, der blev indsamlet af L. Lindeman, dannede grundlaget for rejsningen af den nat. tonekunst. Violinisten Ole Bull var en af de første, hos hvem den no. tone kirker fuldt og rent. Fra romanceskomp. Halfdan Kjerulf går linien over Rikard Nordraak til Edv. Grieg. Nordraak skrev nationalmelodien »Ja vi elsker«. Grieg, som er det store internat. navn i no. musik, var nyromantikens grundlægger i No. Samtidig med ham levede Johan Svendsen, der fra 1883 boede i Kbh. Ved siden af dem står den meget yngre Chr. Sinding. Andet bet. navne fra tiden omkr. årh.skiftet er Johan Selmer, Agathe Backer-Grøndahl (1847-1907), Ole Olsen (1850-1927), Johan Halvorsen og Eyvind Alnæs (1872-1932). Noget yngre er Halfdan Cleve (f. 1879), atonalisten Fartein Valen (f. 1887) og Arne Eggen. Betydeligst bl. de nulevende er Harald Sæverud, der med sine slatter har bragt formyelse i den no. tonekunst.

Norske Rende, gravsænkning i Vesterhavet og Skagerrak ledsagende den no.

kyst, 40-100 km br., 300-700 m dyb; fra Lindesnes og mod O tiltager dybden indtil 700 m, aftager derefter igen.

Norske Selskab, norsk litt. klub i Kbh.; stiftet 1772, opløst 1818. Forsvarede den fr.-lat. sniag mod Ewalds ty. *Udgav Poet. Saml.* (1775, 1783, 1793). Kendte medl. var J. H. Wessel, C. Fasting, P. H. Frimann, J. Vibe.

norsk sprog. De ældste sprogmindesmærker i No. er en del urnord. indskr. (over 50) på stene osv. i tiden ca. 200-800; indskr. fra vikingetiden (ca. 800-1050) er med yngre runer. På denne tid blev det no. sprogområde stærkt udvidet ved den no. udvandring til Island, Færøerne, Grønland og dele af Skotland og Irland; i irsk er mange af de nord. låneord no. Det lat. alfabet kom til no. med kfistend. og blev brugt til optegnelser på modersmålet omkr. 1050; men de ældste no. og isl. håndskr. er fra 2. halvdel af 12. årh., der er breve og dokumenter (diplomer), en del lovhåndskr., skr. af rel. og hist. indhold og en delovers. litt. samt »Kongespejlet«. No. og isl. (vestnord.) skiller sig på mange punkter fra sv. og da. (estnord.). Fra 13. årh. blev den nederty. indflydelse stærk. Lige fra første tid er der i No. to hoveddialekter: øst- og vestno. Østno. på det eng. Østland og i Trøndelag; vestno. på Vestlandet og i udbygterne i V. Fra ca. 1350-1525 fjernede en lang række ændringer mere og mere no. fra isl. I mange østno. mål blev de gi. tvejdy forenklet. Da indflydelse blev stærk fra midten af 15. årh. og den voksede ved reformationen 1536; kirke- og skolesproget blev da. Reformationstidens da. blev det mønster, som også nordmændene fulgte, da der efter 1550 opstod en selvstændig no. litt. I 2. halvdel af 18. årh. begyndte interessen for no. sprog at vokse, og i daglig tale har den hjemlige dialekt været enerådende; men omkr. 1800 steg det da. sprogs indflydelse atter. Med Henrik Wergeland indtrådte en strømning, han optog no. sprogelementer og forsvarede sprogets fornuksning. Det nat. gennembrud i 1840'erne førte også til et sprogligt gennembrud: Asbjørnsens og Moes genfortælling af folkeeventyrene gav grundlaget for den ny no. prosa. Samtidig begyndte overlærer Knud Knudsen (1812-95) sin arbejde for fornuksning på alle områder (ordforrådet), og han har stor andel i at norskheden er kommet til sin ret i skriftsproget. Hans linie blev fulgt af Bjørnson. Med I. Aasens værker *Det norske Folkesprogs Grammatik* og *Norsk Ordbog* opstod en hel ny bevægelse, målstrævet. Sproget i Aasens værker, der blev kaldt landsmålet, var bygget op på de vestlandske dialekter. I tidens løb gjorde de østen- og nordenfjelske dialekter sig også gældende i landsmålet, som 1889 blev tvunget undervisningsfag på skoleseminariene. Landsmålet vandt mere og mere frem, men det skete under stadig kamp. Der dannedes mange mållag, som 1906 sammensluttedes i »Norges Mållag«. Fra 1900 dannede modstanderne »Riksmålføringer« til værn herimod. I 1917 blev ved en retskrivningsreform fastsat fælles stavemåde for enslydende ord i »riksmål« og »landsmål«. Yderligere tilnærmelse fandt sted i 1938. I politik har landsmål spillet en rolle, idet Venstre fra 1906 har optaget målstrævernes vigtigste krav på sit program. Bondepartiet og Arbejderpartiet er stemt for samarbejde. Nynorsk er en fortsættelse af landsmålet. Bokmål af riksmålet.

norske Tysklandsbrigade, no. besættelsesstyrker i Tyskl. efter 2. Verdenskrig. Febr. 1947-omkr. 1948 stationeret i Harz-området; nov. 1948 flyttet til Schleswig-Holstein (byerne Flensburg, Husum, Slesvig, Rendsborg, Itzehoe og Neumünster); hovedkvarter i byen Slesvig. **Norsk telegrambyrå,** stiftet 1867 som privat selskab, aktierne ejes nu af no. aviser. Kontorer i Sthlm. og New York. **Norske Veritas** (lat. *veritas* sandhed), klassifikationselskab i Oslo, grl. 1864. **Nors' minde,** udskibningssted ved N-Fjord S f. Århus.

Nors Sø, NV f. Tisted; 3,6 km²; gravet rende (Nors Å) til Vesterhavet.

Norstedt & Soner, P. A. [no:(r)stæt a 'sø:nsr], sv. forlag og bogtrykkeri i Sthlm., grl. 1823, fra 1879 a/s. Et af Sv.s betydeligste forlag med skolebøger og vidensk. værker som speciale.

Norstrøm [no:(r)strøm:m]. *Vitalis* (1856-1916), sv. filosof. Hævdede bl. a. i *Religion och tanke* (1912) en personlighedsfilosofi, hvori livstro var et grundmotiv.

North Ink:p], Frederick, Lord (1732-92), brit. politiker, Georg 3.s ven, toriernes fører. 1770-82 premiermin. N-s indrømmelser hindrede ikke den nordamer. frihedskrig. 1783 i koalitionsmin. m. Fox.

Northampton [nɑ:'>əm(p)tɑ:n], by i S-Engl., NV f. London; 104 000 indb. (1948). Trafikknudepunkt. Store tekstilfabrikker. Rester fra romertiden. Omkr. N brydes jernmalm.

Northamptonshire [nɑ:'təm(p)tɑ:nʃɪr], grevskab i S-Engl.; 2584 km²; 414 000 indb. (1948). Den nordøstl. del kaldes Socke of Peterborough.

North Carolina, se Carolina, North. **Northcliffe** [nɑ:'tʃklɪf], *Alfred Harmsworth*, Viscount (1865-1922), eng. bladudgiver. 1894 ejer af »Evening News«; grl. 1896 »Daily Mail«, 1903 »Daily Mirror«; 1908 ejer af »Times«, fra 1912 tillige red. Fortaler for antiut. politik; fremtrædende under 1. Verdenskrig, da han agiterede for kraftig krigsførelse.

North Dakota, se Dakota, North. **North Downs** [nɑ:'>daʊnz], kalkryg i S-Engl.; ender ved Dover.

Northern Ireland [nɑ:'sɑ:n 'aɪstənd], eng. navn på Nord-Irland.

Northern Pacific-Railway [nɑ:'sɔ:n pɑ:sɪfɪk 'ræ:lweɪ] (eng: nordlige stillehavsbane), jernbaneselskab i den nordl. del af USA, forbinder egenen ved De Store Søer (Chicago, Duluth) med Stillehavs-kysten (Portland, Seattle, Vancouver). Strækningslængde 10 815 km.

Northern Rhodesia, of. eng. navn på Nord Rhodesia.

Northern Territory [nɑ:'53n 'tæritəri] (*Nordterritoriet*), midterste, nordligste del af Austr.; står direkte under forbundsreg.; 1 355 400 km²; 11 000 hvide indb. og 15 000 indfødte (1947). Guldproduktion, kvægavl, perlefiskeri.

Northolt [nɑ:'>ouh], flyveplads 16 km V f. London City. Herfra betjenes bl. a. ruterne til Skandinavien.

North Riding [nɑ:'tʃraɪdɪr], del af eng. grevskab Yorkshire.

Northrop [nɑ:'rɑ:p], *John Howard* (f. 1891), amer. biokemiker. Siden 1916 knyttet til Rockefeller Institutet i Princeton. Fik 1946 s. m. W. M. Stanley nobelprisen i kemi for deres indsats ved renfræmstilling af enzymer og virusproteiner.

North Shields [nɑ:'>ʃi:ldz], del af den eng. by Tynemouth.

Northumberland [nɑ:'>əmbɪlnd], grevskab i NØ-Engl.; 5227 km²; 792 000 indb. Omkr. Tyne store kullejer. Hovedstad: Newcastle. - Fra 6.-7. årh. angelsaksisk kongerige, i 9.-10. årh. berøsket af nord. vikingekonger, bl. a. Erik Blodøse. 938 under Engl. I middelalderen hyppige adelsrejsninger (slægten Percy, jarler af N).

Northumberland [nɑ:'>əmbəland], angelsaksisk kongerige, opstået 588 af småriggerne Deira og Bernicia, erobret af Egbert 829.

Northumberland [nɑ:'>əmbəstand], eng. jarler af slægten *Percy*, der 1066 fulgte Vilhelm Erobreren til Engl. Kendtest er 1. jarl Henry (1342-1408), der s. m. sønnen Henry, kaldet Hotspur (1364-1403) hjalp Henrik 4. på tronen 1399 (mod Rikard 2.), men senere mistede livet ved oprør (jfr. Shakespeare Henrik 4.). - 7. jarl, Thomas, henrettedes 1572 for deltagelse i kat. sammensværgelse mod Elisabeth. - 9. jarl, Henry (d. 1632), sad fængslet i 15 år for deltagelse i krudtsammensværgelsen. - 10. jarl, Algernon (d. 1668), støttede parlamentet mod Karl 1., men gi. siden over til Karl 2. Mandslinien uddøde 1670, men titlen fortsatte på spindesiden.

Northumberland [no:/'>3mb3tand], *John Dudley*, hertug af N, Earl of *Warwick* (ca. 1502-53), eng. politiker. Styrkede Somerset, ledende 1552-53. Henrettet efter forsøg på at afhjølpe sin svigerdatter Jane Grey til dronning.

North West Frontier Province [nã:/'>wæst 'frantja 'prãvins] (eng.: nordvestl. grænseprov.), prov. i Pakistan ved Afghanistan's Ø-grænse; med fyrstetater 102 200 km²; 5 416 000 indb. (1941). Hovedstad: Peshawar.

Northwest Territories [nã:/'i/wæst 'tæ:ratõriz], Canadas nordligste, tyndbefolkede egne; 3 391 945 km² = 35,4% af Canadas areal, 12 000 indb. (1941) = 0,1% af Canadas befolkning. Adm. deles N i Franklin, Keewatin og Mackenzie territorierne.

norva'gisme, no. udtryksmåde, spec. når en sådan anv. hos danskskrivende norskfødte forfatter.

Norwich [nã:rid3], hovedby i Norfolk, 0-Engl.; 118 000 indb. (1948). N har forsk. mindre industrier, navnlig i tilknytning til landbruget. Tidl. vigtig tekstilby. Domkirke (grl. 1096). Svære skader under 2. Verdenskrig, bl. a. april 1942.

Nor'va'n, *William Johannes* (1878-1940), da. videnskabsmand. Prof. i klassisk filologi v. Kbh.s Univ. 1925-40. I N-s antikke produktion er arb. inden for antik filol. og hist. og da. (videnskabs-) hist. særlig fremtrædende. *Olympiodorus fra Aleksandria* (1915), *Sokrates* (1933); *Kbh.s Univ. i Middelalderen* (1929), *Kbh.s Univ. i Reformationens og Orthodoxiens Tidsalder* (1937-40). (Portr. sp. 3296).

nose'a'n (efter den ty. geolog K. W. *Nose*), *Na₂SO₄*, *6NaAlSiO₆*, gråt el. blåt regnerigt mineral, der forekommer underordnet i nefelinhold. eruptiver.

Noske [nDs-], *Gustav* (1868-1946), ty. socialdemokrat. Genoprettede ordenen i Kiel efter rejsningen nov. 1918, rigsminister dec. 1918-marts 1920, slog kommunisterne ned, men faldt, fordi han forlod Berlin ved Kapp-kuppet. Overpræsident i Hannover 1920-33; i koncentrationer lejrt 1944-45.

'noso- (gr. *nosos* sygdom), sygdoms-
nostal'gi (gr. *nostos* hjemrejse + *-ais'*), hjemve.

Nostra'damus [*Michel de Notredamé*], fr. læge og astrolog (1503-66), livlæge hos Karl 9. Bekendt for mirakellure og spådomme, der var så dunkelt affattet, at de altid kunne passe.

not [no't] (nty. beslægtet med oldhøjt. *(h)nuo(a)* fuge), fordybning til optagelse af et tilsv. fremspring (fjeder) v. sammenføjning af brædder o. l. I søv og mil anv. betegne, notgang og not svarende til **n** og fjeder; no te, sammenføje v. hj. af en **n**.

'nota (lat. læg mærke till!), regning, følge-seddell.

no'ta'belforsamling (fr. *notable* betydelig, anset), forsamling af ansete mænd, udvalgt af regeringen til drøftelse af offentl. anliggender. Sammenkaldtes ret hyppigt i Frankr. indtil 1626 og atter 1787-88. I Danm. sammenkaldtes 1851 en **n** i Flensborg for at drøfte Sønderjyllands stilling i riget, men den førte ikke til enighed.

nota'bene (lat. *nota bene* mærk vel) (fork. NB), fremhævede, kritisk el. advarende tegn, brugt bl. a. som anmærkning el. anbefalingskrivelse: vel at mærke.

notabili'te't (lat. *notabilis* bemærkelsesværdig), fremragende person.

no'tar'el, no'tarius 'publicus (lat. *notarius* hurtigskriver, *publicus* offentlig), offentlig beskikket person, der bistår v. visse akter af særlig retlig bet., f. eks. oprettelse af testamenter, foretagelse af vekselsprotest. I Kbh. en særlig fjenestemand, uden for Kbh. underrettsdomeren.

no'ta't (lat. *notatum* bemærket), optegnelse, anmærkning.

nota'ti'n, et enzym, der forekommer i visse skimmelsvampe, bl. a. hos *Penicillium notatum*, der også udskiller penicillin i sit voksestadium, n har stærk væksthæmmende virkning over for bakterier, antagelig som følge af dets evne til at bevirke en brintoveriltdannelse.

notching [nã'tjil] (eng. *notch* indsnit), søv-, u-formede udskæringer i kanten af en plade el. lign., der skal svejses til en anden, så svejseømnen bliver så kort som mulig.

note, skrivelse fra en udenrigsminister til en fremmed gesandt el. omv. Kan være holdt i 1. person og underskrevet el. i 3. person og uunderskrevet (verbalnote).

Notec [notætj], ty. *Netze*, 366 km 1. biflod til Odraz (Odens) biflod Warta i Polen; indgår i den sejlbar forb. Odra-Wisla.

no'te're (lat. *notare*), sætte i noder; optegne, bogføre; debitere; give påtegning; fastsætte dagspris el. -kurs; ansætte pris.

no'te'ring, optegnelse; 1) i bogholderi: indførsel i bøgerne. 2) **n** af massegælds-breve (obligationer): indførsel af ejerens navn i det udstedende instituts bøger, hvorved ejeren i vidt omfang er beskyttet mod ulovlige dispositioner over papiret. 3) **n** af check: påtegn, af checken gnm. trassatbanken, som derved forpligter sig til at indløse den, når den lovligt præsenteres til betaling. 4) på behørigt måde fastsat prisangivelse, der udtrykker, til hvilke priser varer, værdipapirer, fremmed valuta etc. er omsat på en bestemt børs, et marked el. l. 5) enkelte virksomheders uforbindende pristilbud.

Notering, særlig tjeneste ved telefoncentraler for notering og senere opkald af optagne numre.

Notin [no'tin], *Torsten* (f. 1884), sv. embedsmand, Jurist, 1922-28 medl. af Forstekommeret (soc.dem.), konsultativ statsråd 1920, 1921-23, 1932-33, justitsminister 1924-26. Fra 1933 overstatholder i Sthlm. Formand f. sv. forening Norden.

notifikation, underretning; 1) handling, hvorved noget off. bringes til en fremmed regerings kundskab (notificeres); 2) den meddelelse om en veksels forvisning el. protest, som vekseldelshaveren inden for en vis frist skal give sin formand.

notificere [-'se'rs] (lat. *notus* bekendt f. *ficere* gøre), meddele ved notifikation.

Notke [not-], *Bernt* (ca. 1440-ca. 1509), ty.-da. billedhugger. Blev 1467 mester i

Bernt Notke: Karl 8. Knutsson.

Liibeck, virkede fra ca. 1484 i Sv. Hans hovedværk er *altertavlen i Århus domkirke* (1479) og *St. Gbran och draken* (ca. 1489) i Storkyrkan, Sthlm.

Notodden [no:tã:d:n], no. købstad (fra 1913), Telemark, 44 km NV f. Skien; 6000 indb. (1946). Norsk hydros fabrikker udnytter de nærliggende vandfald.

no'to'risk (lat. *notus* bekendt), vitterligt, alm. bekendt.

not out [nãt aut] (eng.: ikke ude) er i cricket den gærdespiller, som må forlade gårdet, fordi alle hans medspillere er ude.

Notre-Dame [notra'dã:m] (fr. Vor Frue), kirke i Paris, grl. 1163, et af fr. unggotiks skønneste monumenter, senere i gotikken ændret gang på gang, uden at helheden gik tabt. Koret var færdigt 1177, skibet 1208, facaden, m. dens to, 69 m h., men aldrig fuldt udbyggede tårne, omkr. 1235-40. Portalerne og kapellerne ml. de ydre sideskibes stræbepiller er yngre. Kirken -5-skibet, m. tværskib og polygonal korslutning - hører ikke til de allerstørste (ca. 130 m l), men proportionerne er for-

trinlige og den skulpturelle udsmykning god. Restaureret 1845 og senere.

Nottingham [nã'tnam], by i Midt-Engl. ved Trents øvre løb; 297 000 indb. (1948). Vigtig tekstilindustri, hvis speciale er kniplinger og strømper af silke og kunstsilke. Desuden ild- og bomuldsindustri og fabrikation af cykler, maskiner, læder- og tobaksvarer. Universitet indviet 1949. Svære skader under 2. Verdenskrig.

Nottinghamshire [nã'tijãmjã], grevskab i Midt-Engl.; 2185 km²; 815 000 indb. (1948).

not'urno, ital. for nocturne.

nougat [nuga] (fr., af lat. *nux* nørd, 1) hård n, nødder el. mandler opvarmet m. sukker til karamellisering; 2) blød n, blød masse af opvarmede nødder iblandet sukker og chokolade; 3) fransk n, hvid konfekt, der indeholder honning og i reglen kandiserede frugter.

Nouméa [nume'a], Ny Caledoniens hovedstad; 11 000 indb. (1946).

noumenon [numenon] (gr: det tænkte), tanketing, mods. sansetning.

Nouvel-Amsterdam [nu'væl amstær'dã:m], ubeboet fr. ø i Ind. Ocean.

Nouvelle-Calédonie [nu'væl kaledD'ni], fr. navn på Ny Caledonien.

IS ou vel le Revue Francaise [nu'væl ra'vi frã'sæ:z] (fr.: nyt fr. tidsskrift), fr. litt. tidsskr. fra 1909.

nov- (lat. *novus* ny), **ny-**.

'nova (lat: ny (stjerne)) kaldes en fiksstjerne, der pludselig blusser op til lysstyrke, større end dens normale for derefter, meget langsomt, at aftage til den opr. lysstyrke. Et n-udbrud skyldes en eksplosionsagtig udvidelse af den påg. stjernes ydre lag. I løbet af få dage vokser diametren til det hundreddobbelte el. mere. Energiudstrålingen er i lysmaksimum omtr. 100 000 gange solens. En ydre skal udskiller sig fra stjernen og omgiver derefter denne i adskillige år for til sidst at forsvinde ved stadig fortsat udvidelse ud i det omgivende rum. n-udbrud forekommer sandsynligvis kun i en særlig klasse stjerner (sjældne), som er instabile og gennemgår udbrud med mellemrum fra mindre end 100 år op til måske en million år. Kendte n-er fra indeværende årh. er N Persei 1901 og N Aquilæ 1918, der begge i lysmaks. overgik Capella i lysstyrke, om end de ikke nåede Sirius. I mælkevejssystemet finder der sandsynligvis årlig ca. 100 n-udbrud sted, men kun en ringe brøkdel af disse bemærkes. Super-n har i lysmaksimet en energiudstråling ca. 1000 gange større end normale n, el. ca. 100 mill. gange solens. Fænomenets årsag er endnu ukendt. Super-n er langt sjældnere end normale n. Tyge Brahes n i Cassiopeia (1572) var en super-n.

Nova'do'm murværk, murværk med 1 cm høvlspånplader i liggefugerne i st. f. mørtel. Østrigs opfindelse.

Nova Goa [novã'goa], hovedstad i den portug. koloni Goa i Forindien; 12 000 indb. (1940).

'Novaja Zem'lja [zem-], to øer i Ishavet N f. Ural, som de fortsætter med N; 81 000 km². Polar klima; tundra.

Novak [nova:k], *Arne* (1880-1940), cech. litt. historiker; har især beskæftiget sig med udforskningen af den nyere tids cech. litt.

Novak [nov'æk:], *Vítězslav* (f. 1870), cech. komponist til operaer, balletter, symfoniske værker m. v.

No'valis, pseud. f. *Friedrich von Hardenberg* (1772-1801), ty. forfatter. Forhævede som romantiker middelalderen i romanen *Heinrich von Ofterdingen* (1802) og tilbad natten og døden, *Hymnen an die Nacht* (1799). (Portræt).

No'vara (lat. *No'varia*), i tal. by i Piemonte, 50 km V f. Milano; 63 000 indb. (1936). Bet. industri: silke, jern og trykkerier (landkort). Ved N slog Østr. 1849 Karl Albert af Sardinien.

Novarro [no'varo], *Ramon* (f. 1899), arner. filmskuespiller. Deb. 1921, til omkr. 1930 en feteret filmhelt.

Nova Scotia [no'va 'sko:la], canadisk forbundsstat (province); 54 564 km² = 0,6% af Canadas areal med 578 000 indb. = 5% af Canadas befolkning, heraf 445 000 af brit. og 66 000 af fr. afstamning. Hovedstad: Halifax. N omfatter halvøen N og Cape Breton Island. Lave, indtil 500 m h. bjergrygge, udløbere fra Appalacherne, gennemstrøget N fra SV til NØ. Atlanterhavskysten er en fjord- og skærgårdskyst med gode, isfri havne til baser for fiskeriet efter torsk, hummer, sild, østers. Kysten mod Fundy Bay er lav med store marskenge. 68% er skovdækket; 24,3% er dyrket. Der avles havre, kartofler, turnips, hø og mange madaebler. Canadas største kulbrydning ved Sydney. Desuden har N skibsbygning, fiskeskonserverindustri, svamøller og papirfabrikker.

Novati'an (3. årh.), lat. teolog. Efter kristenforfølgelsen under Decius indtog han et strengt standpunkt over for de frafaldne; dette førte til skisma og dannelse af en novatiansk kirke, der holdt sig til 7. årh.

novation (lat. *novare* forny), *jur.*, fornyelse af et skyldforhold ved aftale med kreditor.

no'velle (i tal. *novella*, egl: nyhed), kort fortælling; genres første mester er italt. Boccaccio (s. II Decamerone, ca. 1350).

no'velle (lat. *novellae* leges, nye love), *jur.*, ny lov, navnlig om de af Justinian udstedte love, der er samlet i et særligt afsnit af Corpus juris.

Noyel'ino, II, d. s. s. Cento novelle antiche.

Novello [na'vələu], *Ivor* (f. 1893), eng. skuespiller og teatermand. Har især gjort lykke i mus. komedier og operetter, ofte skrevet, film. og iscenesat af ham selv; har også filmet.

no'vem'ber (lat. *novem* ni; 9. måned i d. rom. kalender), 30 dage, i vor kalender årets 11. måned. Da navn *slagemåned*. *Meteore*, den sidste efterårsmåned. Middeltemp. i Danm. gnslt. 3-5°. Frost indtræffer normalt overalt. De laveste jagttagne temp. 7-8° frost. de højeste 13-16°. Middeldnedbør 45-75 mm, størst i landets vestl. egne. Nedbørsdagens gnslt. antal er 12-18.

Novemberforbryderne, ty. nationalisters udtryk for de ty. kredsere, der 1918 rejste modstand mod kejserdommet og mod krigens fortsættelse (våbenstilstand nov. 1918) og derved efter nationalistens mening forrædt Tyskland og forvoldte nederlaget. Dels vendt mod arbejderbevægelsens ledere, dels mod Erzberger og Groener.

Novemberforfatningen, fællesforfatning for Danm. og Sønderjylland, gennemført af Hall, underskrevet af Chr. 9. 18. 11. 1863. Folketing valgt v. alm. valgret; Landsting kongevalgt og censusvalgt. N-s sammenknytn. af Danm. og Sønderjylland. var brud på aftalerne 1851-52 og blev Bismarcks påskud for krigen 1864. Ophævedes ved grundloven 28. 7. 1866.

Novemberrevolutionen, den bolsjeviske revolution i Rusl. 7. nov. 1917 (efter daværende russ. tidsregning. 25. okt.; derfor i alm. kaldet *Oktoberrevolutionen*).

novembraktaterne 1855, sv.-no. aftale m. Engl.-Frankr. under Krimkrigen: Sv.-No. lovede mod løfte om støtte ikke at afstå territorium til Rusl. el. give Rusl. rettigheder på deres territorium.

Noverre [no'væ:r], *Jean Georges* (1727-1810), fr. balletreformator. Danser, ballet-

William Norvin.

Novalis.

mester og koreograf ved en række eur. scener. Udtrykte i *Lettres sur la Danse et les Ballets* (1780) banebrydende teorier om dansens forhold til naturen og de mimisk-dram. krav til balletten som kunst.

Nové Zámky [nove: 'za:mki], ty. *Neuhäusel*, slovak, by ved Nitra; 23 000 indb. (1930). Jernbaneknudepunkt, landbrugsindustri. Ung. 1938-45.

Novgorod [novgərot], by i RSFSR, Sovj., SØ f. Leningrad, ved Volhovs udløb fra limen-søen; ca. 40 000 indb., mange gyl. kirker, borg (Kreml) fra 12. årh. - N (nord. *Holmgård*) vari vikingetidens støttepunkt f. sv. fyrster, fra 13. årh. selvstyrende republik m. blomstrende hanseaterhandel. 1478 indtaget og herget af Ivan 3., siden russ. handelsby. Besat af tyskerne aug. 1941-20. 1. 1944. Næsten helt ødelagt.

novi'al (*nov-* + international uuxiliary (eng: hjælpe-) /language (eng: sprog)), et af Otto Jespersen konstrueret hjælpe-sprog.

novice [-'vi:s:] (fr., af lat. *novus* ny), den, der forbereder sig til optagelse i kloster.

Novi'for'm, vismutholdigt antiseptisk stof.

Novi'lara, nekropol i Picenum i det østl. MI.-Ital., 7 km fra Pesaro. Ejendommelige gravsteder m. primitive billeder og indskrifter (alfabetet beslægtet m. etruskisk). 5. årh. f. Kr.

Novi Pazar [novi 'paza:r], by i S-Jugoslavien S f. Beograd; ca. 10 000 indb. Tyrk. til 1912 under navnet Yenipazar.

Novi Sad [novi 'sa:d], ty. *Neusatz*, ung. *Ujvidek*, by i NØ-Jugoslavien, hovedstad i Vojvodina, ved Donau, NV f. Beograd; 77 000 indb. (1948). Jernbanecentrum med handel og alsidig industri.

no'vit, et bnsant sprængstof bestående af trinitrotolul og heksanitrodifenylamin.

no'vo-, forstavelse i (sted)navne; 1) (lat. *novus* ny), ny-; 2) (russ., af *novyj* ny) ny- (hunkønsform: *novaja*; intetkønsform: *novoje*).

Novoca'in (Bayer), middel til lokalbedøvelse, d. s. s. prokain.

'Novo-Kuz'netsk [-kuz'njætsk], til 1932 navn på Stalinsk, Sovj.

novolakk, et bakelit nærtstående formstof dannet ved kondensation af fenol og formaldehyd i nærværelse af syrer, n er termoplastisk, men bliver hærdenende ved tiis. af heksametylentetramin og anv. således i hurtigpressemasser.

'Novo-Niko'lajevsk [-jefsk], til 1926 navn på Novosibirsk, Sovj.

Novoros'sijsk [navaras-], havneby i RSFSR, Sovj., ved Sortehavet og V-Kaukasus; 95 000 indb. (1939). Cementindustri; bane over Kaukasus til kornegnene N f. bjergkæden. Olieledninger fra Groznoj og Majkop. Besat af tyskerne 6. 9. 1942-17. 9. 1943.

Novosi'birsk [nava-], til 1926 *Novonikolajevsk*, by i RSFSR, Sovj., i Sibirien,

Novosibirsk. Krasnyj Prospekt.

hvor Den Transsibiriske Bane krydser Ob; 406 000 indb. (1939). Udgangspunkt for Turksib-banen; stor flodhavn; Sibiriens største industriby (bl. a. konserver, mel, maskiner, tekstiler). Univ. - Grl. 1896.

Novosi'birskije Ostrova [-astrá'va], russ. navn på De Nysibiriske Øer.

Novo'tex, hårdt, elastisk stof (formstof) fremstillet af bomulds- el. celluldsvæv ved gennemtrængte det med kunsthar-piks og forme det ved højt tryk og høj temp. Ved en særlig efterbehandling hindres massen i at spaltes el. blive blød og formlar ved senere opvarmning. N leveres i rør, plader el. blokke med forsk. form og bruges bl. a. til lejer, f. eks. i stålvalseværker og til tandhjul.

Novotjer'kassk [navatler-], by i RSFSR, Sovj., nær Don. NØ f. Rostov; 81 000 indb. (1939); industri.

'Novrup, *Johs.* (f. 1904), da. pædagog. Fra 1942 statskonsulent for ungdomsundervisningen.

'novus (lat.), ny.

Nowy Chorzów [novi't03uf] (ofte kaldet *Chorzow*), by i Slask i SV-Polen NV f. Katowice, dannet 1934 ved sammen-slutning af Chorzow, Krolewska Huta og Hajduki Nowe; 103 000 indb. (1946). Kulmineby med stor jernudsmeltning og jern-, glas-, cement- o. a. industri.

no'væ (lat.), nye stjerner, se nova.

Np, kem. tegn for neptunium.

NRT, fork. f. netto register ton.

NS, fork. f. Quislings parti Nasjonal Samling.

NSDAP, fork. f. Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

Nt, kem. tegn for niton.

N.T.B., fork. f. Ny Telemaster.

N.T.B., fork. for Norsk telegrambrå.

nu'anss [ny'anss] (fr., af *nu* sky, p. gr. af skyers fine farveovergange), afskyngning, fin overgang, særlig i farve.

'Nu'bien, en ret ubestemt del af NØ-Afr., omfattende Nildalen ml. Aswán og Khar-toum samt de omliggende egne. OItdtiden var N et bet. kulturområde i livlig handelsforbindelse m. Ægypten.

nubili'te't (lat. *nubilis* giftfærdig), *jur.*, opnåelse af ægteskabsalderen (21 år for mænd, 18 år for kvinder, medmindre kgl. bevilling til tidligere indgåelse, af ægteskab foreligger).

'nucleus (lat. kerne), 1) kerne i de enkelte celler; 2) ganglion, opbobning af grå substans i hjernens indre, dels som kerne for de enkelte hjernenerver, dels som større hjernesnit, der regulerer bevægelser el. sanspåvirkninger. (Jfr. nuklejn og følg. stikord).

nud(i) (lat. *nudus* nøgen), nøgen-.

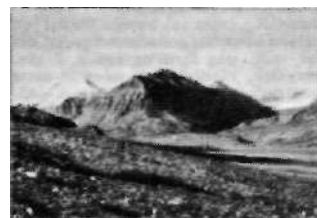
nu'dist (lat. *nudus* nøgen), tilhænger af nu'disme (nøgenkultur); nu'di'te't, nøgenhed.

nudler [nud-] (ty.), en slags, ofte bændelformet, makaroni.

Nuevo Laredo [nue'βel la'rædo], mexicansk by ved Rio Grande del Norte overfor Laredo i Texas; 29 000 indb.

Nuffield [n'fai:ld], Lord, siden 1929 adelsnavn for W. R. Morris.

Nugssuaq [nou's:uaq], vestgrøn. halvø

Nugssuaq. Basaltfjelde.

ml. Vaigatog Umanafjord. Består af høje basaltfjelde. Under basalten kulførende lag fra kridt og tertiær. (Ill. se endv. tavlen Grønland I).

Nugssuaq-ekspeditionerne, to geol. ekspeditioner til Vestgrønland 1938 og 39, ledet af A. Rosenkrantz med da. geologer som deltagere. Der udførtes vidensk. geol. undersøgelser af såvel forsteninger som sedimenter og eruptiver på Nugs-

suag, Disko, Svartenhuk og nærliggende egne.

nukle'i'n (lat. *nucleus* kerne) el. *nukle'in-stoffer*, ældre beteg. for nukleoproteiner og fosfolobuliner.

nukle'i'nsyrer, org. syrer af ikke helt kendt konstitution. Indeholder kvælstof og fosfor, men ikke svovl. Forekommer som bestanddel af nukleoproteiner.

'nukleoalbumi'ner (lat. *nucleus* kerne + *albumin*), gi. betegn. for fosfolobuliner (en art proteinstoffer).

nu kle'o'ler (lat. *nucleolus* lille kerne), kern-elegemer, d. v. s. blåreformede strukturer i cellerkerne.

nukle'o'ner. fællesbetegn. for atomkernerne bestående, protoner og neutroner.

nukleoprote'i'ner el. *nukleoprote'ider* (lat. *nucleus* + *protein*), forb. afegl. proteinstoffer og nukleinsyrer, indgår en væs. del af organismernes cellerkerne. Komplikeret og variabel sammensætning.

Nuku'hiva, den største af Marquesas Øerne, 1185 m h.; 482 km².

nul (lat. *nullus* ingen), tal bestemt ved den egenskab, at det lagt til et andet tal lader dette uforandret, n adskiller de negative og de positive tal. Man kan regne med n som med andre tal, n divideres med n, der er meningsløs, undtages.

'nulla poena 'sine 'lege [-'pø:na-] (lat. ingen straf uden lov), en fra oplysningstiden hidrørende maksime, vendt mod den dagældende retsorden, hvorefter dommerne kunne behandle og straffe forhold som forbrudelser, der ikke i lovgivningen var betegnet som sådanne.

nulleder, en ledning i et elektr. ledningsnet, som har samme potential som jorden.

nulli- (lat. *nullus* ingen), inter-
nullificere [-i'se-] (*nulli-* + lat. *-ficare* gøre), annullere.

nulli'te't (lat. *nullus* ingen), ugyldighed; ubetydelig ting el. person.

numleridian, førstemeridian (sø.v.), nu altid meridianen gnm. Greenwich observatorium i London.

nulpunkt for temperaturskalaen (celsius og reaumur) er vandets frysepunkt. Ved Fahrenheit-skalaen ligger n 32° F under vandets frysepunkt. Det absolutte nulpunkt er den lavest mulige temp., ved hvilken molekylbevægelsen er ophørt; det er - 273° C.

'Numa Pom'pilius, Roms 2. konge, ordnede if. sagnet religionen.

Nu'ma'l, bedøvelsesmiddel til indsprøjtning i blodbanen, navn. anv. ved fødsler.

Nu'mantia, sp. oldtidsby, der først overgav sig til Rom 133 f. Kr. efter 10 års belejring.

Numea, d. s. s. Nouméa.

Numedal ['nom:3du:l], no. dalføre i Telemark, fra Hårdangervidda til Kongsberg gennemstrømmet af Numedalslågen. Øvre del er en smævert fjeldtal, den nedre del breder og skovrig. Gnm. N fører Numedalsbanen (93 km) fra Kongsberg til Rødberg (i Øvre N).

Numedalslågen ['nom:3da:slå:g3n], 330 km l. no. elv, udspringer på Hårdangervidda, danner Norefallene, gennemstrømmer Numedal og umdunder gnm. Larviksfjorden i Skagerrak.

¹numen (lat.), i rom. rel. betegn. for det i en genstand berørende guddommelige liv, der giver vedk. ting form og væsen, f. eks. træer, sten, vandløb osv., uden at dette væsen opfattes som personificeret gudom.

nume'ra'lia (nylat., af lat. *numerus* tal), talord. På da. findes to slags: cardinalia (mængdetal) (en, to, tre...), og ordinalia (ordenstal) (første, anden, tredje...).

'Numeri, 'stallene«, lat. navn på 4. Mosebog, som indeholder en folketælling.

nu'me'risk (lat. *numerus*, tal, antal), talmæssig.

numerisk værdi af et reelt tal a betegnes [a] og er for a positivt tallet a selv og for a negativt det modsatte (positive) tal -a, med andre ord det positive af de to tal a og -a.

'numerus (lat: tal, antal), *gramm.*, tal, gramm. kategori, der omfatter to former: ental (singularis) og flertal (pluralis) samt i nogle sprog total (dualis).

•numerus 'clausus (lat: lukket tal), be-

tegn, for at kun et begrænset antal har adgang til embedseksamenstudium, f. eks. ved Polyteknisk Læreanstalt.

Nu'mi'dien, kongerige i Østgalgier, opr. vasal af Karthago, fra 201 f. Kr. af Rom. Efter Masinissa fulgte 149 bl. a. Micipsa, 118 Adherbal, Hiempsal og Jugurtha. Rom førte 111-105 krig med Jugurtha, og efter at Jubal 46 f. Kr. var blevet slået af Cæsar, blev N rom. provins.

numi'nø's (lat. *numen* guddomsmagt), en af R. Otto dannet betegn. for det ærefrygtindgydende hellige.

numisma'tik (lat. *numisma* mønt, af gr. *nomisma* skik og brug; gangbar mønt), møntkundskab, videnskaben om gamle mønter; en af arkæologiens og historiens hjælpevidenskaber, n beg. under renesansen i Ital., hvor man især interesserede sig for mønterne fra de romerske kejsere. I Danmark fandtes den første møntsamlings i Frederik 3.s kunstkammer (grundlagt for den nuv. Kgl. Mønt- og Medaillesamling i Nationalmuseet). Bl. da. numismatikere må nævnes P. O. Brøndsted (1780-1842), C. J. Thomsen (1788-1865), Ludvig Muller (1809-91), P. Hauberg (1844-1928), J. Wilcke (f. 1875) og G. Galster. En afgørende rolle for den da. n spiller møntfundene, som i Danmark er danefæ og skal afleveres til samlingen i Nationalmus.

nummerskive, en på automatisk telefonapparat anbragt drejelig skive for valg af telefonnumre.

nummu'litter (lat. *nummus* mønt + *-litter*), linse- til skiveformede foraminiferer med

Nummulitkaller, t. h. og t. v. set udvendigt, i midten gennemskårne i kalkslend'slør.

talr. kamre ordnede i spiralvindinger. Diameter oftest et par cm. Forekommer bjergartsdannende i nedre tertiære n-kalk.

'nunatak (grønl. *nuna* land + *-lak* hørende til), fjeldpartier, der rager op over indlandsisens overflade.

Nuneaton [nã'ni:tn], by i Midt-Engl. ØNØ f. Birmingham. 53 000 indb. (1948). Kulminer, tekstil- og metalindustri.

Niñez de Arce [ni'njé:í flæ 'arpe], Gaspar (1834-1903), sp. digter; alvorlig, idealistisk poesi.

'nun'tius (lat: sendebud), pavelig gesandt; repræsenterer pavestolen og Vatikanstaten i udlandet i såvel kirk. som polit. henseende. Den stedlige n er doyen for det diplomatiske korps, n kendes fra Innocens 3.s tid, men fik særl. bet. som led i den moderreformatoriske kamp. Nuntia'tu'r, paveligt gesandskab.

Nuoro ['nworol], ital. by på mellemste Sardinien; 12 000 indb. (1936).

nu'ragh, forhist. bygningstype (borg) på Sardinien, keglestub-formet og m. 2-3 rum over hinanden, forbundne v. vindeltrappe. Undertiden er n udvidet m. tilbyggede kamre, ringmur og tårne. Til-

Nuragh ved Torralba, Sardinien.

hører Sardinien's bronzealder (2. årtus. - 7. årh. f. Kr.), kaldet n-kulturen.

Nu'reddin (arab. *Nur-ad-'Din*), sultan i Syrien 1146-74, slog 1147 korsfarerne, erobrede Antiokia og (1154) Damaskus.

'Nurmi, Paavo (f. 1897), fi. løber; fik ialt godkendt 20 verdensrekorder over strækninger fra 1500 m til 20 km og vandt 10 olympiske guldmedailler.

nurse (nors) (eng., af lat. *nutrix* amme), barneforsker, barneplejerske.

nus [nu's] (gr: tænkeevne), den guddommelige verdensform.

Nusic ['nutij], *Branislav* (1864-1938), serbokroat. realist, novellist og dramatiker med hist.-patriot. og social tematik.

Nut, ægypt. himmelgudinde, i teol. systemer Geb's hustru.

nutation (lat. *nutare* bevæge sig frem og tilbage), *astron.*, lille periodisk drejning i retning af Jordens rotationsakse; jfr. præcession.

nutid, grammatisk tid, d. s. s. præsens.

'nutria (sp: odder), pelsvæk af bæverrotte el. sumpbæver.

Nutzhorn ['nutsho'rn], *Heinrich von* (1833-1925), da. højskolelærer og komponist. 1865-1921 knyttet til Askov. Skrev det hist. arbejde *Den Dansk-Lutheriske Menigheds Salmesang, dens Ord og Toner 1-2* (1909-18).

Ny... *geogr.*, se også Neu.. (ty.), New.. (eng.), Nieuw .. (holl.), Nouvelle .. (fr.), Nov. .. (nova. .), Novo.. (russ.o.a.sprag).

ny, *astron.*, den tiltagende mæne.

N.Y., ofl' fork. for staten New York, USA.

Nya Dagligt 'Allehanda ['-da:g-j], sv. dagblad, udkom 1859-1944. Udpræget kons. Oplag 1944: 50 000.

Nyasaland ['njásalánd, nai'áss-], brit. protektorat i SØ-Afrika. V og S f. Nyasa-søen; 96 800 km², 2 mill. indb. (1945). Klimaet er tropisk, plantevæksten savanne og regnskov. Eksporterer tobak, te, kaffe og bomuld. Hovedstad: Zomba; vigtigste by: Blantyre.

Nyasa-søen, eng. *Lake Nyasa* [læk 'njáss, -nai'asa] (*Njassa*), i den sydl. del af Den Østaf. Gravsænkning; 570km l., ca. 60 km br., 26 500 km², afvandes til Zambezi. Opdaget af Livingstone 1859.

Nya skoian, betegn. for den romantiske bevægelse i Sv. (omfattende fosforister og Gotiska forbundet) i modsætning t. de akad. digtere (Gamla skoian).

nyāya ['nja:ja] (sanskrit: logik), ind. rel. filosofi, udbygning af vaiceshika-filosofien med en formel logik på 16 logiske kategorier og en atomlære.

Nybabylonske Rige, betegn. for Babylonien i renæssanceperioden i 6. årh. f. Kr.

Nyblom ['ny:blom], *Helena* (1843-1926), da.-sv. forfatterinde; g. m. prof. i æstetik v. univ. i Uppsala Carl Nyblom (1832-1907). Skrev digte, noveller og litt.hist. afh.

Ny'boder, bydel nær Østerbro, Kbh. Lave,

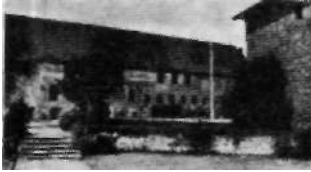

Den eneste bevarede længe af Christian 4.s Nyboder.

gule rækkehuse, opførelse beg. 1631 (Chr. 4.), udvidet i 18. årh. Beboet af Holmens folk; i 19. årh. delvis ombygget, en del nedreves i 1850erne og 1880erne.

Nyborg, da. købstad på Østfyn, inderst i N Fjord; 10 239 indb. U⁹⁴⁸-rT5-?r-7 Rester af fæstningsvolde og af k r r'k I N slot (12. årh., store dele fra f i j ? y 16. årh.). Kirke (14. årh.). f f i p I Statsfængsel, døvstumme- u n l w s i / skole, missionskurstedet N ^ * Strand, sanatorium. Korsbrødregården, Mads Lerckes Gård med N Museum. Industri: jernvare, maskiner m. m. Tankanlæg. Havn. Færgefart til Korsør. Endepunkt for den fynske tvarbane, udgangspunkt for N-Ringe-Fåborg og N-Svendborg banen. Opvokset (12. årh.) omkr.

slottet, ældste kendte privilegier fra 1292. I middelalderen hypp. danehof i N; 1282 underskrev Erik 5. Glipping i N Danm.s

Nyborg slot.

første håndfæstning. Ved N slog da.-po.-brandenb. hær 14. 11. 1659 svenskerne under Stenbock.

Nyborg, Statsfængslet i. oprettet ved lov af 13. 5. 1911, taget i brug 1913. Anv. til mænd under 30 år, der for 1. el. 2. gang skal udstå straf af fængsel. Normal fangekapacitet: 450 fanger.

Ny Britannien, d. s. s. New Britain. **Nybro,** sv. købstad (fra 1932), SØ-Smålånd; 6600 indb. (1949). Jernbaneknudepunkt. Kuranstalt.

Nybølle, Hans Cl. (1885-1947), da. statistiker, ansat i Det Stat. Dept. 1910-36, prof. ved Kbh.s Univ. 1936.

Nyblø Nor, indskæring fra Flensborg Fjord 0 f. Gråsten; forbundet med Flensborg Fjord gnm. Egernsund.

Ny-Cale do' nien, fr. *Nouvelle-Calédonie*, fr. ø i Stillehavet 0 f. Austr., med småøer 19 833 km²; 61 000 indb. (1947), hvoraf 30 000 mela- og polynesiere, 18 500 eur- og resten plantagearbejdere fra SØ-Asien. Hovedstad: Nouméa. Bjergrig, består af foldede arkaiske og mesozoiske sedimenter med malmrige eruptiver. Sænkede flodmundinger og et vildt lavland langs kysten tyder på en ung sænkning.

Ny-Caledonien, Ø-siden helårsregn, det øvrige sommerregn; enh. regnskov og savanne. *Erhverv.* Mod 0 dyrkes kaffe, kokos, bomuld, maniok, o. a. På savannerne kvægvælg. Minedriften leverer bl. a. krom, kobolt, jern, mangan og især nikkel. Mineral- og landbrugsindustri. Import af kul og fødevarer, eksport af kødkonserver, nikkel, kaffe og kopra. Reglm. skibsforb. med Sydney. 30 km jernbane. Opdaget af Cook 1774; annekteret af Fr. 1853.

Ny Carlsbergfondet, stiftet 1902 af brygger Carl Jacobsen og hustru, underlagt Carlsbergfondet, men med selvstændig direktion og virksomhed adskilt fra dette. Formål: at virke for kunstens fremme. Understøtter med betydelige midler da. museers indkøb (især glyptoteket), kunstnerisk udsmyk. af bygninger og parker, udgravn., kunsth. publikationer m. m. Kapital: ca. 18 mill. kr. (1948).

Ny Carlsberg Glyptotek i Kbh., kunstsamlings med væsentlig kun. originale billedhuggerværker, dels nyere, især da. fra tiden efter Thorvaldsen og fr. fra efter 19. årh.s midte, dels en meget stor

[ka'stilja lo 'nwæøa], det sydl. af Spaniens gi. hovedlandskaber (provincerne Ciudad Real, Cuenca, Guadalajara, Madrid og Toledo); 72 347 km², 3 129 000 indb. (1940). N er en af Tajo og Guadiana afvandet højslette, mod V godt opdyrket med hvede, vin m. m., mod 0 tørre stepper med stort færehold. N har nogen produktion af kul, jern- og blymaln, samt næsten hele landets kviksølvproduktion ved Almadén. Forenedes med Gammel-Castilien 1085.

'nyckelharpa (sv.), se nøgleharpe. **nyctalopi**, gr. natsyn, i ældre skrifter ofte forvekslet med natteblindhed (hemeralopi).

Ny Dag [-da:g], sv. dagblad (kommunistisk), gri. 1930. Oplag 1944: 38 000.

Nydams-fundet, offerfund fra y. rom. tid fra N. Mose, Sundeved, udgravet 1859-63. I to både, heraf een bevaret, fandtes talrige våben og smykker (nu i Kiel).

nydelsesmidler, stoffer, der påvirker smags- og lugtesansen. Nogle n virker desuden opkvikkende på almenbefindendet, i mods. til rusgiftene, der hyppigst er uden lugt og smag, og som virker bedøvende på storhjernens, n-s næringsværdi er ofte nul, en undtagelse danner alkohol med varmeværdien 7 kcal/g. Ved at fremkalde reflektorisk sekretion af spyt, mavesaft og andre fordøjelsesvædske er mange n gavnlige for fordøjelsen. Til n hører kaffe, te, tobak, krydderier og kogsalt. Alkohol henregnes efter konsumets størrelse snart til n, snart til rusgifte.

Nyboe ['nybo'], Marius Ib (1867-1947), da. ingeniør; har beskæftiget sig med mose- og deres udyttelse; interesseret i grønt. forhold og direktør for Grønl. Minedrift A/S.

Nyboe ['nybo'], Poul Friis (1869-1929), da. maler, elev af Zahrtmann; interiører m. fig., ofte i lampelys.

nye lys, d. s. s. normalt.

Ny England, da. navn på New England. **nyere kridt, geol.,** i Danm. anv. betegn. for danien.

Nyere Tid, Den, i hist. perioden efter middelalderen. Skellet sættes alm. ca. 1500 (højrenæssancen, Reformationen, opdagelserne og deres politisk-økonomiske følger).

Nyerup ['ny-'], Rasmus (1759-1829), da. biblioteksmand og litteraturhistoriker. Prof. i litt.hist. og chef ved univ.bibi. Medudg. af en samling folkeviser 1812-14 og senere viser 1821; s. m. Rahbek forf. en *Da. Litt.hist.* (1800-28); *Alm. Morskabslæsning* (1816), om menigmands litt. gnm. tidere.

ny stjerne, da. betegn. for nova. **nye verden,** Amerika (undertiden også Australien), mods. gi. verden.

Ny felågsrit ['ni: 'fje:la'sret] (isl. nye samfundsskrifter), isl. tidsskrift for litt. og politik, udg. i Kbh. 1841-73, senere fortsat under navnet »Andvari«. I N fremlagde Jon Sigurdsson 1847 Isl. polit. program.

nyfinnend (Neopterygii), underklasse af benfisk; een stråle til hver strålebærer. Hertil næsten alle nutidens benfisk.

nygotik, betegn. for genoptagelse af got. stilformer ca. 1820-30 i arkit. og dekorkonst, især kendt fra Engl.

Nygren, Anders (f. 1890), sv. teolog; 1924 prof. i systematisk teologi i Lund, en af nutidens mest kendte systematiske teologer, som især har givet sig af med at efterspore de rel. og etiske motiver, som ligger bag de overleverede teol. udtryk. Særlig berømt er *Den kristna kärlekstanken genom tiderna* (1930-36); desuden *Filosofi och motiforskning* (1940).

Ny Guinea [gi'ne:a], eng. *New Guinea*, holl. *Nieuw Guinea*, jordens næststørste ø; 814 000 km²; ca. 1.2 mill. indb. N-s vestl. del er holl. (tidet kengt; admin. s. m. Molukkerne; 397 500 km²; ca. 400 000 indb.); den østl. del admin. af Austr. (territoriet *Papua* med SØ 235 400 km²; ca. 300 000 indb.; formynderskabsområdet Nordøst 180 500 km²; ca. 450 000 indb.) *Terræn.* N er skilt fra Austr.s N-punkt ved Torres-strædet,

J. Nygaardsvold. Martin Nyrop.

225 km br. (Kort se Australien). NV-halvøen stærkt indskæren, afskæres af Geelvink Bugten. NØ-kysten en stejl klippekyst med koraller og vulkaner. Mod S sandstrand med mangrover. Gnm. midten en 5000 m h. bjergkæde, der over Papuahalvøen og Louisiade Øerne fortsætter til Ny Caledonien. Den indeholder bl. a. olielag fra tertiar. Langs N-kysten en 4000 m. h. kæde, ml. kæderne frugtbar, skovrigt lavland, afvandet af den sejbare Sepik. Sumplandet i S afvandes af Digoel og Fly, der munder i Papuahalvøen. - *Klima.* Temp. trop. (25-28°). Maj-nov. hersker SØ-passet, dec.-apr. NV monsun, trop. orkaner alm., nedbør rigelig, i SØ dog kort tørtid, enh. regnskov og savanne. Dyrverdenen austr. præget. - *Befolk.* I det indre lever kvæmæer, øvrige befolkning en blanding af mela- og indonesier, kaldet papuaer. Der er nogle få tus. europæere. - *Erhverv.* Det dyrkede areal i Papua var 1940 25 745 km²; i formynderskabsområdet 110546 km²; Holl. N udyttedes ikke. Fra Papua eksporteres især gummi og guld, fra formynderskabsområdet overvejende guld. Eur. har planteret med kokos, sukkerrør, gummi o. a. Bag bjergene ved Huon Bugten ligger Wau guldfeltet, hvorfra guldet føres bort med flyvemaskine. - N er kortlagt af Tasman og Cook. 1828 overtog Holl. vestdelen. Østleden deltes 1884 ml. Tyskl. og Engl. Det ty. område blev efter 1. Verdenskrig austr. mandat, 1946 formynderskabsområde. 1942 erobrede jap. holl. N og det meste af Brit. N, undt. sydøstl. del; sept. 1943 måtte jap. rømme Salamaua og Lae, 1944 fl. støttepunkter på nordkysten. Jap. kapitulation sept. 1945.

Nygaard, Axel (f. 1877), da. tegner; medarb. v. Politiken; bogillustrationer og plakatkonst.

Nygaard, Fredrik (f. 1897), da. forfatter. Vakte 1918-20 opmærksomhed som ekspresionistisk lyriker, *Opbrud* m. fl. saml.; kendelig modning indtrådte i *Undervejs* (1917) og *Besøgsted* (1944). Versromanen *Jernet Synger* (1932) og nogle hist. prosaromaner viser et mindre sikkert greb på store opgaver.

Nygaard, Georg (1871-1942), da. forfatter og journalist. Foruden fl. biografier bl. a. ikonografien *Ewald-Portrætter* (1919) og *H. C. Andersen og Kbh.* (1938).

Nygaard, /akob *Bech,* se *Bech Nygaard*. **'Nygaard** [-gå:r], *Olav* (1884-1924), no. forfatter. Fire digtsaml. på landsmål; betydeligst er den vemodige refleksionslyrik i *Ved vebande* (ved helligdommens grænse), som N skrev som en dødsmerket mand.

Nygaard, Vilhelm (1872-1936), da. fagforeningsmand. Tobaksarbejder, 1919 sekrr., 1928-36 formand i Samv. Fagforb. Folketingsmand* 1928-36.

Nygaardsvold ['ny:gå:rsvål:], *Johan* (f. 1879), no. politiker. Opr. savværksarb., stortingsm. fra 1916, 1928 medl. af min. Hornsrud; i 1930erne ledende under mere moderat strømning i Arbejderpartiet, 1935-45 no. statsmin. Fastslog 1938 neutralitet som no. hovedopgave udadtil. Tilbød 9.4.1940 Stortinget afgang, men fortsatte på Hambros opfordr. som leder af samlingsreg. Afviste 10. 4. 1940 samarb. m. Quisling, og fastholdt modstand mod Tyskl.; 7. 6. 1940 til London, hvor N fastholdt, at hans ministerium var No.s eneste lovlige reg.; kritik af min. som ansvarlig for 9. 4. 1940 besvarede N 1944 m. løfte om afgang efter befrielsen. Vendte hjem 31. 5. 1945, demissionerede

Ny Carlsberg Glyptotek. Festsalen.

samlings af græsk, romersk, ægyptisk, palmyrensk og etruskisk antikkulptur. End v. en lille, men meget værdifuld samling af da. og fr. malerier. Så godt som hele det store museum er samlet af brygger Carl Jacobsen; gri. 1882, ved gavebrev af 1888 og 1899 skænket til offentlig heden som en selvejende institution. Todelt bygningskompleks, opført 1890-1906 af hhv. V. Dahlerup og H. Kampmann, åbnet 1897, antiksamlingen 1906.

Ny-Ca'sti'lien, sp. *Castilla la Nueva*

16.6. Undersøgelseskommiss. vedr. 9. apr. kritiserede 1946 N-s ledelse af regeringen, hvorpå N rejste ønske om rigsretssag. (Portræt sp. 3303).

Ny Hannover, d. s. s. Lavongai.

nyhebraisk, det sprog, som opstod og anv. af de lærde i Mishna (afsluttet omkr. 200 e. Kr.) og anden senere jød. litt., efter at hebr. havde udspillet sin rolle som talesprog. På n foreligger en omfangsrig litt. fra middelalderen og den nyere tid. I Israel er n det officielle sprog.

Ny He'bride'erne, eng. *New Hebrides*, fr. *Nouvelles-Hébrides* [nuvælc'brid], melanesisk øgruppe omkr. 15° s. br., ca. 14 000 km²; ca. 45 000 indb., deraf ca. 1000 eur. Bygget af vulkanske produkter og hævede korallrev. Trop. klima. Pas-saten blæser apr.-okt. Sommerregn. Skovklædt. Ingen vilde pattedyr. De indfødte melanesiere dyrker majs, kaffe, bomuld, vanille og især kokos. Fra 1887 under eng.-fr. overhøjhed. 1906 condominium.

nyhegelianisme, moderne hegelsk præget filos. retning, som især har blomstret i Engl. og Ital.

Ny Herrnhut, første herrnhuttiske missionsstation i Grønland, grl. 1733 tæt uden for Godthåb, hvortil beoerne flyttede efter missioneringens ophør.

Ny-Holland, gi. navn for Austr., der op-dagedes af Holl. 1605.

Nyholm, Carthon Kaldemar (1829-1912), da. politiker, Højesteretsassessor fra 1881, justitiarius s. st. 1907-09. Nat.iib. folketingsmand 1864-72, 1884-87; modstander af provisoriepolitikken, anset i moderate Højrekrede, søgte for-gæves mægling.

nyhumanisme, en i ty. åndshist. ikke skarpt afgrænset bevægelse, en fornyelse af den klassiske dannelsesidé, forberedt ved Shaftesbury, Winckelmann o. a., kulminerende i Goethetiden (Wilhelm von Humboldt), senere trængt tilbage af naturvidenskaberne og bekæmpet af ty. nationalisme.

Nyiregyháza ['nji:ræd3<zo], ung. by N f. Debrecen; 59 000 indb. (1941). Mølle-, maskin- og cementindustri.

Ny Irland, da. navn på New Ireland.

nykantianisme, forsk. nyere (navnlig ty.) filos. retninger, der som reaktion mod romantikken ville forny kantianismen.

Ny'karleby //, *Uusikaarteppyy*, fi. købstad (fra 1620) v. Bottniske Bugt, NØ f. Vaasa; 1042 overv. svenskatalende indb. (1947).

nyklassicisme (iDanm. alm. *klassicisme*), fællesbetegn. for Louis Seize- og empire-stilen, der fremkom som reaktion mod rokokoen. Udgravningerne af Pompeji og Herculaneum 1748 gav stødet til n, men den inspireredes også af den ital. højrenæssances tilpasning af antikke former og fra ca. 1800 endv. af oldegypt. kunst, n arbejdede mods. rokokoen m. monumental enkelthed, symmetri og lovbunden harmoni; typisk for Louis Seize er f. eks. Gabriels Petit Trianon og for empire Madeleine-kirken i Paris.

I Danm. repr. Harsdorf og C. F. Hansen n. (III.).

nyktal'gi' (*nykt(o)- + -algi*), smerter, som optræder om natten.

nykt(o) (gr. *nyks*, gen. *nykids* nat), natte.

Nykøbing (F), da. købstad på Falster v. Guldborgsund; 16 637 indb. (1948) (1945 med førstærder 17 290). Kirke (ca. 1500) med gråbrødrekløsterets vestfløj. N. Hospital (opr. et hellig-åndshus). Fl. bindingsværks-huse, bl. a. Tsar Peters Hus. Industri (sukker, tobak m. m.). Havn. Station på Kbh.-Gedser, Stubbekøbing-N-Nysted- og N-Nakskov Banen. 2 broer til Lolland. Opvokset i Valdemarstiden omkr. en borg. Ældste privilegier kendes ikke.

Nykøbing Falster. Tsar Peters Hus.

Af gi. kongeslot kun enkelte rester efter nedbrydn. fra 1767.

Nykøbing (M), da. købstad på Mors ved Salling Sund; 8954 indb. (1948). Morslands hist. mu-seum (Dueholm Kloster). Industri (jernvarer, tekstil m. m.). Færgeforb. med Salling (Glyngøre). Kendes fra 13. årh.; knyttet til det ca. 1370 oprettede johanniterkloster Dueholm Kloster.

Nykøbing (S), da. købstad i Odsherred (NV-Sjæll.); 4323 indb. (1948). Kirke (ca. 1200). Sindssyge-hospital (900 senge), Odsher-reds Folkemuseum. Industri. Havn. Endepunkt for Hol-bæk-N banen. Ældste privile-gier kendes ikke (bekræftede 1443).

Nykøbing Bugt, vestl. arm af Isefjord (NV-Sjæll.).

Nykøping ['ny:xø:pif], sv. købstad, S0-Södermanlånd, hovedstad i Soder-manlåndets lan, nær Nykøpingåns ud-løb i Østersøen; 18 000 indb. (1949). St. Nikolai kyrka (grl. før 1200); Allhel-gonakyrkan (17. årh.); ruiner af borgen Nykøpinghus (13. årh.); Lånmuseum. Møbel-, tekstil- og elektrotekn. industri. Gl. markedsplads, formentl. købstad fra 13. årh.

Nykøpings gåstabad ['jæst<bu:d], den sv. kong Birgers drab på sine brødre Erik og Valdemar i N. 1318.

Nyland, sv. navn på Uusimaa, Fini.

nylatin, latinen fra renæssancen til vore dage. Anv. særlig i vidensk. terminologi

til dannelse af nye ord, hvis komponenter er af gr. el. lat. oprindelse.

Nylon ['nailon] (først fremstillet af den amer. kemiker W. H. Carothers (1896-1937)), ud fra simple org. dikarbonsyrer og diaminer ved kondensation og poly-merisation syntetisk fremstillede protic-inagtige forbindelser (polyamider), der i smeltet tilstand kan trykkes ud gnm. fine åbninger til konfinuerlige læver (filamenter), hvis egenskaber forbedres ved koldstrækning el. formes ved støb-ning osv. som andre formstoffer, n-fila-menter er overordentlig stærke, elastiske og kern. modstandsdygtige. Anv. til strømper, fint undertøj, stræklerred i autodæk, fiskenet, faldskærmsnøre; tyk-kere filamenter til tandbørster, sigtedug m. m. n kan farves m. lign. farvestoffer som acetatsilke.

Nylund ['ny:li:nd], *Felix* (f. 1878), fi. bil-ledhugger; udd. på akad.; Kbh.; har ud-ført buste, bl. a. af E. Hannover m. m.

nylys, d. s. s. normallys.

ny-malthusianisme, liberalt betonet bevægelse, der i tilknyt. til Malthus' overbefolkningsteori tilstræber at løse en række samfundsproblemer gnm. rationel børnebegrensning v. hj. af be-frugtningshindrende midler.

Nyman ['ny:~], *Alf* (f. 1884), sv. filosof og psykolog, Forf. af mange skrifter, bl. a. *Rumsanalogierna inom logiken* (1926) og *Nya vager inom psykologin* (1934).

ny'm'faion (gr.), nymfheiligdom, ofte an-lagt ved en kilde.

'ny'mfer (gr. *nymfe* brud, ung kvinde), 1) i de klassiske kulturers mytol. unge kvindelige, yndefulde og dansende, gud-dommelige væsener, oftest i de større guddommelige følge. Denne forestilling om n beror dels på mytisk fremstilling af unge piger som rollehavende i det kul-tiske drama, dels på forestillingen om naturguddomme, der lever i søer, kilder og træer. 2) (nymfe), sidste larve-stadium hos insekter m. ufuldstændig forvandling.

nymfoma'ni' (gr. *nymfe* brud + *-mani*),

sygelig forøget kønsdrift hos kvinder.

Nyminde'ga'lb, Ringkøbing Fjords tidligere udløb.

Nymphenburg ['nymfnsburk], nordvestl. bydel i München, slot (1663-1728). Por-celænsfabrikation (fra 1761), væsentlig i rokokostil.

ny'norsk, *sproghist.*, 1) no. sprog efter re-formationen (mods. gammelnorsk); 2) den officielle landsmålsform (mods. bokmål).

Nynas'havn, sv. købstad (fra 1946) ved Østersøen, S f. Stockholm; 7400 indb. (1948). Planteforædlingscentral. Kursted.

Nyon ['njø], schw. by ved Geneve Søen. N f. Geneve; 5300 indb. (1941). På kon-feren i N sept. 1938 enedes Engl., Fr. m. fl. stater om effektive indgreb mod «ukendte undervandsbåde», der under Sp. Borgerkrig havde sænket skibe i Mid-delhavet. Ital. og Tyskl. deltog ikke, men Mussolini bøjede sig, gik m. i kontrollen og indstillede overfladene.

Nyord ['nyo'r], da. ø, skilt fra Møn ved

Ulvshale Løb; 5 km²; 207 indb. (1945).

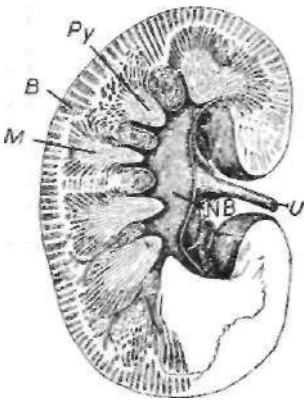
nyplatonisme, mystisk præget genopl-ivelse af Platons filos., som skete fra ca. 200 e. Kr., if. hvilken verden er en ud-strømning (emanation) af den øverste idé (det ene, gud), med hvilken mennesket forenes i ekstase.

nypythagoræisme, retning i gi. gr. filo-sofi, der omkr. 100 e. Kr. søgte at forene den ældre pythagoræiske lære med pla-toniske, stoiske og kristne tanker.

nyre (*ren*), kirtel hos hvirveldyr med den opgave at udskille urinen. Mennesket har to n, en højre og en venstre, der ligger bagtil i underlivshulen foran de nederste ribben. Den enkelte n er bønneformet, ca. 12 cm lang, 6 cm bred og 3 cm dyb og vejer 150-200 g. Farven er brunrød. På den side, der vender imod legemets midtlinie, findes en indbugtning, hvor blodkarrene går ind i n, og n-bækkenet (nyrens hulhed) kommer til syne. n be-står af 2 forsk. slags væv: marven og bærken. Marven er ordnet i pyramidefor-mationer med spidserne af pyramiderne vendende ind mod n-bækkenet, mens

Nyklassicisme. Madeleine-kirken i Paris.

Snit gnm. menneskets højre nyre. Py- pyramiderne, B: bark, M: marv, NB: nyrebækken, U: urinleder.

barken danner en kappe uden om disse. I barken findes de små Malpighi'ske legemer, hvor urinen dannes og herfra ledes den gnm. buggede kanalsystemer til spidsen af pyramiderne, hvor den tømmes ud i nyrebækkenet.

nyrealisme, en moderne amer. filos. retning, if. hvilken genstandene opfattes netop som de er.

nyrebetændelse (nephritis), den brigitte syge, opkaldt efter Richard Bright, der i 1827 påviste forb. ml. æggehviteduskilse i urinen (proteinuri), vattersot og sygelige forandringer i nyrene. Lidelsen antages fremkommet på allergisk basis, vistnok oftest fremkaldt af streptokokker, og den viser sig ved lændesmerter, feber, ildebefindende, kvalme, blod og æggehvide i urinen samt blodtryksforhøjelse.

nyreblødning, symptom ved flere nyrelidelser, viser sig ved blodindhold i urinen. Ved n bør læge straks søges for at få den til grund liggende nyresygdom behandlet.

nyrebækkenbetændelse (pyelitis), oftest forårsaget af colibacilli. Betændelsen kan brede sig til selve nyrevævet el. til blæren. Symptomerne er høj feber, smerter og ømhed over lænden, evt. hyppig og smertefuld vandladning. Behandles med sulfonamider el. stoffer, som gør urinen stærkt sur.

nyreformet.fcø?., kaldes et blad med større bredde end længde og med et afrundet indsnit ved grunden.

nyregrus og **nyresten (nephrolithiasis)**, stendannelser af forsk. størrelse i nyren, særlig i nyrebækkenet m. ukendt årsag. Symptomerne er smerter i nyregangene og blod i urinen. Hvis mindre sten passerer ned i urinlederen, kommer der anfald af voldsomme smerter, nyrekolik. Nyresten kan give anledning til betændelse og materiedannelse (pyonefrose). Mindre sten kan afgå af sig selv - større bør fjernes ved operation.

nyrekolik, anfald af stærke smerter i lænden strålede om fra hoften ned mod lysken. De forårsages af sten, der vandrer gnm. urinlederne. Kan undertiden give anledning til forvæksling med smerterne ved blindtarmsbetændelse.

nyrekraft, ondartet svulst i nyren, forekommer som metastase fra andre kræftsvulster. Desuden optræder en særlig kræftform, hypernephrom (gr. *hyper* henover -j- *nefros* nyre), fortrinvis hos ældre. Symptomerne er især blod i urinen, smerter og udfyldning i nyregængen.

Nyren [-'re:n], *Magnus* (1837-1921), sv.-russ. astronom, har udført betydningsfulde arb. på astrometriens område.

nyresten, se nyregrus og nyresten.
Niirnberrgrønt ['nyrn-], ty. by i Bayern; 322 000 indb. (1947); 431 000 i (1939). Den gi. bydel (Altstadt) havde talr. middelalderlige huse, ringmure og tårne. Stor industri, fabrikation af maskiner, legetøj, blyanter, glas m. m. Bet. handel med landbrugs- og industrivarer. Vigtigt

trafikknudepunkt. - *Historie*. I middelalderen rigsstad, førende handels- og metalindustri, støttet til handelsvejene fra Ital. nordøst. I tilbagegang fra ca. 1600, indlemmet i Bayern 1806, i fremgang som industri i 19. årh. Betraget med ærbødighed af nationalsocialismen, regelm. anv. til partimoder og store demonstrationer. Ca. 60% ødelagt ved allierede bombeangreb under 2. Verdenskrig.

Niirnberrdomstolen, en ved overenskomst af 8. 8. 1945 m. Storbrit., USA, Frankrig og Sovj. oprettet militærdomstol til pådømmelse af de eur. aksemagters store krigsforbrydere. Bestod af et medlem og en suppleant for hver af signatarmagterne med englænderen Lord Justice Geoffrey Lawrence som formand. Efter mundtl. retsforhandling fra 20. 11. 1945 til 31. 8. 1946, hvorunder de tiltalte havde lejlighed til selv og ved ty. sagførere at forsvare sig, afsagedes dom den 30. 9. og 1. 10. 1946. G6ring, Ribbentrop, Keitel, Kaltenbrunner, Rosenberg, Frank, Frick, Streicher, Sauckel, Jodl, Seyss-Inquart og Bormann (fraværende) dømedes til døden ved hængning, Hess, Funk og Raeder idømedes livsvarigt fængsel, v. Schirach og Speer 20 års, v. Neurath 15 års og Donitz 10 års fængsel, medens Schacht, Papen og Fritzsche frikendtes. Anklagen omfattede forbrydelser mod freden (ulovlig angrebskrig), egl. krigsforbrydelser (krænkelser af liv og ejendom, der ikke dækkedes af krigens ret), forbrydelser mod menneske(lig)-heden (raceforfølgelser, deportation o. l.) samt deltagelse i fælles plan til udførelse af disse forbrydelser. En række andre fremtrædende tyskere (industrifolk, læger m. m.), der dog ikke hørte til nazismens inderkreds, blev senere for en rent arner, militærdomstol i Niirnberr tiltalt for lign. forbrydelser.

niirnberrgrønt, en livlig grøn malerfarve, der består af kromoksydhydratgrønt, kromgult el. zinkgult og tungspat. Holder sig godt i lys.

nurnberrgrødt, en rødbrun mineralfarve, der består af engelskrødt el. af brændt okker, særlig en rød bolus, der findes ml. Niirnberr og Bayreuth.

nurnberrgerviolet, d. s. manganviolet.
Nurnberrlovene, nationalsocialistiske love, besluttet på partidag i Niirnberr 1935. Bestemte bl. a. jødernes stilling i Tyskl., særlig m. forbud mod ægteskaber ml. jøder og »arier« til beskyttelse af ty. blod og ty. ære.

Niirnberr-æg, betegn. for de ældste lommeure, opfundet o. 1500 af Peter Henlein i Niirnberr; opkaldt efter deres form.

nyromantik, flertydig betegn., undertiden (f. eks. i Sv.) brugt om den i beg. af 19. årh. frembydende filos. og litt. retning, som ellers sædv. kaldes romantikken, undertiden (således ofte i Danm.) brugt om den poetiske renaissance i 1890'erne.

'Ny'rop, *Børge* (f. 1881), da. maler; landskaber og figurbill.

'Ny'rop, *Camillus* (1843-918), da. industrihistoriker. Hans store litt. produktion bar sin betydning især som kildestof for senere forskning.

'Ny'rop, *Johan E.* (f. 1892), da. kemiingeniør, opfandt Niro-tørringsmetoden (forstøvningstørring); mange anlæg i ind- og udland bl. a. til tørring af sæbe, mælk, blodalbumin, diæt. prod. m. m.

'Ny'rop, *Kristoffer* (1858-1931), da. romanist, prof. i Kbh. 1894-1928. Bidraget meget til at vække interessen for de romanske sprog i Danm. Hovedværk: *Grammaire historique de la langue française* 1-6 (1899-1930).

'Ny'rop, *Martin* (1849-1921), da. arkitekt, professor. Fornyede ved sin personlige indsats den Herholdt'ske retning og søgte ved benyttelse af farver, materiale og enkeltheder at fortælle om bygn.s indhold og brug. Gennembrød 1888 med *bygn. til d. nord. udst. i Kbh.*, der blev forlillelig for udnyttelsen af træmateriale. Herefter fulgte *landsarkivet*, Kbh., og 1892-1905 hovedværket *Kbh.s nye rådhus*, som i vide kredse (også uden for

landets grænser) fremkaldte øget interesse for bygningskunsten. Blandt N.s øvrige arbejder er *Eliaskirken* (1905-08) og *Bispebjerg hospital* i pavillonssystem (med alt inventar) (1906-13 og 1916-18). (Portræt sp. 3303).

Nysa [n'isa], polsk navn på floderne og byen Nispe.

nysen, eksplosionsagtig pludselig udånding gnm. næsen. Opstår ved irritation af næseslimhinden (katarr, høsne, fremmedlegemer m. m.). Hos små børn kan pludselig lypåsvirkning fremkalde nysen.

nysepulver, pulver, der fremkalder nysen (tidl. brugt som lægemiddel); indeholder oftest ipecacuanha og veratrin.

nyserod, bot., d. s. s. Helleborus.

Nysibiriske Øer, russ. *Novosibirskije Ostrova*, i Det Arkt. Hav N f. Østibirien; 35 800 km². Meteor, station, ellers ubeboede.

nyskolastik (mlat. *scholasticus* lærd mand), d. s. s. nythomisme.

'Nyslott, sv. navn på Savonlinna, Fini. **Nyslott** ['ny:sta:(d)l], sv. navn på Uusi-kaupunki, Fini. Ved fred i N 1721 afstod Sv. Estl., Livil., Ingermani og Kexholm len m. Viborg til Peter d. Store.

ny'stagmus (gr. søvngighed), hastige, ofte rykvide, uvilkarlige øjenbevægelser.

Nysted, da. købstad på S-Lolland; 1547 indb. (1948). Kirke (15. årh.). (Ny' årh.). Havn. Endepunkt for r [J] j Nykøbing-N-banen. Op- /jinnre J vokset omkr. slottet Al- W A U J halm og et 1286 stiftet grå- W A S ? /brødrekloster.Privilegier1409.

Nystrøm, *Eiler* (1874-1948), da. historiker. Arkivar. Udg. personalhist. skr. og lokalhist. arb. (*Fra Nordsjællands Øresundskyst* om Gentofte, Lyngby, Søllerød, samlet udg. 1938; Frederiksbergs hist.).

'Nystrøm [-ø:m], *Gosta* (f. 1890), sv. komponist og maler. Har komp. symfonier som *Sinfonia breve* og *Sinfonia espansiva*, koncert for viola, scenemusik, klaverstykker, sange m. v.

Ny Syd Wales, da. for New South Wales. Nysø, hovedgård i Præsto landsogn; tilh. fra 1800 slægten Stampe (baroni 1809-1924). Hovedbyggn. fra 1671-73, fredet

kl. A. En pavillon i haven, opført 1838 som atelier for Thorvaldsen, rummer fra 1926 den selvejende institution »Thorvaldsen-Samlingen på N.«.

nysølv, kobberlegering (messing) med 8-40% nikkel og 17-31% zink og evt. jern. n anv. til service og andre brugsgenstande, bliver da altid galvanisk forsvølet for at dække den gullige farve og for at øge holdbarheden; til elektr. modstande (kaldes da nikkelin el. rheotan, el. (tilsat wolfram) platinoid). Erstattes en del af zink i n med tin, fås nikkelbronze; med et yderligere indhold af bly fås arguzoid, der på gr. af sin styrke og korrosionsfasthed anv. til fys. instrumenter, musikinstrumenter, håndtag etc. Erstattes nikkel med mangan, kaldes n for mangansølv.

Ny Teater, Det, kbh. teater, åbnet 1908 med skuespiller *Viggo Lindstrøm* (1859-1926) som dir. 1911-37 ledet af Ivar Schmidt (fr. 1934 med Ib Schønberg som mcdirr.) med et folketligt repertoire. 1939 blev det s. m. Folketeatret til A/S Alliancenerne. 1134 pladser.

Ny Testamente (N. T.), den del af Bibelen, som omhandler Åbenbaringen i Kristus, omfattende Evangelierne, Apostlenes Gerninger, de apostolske breve og Johannes' Åbenbaring.

nythomisme (af *Thomas* (af Aquino)), bevægelse, der vil føre Thomas af Aquinos tanker frem til fuldstændigt herredømme i den kat. kirke. Særlig Leo 13. og Pius 10. har støttet den.

Ny Tid, da. dagblad (soc.dem.), Ålborg. Til 1945 »Nordjyll.s Soc.-Dem.« Oplag 1948: 13 000.

Nyt Nordisk Forlag, da. forlag, grl. 1917, 1922 overtaget af Arnold Busck, 1941 A/S. Udgiver ung da. skolfitteratur, men også faglitt., særlig inden for jura og teologi.

Nytorvs arresthus i Kbh. (som nu indeholder lokaler for Kbh.s byret) er s. m. det gi. råd- og domhus (nu kun domhus) opført af C. F. Hansen 1805-15; kvindefængsel 1928-38.

nyttelast, den last, som en bærende konstruktion skal kunne optage udover sin egen vægt, f. eks. vægten af trafik.

nyttemoral, d. s. s. velfærdsmoral el. utilitarisme.

nyttevirkning, 1) *fyziol.*, den procentdel af den som følge af et arbejde ekstra udviklede energi, der fremtræder som mek. udytellig energi. Hos mennesker, arbejdende på cykleergometer, bestemt til at være maksimalt ca. 25%; 2) *tekn.*, d. s. s. virkningsgrad.

nyttår, årets første dag, i den rom. julianske kalender og i vor kalender 1. jan. I andre kalendere har n været forlagt til 1. 3. (gi. rom. kalender), 25. 3., løngfredag, el. 25. 12. (juledag). I kirkeåret er n 1. søndag i advent.

nyttårns, første nymåne efter nyttår el. Helligtrekongersdag.

Nyx (gr. nat), i gr. rel. natten personificeret som gudinde.

Ny Zeeland ['se:lan'], d. s. s. New Zealand.

Ny 'Ålesund [-si:n], tidl. mineby (kullever) ved Kongsby på V-Spietsbergen.

næ (ældre da. *ncede*, beslægtet m. *ned*), den aftagende måne.

næb, forlængede, hornklædte kæber hos forsk. dyr såsom blæksprutter, skildpadder, fugle og næbdyr.

næbdyr (*Ornitho'rhynchus ana'timus*), kloakdyr m. bredt, andelign, næb, blod

pels, kort hale. Lever ved ferskvand, udruget æggene i en hule. S-Austr., Tas-

næbfrø (*Rhyn'chospora*), slægt af halvgræsser; nederste del af griffen bliver siddende på frugten som et næb, deraf navnet. To arter alm. i V-Jylland.

næbhvaler (*Me'sopodon*), tandhvaler m. næbformet forlængt snude og reduceret tandstæ. En art nu og da i Danm.

næbmunde (*Rhyn'chotid*), insektorden, sugende munddele, ufuldstændig forvandling, kindbakker og kæber i den skedeformede underlæbe. Hertil tæger, cikader, bladlus, skjoldlus, mellus og bladlopper.

næbsnoge (*Dry'ophis mycte'rizius* m. fl.), piskesnoge m. næb lign. hudlap på snude-spidsen. Indien.

nælde (*Urticid*), slægt af n-fam. Bladene er mods., takkede og med brændehår. Blomsterne uanselige. Brænde-n el. liden n (*U. urens*) er sambo, enårig, ukrudt på dyrket jord. Tvebo-n el. stor n (*U. dio'eca*), flerårig, på udyrket, især kvælstofrig jord. Dens tæver kan anv. (netteldug). (Jfr. brændehår).

nældeceller, overhudsceller, indeholdende en blære m. ætsende vædske. I blæren en spiralformet oprullet tråd; på cellens overflade en stiftagtig forlængelse; når denne berøres, slynges tråden ud m. den ætsende vædske. Herved kan mindre dyr lammes el. dræbes. Findes hos polyptyr.

nældefeber (*urticarid*), udbrud af Kløuede vabler efter serumindsprøjtning samt indtagelse af visse fødemidler og medikamenter.

nælde kapsler, d. s. s. nældeceller.

nældens takvinge (*Va'nessa 'urticae*), dagsommerfugl, rød., sortplettedevinger. Larven på nælde. (III. se tavle Sommerfugle).

nældesommerfugl, d. s. s. nældens takvinge.

næring, fri, næringsvirksomhed der kan udøves uden tilladelse fra det offentlige, som landbrug, fiskeri osv.

næringsbevis, indtil næringsloven af 1931 offentlig bevilling til udøvelse af næringsdrift på landet samt i købstæderne til kvinder.

næringsbrev, offentl. bevilling if. næringsloven af 1931 til selvst. virksomhed som industridrivende, håndværker, handlende, auktionholder, handelsagent, vekselerer, speditør og vognmand.

næringsfrihed, retsorden, som anerkender individernes uhindrede adgang til at drive erhvervsvirksomhed. En model til n var lavs væsenet, der fra 14. årh. udvikledes i Eur. inden for handel og håndværk, og som gnm. talr. reguleringer begrænsede konkurrencen. Med industrialiseringen og kapitalismens udvikl. afløstes efterh. lavssystemet af mere liberalistiske produktionsformer, byggede på n. Senere har dannelsen af kapitalstærke og delv. monopolistiske virksomheder samt stærke økon. organisationer påny indskrænket n, hvilket yderl. er sket ved de siden 1930 tiltagende statsindgreb i erhvervslivet. I den da. grundlovs § 81 fastslås princippet om n, som i overensst. hermed danner grundl. for næringslovene af 1857 og 1931, hvori adgangen til at udøve næring blot knyttes til betingelser, som enhver borger i alm. opfylder, n udelukker dog ikke offentl. kontrolforanstalt, over for udøvelsen af næringsvirksomhed.

næringslovgivning, regler ang. udøvelsen af de forsk. næringer, især de borgerlige næringer: handel, håndværk, industri m. fl. De vigtigste best. herom indeholdes i næringsloven af 28. 4. 1931, der desuden indeholder regler om vekselører-, revisor-, translator-, dispachør-, mæglermæring m. fl.

næringsoptagelse, *bot.*, sker hos grønne planter dels gnm. blade, der fra luften optager kuldioksyd, planternes hovednæringsstof, dels gnm. rodens rodhår, der optager vand og salte. Optagelse af kuldioksyd sker ved diffusion gnm. bladets spalteåbninger og kun om dagen. Optagelse af salte sker ved diffusion og ved rodcellernes arb.

næringskat, indtægtskildeskat på selvst. erhvervsvirksomhed; ophævet i Danm. 1863.

næringsstoffer kan inddeles i de energigivende n og de ikke-energigivende n. De første består af de 3 grupper: kulhydrater, fedtstoffer og æggehvide-stoffer. Ved forbrænding i organismen udvikler de henholdsvis 4,1, 9,3 og 4,1 kcal pr. g. Æggehvide-stofferne leverer tillige materiale til opbygning og erstatning af cellemes protoplasma. De ikke-energigivende n er vand, salte og vitaminer. Saltene indgår som nødvendige bestanddele i alle organismens væv og vædsker, medens vitaminerne er katalysatorer el. forstadier til sådanne.

Standard-behovet pr. døgn af nogle næringsfaktorer for et voksent menneske uden egl. legemligt arbejde.

Kalorier: c. 2400
Æggehvide-stof: 70-100 g
Kalcium: 0,6-0,9 g
Fosfor: c. 1,2 g
Jern: 10-20 mg
B1-vitamin: 3-6000 i. e. (c. 1-2 mg thiamin)
B2-vitamin: c. 1000 i. e. (c. 2/s g riboflavin)
PP-vitamin: 15-25 mg nikotinsyre
C-vitamin: 600-1200 i. e. (30-60 mg ascorbinsyre)
A-vitamin: 2-5000 i. e. (c. 1-3 mg 0-karotin)
D-vitamin: 2-400 i. e. (0,005-0,01 mg D-vitamin).

næringsstoffer, beskyttende, naturprodukter som friske grøntsager, mælk,

æg, lever, fed fisk o. a., der nydt i passende mængde vil tilføre organismen rigeligt af de nødv. vitaminer og salte.

næringsværdi, d. s. s. kalorieværdi.

nærkamp el. (eng.) *inflight* ['infait], boksmåde, hvor de to kombattanter udveksler slag, stående inden for hinandens rækkevidde.

Närke, sv. landskab, ml. Hjälmaren, Vattern og Vänern; 4746 km²; 143 000 indb. (1946). En frugtbart slette omgivet af de lave bjerge Kilsbergen (279 m), Tiveden (244 m) og Kagian (108 m). Vigtigste vandløb: Svartån.

'nærmer, den venstre hest i et tospand, modsat fjerner.

Nærorienten, d. s. s. Det Mellemste Østen.

nærpunkt, nærmeste punkt, hvortil øjet kan akkomodere.

nærsynethed (*myo'pi*), skyldes enten, at øjæblet er for langt forfra-bagtil, el. at det brydende apparat er for stærkt brydende, så at billeder af en fjern genstand dannes foran nethinden. Jo stærkere n, desto nærmere må genstanden til øjet, for at den kan ses tydeligt. - Der findes fl. forsk. former af n. En form skyldes en sygdom i øjet; den kan nå de højeste grader og optræder tit med fork. komplikationer. Øjet er stort og fremtrædende. Denne form af n findes ligelig udbredt i hele befolkningen. Den begynder gerne at udvikle sig i en tidlig alder. En anden form af n er langti hypyriere og når sjældent høje grader. Den menes på en eller anden måde at hænge sammen med øjnens brug til nærarbejde. - Ved anv. af konkave brillelæs kan den nærsynede se tydeligere på afstand. (III. se Brillen).

Nærum, da. stationsby ml. Holte og Skodsborg (Nordsjælland); 1742 indb. (1945). Endepunkt for Jægersborg-N-banen.

Nærup, Carl (1864-1931), no. litteraturhistoriker og kritiker. Omfattende kundskaber og personlig varme præger N-s talckninger af den unge litt. omkr. årh.-skiftet.

Nærøydalen ['nå:roi'fjo:rdal], no. dal, fra Nærøyfjorden med SV.

Nærøvfjorden ['nå:roi'fjo:r3n], no. fjord, sydl. arm af Sognefjorden.

Nerå Strand, bugt på N-Fyn.

næs, mindre, kileformet halvø.

Næsby'hol'm, hovedgård SØ f. Sorø, fra 1836 i slægten (Howden-) Rønnenkamps eje. Hovedbyggn. opført 1585 af Sten Brahe brændte 1932. Et rigt dekoreret loft fra Sten Brahes tid er bevaret i Nationalmuseet.

Nasby'holm, sv. herregård NV f. Ystad; opr. Bispeborg fra 15. årh., nedrevet 1866. Fra 1744 i slægten (Blixen-) Finecke's eje.

Nasby Å, andet navn på Suså.

næse (*nasus*) består hos mennesket af den dyre n og n-hulen. Den dyre n består ved sin rod af de to n-ben, men er i øvrigt opbygget af brusk, n-hulen er v. hj. af n-skillevæggen delvis i to symmetriske halvdele. I hver halvdel ses på den dyre væg de tre muslingeben, der afgrænser n-gangene. Bagtil går n-hulen over i n-svælget, og her findes på hver side udmundningen af det eustachiske rør. n-slimhinden, der udmærker sig ved talr. blodårer, har fimrehår og slimproducerende kirtler. I den øverste del af n-hulen findes lugteslimhinden (area olfactoria), der har en gullig farve. Epithelcellerne her stimuleres af lugtstoffer, og gnm. cellernes udløbere, der går gnm. sibenet i n-hulens loft, ledes indtrykket til hjernen. - I forb. med n-hulen findes bihulener, der er udviklet som opsonninger fra n-hulen. Bihulenerne omfatter: de to pandehuler, de to overkæbehuler, sibeneshulenerne og kilebenshulener. - Andredrættet foregår gnm. n. I n-hulen opvarmes indåndingsluften, støv og bakterier filtreres og luften fugtgøres ved berøring med de fugtige slimhinder.

næse, *tekn.*, fremspringende del på en genstand.

næseabe (*Na'salis lar'vatus*), slankabe, hannerne m. stærkt forlængt næse. Borneo.

næsebjørne (*Nasud*), små, brunl., arner, halvbjørne m. lang snude.

næseblødning (*epistaxis*), en som regel ufarlig blødning fra et udvidet blodkar fortil på næseskilleveggen. Kan dog også skyldes visse blodsygdomme, forhøjet blodtryk, infektionssygdomme, leverlidelse og svulster i næsen, **n** kan også opstå ved direkte slag mod næsen samt indirekte ved kraniebrud.

næsehjul, forreste del af en flyvemaskines understel af **n**-typen, **n** er et affjedret, styrbart hjul anbragt på et understels-bænk under forenden af flyvemaskinens krop.

næsehorn (*Rhinoce'rotidae*), fam. af uparrettåede hovdyr, store, sparsomt behårede, tykkhudede. På snuden en el. to hornagtige fortykkelser; tre hove. Fortænderne reducerede. Hertil det ind. **n** (*Rhinoceros unicornis*) m. eet horn og

Næsehorn (Fot. Zool. Havn, Kbh.).

huden delt i pladeagtige felter; det sorte **n** (*Diceros bicornis*) m. 2 horn, lille fremspring på overlæben; Afr.; det hvide **n** (*Ceratotherium simum*) m. lige afskåret overlæbe, det største **n** (indtil 5 m), Afr., sjældent; samt endnu et par arter på Sundaøerne. Et uddødt **n**, det uldhårede **n**, levede i Ml.-Eur. i kvartertiden.

næsehornsbille (*O'ryctes nasicornis*), stor torbist m. hornagtigt fremspring på hovedet. Larven i egemark og savsmuld; nu ret alm. i Danmark.

næsehornsfugle (*Buce'rolidae*), fuglefam. beslægtet m. hærflugte. Stort næb m. hornagtig udvækst på oversiden. Ruger

i træhuller. Hannen murer størstedelen af redeåbningen til og fodrer hunnen gnm. et lille hul. Lever af frugter og insekter. Trop. Afr. og Asien.

næsehornsgøle, da.navnforCeratosauros. næselyd, d. s. s. nasal.

næsepolyper, blød, væskeholdig slimhinderulst, oftest udgående fra syge sibensceller. **n** kan være årsag til op-hævet el. nedsat luftpassage i næsen. Fjernes let ved operation. Må ikke forveksles med adenoider vegetationer.

næsering anbringes hos unge tyre i en gennemborring i næseskilleveggen brus. Ved at fæstne reb cl. stang til **n** har voger-teren god magt over et vanskeligt dyr. Man giver undertiden svin nfor at hindre, at de oproder jorden.

Næsgaard, Sigurd Ci. 1883), da. psykolog, pædagog og psykoanalytiker. Forkæmper for »den fri skole«. Bl. N-s mange skr. kan nævnes *Bevidsthedens Form* (1922), *Fremtidens Skoler* (1925) og *Psykoanalyse* 2. bd. 1933).

Næsgaard Agerbrugsskole (*Den Classenske A.*), den ældste landbrugsskole i Danmark, i virksomhed siden 1849. **n** mod. til de øvr. landbrugsskoler har **N** undervisning både i teori og praksis, og kursus varer 17 måneder.

Luftfoto af Næstved. I midten St. Peders Kirke.

iNasijarvi, sø i SV-Finl.; 263 km²; afløb: Kokemäenjoki.

næskonge, sø-og småkonger fra vikingetiden.

Næss (*Ness*), Arne (f. 1912), no. psykolog og filosof. Har bl. a. skrevet *Erkenntnis und wissenschaftliches Verhalten* (1936) og *Filosofiske Problemer* (1941).

Næsselottet, navn for hovedbyg. på Dronninggård.

Næssjø [nælø:], sv. købstad (fra 1914), Småland; 15 000 indb. (1949). Industri. Jernbaneknudepunkt.

Næs Sund, del af Limfjorden, ml. Mors og Ty S f. Visby Bredning.

næstenperiodisk funktion. Erstattes i en funktion $f(x)$ den variable x med $x + p$, hvor p er et fast tal, fås en ny funktion $f(x+p)$ af x . Stemmer denne overens med $f(x)$, er altså $f(x+p) = f(x)$ for alle værdier af x , kaldes $f(x)$ periodisk med perioden p . Ethvert mangefold af p er da også periode for funktionen. Et tal p med den egenskab, at forskellen ml. $f(x-p)$ og $f(x)$ for alle x er mindre end et opgivet lille tal, kaldes en næstenperiode for funktionen hørende til dette tal. Findes der for en funktion til ethvert nok så lille tal næstenperioder, der ikke er for spredte, kaldes funktionen **n**

Næstved, da. købstad ved Suså, nær dennes udmunding i Karre-⁻ bæk Fjord; 16 379 (med for-⁻ stæder 22 358) indb. (1948). St. Peders- og St. Mortens l⁻ Kirke, det gi. rådhus (15.-16. årh.) med N. Museum. Heligåndshuset (15. årh.). Apostelhuset (ca. f. 600). Industri; især papir, jernvarer, maskiner, keramik. Handel. Havn (kanal til Karrebæksmønde). Station på Kbh.-Gedser, Ringsted-N, Slagelse-N og N-Præstø-Mern banen. - **N** nævnes som by allerede 1135, i middelald, afhængig af Skovkloster. Købstad 1426. (III.).

'næ'ver, flager af hvidbirkenes yderbark; kan bruges til fremstillingen af runde beholdere med træbund.

'næ'veret (efter ty. *Faustrecht*). 1) fejderet; 2) den tilstand, der hersker i et samfund, hvor selvtaget er alm.

nævn, 1) kollegialt sammensat admin. myndighed (ligesom rad, udvalg o. l.); 2) gi. da. betegn. for nævninger.

nævnefald, d. s. s. nominativ.

nævningekreds, område, der har sit særl. nævningeting og sin særl. grundliste, af hvilken nævningerne udtages.

nævninger. I da. middelald. ret fandtes ligesom i anden nordisk samt eng. ret i talrige retssager den ordning, at sagen prøvedes af et antal tingmænd (**n**), hvis udsagn blev lagt til grund for den af tinget afsagte dom. Disse **n** kunne være udtaget for den enkelte sag el. udnævnt for et vist tidsrum til at pakende alle sager af en vis art, som blev forelagt tinget til afgørelse. I Danmark. forsvandt

denne ordning i løbet af 18. årh., i Engl. har den bestået indtil nutiden gnm. anv. af jury i straffe- og borgerl. sager.

Efter Den Fr. Revolution indførtes **n** i fi. eur. lande efter eng. forbillede, og den da. grl. af 1849 stillede i udsigt, at **n** skulle medvirke i misgerningssager og i sager om polit. lovovertrædelser. Dette skete ved retsplejeloven af 1916, der i talrige straffesager indførte behandling ved **n**, således at disse skulle udtale sig om, hvorvidt tiltalte var skyldig, medens udmålingen af straffen overlodes til jur. dommere. Ved senere ændringer i retsplejeloven er nævningsagerens antal blevet stærkt begrænset, således at kun ca. 1 % af samtlige straffesager kommer for **n**-ting. Derimod deltager **n** nu også i strafudmålingen, hvorved en væsentl. forskel ml. **n** og domsmænd er ophævet; hovedforskellen er herefter at **n** stadig afgør skyldsspørgsm. uden jur. dommers medvirken.

'nævus (lat.), modermærke.

Nåås [næ:əs], sløjdlærerseminarium 30 km NØ f. Göteborg, grl. 1874, ledet af Otto Salomon (1849-1907) 1874-1907.

nød, bol, tør frugt med kun eet frø, og hvis skal først sprænges ved spiringen.

nø'd (oldn. *nautr* værdifuld ejendom), da. dialektord for et stykke kvæg, specielt om ungvæg. Findes i stednavnet Nød(de)bo.

nøddbus, sov., bus, afbrændt af skib i havsnød.

nødbrø, mil., bro, bygget af forhånden-værende midler.

Nødebo, ældre stavemåde for Nødebo.

Nødebo Præstegaard, roman af H. Scharling. Folketeatrets juleforestilling i Elith Reumerts dramatisering. Præstegaarden, i hvilken handlingen udspilles, er Greve præstegård.

nøddekrige (sv. *notskrika* skovskade) (*Nu'cifraga earyocatactes*), brunl. hvidpletlet ravnfugl, korte vinger, langnæbbet. Lever af frø, nødder, bær, insekter. N- og Ml.-Eur.-s bjergskove, Ø-Eur. Har ynglet på Bornholm. Sjældent vintergæst.

nøddeolie, en fed, langsomt tørende olie, der udvindes af valnøddekerner, hvori findes 40-60%. Den ved kold presning udvundne **n** har en behagelig lugt og smag; den ved varm presning udvundne derimod en skarp lugt og smag, **n** anv. som spiseolie og som færmis til fine olie-farver.

noddesebile (*Bala'ninus 'nucum*), snudebille, meget lang, tynd snude; larven i nødder.

nøddesten, sten med størrelse 15-30 mm. **nøddetræ**, veddet af valnødetræet (*Juglans regia*); det er hårdt, tungt og tæt og bruges i møbelsnedkeri.

nøddåb, en dåb, der i nordsfald udføres af en lægmand.

'Nødebo', udflugtssted ved Esrum So (Nordsjøell.).

nødfordoring, i Tyskl. før 1933 forordning, udstedt af udøvende magt uden den lovgivendes godkendelse. Weimarforfatningen 1919 gav rigspræsidenten

Einar Nørby.

N. E. Nørlund.

Poul Nørlund.

Jens Nørregaard.

ret til at udstede n, der suspenderede vigtige dele af forfatn., bl. a. borgerlige rettigheder. Under ty. demokratiske krise 1930-33 brugt i stor udstrækning. til at omgå rigsdagen el. gennemføre nødv. foranstaltninger uden om partistriden.

nødhavn, søv., havn anløbet af skib for at undgå stranding el. p. gr. af havari, mangel på brændsel, levnedsmidler, sygdom el. ulykkestilf. el. lign.

nødhjælper, kat. betegn. for 14 helgener, som især kan påkaldes i nød og fare af forsk. art.

nødhjælpsarbejder, d. s. s. offentlige arbejder).

nøddild (oldnord. *nitta* gnide), ild frembragt ved gnidning; har if. folketen en særlig magisk kraft mod sygdomme, der skyldes trolddom.

nødlanding, enhver ikke-planmæssig landing med et luftfartøj, der er helt el. delvis under førerens kontrol, og hvor årsagen er forhold, som føreren er ude af stand til at afhjælpe under flyvningen.

nødlidende, jur., kaldes en pengefordring, når den ikke bliver honoreret af skyldneren; især om vekslers.

nødret, adgang til i en nødsituation at fravige gældende lovgiver. If. straffelovens § 14 straffes en ellers strafbar handling ikke, når den har været nødv. t. afværgelse af truende skade på person el. gods, og lovovertrædelser er af forholdsvis underordnet bet. Den, til fordel for hvem n derved udøves, må erstatte skaden derved.

nødror, søv., interimistisk ror til erstatning for havareret el. mistet ror.

nødsadressat, person, der i en veksel er anført som den, der i nødsfald (nemlig hvis trassaten undlader at acceptere el. betale vekslens) skal acceptere el. betale denne.

nødsender, reserve-radiosender på skib.

nødsignal, søv., særl. internat, dag-, nat- og radiotilkaldessignaler (flag, lys, lyd o. l.) fra skibe i nød.

nødslagting, slagting af et tilskadekommet husdyr.

nødvendig, egenskabs ved det, som ikke kan tænkes el. være anderledes. I logikken er en n dom en sådan, hvis falskhed ville være selvmodsigende el. på anden måde stride mod logikkens regler.

nødværge, retten til at afværge et retstridigt angreb ved magtanv. Handlinger foretagne i n er straffri, hvis de har været nødv. for at modstå el. afværge et påbeg. el. overhængende uretmæssigt angreb, og de ikke åbenbart går ud over, hvad der u. h. t. angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne godes bet. er forsvarligt.

nøgen, bot., kaldes 1) en blomst uden bioster; 2) en knop uden knopdække; 3) et frøanlæg, der ikke omslutes af frugtblade; 4) en celle uden cellevæg.

nøgen byg, en art byg, hvor inderavnen ikke er fastvokset til kornet, således at avnerne til skilles fra kornet som hos hvede og rug.

nøgenfrøede (*Gymnospermae*), afd. af frøplanter, hvis frøanlæg sidder nøgent på åbne frugtblade, n omfatter klasserne koglepalmer, Ginkgoineæ, nåletræer og Gnetineæ.

nøgen jomfru, alm. brugt navn for tidløs, nøgentandede, fællesbetegn. for klumpfisk og pindsvinefisk.

nøgle, 1) *tekn.*, a) redskab til at lukke en lås op med; b) spåndeværktøj (skrueen.); 2) *bot.*, en sammentrængt kvast; 3) *mus.*, tegn, der anbringes i begyndelsen af hvert

nodesystem for at fiksere en bestemt tone til en af systemets linier. G-n (el. violin-n) for tonen g' anbringes på 2. linie fra neden. F-n (el. bas-n) for f an-

G-N F-N SOPRAN-N ALT-N TENOR-N

bringes på 4. linie. C-n for c' kan placeres forsk. Anbragt på 1. linie kaldes den sopran-n, på 3. linie alt el. bratsch-n, på 4. linie (for høje fagotter og violonceller) tenor-n.

nøgleben, kraveben (*clavicula*), kort knogle, der forbinder brystben med skulderblad. Ligger lige under huden.

nøgleharpe, sv. strygeinstrument med 14 strenge (to spillestrenge, resten medklængende basstrenge). Den forsk. tonehøjde fås ved, at man - mens man med en bue stryger over strengene - trykker på nøgler (taster), der i et antal af 17-19 sidder i en række langs strengene.

nøgleindustri, erhvervsgræn m. stor indflydelse på andre erhvervsområder, f.eks. byggeriet.

nøglemagt, symbolsk udtryk for den kirkelige magt til at handle på Guds vegne (jfr. Math. 16. 19). I katolicismen tilhører den paven som Petrus' efterfølger, i protestantismen menigheden.

nøgleroman, roman, til hvis figurer man kan el. mener at kunne påvise levende modeller.

nøgne snegle, snegle uden ydre skal. Findes inden for alle sneglegrupper, almindeligst bl. baggællesneglene.

nøkken, nord., overnaturligt væsen i vandløb; kræver ofre og søger at lokke mennesker til sig.

Nøkkentved, Christian (1892-1945), d. civilingeniør, dr. techn., prof. i bygningsstatik og jernkonstruktioner ved Danmarks Tekn. Højskole. Højt anset pædagog og videnskabsmand. Mange praktiske ingeniørarbejder samt vindtryksundersøgelser. Har skrevet fl. lærebøger.

nøkkerose (*Nymphaea*), slægt af åkandefam. med langstilkede, kredsrunde el. ved grunden hjerteformede flydeblade.

Stor blomst med mange kronblade og støvblade, bær. Frøene omgivet af en luftfyldt frøkappe (vandsprængning). 32 arter; i Danm. hvid n (N. alba) (ill.) med tyk jordstængel, alm. i søer og tørvegrave. Forsk. varieteter dyrkes som pryplanter.

Noldeke, Theodor (1836-1930), ty. orientalist. Grammatik. overforskt, semit, sprog og arbejder om orient, kultur og hist.

Nor [nø:r], da. [nø:r], gods S f Eckernforde Fjord, tilfaldt 1843 Frederik, hertug af Augustenborg, herefter kendt som Frederik af N.

Nørager, da. stationsby (Hobro-Ålestrup); 566 indb. (1945).

Nøragergård, tidl. hovedgård, NV f. Hobro, i middelalderen under Viborg bispestol, senere ejet bl. a. af Hannibal Sehested. Hovedbygning fra 1614 ombygget ca. 1750. Fredet i kl. B.

Nørby, Einar (f. 1896), da. operasanger (basbaryton), Elev af Herold, Deb. 1928 på Det Kgl. Teater. Kammersanger 1939. (Portræt).

Nördlingen, tv. by i Bayern, 79 km SV f. Nurnberg; 8800 indb. (1939). Gl. bym. m. m. bevaret. 1634 blev d. sv. hær slået ved N af de kejserlige.

Nørgaard, Felix (f. 1910), da. forfatter og oversætter, cand. mag. 1936. Programsekretær ved statsradiofonien 1937, stifter af Dansk Oversætterforbund. Har skrevet: *Maxim Gorkij* (1931), *Knut Hamsun* (1940), *Jeppé Aakjær* (1941).

Nørgaard, Flemming (f. 1907), da. læge, professor i radiologi ved tandlægeskolen 1948.

Nørgaard, Frederik (1878-1945), da. høj-skolemand; folketingsm. (Venstre) 1913-1918. Forstander for og ejer af Antvorskov Højskole 1920-25, medforstander fra 1935. Udg. serien »Folkets Førere«, en verdenshistorie fra 1866 m. m.

Nørgaard, Gunnar (f. 1903), da. geofysiker. Statsgeodæt 1946-47, bosat i Sv. 1947. N har konstrueret forsk. gravimetre, dels efter barometrisk princip, dels et torsions-gravimeter af kvarts.

Nørholm, hovedgård NØ f. Varde; tilh. fra 1742 slægten (Rosenørn-) Teilmann (fra 1929 Rosenørn-Lehn); sta mhus 1770 -1922. Hovedbygning fra 1780, fredet i kl. A.

Nørlund, hovedgård NN f. Hobro, har bl. a. tilhørt Ellen Marsvin. 1939 ved

direktør G. A. Hornemans testam. oprettet som »Stiftelsen N.«. Hovedbygning fra 1581-97; fredet i kl. A.

Nørlund, Mels Erik (f. 1885), da. matematiker og geodæt. Broder til Poul N. 1912-22 prof. i mat. ved Lunds, derefter ved Kbh.s Univ., fra 1923 tillige direktør for Den Da. Gradmåling, fra 1928 for det da. oprettede Geod. Institut. Som mat. har N givet betydningsfulde bidrag til differensligningernes teori og beslægtede emner. Under hans ledelse har Geodætisk Institut foretaget omfattende opmålinger og kortlægninger, ligesom der fra hans hånd foreligger værdifulde bøger og afh. om geodætiske emner. (Portræt).

Nørlund, Poul (f. 1888), da. arkæolog. Broder til N. E. N. Dir. f. Nationalmuseet 1938. Omfattende undersøgelser af nordbokulturen på Grønland. *Buried Norsemen at Herjolfsnes* (1924), *Norse Ruins at Gardar* (1929), *De gamle Nordboobygder* (1934, eng. udg. 1936, ty. 1937, grønland. 1938) samt af vikingelejren Trelleborg. Andre hovedværker: *Gyldne Altre* (1926), *Dann.s romanske Kalkmalerier* (1944). (Portræt).

Nørre-Ålslev, da. stationsby på Falster (Vordingborg-Nykøbing); 1325 indb. (1945).

Nørrebro, bydel i Kbh., NV f. Sørerne ml. Frederiksberg og Østerbro, m. Nørrebrogade som hovedfærdselsåre. Før 1852 spredt bebyggelse, m. haver, forlystelsessteder, tømmerpladser; da bebyggelsesbegrebningerne havedes, blev N tæt bebygget, usundt arbejderkvarter, især det indre N.

Nørre-Broby, da. stationsby (Fåborg-Odense); 606 indb. (1945).

Nørrebros Teater, kbh. teater, grl. 1886 i etableringsstedet »Store Ravnsgård«. Var først hjemstedet for et felkligt reper-

toire, under *Vilhelm Petersen* (1852-1939), dir. 1893-1911, for revyero og under Fr. Jensen og A. Melbye for farcer. 1931 raseredes N ved brand, 1932 genopført i mod. skikkelse. *Biering-Petersen* (1887-1948) skabte i sin direktørperiode (1938-48) en operettecene med Else Marie og Hans Kur. 1141 pladser.

Nørregård, Jens (1838-1913), da. højskolemand. Grl. 1866 Testrup Højskole.

Nørregaard, Jens(f. 1887), da. teolog, prof. i kirkehist. 1923. Fremragende bidrag til Augustinfornkningen; omarbejdelsen af Holmquists kirkehistorie (3. udg. 1946). Stor indsats i den økumeniske bevægelse. 1942-48 rector magnificus for Kbh.s Univ., hvor han i besættelsestiden gjorde en stor indsats. (Portræt sp. 3317).

Nørre Hospital og Københavns Plejehjem (til 1941 *Almindeligt Hospital*), institution under Kbh.s forsørgelsesvæsen med plads til 619 personer; optager patienter m. kroniske sygdomme.

Nørrejske O, sammenfattende betegn. for Vendsyssel, Hanherrederne og Ty, som ved Limfjorden afskæres fra det øvr. Jylland.

Nørremølle, gård på Sundeved, NNV f. Sønderborg, den sønderjyske fører H. P. Hanssens fødested.

Nørre-Ne'bel, da. stationsby (Varde-N); 631 indb. (1945).

Nørre-Nissum, landsby 0 f. Lemvig. Seminarium, højskole.

Nørreport, opr. port i Kbh.s vold, forbindende ruterne fra Nørregade, Købmagergade m. m. med hovedrute mod NV. Fra 1670erne svær bygningskolos m. snæver passage (forsvarshensyn); nedrevet 1857. I dagl. talle bevaret som navn f. pladsen ml. Nørre og Øster Voldgade; desuden for delrigg. station v. Kbh.s boulevardbane (1917).

Nørreri's, voldsted 24 km S f. Randers, efter sagnet resten af Niels Ebbesens gård.

Nørre-Snede, stationsby (Raskmølle-Ejstrupholm) 24 km SV f. Silkeborg; 726 indb. (1945).

Nørre-Sundby, da. købstad overfor Alborg, med hvilken den er forbunden ved 2 broer. 8522 (med forstæder 16 985 indb. (1948). Kirke (13. årh.). Industri: cement,

svovlsyre, superfosfat m. m. Handel, især med korn og foderstoffer. Havn. Jernbaneknudep. NV f. N ligger Alborg lufthavn. Hed opr. Sundby og nævnes fra 1203. Købstad 1900. (Ifll. se Alborg).

Nørre 'Tran'ders, forstadskommune tæt 0 f. Alborg; 33 km²; 12 603 indb. (1948), heraf i Vejgård 10 052 indb. Forventes indlemmet i Alborg 1. 4. 1950.

'Nørre-Vorup'øre, fiskerleje og bade- sted V f. Tisted; 523 indb. (1945).

Nørre 'Vosbor'g, hovedgård V f. Holstebro; har tilhørt Niels Bugge og slægterne Podebusk og Gyldenstjerne, 1786-1946 slægten Tang (-Barfod). Hovedbyggn. fra ca. 1532 med tilbygn. fra 1640, 1786-97 og 1838, fredet i kf. B; omgivet af stort voldanlæg.

Nørreå, vandløb fra Hald Sø til Gudenå's venstre bred.

nortz, d. s. s. nertz.

'Nørvi'g, Anne Marie (f. 1893), da. pædagog og børnespsykolog. Kommunal lærerinde i Kbh. 1917, bl. a. forsøgs- og observationsklasser. Fra 1948 leder af forsøgs-skolen på Emdrupborg. Arbejder for foreldreopdragelse. *Det Sunde Barn og dets Forældre* (1940), *Børns Leg* (1942). *Børnesorger - Børneglæder* (1943).

'Nørvi'g, Johannes (f. 1890), da. psykiater, 1929 overlæge ved Østifternes Andssvageanstalt, 1940 ved St. Hans Hosp.; medl. af Retslægerådet. Afh. om stofskiftet ved sindssygdomme (Epilepsi).

•Nøstvet-økse, kærneøkse af grønsten karakteristisk f. den n. Nøstvet-kultur fra overgangstiden ml. æ. og y. stenalder.

Noteborg [-bærj], sv. navn på den (senere til Schlisselburg omdøbte) russ. fæstning ved Nevas udløb af Ladoga. Ved freden iN 1323 ml. Sv. og Rusl. blev Systerbäck grænsen ml. Fini. og Rusl.

Nøtterfj [ndt:3roi], frugtbar ø i Oslo-fjorden, S f. Tønsberg; 44 km²; 11 000 indb. (1946).

nåd [no6] (holl: sammensyning; fuge), søv., 1) sammensyning på sejl, 2) fuge ml. plankerne i yderklædning og dæk.

nåde, i teol. udtryk for Guds syndsforlædende virksomhed.

nådemidler betegner i dogmatikken Guds ord og sakramenter som bærere af syndstilgivelsen.

Nåndal [nå:d3nda:l], sv. navnpåNaantali, Fini.

nådestød (fr. *coup de grâce* [kud'gro:s]), den handling, hvormed bødden skilte forbryderen fra livet under eksekutionen af en kvalif. dødsstraf, som f. eks. radbrækning i levende live.

nådesurt (*Gra'tiola officinalis*), slægt af maskeblomstfam. Gl. lægeplante.

nådle [noftu], 1) sammensy overlæderet til fodtøj med hånden; 2) sy pyntestikkeringer på fodtøj, linned o. l.

nådesnår, året efter en præsts død, i hvilket hans efterladte får del i embedets indtægter. Definitivt ophævet 1927.

nålebæger *QThesium*, slægt af fam. Santalaceae, grønne snylteplanter, der snylter på andre planter's rodder. I Danmark, hørbladet n (*T. ebracteatum*), en spinkel plante m. linieformede blade og små udv. grønne og indv. hvide blomster i klase. Meget sjælden.

nålefisk (*Syn'gnathidae*), fam. af benfisk. Langstrakte, nåleformede, beklædt m. benplader. Munden i spidsen af en rørformet snude, tandløs. Bugfinner mangler, svømmer v. hj. af rygfinnen, ofte i lodret stilling; gællebladene stærkt foldede. Hannen plejer æg og yngel. Ved da. kyster næbøsng og tangnål, i sydl. have søhest og pjaltefisk.

nålepenge, i ældre tid de pengebeløb, som overlodes familiens kvindelige medl. til personlige udgifter.

nåletræer (*Co'ni'ere*), nøgenfrøede vedplanter, oftest stedsgrønne, omfatter både lave buske og høje træer. De er rige på harpiks, undt. taks. To slags blade, skæl- el. nåleformede løvblade, som kan sidde enkeltvis (gran), parvis (fyr), fl. sammen (nogle fyrrearter, lærk, ene) og tørre, hindeagtige lavblade. Eenkønnede blomster, sambø el. særbo. Hanblomsten ligner en rakle, har talrige støvblade med tørt støv (vindbestøvning). Hunblomststanden, den senere kogle, har mange frugtblade med i reglen to frøanlæg hver. Frøet oftest vinget. 380 arter, især fra de tempererede bæltet, hvor fl. arter danner udstrakte skove. I Danmark findes ene og taks vildtvoksende, tidl. også skovfyr. Gran, ædelgran, bjergfyr, skovfyr og lærk er plantet i stor mængde, n har stor økon. bet.

nåleventil, ventil, hvor ventillegemet har en slank, konisk spids.

O

O, o, 15. bogstav i det da. alfabet; lat. o er uforandret lånt fra det gr. alfabet.

O, kern. tegn for ilt (oxygenium).

O, autom.-kendingsm. f. Svendborg amt.

O' (eng., af irsk o, mandlig efterkommer), første led af gi. irske familienavne; står foran stamfaderens navn i genitiv; f. eks.: O'Neill, efterkommer af Neill. Stavemåden med apostrof skyldes, at o blev misforstået som eng. of. Svarer til skotsk Mac.

o-, kern., fork. af orto-.

Oahu [o'o:hu:], frugtbareste og bedst befolkede ø bl. Hawaii Øerne, med Honolulu og Pearl Harbor. 1570 km², 359 000 indb. (1947).

Oakland [oi'kland], industriby i California, USA; 302 000 indb. (1940); 1946: 401 000 deraf 14 000 farvede. O ligger ved San Francisco Bugten over for S.F., som den er forbundet med ved en 13 km lang bro, åbnet 1936.

Oak Park [o:k'park], vestl. industriforstad til Chicago i staten Illinois, USA; 66 000 indb. (1940).

Oak Ridge [o:k'rids], by i østl. del af Tennessee, USA, 25 km V f. Knoxville. Sædet for Clinton Engineer Works, der rummer de store anlæg til adskillelse af

uranisotoperne i forb. med atombombeprojektet 1940-45.

Oaks, The [di ouks] (eng: egne), eng. hestevæddeløb over 1,5 eng. mil på Epsom-banen; indstiftet 1779 af 12. jarl af Derby og opkaldt efter dennes jagtslot O. (Løb af samme navn indført i Danmark. 1947).

o'asis (gr. *oasis*, fra ægypt.), dyrkeligt område i en ørken, f. eks. langs floder, ved kilder, brønde, artesiske borer og højliggende grundvand. Nildalen er Jordens største o.

oaseged (opr. gedeskind fra Niger), indreg. varebetegn. f. gedeskind med grov, hård narv; o anv. især til bogbind.

OB, fork. f. Odense Boldklub.

ob- (lat. *ob* imod), mod-, foran-.

Ob [opj], største flod i V-Sibirien, fra Altajbjergene forbi Novosibirsk til Ishavet. Dens største biflod, Irtyjs, er længere, men mindre vandrig end hovedfloden. Ob-Irtyjs er på 5300 km. O har stor trafik betydning, men er tilfrosset ca. 1/3 år. **Oba'dias**, en af de »små« profeter i G. T. Hans bog, som angriber edomitterne, forudsætter disses skadefryd ved Jerusalems erobring 586 f. Kr.

Oban [ouban], V-Skottl.s mest besøgte

turistby, ved Firth of Lorne over for Mull; 6000 indb. (1931).

Obdam [ab'dam], *Jacob van Wassenaer*, kaldet O (1610-65), holl. admiral. Kommanderede holl. flåde, derokt. 1658 undsatte Kbh. Faldt i søslag mod Engl. ved Lowestoft.

obducere [-'se-] (lat. *obducere* trække for, lukke, egl. om lukning af liget efter obduktionen), foretage ligåbning.

obduktion (af *obducere*'), ligåbning (d. s. s. sektion, autopsi og nekrops). Den af læger (obducenter) foretagne undersøgelse af et ligs indvendige organer. Udføres dels af vidensk. grunder for at kunne bekræfte stillede diagnoser el. konstatere behandlings virkning, dels af politimæssige og forsikringsmæssige grunde for nøjagtigt at fastslå dødsårsag og dødsårsager, (legal el. lovsmæssig o).

Obeid-i-Zakani [o'baidez3:ko'ni:] (d. ca. 1371), pers. satiriker; forf. en række satiriske værker om det polit., moralske og litt. forfald i Iran under mongolherredømmet.

obe'lisk (gr. *obeliskos*, egl: lille spid), ægypt. mindesmærke i form af en slank stenpille, som regel en monolit, afsluttet af en pyramide; opr. sindbillede på avle-

N

N, n, 14. bogstav i det da. alfabet; det er fra det gr. alfabet gået uforandret over i det lat. Det er alm. at bruge *n* i forb. med *g* og *k* for at betegne lyden [*y*]: *ng* = [*y*] og *nk* = [*ŋk*].

N, kern. tegn for kvælstof.

N, automobil-kendingsmærke f. 1) Åbenrå amt; 2) Norge.

N, fork. f. nord.

n-*kern*, fuldst. f. normal.

n., fork. f. netto.

Na, kern. tegn for natrium.

Naab [n<:p], 165 km l. biflod til Donau, fra Fichtelgebirge.

'Na'aman, aramaisk hærfører, hvis specialhed profeten Elisa helbredte.

Naantali [>na:ntali], sv. *Nändal*, fi. by, NV f. Turku: 1800 overv. finsktalende indb. (1947). Grl. 1443; opkovet omkr. et birgittinerkloster.

'Nabal, judaser, som nægtede at hjælpe David under hans flugt for Saul (1. Sam. 25). Da N døde af skræk ved at høre, at David havde planlagt at straffe ham, ægtede David hans kloge og smukke hustru Abigail.

naba'tæ'er, semitisk folkestamme i N-Arabien og det sydl. Syrien, kendt fra indskrifter i en aramæisk dialekt fra tiden omkr. Kr. fødsel. I Petra findes talrige ruiner fra deres glansperiode.

'Nabis, spartansk tyrant 207-192 f. Kr.; fortsatte Kleomenes 3.s reformer til gunst for helenerne; søgte at undervinge det achæiske forbund, men blev standset af Rom.

Nabulz [n<:blis, -bluz] (af gr. *Nedpolis*), hebr. *Shekhem* (G.T. *Sikem*), by i Palæstina i Samarias bjerge NØ f. Jaffa; 25 000 indb. (1946). Vældyrket omegn; jernbaner mod NV og N.

na'bov (eng., af hindustansk *navāb* fyrste, guvernør), rigmand, der har tjent sin formue i kolonierne.

Nabo'nassar (gud Nabu er en beskytter), babyl. konge ca. 740 f. Kr. Han er den første i en babyl. kongerække, der er kendt fra gr. overlevering.

Nabo'nid (gud Nabu er genstand for ærefrygt) (d. 539 f. Kr. (?)). Babiloniens sidste konge før dets fald for Kyros d. ældre. Han var livligt interesseret i tempelbygning og tempelhist., men forsømte landets forsvar.

Nabopa'lassar (gud Nabu, beskyt arve-sønnen), grundlægger af det nybabyl. rige 625 f. Kr. efter Assyriens fald, hvortil han havde medvirket. Ivrig bygherre.

naboret, de om naboforhold gældende regler; er for største delens vedk. ikke fastslået i egl. lovbestemmelser. F. eks. kan særlig geneferovoldende virksomheder på en ejendom forbydes af hensyn til naboejendommen el. efter omstændighederne tillades mod erstatning.

'Nabot, ejer af en vingård, som kong Akab tog i besiddelse, efter at han havde ladet ham dræbe. Som straf herfor udsagde profeten Elias Akabs slægts undergang.

Naboths æg ('*ovula Na'bothi*) (efter den tv. læge *Martin Naboth* (1675-1721)), slimfyldte blærer på livmodermunden, godartet og betydningsløs lidelse.

nabovinkler, to vinkler, der har et ben fælles, mens de andre ligger i hinandens forlængelse. To *n* er tilsammen 180°.

nabovirkning el. *allelopati*, betegn. f. afdvikers påvirkning af hinanden. Planterede som blomster og modne frugter udskiller ofte flygtige stoffer (f. eks. ætlen hos modne æbler), som indvirker skadeligt på andre planters spiring el. holdbarhed; f. eks. kan tomatplanter ikke tåle levkøj- og svenduft, kartofler bliver sødlig og spirer dårligt i æbleduft, afskærne nelliker ødelægges hurtigt af æble- og tomatduft, modne æbler fremskynder modningsprocesserne hos umodne og må derfor fra-

sorteres, hvis lagringen skal vare længe. Hos grønthandlere og i drivhuse må frugt og blomster holdes adskilt i hver sit rum.

Na'bu (forkynderen), babyl.-assyrl. gudom, gudekredsens »sekretær«. Hans dyrkelse var især fremtrædende i det nybabyl. rige. Hovedtempel: Ezida i Borsippa.

Nachtgall ['nak-]. Vivat Victorius Franciscus (*Franz*). (1777-1847), da gymnastikpædagog. Indførte gymn. i Danm. på grundlag af tyskeren Guts Muths system. Eget gymnastikinstitut i Kbh. 1799. 1821 blev N gymnastikdirektør; medvirkede til, at gymn. indførtes på da. skoler.

Nachtigal ['nat-], *Gustav* (1834-85), ty. opdagelsesrejsende, 1868-75 i Sahara og Sudan, grl. 1884 de ty. kolonier Togo og Kamerun.

Nacka, sv. købstad (1949); sydøstl. forst. til Sthlm.; 14 400 indb. (1949).

NaCl, kern. formel for natriumklorid.

'Naddodr, no. viking, derca. 850 opdagede Island, som han kaldte Sneland.

Nadzejdinsk [-'dʒe3dinsk], tidl. navn på Ka'bakpvsik i Sovj.

'nadir (arab. *nadhīr* modsat (af zenit)), det punkt, hvori lodlinen, forlænget nedad, skærer himmelkuglen.

Nadler ['na:d-], *Joseph* (f. 1884), østr. litt. historiker. N-s hovedværk, den særpregede, ensidige *Literaturgeschichte der deutschen Stamme und Landschaften* 1-4 (1912-28) rummer et uhyre materiale. Nyudg. *Literaturgeschichte des deutschen Volkes* (1938-41) behandler - også rent nazistisk - den moderne ty. litt. Afsat som prof. i Wien.

nadver (*nat* + oldn. *verdr* måltid), det rel. måltid, hvori den kristne under nydelsen af brød og vin modtager syndernes forladelse. Den symbolske opfattelse af *n* betragter brødet og vinen som tegn el. billeder på Jesu legeme og blod og opfatter *n* som et mindemåltid (*Zwingli*). Luther og den kat. kirke mener, at *n* er nydelsen af Jesu legeme og blod; forskellen er, at den kat. kirke hævder, at brød og vin ved messeoffer forvandles til Kristi legeme og blod (transsubstantiation), mens Luther mener, at Kristi legeme og blod modtages sammen med brødet og vinen (konsubstantiation).

'nafta (pers. *nafata* udsvede), betegn., anv. for 1) råpetroleum, 2) letflygtige destillater heraf (petroleumsæter) el. af stenkulstjære (stenkulsnafta), 3) undertiden for æter.

'Naftali, israel. stamme i Jordandalen V og N f. Genesaret Sø. N regnes for søn af Jakob og trækvinden Bilha.

'naftali'n (af *nafta*), cyklisk kulbrinte, CH CH glinsende hvide, p-f. \ / * krystallinske blade t, n \ j n L / n af ejendommelig A u p u f. eks. Au lugt. Smp. 79,2°, V/n >n ^LM kp. 218°. Kem. be- ^Q H C H

står *n* af to benzol-molekyler, der har to kulstofatomer fælles. Har lignende kem. egenskaber som benzol og danner som dette et stort antal derivater, som har stor tekn. anv. *n* anv. i nogen udstrækning som mølmiddel; en hovedanv. er nu fremst. af ftalsyreanhydrid (jfr. ftalsyre).

naft'e'ner, alicykliske kulbrinter af formelen *C₆H₁₀*. Findes især i kaukasiske jordolie. Hovedparten af de i denne forekommende *n* er cykloheksan.

naft'e'nsyrer er en række alifatiske, mono- og bicykliske syrer, der i en mængde af indtil ca. 3% findes i rå jordolie. Salte af *n*, naftenater, har tekn. anv., f. eks. som emulgerings- og opløsningsmidler, som sikkativter, til træ- og tekstilimprægnering m. m.

nafti'o'nsyre, org. syre, fremstilles ud fra naftalin, anv. især til farvestofsynteser.

naft'oT, *C₁₀H₈OH*, oksynaftalin, analog fenol og med lign. egenskaber. Hvidt, krystallinsk stof, som især anv. i farvestofindustrien. En isomer form anv. desuden i medicinen.

naftolfarver er en gruppe meget lys- og vaskeægte azofarvestoffer, spec. for bomuld (da de anv. i alkalisk opløsning); syntetiseres direkte på tekstiltavere og betegnes derfor udviklingsfarvestoffer. Tekstilmaterialet behandles først med naftolkomponenten i alkalisk opløsn. og kan derefter (evt. uden tørring) kobles med en opløsn. indeholdende en diazoteret aromatisk amin. Svarende til naftol- og aminkomponentens art kan der farves med en lang række ægte nuancer i gult, rødt, blåt, sort o. s. v. Denne simple farvemåde har i væsentlig grad fortrængt farvning med kype- og alizarinfarver.

Visse ældre farvestoffer, der har forstå velsen »naftol«, f. eks. naftolgul, der anv. til farvn. af uld og silke, af næringsmidler og i fot. (desensibilisator), og naftolgrønt, der tjener til farvn. af uld og silke, af mikroskop, præparater og film, henregnes ikke til *n*. Under *n* hører derimod de mod. udviklingsfarvestoffer til bomulds-tryk: rapidægte- og rapidofarvestoffer.

naftyla'mi'n, aminonaftalin.: Der eksisterer 2 isomere former, a- og 0-*n*, begge hvide krystallinske stoffer. Fremstilles ud fra naftalin. Anv. især i farvestofindustrien. Af naftylaminsulfonfaryse kendes f. l. isomere, f. eks. naftionsyre.

naftyleddikesyre. a-n er et vigtigt plante-hormon (vækststof), der fremmer rod-væksten og hindrer æbler og pærer i at falde af træerne før modning. Metylesteren af 3-n forhindrer spiring og vandtab hos lagerkartofler. Praktiske forsøg gennemført i USA.

a-naftyltiourinstof (ANTU), et specifikt middel, der i løbet af 10-24 timer dræber rotter; fremst. i Danm.

Naf ud. An [ʔan nā'fu:d], ørken i N-Arab. 'Nāga (sanskrit: slange), i ind. rel. mytiske væsener, halvt slanger, halvt mennesker, dels onde, dels venligt sindede.

na'gajka (russ.), kosakridepisk med bly i snerten.

na'gana (zulusprog), kvægsygdom i Afrika, forårsaget af *Trypanosoma brucei*, der overføres af tsesefluer. Angriber hest og kvæg, men ikke de vilde hovdyr, *n* har ofte et frygteligt omfang.

Nagano [*nayano*], jap. by, på Midt-Honshu; 77 000 indb. (1940).

'nagari, d. s. s. devanagari.

Nagārjuna [-d3u:] (omkr. 100 e. Kr.), mahāyāna-buddhismens stifter.

Nagasaki [*nayasaki*(i)], jap. havne- og industriby på V-Kyushu; 253 000 indb. (1940). Stor jernindustri, skibsbygning i nærheden kulfler. En stor del af *n* blev ødelagt ved nedkastningen af den 2. atom-bombe 9. 8. 1945.

nagelfast (somfast), tilbehør til fast ejendom, der er bragt i fast forbindelse, med denne.

nagle, d. s. s. nitte.

Na'gorno-Kara'bahernes Autonome Område, i Azerbajdzjan, Sovj. 4160 km²; 154 000 armenstaltende indb. (1933).

Nagoya [*nayoya*], jap. havne- og industriby på Midt-Honshu; 1 328 000 indb. (1940). Japans tredjestørste by. Tekstilindustri, porcelæn.

Nagpur (eng. ['na:ɡpu:, nāɡ'pus]), hovedstad i Central Provinces, Hindustan, ØNØ f. Bombay; 302 000 indb. (1941). Jernbanecentrum med handel og tekstilindustri; univ.

Nagy [nodj], *Ferenc* (f. 1903), ung. politiker. Fra 1930 knyttet til Husmandspartiet, formand her aug. 1945. Nov. 1945 formand f. nationalforaml., febr. 1946-maj 1947 chef f. samlingsreg. Under konflikt ml. ledere for Husmandspartiet og